

Universitätsbibliothek Wuppertal

Epistolæ obscurorum virorum

cvm inlvstrantibvs adversariisqve scriptis

Hutten, Ulrich von

Lipsiæ, 1870

Volumen alterum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1009](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1009)

Hæc recentior Novarum Epistolarum O. V. designatio (cf. Ind. edd. n. 7. 8. supra pagg. 10. sqq.) fraudi fuit, ut adhuc in originem operis universi, quasi hoc ab initio inter socios pro partibus perficiendum convenisset, inquireretur, et ut docti homines sibi societatem ad conscribendas epistolas O. V. ab auctoribus initam fingerent. Tacitam quidem ad renascentium litterarum studium promovendum barbariemque expellendam societatem inierant harum epistolarum auctores, sed non hi tantum inter sese, sed pariter etiam cum aliis multis qui eas aut editas demum aut nunquam viderunt; et alii, ut Crotus et Huttenus, etiam arctiore amicitiae necessitudine coniungebantur. tum extitit quoque quædam Reuchlinistarum contra theologistas quasi coniuratio, ut suo quisque more pro Reuchlino ageret, scriberet ac diceret, apud potentiores gratiam ei impetraret, adversarios frangeret: unde evenit, ut et scriptæ nondum editæ epistolæ inter amicos communicarentur. Illud vero plane negaverim, statim ab initio, postquam Colonienses contra Speculum oculare furere cœpissent, inter Reuchlinistas sive omnes sive non nullos convenisse, ut eius modi opus, quale paucis annis post prodiit, ab ipsis scriberetur; neque Huttenum, quem superioris Appendicis septem epistularum auctorem esse opinor, prius quam Croticas epistulas, fortasse sibi ab amico singulas aut una plures, ut scriptæ fuerant, communicatas legisset, operis continuationem cœpisse mihi persuasum est; et plus dico, Huttenus tum demum, cum post illarum septem epistularum compositionem in Italiam revererat, ad novas has epistolas scribendas sese accinxit, quas fortasse omnino non aut certe longe aliter quam factum est composuisset, si theologistæ illis Croticis strigilibus satis se depexos laceratosque sensissent, neque Pepericorni Ortvinique fetum, Defensionem contra famosas et criminales O. V. epistolas, edidissent, quam, cum sequentibus novis epistolis scribendis præcipue ansam dederit, eæque sine illa maximam partem recte explicari nequeant, ab oblivione vindicatam inter utramque epistolarum O. V. partem repetendam esse censuimus.

Pag. 183. *

De hac primæ novarum epistolarum O. V. editionis inscriptione vide supra Ind. edd. n. 4. pagg. 5. 6.

4 *et novæ ... et superiores*] Ita suos libellos librosque non solum theologistæ et Obscuri, quos hæc epistolæ derident, sed plerumque fere omnes eius et superioris ætatis, ex quo inscriptionum, quos titulos vocamus, usus receptus est, scriptores sibi blandientibus elogiis exornare soliti sunt. Equidem huic plenæ laudi vix accesserim, alteram *συλλογήν* priori lepidiorem ac venustiore esse: multa imitatore, quamvis ingeniosissimum, et facilius effervescentem impetuosioremque auctorem prodere mihi videntur, cum veterum illarum scriptorem terebro non minus acri sed minus inquieto ac stridulo minusque ramenti circuminicienti pro stilo in exercenda naturali sua deridendi satirasque scribendi arte usum esse dixerim. Ita neutram partem in universum

Pag. 183.

alteri prætulerim, cum utraque proprias suas dotes habeat; sed maiorem inter utramque partem differentiam videre mihi videor, quam alii statuunt, ut ubi occasio tulerit, adnotabo.

- 7 *Heraclitæ*] pro 'Heraclito', cuius sectatores Heraclitistæ sunt. Noster vult, vel Heraclitum quamvis perpetuo fletu res humanas prosequeretur, tamen non nunquam risisse, et certe, si has epistulas legere posset, risurum esse.
- 8 *Stoicidæ* apud Iuvenal. sat. II. v. 65. scholiastæ sunt „qui sub prætextu philosophiæ infamiam exercent. Dicit contumeliose . . .“. Lemærius (Iuvenal. Paris. 1823. 8°. p. 111.) adnotavit: „Stoicidæ contemptim dicuntur homines libidinosi flagitiosique, sed Stoicorum speciem præ se ferentes eorumque more de virtute disputantes, ut *Στωϊκοί* vel *Στωϊκῆς* diminutive et per contemptum pro *Στωϊκοί* in loco Athenæi . . .“. Noster non contemptim sed ironice sive iocose Stoicidas patronymice, i. e. pro Stoicorum filiis, rugosæ frontis viris, severitatem philosophorum præ se ferentibus posuisse videtur.
- 10 *Exerce pulmonem*] Iuvenal. sat. 10. v. 33. sq. „Perpetuo risu pulmonem agitare solebat Democritus . . .“.

Pag. 184.

Hæc est secundæ novarum epistolarum O. V. editionis inscriptio. cf. supra Ind. edd. pagg. 7. 8.

- 2 *paleas*] Paleæ quamvis proprie granorum frumenti tegmina, *Spreu* (*spruwer* Gemma g.) significant, scriptor tamen minus h. l. quam p. 214²⁴ cogitavit de paleis, Gratiani decreto a Paucapalea aliisque viris interspersis capitibus, quæ diu præ ipsis Gratiani granis contemnebantur. Scripserunt de his paleis multi, e quibus Rieggerum (Friburg. 1773.) et Bickellum (Marburg. 1827.) nominasse sufficit. Paleæ, fæces et quisquiliæ, in quas hæc epistolæ ludunt, sunt Ortivini, Pepericorni aliorumque Antireuchlinistarum libelli.
- fæces*] et *fæx* (*Bodensatz*, *Hefe*, *Trube*, etiam *ausgährender Schaum*) tam de rebus quam de hominibus sordidis, abiectis, vilibus in usu est. item
- quisquiliæ*] (*σύνβαλα*, *φρονύγιον χαίται*, *περιψήματα*: Philox. gl.; *Auswurf*, *Kehricht*, *Abfälle*, *Wegwurf*) tam res quam personas abiectas, viles, spernendas etiam Romani vocabant. Cicero (ad Attic. I. 16, s.) vocabulo de miseris iudicibus habet: „ . . . triginta homines . . . levissimos ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas omne delere, et quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciunt, id Talnam . . . et ceteras huius modi quisquiliæ statuere nunquam esse factum“.
- e quib. sese . . . iactitant*] Nisi se suo more Obscuri iactitassent, hodie eos muscæ comedissent, ut fere Curionis utar verbis (ap. Cic. Brut. 60, 217.). *
- barbari*] Si hanc inscriptionem etiam veteres epistolæ O. V. (i. e. vol. I.) habuissent, fieri non potuisset quod Erasmus rettulit (Hutt. Opp. II. p. 442.): „Post in Brabantia prior quidam Dominicanus et Magister noster volens innotescere patribus coemit acervum eorum libellorum, ut dono mitteret ordinis proceribus, nihil dubitans quin in ordinis honorem fuissent scriptæ“.
- 3 *clingues*] Cf. Cic. or. post red. in sen. 3, 6. „mutum forum, elinguem curiam, tacitam et fractam civitatem videbatis“.
- scioli . . . arrogantes*] Cf. Arnob. adv. gent. II. c. 62. (p. 86.): „neque illud obrepit, . . . quod a sciolis non nullis et plurimum sibi arrogantibus dicitur, deo esse se gnatos . . .“.
- 5 *delicatis . . . auribus*] Quintil. Inst. or. III. 1, 3. „ . . . ne ieiuna atque arida traditio averteret animos et aures præsertim tam delicatas raderet . . .“.

Pag. 184.

Pag. 183. v. 7 . . . Pag. 184. v. 9.

6 *ingenio . . amœno*] Cf. Tacit. Ann. II. 64. „ . . . regum ingenia illi mite et amœnum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat“. Ibid. XIII. 3. „ . . . ut fuit illi viro [Senecæ] ingenium amœnum et temporis eius auribus accommodatum“.

Hieronymum] Immo Augustinum, de baptismo contra Donatistas lib. VI. c. 44., in Gratiani decreto Caus. I. qu. I. can. 37. „Nonne Sodomitæ ethnici erant, id est gentiles? Peiores ergo erant Iudæi, quibus dominus dicit ‘Tolerabilius erit Sodomis in die iudicii quam vobis’, et quibus propheta dicit ‘Iustificastis Sodomam’, id est comparatione vestri iusta facta est . . . sacramenta divina quæ apud Iudæos erant . . . et in bonis hominibus illius temporis erant, et in malis peioribus quam sint ethnici, quandoquidem Sodomitis in malitia prælati sunt, et tamen illa sacramenta erant in utrisque integra atque divina. Nam et ipsi gentiles, si quid divinum et rectum in doctrinis suis habere potuerunt, non improbaverunt sancti nostri, quamvis illi per suas superstitiones, et idololatriam, et superbiam, ceterosque perditos mores detestandi essent, et, nisi corrigerentur, divino iudicio puniendi“.

7 *somma*] *σὺμματα*. cf. ad p. 268²⁴.

8 *Urbanum papam*] Huic non recte adscribitur Palea quæ est „ex responsione Hadriani papæ ad Carolum cap. 49.“ in Gratiani decreto can. 6. Dist. xxxvii. „Omnem vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituunt hæretici, quæ philosophorum sententia definitur non adstruendi vim habere, sed stadium destruendi. Sed non in dialectica complacuit deo salvum facere populum suum : regnum enim dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis“.

Rabanum et Origenem] Can. 7. eiusd. Dist. „[Pseudo-]Rabanus de pressuris ecclesiasticis. Legimus de beato Hieronymo, quod cum libros legeret Ciceronis, ab angelo est correptus eo quod vir Christianus paganorum figmentis intenderet“. [cf. supra ad p. 36⁴.] *Ad quem can. Gratianus in dicto* § 1. „Hinc etiam Origenes cyniphes et ranas, quibus Aegyptii sunt percussi, [homil. 4. ad cap. 7.] vanam dialecticorum garrulitatem et sophistica argumenta intelligit. Ex quibus omnibus colligitur, quod non est ab ecclesiasticis sæcularium litterarum quærenda peritia“.

9 *Aul. Gell.*] Noct. Att. I. cap. 2., ubi referuntur ab Herode Attico tempestive deprompta in quendam iactantem et gloriosum adolescentem, „vocalibus haud facile cognitis syllogismorum captionumque dialecticarum laqueis“ strepentem, specie tantum philosophiæ sectatorem, verba Epicteti Stoici, quibus festiviter a vero Stoico seiunxit vulgus loquacium nebulonum, qui se Stoicos iactarent. — Idem V. c. 15. i. f. „ . . . Hos aliosque talis argutiæ delectabilisque desidiæ aculeos cum audiremus vel lectitarem, neque in his scrupulis aut emolumentum aliquod solidum ad rationem vitæ pertinens aut finem ullum quærendi videremus, Enniam Neoptolemum probabamus, qui profecto ita ait:

— — — — Philosophandum est paucis : nam omnino haut placet.“ —

Idem lib. X. c. 22. exhibet locum ex Platonis Gorgia de falsæ philosophiæ probris, quibus philosophos temere incessunt qui emolumenta veræ philosophiæ ignorant.

Cicer. lib. I. officior.] *puto* lib. I. cap. 6. § 19. „Alterum est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias . . .“.

Pag. 184.

10 *Senec.* epist. 49. (s. epist. moral. lib. V. ep. 9.) ad Lucilium: „... [§ 5.] Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus, quo legat lyricos; eodem loco pone dialecticos: tristius inepti sunt: illi ex professo lasciviunt, hi agere ipsos aliquid existimant. [§ 6.] Nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda tantum et a limine salutanda in hoc unum, ne verba nobis dentur et aliquid in illis esse magni ac secreti boni indicemus. Quid te torques et maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse quam solvere? securi est et a commodo migrantis minuta conquirere...“.

Aeneæ Sylvii] descr. urb. Vienn. Pann. (sive Opp. Basil. ex off. Henricpetr. [a. 1571.] fol. p. 719. epist. clxv.) „... Maximum autem huius Gimnasii [*Vindobonensis*] vitium est, quod nimis diutinam operam in dialectica, nimiumque temporis in re non magni fructus terunt. Qui magisterii artium titulo decorantur, hac una in arte maxime examinantur. cæterum neque Musicæ neque Rethoricæ, neque Arithmeticæ curam gerunt: quamvis metra quædam et epistolas ab aliis editas imperite exhibentem magistrandum compellant. Oratoria et Poetica apud eos penitus incognita, quibus omne studium in elenchis est vanisque cavillationibus, solidi haudquaquam multum. Qui libros Aristotelis et aliorum philosophorum habeant, raros invenies, commentariis plerumque utuntur. Cæterum studentes ipsi voluptati operam præbent, vini cibique avidi. pauci emergunt docti, neque sub censura tenentur, die noctuque vagantur, magnasque civibus molestias inferunt. Ad hæc mulierum procacitas mentes eorum alienat...“.

11 *Lawr. Valla* de libero arbitrio (Basil. ap. Cratandrum, m. Nov. a. 1518. 4°. pag. a3) init. „Maxime vellem... ac summopere optarem, ut cum cæteri Christiani homines, tum vero hi qui Theologi vocantur, non ita multum tribuerent philosophiæ, nec tantum in ea operæ consumerent, et prope parem ac sororem, ne dicam patronam, Theologiæ facerent. Male enim sentire mihi videntur de nostra religione, quam putant philosophiæ præsidio indigere: quod minime illi fecerunt, quorum iam multis seculis opera extant, apostolorum imitatores, et vere in templo dei columnæ. Ac quidem si probe animadvertamus, quicquid illis temporibus hæresium fuit, quas non parum multas fuisse accepimus, id omne fere ex philosophicorum dogmatum fontibus nascebatur, ut non modo non prodesset philosophiæ sanctissimæ religioni, sed etiam vehementer obsesset. At eam isti de quibus loquor, natam esse ad extirpandas hæreses iactant, quarum potius seminarium est, nec intelligunt se imperitiæ accusare piissimam antiquitatem, quæ in expugnandis hæresibus philosophiæ arma non habuit, et sæpe contra ipsam philosophiam depugnavit acerrime... Vos contra tali armatura muniti ne tueri quidem potestis, proh rem indignam et flebilem, quod ipsi nobis quasi patrimonium reliquerunt. Quid igitur causæ est, cur in maiorum vestigiis nolitis insistere? Si minus ratio, certe auctoritas illorum effectusque inducere debuit, ut se imitarentur potius quam novam viam ingrederemini... Itaque eo insolentiæ processistis, ut putetis neminem posse theologum evadere, nisi qui præcepta philosophiæ teneat, eaque diligentissime perdidicerit, stultiusque simul eo facitis, quod antehac vel nescierunt hæc, vel nescire voluerunt. O tempora! o mores!...“.

14...19. cf. ad p. 183. vers. 6...11.

20 *Cum additionibus*] Hæ additiones sunt quæ editio nostra p. 284...300. repetiit. eas vero 'novo privilegio ad septennium sancitas' esse, Obscuros obfu-

Pag. 184.

Pag. 184. v. 10 . . . Pag. 185. v. 9.

scandi causa adiectum videtur, cum neque a quo neque quo tempore privilegium impetratum esset, indicetur, ipsumque exemplum sine loci et anni indicatione prodierit. cf. Ind. edd. n. 5. supra p. 7. sq.

Pag. 185.

EPISTOLA 1. IOHANNES LABIA ORTVINO.

- 2 *Labia*] Fortasse hoc nomen epistolæ auctor ad Latinum 'ductare aliqu^m labiis' finxit, quod est 'irridere distorquendo os, sannis illudere' ap. Plaut. Glor. II. 1, 14. — Cum sæpius in hac epist. liber Iob laudetur, ex eodem verba VII. 20. 21. repetere liceat: „Deus non proiciet simplicem, nec porriget manum malignis, donec impleatur risu os tuum et labia tua iubilo“.
- 3 *dei gr. prothon.*] Summum ecclesiasticum magistratum, si non pontificatum ipsum maximum gerere sibi videtur hic protonotarius, qui se 'dei gratia apostolicum' gloriatur, cum tamen protonotariatus eius nihil nisi titularis fuisse videatur sive extraordinarius. Protonotarii (ordinarii sive participantes) quasi per excellentiam vocabantur notarii apostolicæ sedis, quos primum Clemens PP. I. septem urbis regionibus attribuisse fertur, „ut passiones martyrum et res ab iis gestas diligentissime conquisitas litteris mandarent“. horum officium Sixtus PP. IV. (a. 1471...1484.) primus vendidit. postea (a. 1586.) quinque conlegis auctum, nostris autem temporibus (a. 1838.) ad primævum septenarium numerum revocatum est. Non participantes sive extraordinarii sive supranumerarii personatum sine propria dignitate gerunt, neque collegii Romani socii sunt; ex eis alii officiales sunt, qui extra ordinem protonotarialibus officiis funguntur, alii honorarii sive titulares tantum, quales et ab ipsis pontificibus maximis, et deinde ab eorum legatis nuntiisque aliisve prælatis nominabantur, aut qui titulus sine officio etiam cum certis canonicatibus ipso iure coniunctus erat. ita supra (p. 103. n°. XXXIII.) legimus Ioannem Ingewinkel præpositum Xantensem, Ortviini theologistarumque amicam, „sacrosanctæ sedis apostolicæ Prothonotarium“ fuisse. Ceterum „ut Prothonotarius qui sit, habeat ius legitimandi spurios et Comites palatinos creandi“ (ut est in Hutteni dial. Bulla § 67. Opp. IV. p. 326.), quod ius Sixti PP. V. bulla 'Laudabilis sedis' d. d. 4. Febr. a. 1585. §§ 4. 5. protonotariis apertis verbis adscripserat, id iam diu in desuetudinem abierat, cum Pius PP. IX. tolleret per breve 'Quamvis peculiare facultates' d. 9. Febr. a. 1853. datum, quod breve et ad historiam instituti et ad hodiernam protonotariorum condicionem cognoscendam egregie facit.
- 6 *ut fratri*] Labia religiosus non est, Ortvinus prædicatorii ordinis.
- 7 *centum . . . gramm.*] Quadratus error: 'sestertia' (HS) aut pro mensura accipitur aut pro 'sestertium' ponitur, idemque pro inventione novorum Latinistarum (humanistarum) habetur. Germanice minus ridiculum foret *hunderttausend Scheffel Grüße nach . . . s Grammatik*. sed hæc insipientiæ natura est, recte cogitandi legibus repugnare.
8. 9. *Acceperim — miserit*] Ita coniunctivo pro infinitivo, ut sæpe faciunt hæc novæ epistolæ, quasi hæc singularis elegantia esset (cf. imprimis infer. epist. 36.), veteres illæ, Croticæ, non abutuntur.
- 8 *nudiustertius*] Hic et p. 197¹⁷. Crotus commodam contra Latinam linguam peccandi opportunitatem non ita neglexisset.
- 9 *Epp. O. V.*] Puto primam secundamve editionem, epistolas 1...41. continentem. cf. supra Ind. edd. p. 1...3. n. I. II.

Pag. 185.

9 *metr. vel pros.*] i. e. partim metrica, partim prosaice.12 *fuit m. m. gaud.*] cf. ad 184².13 *rethoricos*] Inter orationes quodlibeticas Ortvisi (Colon. 1508. 4°. pag. $\text{E}^{\text{ult.}}$ sqq.) una est „in qua rhetorice artis excellentia et eloquentie laudes exprimuntur“; ubi etiam ‘differentia inter poeticam et rhetoricam’ incondite exponitur.14 *Habuimus etc.*] Hæc confabulatio convivalis similis est epist. I. 1.15 *curtisani*] cf. ad 18¹. et *Ind. verb. h. v.*21 *Iurista*] imprimis Legista, iuris civilis peritus. Ad ius canonicum etiam veteres (Croticæ) epistolæ passim respiciunt, iuris civilis loci in novis demum epistolis (Huttenicis) frequentius allegantur. Cf. supra ad p. 5¹¹.1. *Ita fid.*] Lex Ita fidei (40.) Dig. De iure fisci XLIX. 14. Paulus lib. XXI. Quæstionum. „... cum diversitas rerum obscurum faciat legatum“.22 *resp. prim. i. f.*] hodie scribitur ‘pr[incipio] in fine’.23 *progeniei*] gentis sive familiæ.*scribitur q. D.*] „[Diocletianum] Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum, adeo ut a plerisque scribæ filius, a non nullis [ut a Victore epist. c. 39.] Anulini senatoris libertinus fuisse credatur“. Eutrop. hist. IX. 19.26 *theologum*] Theodoricum de Ganda? cf. supra p. 3. i. f. 4. init. et *Ind. biogr.* p. 375. sq. h. art.28 *Aristot.*] ut supra 3°.29 *eximietas*] Hoc nomen in vet. epp. non legitur, et adiectivo quoque ‘eximius’ novæ epistolæ multo sæpius quam veteres utuntur.*assignavit*] *hat mir zugewiesen, zugetheilt, vorgelegt*, proposuit.

Pag. 186.

1 *fac. imprimere*] *als er drucken ließ*, cum publicaret, operis edendum traderet.5 *un. auctor.*] Ut hodie dicunt ‘locum classicum’, i. e. dictum sive locum insignis alicuius scriptoris. Cf. *Ind. verb. voc. allegare*. Non omnes auctores apud omnes religiosos ‘allegabiles’ fuerunt.6 *Iob*] XII. 22.*Micheæ*] VII. 8.7. 8 *Iob XXVIII.*] 18.8 *Virgil.*] *Aen. VI. 100.* „obscuris vera involvens“.9 *datur intelligi*] *es wird zu verstehen gegeben*, significatur, sciendum est.10 *inquir. secr. scr.*] Cf. *Iob XI. 6.* „ut ostenderent sibi secreta sapientiæ, et quod multiplex esset lex eius, et intelligeres quod multo minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua“.12 *Regum CXXXVIII.*] *Psalm. CXXXVIII. 12.*16. sqq. Quæ hi tres versus de Bernhardo Gelff (cf. *Ind. biogr. p. 377. art. Gelff*), cui Parisiensi magistro inferior ep. 28. adscripta est, habent, illo tempore omnia, omissa tamen ‘ibi’, i. e. Romæ, et mutato ‘Parisiensis’ in ‘Tubingensis’, de Melanchthone dici poterant.19 *mov. cap. hincinde*] tardo capitis motu nutans, huc illuc caput movens, ut solent profunde cogitantes dubitantesque.*vid. austeriter*] gravi et abducto vultu. ‘Austere’ (sed non ‘austeriter’) semel Cic., sed Catholicon habet: „Austerus ... unde austere vel austeriter austerius austerissime. et hæc austeritas tatis .i. asperitas“.22 *quamv. . . scire*] quamquam fortasse nescitis.24 *Epistolare am. s.*] i. e. Clarorum virorum epistolæ, supra p. 81. *Ind. serr. n. xv.* descriptæ, quæ prodierunt ‘mense Martio, Anno m. d. XIII.’

Pag. 186.

Pag. 185. v. 9 . . . Pag. 187. v. 22.

28 *carminam et dictaminas*] nimium hoc videtur: vix ipsi Obscuri tam fede scripserunt, et *Crotus* tales sine sale errores non adhibebat.

31 *Psalmista*] Psalm. ciii. 28.

33 *Psalmista*] Psalm. cxxx. 1.

34 *suam*] pro 'eius', ut etiam in vett. epp. (vol. I.) fere perpetuum est.

dabit gr.] cf. 47³⁶. obiter adluditur ad originem nominis *Gratii*, de qua I. ep. 38. et p. 281. plenius tractatur.

36 *Iob*] xvii. 12.

non intelligendo etc.] i. e. quod non sic intellegi voluit, istud Epistolare non esse artificialiter compositum.

Pag. 187.

3 *etiamsi*] In vett. epp. (vol. I.) hoc vocabulum non legitur.

deberent . . . sua] i. e. capitis poena eis impenderet. Germanice diceremus *und wenn's ihre Köpfe gölte*. Incōcinnitas cogitationis quam verborum maior est.

4 *excellentiora . . . se*] Ita Ortvino ut veterum epistolarum O. V. editio, etiam harum novarum colligendarum edendarumque consilium adfingitur.

5 *non curat . . . titulis*] Cf. 'et plus si vellet' p. 3⁵.

6 *Dominus etc.*] Psalm. xxvi. 1.

7 *minorando . . . maiorabitur*] Minorare in Vulgata sæpius est minorem numero facere, non, ut h. l. et Gemma g. „minorem facere i. e. humiliare se“. maiorare' h. l. et in Gemma g. „großer oder groß machen“ in Vulgata non legitur.

scriptura] Matth. xxiii. 12.

8 *Ecclesiastici*] xx. 11.

10 *Prophetam Naim*] Nahum i. 8.

11 *quod . . . inimici*] eos mihi succensere.

13 *Horatium*] art. poet. 78.

14 *scribens scribam*] i. e. cum primum scribam, exquiram rationem.

16 *disp. ad ign.*] quasi de hæresi ageretur ab Hochstrato diiudicanda condemnandaque.

18 *quid . . . vos*] quid tibi propositum habueris, *was Ihr doch vorhattet*.

20 *in Curia Rom.*] H. l. nondum, ut sæpius infra, Curia Romana tanquam ipsius urbis esset nomen, usurpatur.

EPISTOLA 2. IOHANNES GRAPP ORTVINO.

22 Iohannes Crapp, ut infra ep. 40. nomen scriptum est, sive Crappe ab a. 1494. usque ad mortem a. 1503. subsecutam sæpius consulatum Wittenbergensem gessit, reliquitque filium Hieronymum et filiam Catharinam, natam a. 1497., quam sibi æqualem Melanchthon a. 1520. uxorem duxit et quacum vixit usque ad d. 11. Oct. a. 1557. Bretschneiderus (Corp. Reform. I. p. cr. i. f.) falso Catharinam 'Hieronymi' filiam fuisse scripsit, cuius soror fuit. cf. Förstemanni *Neue Mitth. u. d. Geb. antiquar. Forsch.* vol. II. fasc. 4. p. 653. sqq. — Hæc adnotavi non quasi hunc Crappum Ortvini quondam discipulum ac Melanchthonis socrum eundem hominem facere velim. Sed fortasse nostro nomen fuit 'Andreas Crappus', ad quem Sibutus in 'Silvula in Albiorem illustratam (Lipez per . . . Martinū lantzberg Herbipolitanū: [s. a. 4°.] pag. a⁴. sqq.) nimie laudis plenum elegiacum carmen XIII distichorum composuit.

Pag. 187.

Idem 'Andreas Crappus Guittenbergius Vtriufq; Iuris Baccalaureus' ad Othonem Beckmannum Wartbergium carmen fecit, quod extat in huius Panegyrico in princ. Ericum duc. Brunsvig. edito 'Witteburgii per Ioannē Viridi montanū. Anno. m. d. ix.' 4°. pag. Biii^a.

30 *carminalem seu metrosum*] Novum synonymum.

31 *libenter*] pro comparativo 'libentius'. magis delectaris poeticis quam prosaicis scriptis.

32 *non est disc.*] Matth. x. 24.

33 *usitatus*] exercitatus, doctus, *geübt*.

Pag. 188.

2 *novelli*] 'Novellus, a, um, aliquantum novus, et ponitur pro rudi'. Gemma g. Paulo ante 'non adhuc bene exercitatus in tali arte'.

poeta carm.] 'carminalis' non superabundat: nam et Plinius, et Valerius Maximus et alii Obscuris poetæ sunt, sed non carminales sive metrosi. cf. ad 7¹².

-5. sqq. Sequentes 30 versus quam insana perturbatione exhibeantur in editt. 7...23. per hæc tria sæcula nemo observaverat. cf. Ind. edd. p. 11. n. 7. 8. Inde a medio sæculo xvi. has bonas epistolas plures editores quam veros lectores expertos esse dixerim.

v. 5. sqq. *Si non*] Pro sequenti 'tamen' sumendum est 'quia'. Vult: Sane quidem mei versus duriusculi sunt, cum tui dulci numero fluunt, sed alius aliud callet. O modestum poetam! quam numerosum est 'quoque', ubi de solis Ortvi carminibus scriptis loquitur, et illud 'que' post 'medicos', et 'Aliter' pro 'alter', et tota epistola carminalis.

10 *habet grat.*] Gratius. cf. ad 186²⁴.

12 *Roma*] scilicet 'in' ante 'Colonia' pro repetito est: in Roma = Romæ.

13 *beani*] Cf. Ind. biogr. p. 305. art. Beanus.

15 *lis Pro . . . vicaria*] Cf. p. 239²¹.

21 *legifluis iuristis*] Hoc si quid aliud Huttenicum est.

24 *Tungar. . . Peperic.*] Cf. Ind. serr. n. xi. xxi. p. 78. sq. 88. sq.

25 *schola Francor.*] Universitas Parisiensis, quæ d. 2. Aug. anni 1514. Speculum oculare comburendum esse iudicavit (cf. Consp. chronol. p. 133.), quod ex Coloniensi sententia iam d. 10. Febr. eiusdem anni fecerant Colonienses. cf. Consp. chronol. p. 129.

27 *dimittere*] relinquere, omittere.

28 *bene . . . Plato*] „Philosophus nimis es nimiumque Platonior ipse“ Henricus Pauper lib. iii. v. 87. ap. Leyser. hist. poet. med. æv. p. 479. Thomistæ contra Platonem arguere solebant. cf. e. gr. Prantl. *Gesch. der Logik* III. p. 113. not. 508. Vix crediderim Huttenum h. l. ad veterum locos, quibus Platonis de ideis doctrina et longinqua viri itinera litteraria laudibus evehuntur (e. gr. Cic. de fin. V. 29, 87.), aut ad academiæ Medicæ de Platonis studiis merita respexisse.

Pag. 189.

4 *Parcatis mihi*] Benigne censeas hos versus fortasse non ab omnibus numeris absolutos.

5 *philosophum*] Immo, Terentiani Chremetis dictum est notissimum.

7 *mirab. poma*] mala medica sive aurantia, *Orangen, melarancie*.

8 *per . . . pendunt*] In Grappi patria poma adnumerant emptoribus propolæ. 'bene' non nisi versus explendi causa

EPISTOLA 3. STEPHANVS ROMEDELANTIS ORTVINO.

- 12 Magister Parisiensis Romedelantis non est poeta *Meister Rumelant*. illud quoque nomen quasi exsulem significare puto, *Räum das Land*.
- 16 *Thom. Murner*] In Murnaro Leviathan pag. B. hæc dicit Murnerus: „Profligatus itaque a Friburgo, concessi Treuerim, et tum me cœpit stimulare invidia, pruriebatque lingua, ut et ibi aliquod struerem incendium. Auxerunt audaciam istic insignia et pileus receptus. Ilico ostendi qualis eram, et quid nescio machinatus fuerim in spurio et in Canonicos Treuerenses, iussus sum abire tandem, atque id citissime, ni Mosè [i. e. Mosellæ] amnem velim epotare. cf. Ind. biogr. p. 424. art. Murner.
- 17 *superiorista*] *Oberländer*, ut hodieque in terris Rhenanis fines inter primam secundamque Germaniam in nominibus *das Ober- und das Niederland* supersunt. In Defens. Peper. p. 107²⁹. „Theutonicum ipsius [Reuchlini] superioristicum“.
- præsupponit*] cf. ad 24²². infra 190³¹. præsupponitur = præsumendum est.
- 18 *cartas*] *Karten, Spielkarten*. Sermo est de libello inscripto ‘Chartiludium logice’ etc. qui primum Cracoviæ a. 1507. prodit. de eo vide supra Ind. biogr. p. 423. art. Murner. not. 2.
- 19 *grammaticam*] Perperam ‘Instituta’ (pro ‘grammaticam’) est in adnot. ad Waldani *Nachrichten von Murners Leben etc. in Scheible's Kloster Bd. IV.* p. 515. nam ‘Chartiludiū Institute fūmarie doctore Thoma Murner memorante et ludente . . . Argentine per Joh. Prüs Impensis ac sumptibus . . . Ioannis Knoblauch Anno m.d.xviii.’ 4°. (c. figg. ligno inec.) prodit. (cf. Panzer Ann. VI. 87, 504. Vide de libro Stintzing *Gesch. d. popul. Lit. des röm. kan. R.* p. 465...467.) Sed aversa primi folii pag. habet „Intimatio 1515. facta in Uniuersitate Treuerensi in die S. Andreae Apostoli“. Treueris itaque suam Institutam (nam sic voluisse videtur) docuit Murnerus.
- 20 *scaci*] „Scacco it., sp., pg. xaque, pr. escac, fr. échec *schachfigur, schachspiel; vom pers. schach König, als hauptfigur . . .*“ Diez WB. Anno 1511. prodit Ffurti (ad M.) ‘*Ludus studētū | Friburgensium*’, qui liber constat 16 foliis in 4°; fol. 3^b. habet figuram manus sinistrae, cuius digitorum articuli singulis litteris signati sunt, a b c, e g f d, i u m l, o r q p, v < t f; fol. 5^b. est ‘scacus q̄ntitatis syllabarum’, fol. 7^a. ‘*Exemplaris atea ludentium. fol. 16^a. „Beatus Murner Argentineñ. | Fr̄aphodie imprimebat | Anno dñi 1511 | Repetitus est libellus anno 1512. 4°. et s. a. et l. prodit ‘Scaccus infallibilis quantitatis syllabarum’. fol^o.*
- pretendit . . . hebr.*] Hebraicis litteris vix imbutum fuisse Murnerum traditur. sed edidit Francofurti a. 1512. ‘Ritus et celebratio phase iudeor. . . ex hebreo in latinū traducta eloquium’ (16 foll. in 4°), ‘Benedicite iudeor. ante et post cibum’ 4°; Der iuden benedicite . . . vnd wie sy ieren dodten begraben. Gedr. . . Franckenfurt durch Batt Murner’. 4 foll. 4°.
- 21 *comp. . . Teutonico*] *Die Schelmzunft* iam quinquens prodierat, cum hæc ep. scriberetur. Vid. cit. art. Murner Ind. biogr. p. 424. not. 6.
- 22 *in omn. . . alig.*] Insolenter gloriari Murnerum multi æquales testantur.
- 24 *amic. R.*] Quæ amicitia vix maior fuerit, quam similtas Franciscanorum cum Dominicanis. neque inter Reuchlini defensores (Hutt. Opp. I. p. 130. sq.) memoratur Murnerus.
- confundat eum*] Germanice usitatius *hoß ihm der etc.*

Pag. 189.

29 *corrig. . . perv.*] *züchtigt sie wegen ihrer Verkehrtheit*, emendat perversos theologos.*schisma etc.*] Contra Colonienses minari schisma, 'quando Papa facit sententiam contra eos', refertur inf. ep. 57. cf. ad p. 275²⁷.31 *nemo . . . stud.*] Apertius p. 54¹². magistri nostri asini appellantur.

Pag. 190.

1 *doctorum*] operar. error. l. doctorem3 *schlem*] item 299³⁴. ut ad 'similem' adsonet, ex *schelm* factum esse videtur. Sed cf. etiam 'schlemm = *schief, schräg, abhängig*, varus, distortis cruribus' *Schmeller Baier. WB. III. p. 448.* — *Brant Narrensch. Vorrede v. 60.* „Schlym schlem, eyn yeder findt sin glich.“ *Geilers Narrensch. 67, 5.* „Pares cum paribus veteri proverbio facillime congregantur“ Cic. Cat. mai. 3. § 7. Aristot. rhetor. I. 11. § 25. *Καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν ἡδύ, τὰ συγγενῆ δὲ κατὰ φύσιν ἀλλήλοις ἐστίν, πάντα τὰ συγγενῆ καὶ ὅμοια ἡδέα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἷον ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ ἵππος ἵπῳ καὶ νέος νέῳ. ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἰρηγνται, ὡς ἤλιξ ἤλικα τέρει, καὶ ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον, καὶ ἔγνω δὲ θῆρ θῆρα, καὶ αἰεὶ κολοῖος παρὰ κολοῖόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα.*5 *fidelis . . . Neptalim*] Hæc sæpius antea, sed nuperrime in Defens. (p. 170.) dixerat Pepericornus.8 *Accip. etc.*] Hoc dictionum, quod alibi me legere non memini, simile est ei *Friß deine eigenen Worte.*12 *quod . . . magister*] In incerto relinquitur utrum Murnerus magisterii dignitatem agnoverit an contempserit.14 *mortificare*] ad mortem damnare, summo supplicio afficere.15 *malef.*] cf. ad 55^{14. 399.}16 *Ecce etc.*] Germanice *Da sieht man, was den Juden zu schlecht ist, ist den Christen gut genug.*20 *modicum*] *ein bißchen, doch nur.*21 *furavit etc.*] cf. cit. adnot. ad p. 55., unde apparet huius epistolæ scriptorem Defensionem Pepericorni legisse, quæ cum epistola I. 36. scriberetur, nondum prodierat.22 *quod . . . verum*] quod ut verum esse probetur sive probem.27 *communiter dicitur*] in proverbio est.28 *comedit . . . porca*] Olim hoc pro plena probatione erat Christianum factum esse Iudæum, ut nec desint exempla Iudæorum a fanaticis conversoribus carnem porcina manducare compulsorum — ut compellebatur Eleazarus ap. II. Macchab. vi. 18.30 *farcimina?*] Fortasse hæc quæstio vult, num Pfefferkorn adhuc lanius sit. cf. Defens. Pep. p. 170¹⁴. et infra p. 226¹⁰.31 *præsupp.*] cf. ad 189¹⁷.33 *si . . . aures*] Scilicet Halis combusto Ioanni Pfefferkorn in sacrilegio deprehenso dextræ auriculæ ima pars abscisa fuerat. cf. Ind. scr. n. xviii. i. f. Hutt. Opp. III. p. 351. § 12.35 *in æternum*] Hyperbolice, ut in Defensione Pepericorni solitus est Ortvinus.36 *communiter*] maior pars, plerique.37 *criminavit*] Active, ut raro, sed ap. Plautum, quem Huttenus præcipue imitatur.

Pag. 191.

1 *nullis . . . demeritis*] Ex Defens. Peperic. p. 84^{2. 399.} „nullis meis demeritis quovis modo precedentibus“; p. 130²⁸. „nullis etiam præcedentibus demeritis“;

Pag. 191.

Pag. 189. v. 29 . . . Pag. 192. v. 10.

- p. 154¹⁹. 'meis demeritis minime præcedentibus'. Sed ipse Reuchlinus in tristi ad Tungarum epistola scripserat „Peperiphrones mihi nullis meis demeritis præcedentibus . . . struunt (calumnias).“ Defens. Pep. p. 117¹.
- 4 XII animas] Immo XIII. Ipse Pepericornus (sive Ortvinus potius: nam in Germanica *Beschrymung* ep. dedicatoria ad Leonem PP. X. non est) in Defens. p. 84^{34. 34q}. 'nam qui' ait, animas quatuordecim ex tenebris cæcorum ad veritatis lumen traduxi, nullam commerui Christianorum contumeliam'.
- 6 in silva Boh.] Quod Murnerus Pepericornum latrocinantem, duodecim animas in cælum misisse suspicatur, mirum est non maximam magistri Stephani iram excitare: immo, placida responsio homuncionis fatuitatem cum ignavia non infeliciter certare demonstrat. — Ceterum silvam Bohemicam etiam tum latrociniiis famosam fuisse, notatu dignum est.
- 9 pie præc. est] p. 272⁸. pie credendum est de Ioh. Pf.
- 11 vadit ad eccl. etc.] Quod sæpius de se testatur Pepericornus.
- 13 quod sic] i. e. erit, ja.
- 15 dimisit me] hat mich losgelaßen, non amplius mecum altercatus est.
- 16 riserunt] Scriptor hoc adstentendi laudandique causa factum esse non dubitat. *audacter*] cf. ad v. 6. adnot.
- 19 Dat. Trev.] Datum in Treviris 29¹⁶.

EPISTOLA 4. IOHANNES PILEATORIS ORTVINO.

- 21 'Iohannes Pileatoris oder Huter, Northus. Ord. Serv. Mar.' inter theol. doctores Erfurtenses legitur ap. Motschmann Erford. liter. cont. I. *Fortsetz.* p. 25. num. 113. (ad a. 1514?) Infra 16. eiusdem Pileatoris item Romæ scripta epistola legitur.
- 24 evang.] Matth. vii. 2. Marc. iv. 24.
- 26 q. magn. imp. h.] maxime tua interesse. *Importantia, importance, importanza.*
- 28 viri . . . zelosi] Ita sæpius, et rectissime, quamvis alio quam theologistæ volebant, sensu appellant Hochstratum.
- 30 hab. deum præ oc.] 'Solum deum præ oculis habentes' igneam sententiam Colonienses dixerunt d. 10. Febr. a. 1514. cf. Def. Pep. p. 139⁶.
- 32 scribere est in ed. princ. (n. 4.), quem operarum errorem in inferiore margine adnotare neglexi.
- 33 'guttam scribere' anceps videtur.
indulgere] non retribuere, veniam dare, ea tamen condicione, ut.

Pag. 192.

7 frascaria] cf. ad 25⁵.

theol. . . apost.] cf. ad 4¹⁴. 253²⁰. Latius de hac theologistica superbia scripsit Huttenus ad Crotum. Hutt. Opp. I. p. 182.

- 10 dom. . . Reuchlin.] Geræanderi epistolam quam ex Illustr. viror. epp. ad Reuchl. Hagenoæ 1519. 4°. p. Biii repeto, non a. 1517., ut in editione adiectum est, sed ante Romanam sententiam d. 2. Iul. a. 1516. latam scriptam esse opinor. est enim hæc:

Paulus Geræander Ioanni Reuchlin S. D.

Et ego habere me vellem, ornatissime mi Capnion, et nescio an unquam magis Homeri illam Minervam simulatam Mentoris, cui dicerem 'Μέντορ, πῶς τ' ἄρ' ἰῶ, πῶς τ' ἄρ' προσπνύξουμαι αὐτόν; Adeo mihi non placeo, cum ad tuam præstantiam scribo, nec id certe mirum. Quid enim Capnioni literarum omnium parenti Paulus offerre dignum oculis, adeo ne auribus quidem, homo literis

Pag. 192.

- inctus potest? Sed malo in hanc partem peccare, ut || ne sim omnino ingratus iuxta illud lyrici senis *καφὸς ἀνήρ πρὸς Ἡρακλεῖ στόμα μὴ παραβάλλει*. cum alias illud ipsum gravissimum simul et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur. Franciscus Poggius Florentinus nuper ad summum pontificem oravit 'Pater Sancte, Ego sumam mihi parteis Reuchlin, et volo stare loco ipsius. legi suas lucubrationes omneis omneis quas habere potui. homini fit iniuria'. Cui Pontifex post multa respondit 'Noli curare, Poggi, non feremus ut quicquam mali patiat hie vir'. Reverendissimus dominus Cardinalis noster favit laudibus tuis. interrogavit me sæpius de omni vita tua, an præter literas etiam alia ageres, et quid in redditibus? an liberos haberes, et quid frater, quid consanguineus Philippus [Melancthon] tuus ille, ille mei amantissimus, et postremo quantum ego amarem te. Respondi Monsor Reverendissimo 'Ἴσον ἐμῇ κεφαλῇ'. Maior pars votorum omnium est pro te, et credo non quatuor esse pro adversario. Videtur demum mihi maxime ex re tua, si iam denuo literas ad Reverend. Cardinalem dominum meum dares cum primum vacaret. Habuit nuper literas ab Erasmo Roterodamo, quem summopere laudat. posset prodesse si commonefaceres illum. Expectantur ab omnibus tua Pythagorica. Romæ. Anno M.D.XVII.
- 11 *est poeta etc.*] Leonis PP. X. bonarum litterarum artiumque amor prædicatoribus summopere invisus fuit, et iam supra 19²⁷. aperte dictum est Papam non esse bonum Christianum, et p. 17¹⁹. non esse theologum et beatum Thomam contra gentiles non intelligere.
- 12 *Sanctissimitas*] i. e. sanctitas. Bis tantum, h. l. et p. 139¹¹., hoc monstrum in his epistolis legitur.
- 13 *non dabit*] Iam datam esse (d. 2. Iul. a. 1516.) huius epist. auctor fortasse sciverat.
14. 15. Hi duo versus in prioribus editionibus ac si non 'metrificasset' Pileatoris, expressi sunt.

EPISTOLA 5. IOHANNES DE WERDEA ORTVINO.

- 18 *Iohannes de Werdea*] Huius nominis plures ad memoriam nostram venerunt. sed is cui epistolæ huius auctor monumentum erigere voluit, procul dubio est ille iur. utr. doctor Obermayr de Werdea [*Werdau* circuli Zvicaviensis], qui secretarius et a. 1486. Lips. univ. rector fuerat. cf. Ind. biogr. art. Werdea.
- 21 *causa male stat*] Hæc quoque epistola ante d. 2. Iul. a. 1516. aut scripta est aut scripta fingitur.
- 22 *inhibit. apost.*] cf. Consp. chronol. p. 135. Ian. a. 1515.
- 24 *modic. fidei*] Cf. e. gr. Matth. VIII. 26. XIII. 31. XVI. 8.
- 26 *timax*] cf. infra 277¹³.
- 28 *longis cultris*] *Schwertern*, ensibus.
- armum s. d.*] Singularem ap. Latinos non legi satis notum est; sed neque ea de causa hic error commissus est, quod veteres non nulli grammatici 'arma' ab 'armo', i. e. humero, deduxerunt, sed quod scriptor Germanicum *Waffe* oder *Wehr* suo modo latinisare voluit. 'Defendiculum, munitio'. Ducange.
- 31 *magnum cor*] *große courage*. p. 207²⁶ bonum cor. poterat etiam scribere 'multum cor' *viel Herz*.
- 35 *Papa perm. etc.*] Etiam ante sentent. d. d. 2. Iul. a. 1516. secundum Acta iudicior. p. ult. „Et Oculare speculum tunc denuo iusserat [Prieratis prædecessor] Romæ imprimi tanquam non scandalosum, sed magis ædificativum.“

Pag. 193.

Pag. 192. v. 11 . . . Pag. 194. v. 2.

4 *ex evang.*] scil. Matth. xvi. 19.6 IX. q. III. c. *Cuncta*] Can. 17. Causa IV. qu. 3. [non II. ut in adnot. est.] „Gelasius PP. omnibus episcopis. Cuncta per mundum novit ecclesia, quod ss. Romana ecclesia fas de omnibus habeat iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio . . .“ Similiter seq. can. ab iisdem verbis exordiens.7 *glosa in cap. Ad ap.*] omissum est ‘in VI°.’ Cap. Ad apostolicæ est c. 2. in VI°. de sent. et re iud. II. 14. („Innocentius IV., sacro præsentē concilio, ad mem. semp.“) cuius summa est ‘Papa imperatorem deponere potest ex causis legitimis’, et ad quod glossa: „Decretalis hæc potest dividi in quattuor principales partes. In prima præmittit dissensionem, quæ erat inter ecclesiam et Fridericum imperatorem . . . In tertia quæ incipit ibi ‘Nos itaque’ ipsum deponit ab imperio, fideles absolvit, faventes excommunicat, dat licentiam electoribus eligendi successorem . . . Et nota primo quod in superscriptione dicitur ‘sacro præsentē concilio’, potius est ad honestatem quam ad necessitatem, et sine sententia vel licentia concilii sententia papæ sufficeret contra imperatorem et quemcunque alium. xv. q. VI. alius. ibi non dicitur, quod in concilio facta fuerit depositio . . .“8 II. q. VI. *De cetero*] Can. (De cetero) 109. Ca. I. qu. 1. huc non pertinet, et nullus canon Ca. II. qu. 6. incipit De cetero. Ipse auctor epistolæ voluisse videtur. in superiore glossa citat. can. 3. Ca. xv. qu. 6. „Alius item Rom. Pontifex, Zacharias . . . regem Francorum . . . a regno deposuit, et Pipinum, Caroli M. imp. patrem, in eius locum substituit, omnesque Francigenas a iuramento fidelitatis absolvit . . .“10 *gl. sup. c. XI. etc.*] i. e. gl. ad c. 11. (Ab arbitris qui secundum formam iuris etc.) in VI°. De officio et potestate iudicis delegati I. 14., ad quod Io. Andreæ Summa est „Ab arbitris iuris appellatur ad papam“ et glossa ad v. iuris „Ubi sunt iura videbis infra . . . ad ipsum ius, a quo potestatem habent, oportet appellari, et sic ad papam, qui est lex animata in terris.“11 *quod*] operar. err. pro quid

13 auditor Rotæ = iudex in curia Romana, quod tribunal ex XII insignioribus prælatis compositum est.

16 *fantastæ*] i. e. qui nihil nisi fantasias (cf. 8¹².) curant, fere ut ‘fantastici’ 17²⁶, non idem quod hodie *Fantasten* dicimus, *Schwärmer*. cf. infra 299²⁸.17 *inhibitione*] cf. Consp. chronol. p. 135. d. 19. Ian. a. 1515.20 *habuit convivium*] Cf. supra 20¹⁰. 19²⁴.24 *Cursicum*] Corsicanum sive Corsum. Ital. *Corso*. cf. Hutteni Febris I. §. 2. (Hutt. Opp. III. p. 31².)26 *sperantiam*] Hoc quoque vocabulum in hoc vol. II. sæpius obvium, quod in vol. I. har. epp. non legitur, mihi indicare videtur Huttenum in Italia scripsisse has epistolas.*concludere*] finem facere. nostrum *schließen*, *Schluss machen*, pariter etiam claudere, finire et concludere, ratiocinari significat.28 *Mag. N. etc.*] Adequate h. l. dignitates distinguuntur, neque Pfefferkorn magister appellatur, ut ille Diltappus p. 44²¹ fecit.

Pag. 194. EPISTOLA 6. CORNELIVS STORATI ORTVINO.

2 Cornelius Storati. ‘Cornelius’ ludicrum mæsti sive tristis nomen fuit. Cf. Disputatio de Cornelio, in edit. Epp. O. V. n°. 14. p. 605. sqq. repetita (p. 608.

Pag. 194.

„... Cum in comico ludo quidam Cornelii nomine Conscientiæ personam sustinisset, isque ex scenis prodiens chorum semper lætum inventum subinde digrediens tristem ac mœrore plenum reliquisset, abiisse has affectuum vices in proverbium, ut quoties quis solito mæstior esset, diceretur Cornelium habere...“). Itaque considerato huius epistolæ argumento, quod præcipue in depingenda horribili Hochstrati condicione consistit (cuius adpectu quis non obstupesceret?), nomen Storati scribendum esse ‘Stordati’ dixerim: „Stordatus, obtusus, obstupefactus...“ Ducange. Diez WB. „Stordire *it.*, *altsp.* estordir, *fr.* étourdir *betäubt werden, betäuben, adj.* stordito, étourdi... *Das wort . . . ist von torpidus starr, fühllos, woraus mit leichtigkeit extorpidire, extordire geschaffen werden konnten . . . wie aus tepidus tiédir (lau werden), so konnte aus torpidus tourdir (starr werden) entstehen.*“ Storati nomen a *stura, stura, steuer* deducere (nam Cornelius prædicatoribus pro Hochstrato etiam tributum imponi vult), ut esset pro ‘Sturantius’, vetat passiva forma.

5 *postulata*] ut hodieque *Begehren*.6 *Curie Rom.*] H. l. primum, ut infra sæpe, quasi hæc ipsa urbs esset. cf. Ind. verb. voc. datum.

articulariter] Neque hæc verbum, sed Latinum ‘articulatum’ in vol. I. legitur.
9 *poetria*] Debebam hunc omnium editionum errorem non retinere, sed reponere quod auctor scripserat ‘patria’.

11 *est in m. paup.*] De hac paupertate eiusque causis supra l. 12. et 48. et in proxime superiori ep. dictum est, et dicitur infra ep. 53.12 *non mitt. ei pec.*] cf. p. 295¹⁰.15 *cum duob. vel trib. eq.*] Supra 19²³. et infra 269³¹ „cum tribus equis“.

hab. pec. in banco] De ‘banco’ cf. ad 55¹⁵; de re vide 227¹⁶. et ad 19²⁴.

16 *dans prop.*] cf. cit. not. ad 19²¹. Apertius Hochstratum pecunia corrupisse curtisanos Huttenus in sua pro Capnione intercessione significavit (Opp. I. p. 140. v. 79. sq.):

Miscet Hogostratus fas omne nefasque per artem,

Remque adeo gerit hanc largitione palam.

unus ad alium] Germanismis hæc epistola egregie scaturit.

18 *argumentifex*] Vocabulificis nostri novum inventum.20 *iuristam sæcularem*] Reuchlinus ipse sæpius se doctorem *in weltlichen Rechten* esse crabronum theologisticorum a se repellendorum causa scripserat, e. gr. in exordio defensionis *Ain clare verstantus* (Ind. serr. p. 77. n. x.) et in ep. ad Tungarum iam se excusat, in scholis theologiam se non didicisse sed leges civiles. Defens. Pep. p. 117^{3. sqq.}24 *cappam*] cf. ad 54²³.25 *script.*] Psalm. lxxvii. 11.27 *tabesc.*] Psalm. cxviii. 139.30 *indulgent.*] cf. p. 33³³.

Pag. 195. EPISTOLA 7. ALBERTVS ACVFICIS ORTVINO.

2 Acuficis. Acufex, *Nadler, Nadelmacher*, ignotum nomen.6 *sigillum vestrum*] Fateor meam in rebus sphragisticis ignorantiam. graculam si Ortvisi sigillum habuisset, certe in his epistolis legeremus, quæ tamen, quod mireris, ne graculæ quidam vocabulum habent.10 *sicut scribæ etc.*] cf. infra p. 232^{31. sqq.} et vide Matth. xxvii. 28...42.12 *in conc. duor. inpp.*] Privilegia Reuchlino a Friederico III. imp. „in oppido nostro Lyntz-d. 24. Oct. a. 1492. concessa et in Claror. virr. epp. [Ind. serr. n.

Pag. 195.

Pag. 194. v. 5 . . . Pag. 195. v. 29.

- xv.] pagg. K^b...K5^a, et in Ill. virr. ep. [Ind. serr. n. xxxviii.] p. m4^b...niii^a. publicata sunt. Iis „Honorabili Iohanni Reuchlin artium et legum doctori [a. 1485., licentiato a. 1481.] sacri lat. Palatii, aulaeque nostrae et imperialis consistorii comiti“ etiam nobilitas et ius armorum insigniumque tribuitur, quae exacte ibi describuntur — sunt scutum et Ara Capnionis, quibus postea semper usus est Reuchlinus. Maximilianus imp. Reuchlinum ‘Consiliarium nostrum’ appellare solebat, e. gr. in litteris ad Leonem PP. X. d. 24. Oct. a. 1514. scriptis „... causam quandam inter honorabilem, fidelem, nobis dilectum Ioh. Reuchlin . . Consiliarium nostrum, et quosdam Theologiae professores studii Coloniensis . .“. De Reuchlini magistratu in Suevico foedere gesto intellegendum est quod seq. v. dicitur. Et ipse Reuchlinus (Defens. a. 1513. p. Bii^b) de se ad Maximilianum imp. „non tantum“ ait „sub divo patre tuo causarum patronus militavi quondam tam in senatu quam in consistorio assessor et imperialis palatii comes, verum in maximis rebus etiam tuis gerendis, in regia dignitate consequenda, in corona et unctione suscipienda, inter tuos clarissimos annumeratus sum, et catalogo adscriptus . .“.
- 13 *probum et fidelem*] Hoc referendum est ad ‘Summarium libri’ quod in ipsa Defensionis suae [Ind. serr. pag. 80. n. xiii.] inscriptione Reuchlinus posuit. „... ain cristenlicher frummer erber bidermann.“
- iuristria*] Minus fastidiens quam hodie *Juristerci*.
- iuicavit*] Dubium hoc perfectum praeferebant Obscuri iusto ‘iuivit’. Cf. Ind. verb.
- 16 *multi canes superl. un.*] Hanc proverbii formam et verbum ‘superlatrare *überbellen*’ alibi non legi.
- 18 *communiter*] plerique fere omnes.
- 21 *habuit princ. a Io. Pf.*] Quod ipsum quidem neque Antireuchlinistae negabant, sed crimini Reuchlino dabant quod perfide pio zelo ecclesiae pro fidei orthodoxae amplificatione et occasione conversionis gentis hebraeae adversatus esset, ut Arnoldus ad imp. queritur. Ind. serr. p. 78. n. xi.
- 22 *qui est etc.*] cf. Ind. serr. p. 84. n. xviii. Die 4. Sept. a. 1514.
- 25 *turri*] carcere publico. Inde ab hoc demum saeculo differre cepit *in Thurm* et *in Gefängniss sitzen*, quod tamen adhuc promiscue in vulgari usu est.
- spiculator*] h. l. aperte est carnifex, ut et Gemma g. ‘Spiculator dicitur qui solet homines occidere vel punire, *pyniger*’, et Io. de Ianua „... spiculari .i. iaculari vel spiculo occidere, unde spiculator .i. carnifex, qui portat spiculum ad occidendum.“ Verbum et significatio ex eo errore venerunt quod vulgata Marc. vi. 27. ex graeco ἀποστειλάς σπειρονλάτορα ‘misso spiculate’ fecerat, nihilque est illa ab Ioa. de Ianua recepta explicatio.
- 26 *ille alius*] Cuius confessiones Huttenus Germanice publicavit, posteaque Latine editae sunt. cf. cit. n. xviii. Ind. serr. p. 84. sq.
- ipse inst. . . et ipsi inst.*] Ita revera mutuo se instigaverunt Pepericornus et theologistae. Scriptor huius ep. praecipue locum Defensionis Reuchlinianae [Ind. serr. p. 80. n. xiii.] respexit quem in Ind. serr. p. 75. n. viii. i. f. repetii, et ad hunc (Defens. cit. a. 1513. p. E^b) „... ut ardentius in personam meam inveherentur, per Arnoldum, ut ipse affirmat, eorum mandatarium et collegam, addiderunt cum ementita calumnia turpissimi nebulones haec etiam quae sequuntur convicia“ etc.
- 29 *cum m. pecunia*] Hoc turpe lucri faciendi consilium neque ipsius Pepericorni, certe non primum, fuit, cum contra libros Indaeorum suas artes agitare inciperet, sed multo minus Reuchlini, quem rumorem ex suis moribus alie-

Pag. 195.

nos metientes adversarii spargere non verebantur, in tota defensione tum librorum Iudaicorum tum sui ipsius eius modi sordidum consilium fuisse manifestum est. Sed ipse Reuchlinus (Defens. a. 1513. p. C^b) scripserat: „... licet contra eos (Colonienses) evidentissima suspicio sit, quod auri quærendi causa spreto magistro quem solis verbis hypocritice præferunt [Christo], hoc vafra-mentum de libris iudæorum cremandis excogitaverint...“. Et iam antea (Oct. ? a. 1511.) in ep. ad Conr. Kollin (Illustr. virr. epp. pag. p 4^b) „Pfefferkorn omnibus viribus adhuc conatus, ut et singuli Hebræorum libri præter solum et nudum bibliæ textum concremarentur, vel potius sicut ego ipse somniasse dicerer, incendio ignique tantummodo a Cæsare demandarentur non secuta executione, ut ante scilicet executionem, si mandatum illud auro et argento gravi, ut ipsemet notavit, aliquando revocaretur, particeps fieret auri...“.

34 *scrib. . . latino*] Ex ind. scrr. satis constat Latine editos Pepericorni libellos omnes ab aliis ex Germanico translatos esse, et Latinam Defensionem, qui cum hæc ep. scriberetur, novissimus adversariorum libellus erat, tantum a Germanica *Beschrymung* diversam esse, ut utrumque, et Ortvinum et Pepericornum, auctorem eam habuisse appareat. et hæc quoque ipsa auctoritas, ut recentiori vocabulo utar, physica tantum sive et physica et intellectualis fuit: nam inter dramatis personas, quamvis non in scenam prodeuntes sermocinentur, etiam Arnoldum et Iacobum et Conradum aliasque reverendissimas dominationes fuisse, non hodie demum cognitum est. Cf. 266²⁵.

35 *alphabetum*] cf. p. 212¹¹. Arnoldus [Ind. scrr. p. 78. n. xi.] posuerat ‘Alphabeta’ n. pl. quod Florilegium [Ind. scrr. p. 111. n. xxxxi.] deridet, et auctor quoque huius epistolæ, si memoravisset, vix non derisisset.

Pag. 196.

1 *igitur*] ea de causa.

4 *occulerent se cum*] sive ‘occulerent’ sive ‘occultarent’ voluerit scriptor, nihil interest. neutrum hoc ‘se cum’ admittit. cf. p. 266²⁵.

5 *aliqui*] In ipsa quidem inscriptione (titulo) non nisi Articuli [Ind. scrr. p. 78. n. xi.] Arnoldi nomen præ se ferunt, sed eidem Arnoldo suum *Handt-Spiegel* dedicavit Pepericornus. cf. Ind. scrr. p. 75. n. viii.

inventus est falsarius] „... cum tamen . . . Erratorum suorum (ait Groningus) sylvam trecentis pene in locis illis exhibuerim, quibus innocentem virum hostiliter circumscribere nitebantur . . ., sæpissime interpellati et provocati, ut eos locos diluerent, minime responderunt. eam ob causam eorum traductio tanquam perversissima et calumniis undique scatens a reverendissimis iudicibus ignominiose abiiciebatur...“. Cf. *Consp. chronol.* p. 135. Ian. a. 1515. Reuchlinus iam in *Spec. ocul.* (fol. xxxii^a... xli^b) obiecerat *mer* [immo, 34 tantum] *dann vier und dreissig onwarhaitten oder lügen*“, de quibus idem in Defensione sua (a. 1513. p. Eii^b): „Vide, oro, quibus conatibus, quibus modis, qua industria, quo consilio, immo quo dolo adversus me bellum instituunt, ducem sibi elegerunt exercitus Arnoldum de Tungari...“. Contra hæc Pepericorniana Defensio (p. 128³²) ‘Arnoldum de Tungari præcipuum amatorem veritatis’ appellat, et ipsa (p. 170. sq.) ‘capitalia quædam mendacia Reuchlini’ summam recenset.

9 *Ortvinus*] In huius non honorem Reuchliniana defensio (a. 1513. p. Eiii^a... Fiii^b) longum caput habet (cf. supra ad 59³⁰), in quo inter alia appellatur

Pag. 196.

Pag. 195. v. 34 . . . Pag. 197. v. 10.

- „professor Ortvinus Coloniensis versifex, metrifex, immo fex omnis sceleris et perfidiæ“.
- 11 *Vig. Wirt*] cf. Ind. biogr. p. 508. sqq. art. Wirt. pag. 74⁹ recte dicitur „caput omnium nequitiarum“.
- 22 *incommodosa*] incommoditatum plena, multis incommodis difficultatibusque nos afficiens.
- 23 *ivi . . . pro caseis*] frater casearius (p. 9³⁴.) caseorum colligendorum causa discurreram.
- 25 *det tibi caseos*] Reuchlinum scilicet ei pro meritis prædicatorum aut dura verba aut fortasse eius modi caseum daturum esse significat, qualem reportavit Schlauraffus p. 202. v. 155.

EPISTOLA 8. MATHEVS FINCK ORTVINO.

- 28 Mattheus Finck. cf. Ind. biogr. p. 370. hunc art. et infra II. ep. 54.
- 31 *copistria*] Hoc nomen a copista sibi finxit auctor, ut iuristria a iurista factum erat, ut infimum scribarum genus sive officium denotaret. Inlegitimum nomen alibi non legitur. videtur autem bona stantia quam habuit Finckus (q. s. v. 6. sq.) in parco minore cancellariæ apostolicæ fuisse.

Pag. 197.

- 1 *productas*] longas.
- 3 *ad . . . mense*] *zum wenigsten einmal im Monat*, certe singulis mensibus semel. *cursores*] addito ‘vel postæ’ explicatur. *Briefboten*. *posta*] cursus publicus, equis vehentes nuntii, *reitende Boten*. *Posta* proprie est ipsa statio, equorum mutatio, sed extenditur etiam ad ipsos equis sive veredis insidentes nuntios, ut hodieque dicimus *hier ist eine Post et die Post geht ab, kommt an* et similia. Diez WB. ‘*Posta it. sp. pg., fr. poste, Post; von positus, wegen der aufgestellten pferde*’. Alias significationes vid. ap. Ducange. In Vocabulariis et ap. Diefenb. Glossar. deest.
- 4 *in bellis . . . Franciæ*] Ex inferioribus (v. 23. sqq. et 198^{2. sqq.}) apparet hanc epistolam in primam a. 1516. partem conlocandam Franciæque regem Franciscum I. esse.
- 6 *stantiam*] condicionem, officium, ministerium, *Anstellung* sive, ut vulgo dicitur, *Platz*. cf. ad præc. v. 31. adnot. Infra (p. 201. v. 87.) denotat potissimum domicilium, locum ubi quis habitat. Vocabulum in Glossariis non legi. Cf. ‘quomodo sto’ 198³¹.
- 8 *græcismo*] i. e. Græco, Græcis litteris, Græca grammatica, idque probabiliter duce Græcismo Everardi Bethuniensis. cf. Ind. biogr. p. 360. art. Eberhardus. *pro parte*] Ita tum solebant disciplinas omnes quasi certis finibus inclusos fundos dividere, et hoc ‘pro parte bonum Græcum esse’ non idem est ac si diceres hodie *er ist auch im Griechischen nicht unbewandert*, sed potius simile nostro *er hat's im Griechischen bis zur Tertia aut Secunda gebracht*.
- 9 *diab. . . deum*] Narratur quandam regiam maiestatem nunc supremissime in deo quiescentem de fide sua dubitantibus respondisse ‘Diabolus auferat me, sum bonus christianus’.
- 10 *Gregorius*] Nescio quis, sed scio hanc dicterii formam recentiore esse, cum ingratitude verbo boni Latini scriptores non usi sint, neque in vulgata bibliorum versione legatur. est quasi in proverbii formam translatio eius quod Cic. ad Att. viii. 4. dicit: „Nihil cognovi ingratius, in quo vitio nihil mali non inest“.

Pag. 197.

12 *pecc. in o. p.*] E converso Antonin. Flor. Summula conf. fol. 58. ed. m. „Ingratitudo reperitur in omni peccato mortali . . .“.

15 *pro magna parte*] per longius tempus.

19 *exivit*] ‘de me’, quod ed. princ. (n. 4.) habet, ex ed. 5. per negligentiam ex-cidit; igitur adde. *exivit de me, ist von mir abgegangen.*

petia] s. *pecia* s. *pecies*, *Fetzen, Stück*. Ducange: *Pecia* vel *petia*, fragmentum, frustum, membrum, Gall. *pièce*. Mammoth. Frustum, *parç* s. *pecia* . . . Diez WB. „*Pezza, pezzo* *it., sp. pieza, pg. peça, pr. peza, pessa, fr. pièce, alb. pjesë.* Die allgemeinste bed. ist *setzen, lappen, stück zeug, daher auch stück land, sogar stück zeit. Seit etwa dem 8. jh. kennt man es in der latinisierten form petium, petia stück land . . . kymr. peth stück . . . ? . . gr. πῆξα fuß, saum, rand . . . ? . .* Diefenb. Gloss. „*Peci-es, -a hd. nd. stücke . . .*“.

21 *causat*] efficit, creat, *verursacht*. „Notum est a Scholasticis usurpari verbum *Causare* pro *efficere*“. Ducange h. v., ubi alias verbi significationes exposuit.

scio iterum b. c.] *ich kann wieder gut essen*, cibi fastidium abactum est, stomachus meus cibum appetere cepit.

22 *si maneo sanus*] Quæ spes bonum Finckum *fefellisse* videtur: p. 271. legimus eius epitaphium.

23 *Sanct. est . . . Florent.*] p. 209²⁰. Cum Gallorum rex Franciscus I. m. Sept. a. 1515. Marinianensem victoriam tulisset Maximilianusque Sfortia Mediolano Cremonaque cessisset, Leo PP. X. cum Francisco pacem iniit, Viterbii, d. 13. Oct. a. 1515., deque conventu Bononiæ habendo statutum est. Itaque Pontifex octo cardinalibus aliisque principibus multis ac tota curia Romana comitatus patriam Florentiam d. 30. Nov. a. 1515. summa pompa exceptus introiit. Bononiam ingressus est d. 8. Dec., biduo post Gallorum rex; ‘triduum (Guicciardini verba sunt) in iisdem sedibus maximis benevolentie signis mutuo declaratis fuerunt, quo tempore, præter quam quod verbis atque promissis iam ictum fœdus confirmarunt, multa de regno Neapolitano simul egerunt . . . Pontifex Florentiæ Bononia profectus circiter mensem unum est moratus . . . Rex Mediolanum reversus’. Die demum 28. Febr. a. 1516. e patria Romam petiturus discessit Pontifex. Cf. Ughelli in Ciaconii Vit. Pontiff. tom. III. (Rom. 1677. fol.) coll. 320. sq. Guicciardini hist. Ital. lib. XII. post med. Cf. Hutteni epigramm. 65. 66. Opp. III. p. 231. sq.

24 *non poss. . . neg.*] Curia aberat. cf. proxime superiorem not.

26 *sunt etc.*] Cf. c. 1. X. de maledicis v. 26. et „Quia cunctos ipse [papa] iudicaturus a nemine est iudicandus . . .“ can. 6. Dist. xl.

27 *iura*] Proprie hoc significat locos iuris imperialis sive Romani, sed h. l. promiscuo est locos iuris sive Romani sive pontificii.

vado . . . Sap.] *ich gehe in die Sapienz*. Hoc studium urbis sive archigymnasium Romanum, hodieque *Sapienza* dictum, anno 1303. Bonifacio PP. VIII. conditum, anno 1431. ab Eugenio PP. IIII. restitutum, in iuris studiis promovendis nunquam excelluit. Cf. *Savigny Gesch. des R. R. i. MA.* ed. 2. III. § 119.

28 *in uno . . . alio*] Poterat etiam pro more sociorum suorum dicere ‘et pro parte iam sum bonus legista et pro parte bonus canonista’.

29 *oculi dol. Sanct.*] De Sanctissimo ab oculis dolente vid. Hutt. Opp. V. p. 169. not. 7. Myops fuit Leo X.

ambulare per aerem] liberiori aeri se exponere, *in die freie Luft gehen, im Freien spazieren* (quod constat Leonem facere consuevisse).

Pag. 197.

Pag. 197. v. 12 . . . Pag. 198. v. 6.

30 *Rex . . . patriam*] Eodem fere tempore, quo Romam Leo X. (cf. ad v. 23.), dimisso ex magna parte exercitu in Galliam reversus est Franciscus. Sed cum Finckus scribat:

vult portare magis populum etc.] adducturus maiorem exercitum, *und will mehr Volk heranzuführen*, aperte ver a. 1516. indicat, quo Maximilianus imp. cum suis 15,000 auxiliariis Helvetiis, 5000 equitibus Germanis et 10,000 Germanicis Hispanicisque equitibus Alpes transcendit, Gallos expulsurus, quod male successisse imperatori constat, ut neque tam 'magna guerra' facta sit, quam Finckus ne foret timuerat. cf. infra p. 209².²⁹⁴.

32 *auxiliare*] Activo scriptorem usum esse puto non ut obsoleto verbo uteretur, sed ut male Latine scriberet.

33 *da pac.*] Ecclesiastici l. 25. „det . . . fieri pacem in diebus nostris. . .“

34 *non est . . . curtisanis*] Germanicis clericis Romæ beneficia aucupaturis aut apud curiam pro iustitia gratiam empturis — nam huius modi Curtisanos vult h. l. Finckus — non solum in itinere Romano ab exercitibus Mediolanensibus Lombardicasque et ipsas pontificias regiones aut infestantibus aut defendentibus timendum est, sed et in ipsa urbe et curia piæ venationes et causarum fidei profectus inpediuntur.

35 *vacantia*] beneficium ecclesiasticum vacans, denuo alicui conferendum, præbenda vacua, *Vacanz, erledigtes Amt etc.*

36 beneficium curatum est quocum cura animarum coniuncta est, sine qua beneficium simplex, non curatum est, cf. tit. De præbendis et dignitatibus.

de iure patr.] i. e. sive a patrono sive a superioribus ecclesiasticis conferendum sit. cf. tit. De iure patronatus.

37 *nunc*] corrige ex ed. princ. 'pro nunc'. altera huius partis editio (5.) omis. *pro habeo bon. exper.*] bene didici artes opportunitatesque obrepenti.

Pag. 198.

1 *sollicitare vobis*] i. e. pro vobis. Eius modi sollicitatorum quasi propria ars et ordo fuit, eorumque operæ mercede conducebantur.

3 *collegit . . . articulos*] præter eos de quibus iam diu, et in Tungrensis Articulis [Ind. serr. p. 78. n. xi.] ut hæreticis criminatus erat Hochstratus, quique prioribus certe non iustiores reperti sunt, quod derisoriiis verbis 'et sunt . . . sicut alii' epistolæ auctor significat. Ceterum æstate a. 1516. summo certamine ab utraque parte laboratum esse, ipse Groningus Reuchlini amicus et defensor Hutteno scripsit. cf. Consp. chronol. p. 141. d. 29. [corrige 31.] Dec. a. 1516.

5 *est Florentiæ*] cf. supra ad 197²³. et infra p. 209²⁰ 269. v. 16. sqq.

curtu] corta, cortis [a cohors, chors, cors], *Hof*, non id. quod Curia. Ut nostrum *Hof*, varias significationes habet. cf. Ducange voc. Cortis. Diez WB. „Corte it. sp. pg., pr. cort, fr. cour, wal. curte hof; . . . Ableitungen, die sich der rom. bedeutung 'fürstlicher hof' anschließen, sind z. b. it. cortese, sp. cortes, fr. courtois, gleichsam cortensis; hieraus sp. cortesano, fr. courtisan, it. cortigiano, höflich, schon im früheren mlat. cortisanus (wie it. Parmigiano aus Parmensis); vb. it. corteggiare, sp. cortejar, pr. cortejar u. cortezar, fr. courti-ser den hof machen; subst. it. corteggio gefolge, daher fr. cortége“.

non debetis dubitare] Contra Groningus ad v. 3. cit., qui 'certam Reuchlino promittit victoriam'.

6 *similiter*] vicissim.

EPISTOLA 9. PHILIPPVS SCHLAURAFF ORTVINO.

- 9 Schlauraff sive Schlaraff, Schluraff, Sluraff, ex subst. *slur* = *faules Geschöpf* (cf. Müller et Zarncke mhd. WB. II. 2. p. 416., unde et hodie vulgare adiect. et adv. *schlurig* deses, neglegens, piger, segnis) et *Affe*. Adellung WB. d. hochd. Mundart III. col. 1507. „*Der Schlaraffe .. eine Person, welche ihr Leben in einem hohen Grade des trägen Müßigganges zubringet, welche sich einer wollüstigen und üppigen Muße widmet ... Pistorius 'ein sehr schläfriger Mensch', Gobler 'ein müßiger Mensch in einer Stadt'. Daher Schlaraffenland, ein erdichtetes Land ... , welcher Ausdruck durch Brands Narrenschiff [1494.] und Mori Utopiam [1516.] vorzüglich gangbar gemacht worden. Hans Sachs schrieb schon 1530. ein Gedicht 'Schlauraffenland, welches ... endiget: „... Zur Straff der Tugend zugericht, | Die gewöhnlich faul ist und gefressig, | Unge-schicht, heiß und nachlässig u. s. f. ... Die letzte Hälfte dieses .. Wortes ist nach Frisch ... 'Affe' (wie in Maulaffe, Zieraffe u. s. f.) Die erste Hälfte 'Schlar', chedem 'Schlaur' .. von dem niedersächs. 'sluren' ..“ Cf. Schmeller WB. III. p. 456. Sebastiani Branti Navis stultif. c. 110. non solum inscriptioni huius epistolæ, sed etiam egregio carmini rithmicali exemplo fuisse mihi videtur; igitur ex Zarnckii ed. p. 104. transcribo illius initium;*

Das schluraffen schiff.

<i>Nit meyn, vns narren syn alleyn</i>	<i>Denn keyner weiß, wo er zû lend</i>
<i>Wir hant noch brüder groß, vnd kleyn</i>	15 <i>Vnd hant doch keyn riav tag, vnd naht</i>
<i>In allen landen über al</i>	<i>Vff wißheyt vnser keyner acht</i>
<i>On end, ist vnser narren zal</i>	<i>Dar zû hant wir noch vil gespanen</i>
5 <i>Wir faren vmb durch alle landt</i>	<i>Trabanten vil, vnd Curtisanen</i>
<i>Von Narbon jnn Schluraffen landt</i>	<i>Die vnserm hoff stâts ziehen noch</i>
<i>Dar nach went wir gen Montflascun</i>	20 <i>Kumen jnns schiff zûm letzten doch</i>
<i>Vnd jnn das landt gen Narragin</i>	<i>Vnd faren mit vns vff gewynn</i>
<i>All port durch sichen wir, vnd gstad</i>	<i>On sorg, vermunft, wißheyt, vnd synn</i>
10 <i>Wir faren vmb mit grossem schad</i>	<i>Dint wir für wor eyn sörglich fart</i>
<i>Vnd können doch nit treffen wol</i>	<i>Dañ keyner sorgt, lügt, mercht vñ wart</i>
<i>Den staden do man lenden sol</i>	25 <i>Vff Tablemarn [tabula marina] vnd den</i>
<i>Vnser vmbfaren ist on end</i>	<i>compassß u. s. w.</i>

De auctore huius epistolæ, quem Huttenum fuisse et hac ipsa et comparatione cum ultima Querelarum elegia (Hutt. Opp. III. p. 64...81.), maxime autem aperto Cochläi testimonio (Hutt. Opp. I. p. 126. v. 10...15.) satis probari censeo, h. l. nihil adnotarem, nisi ex infelici coniectura Förstemanni, Philippo Melanchthoni Schlauraffianum carmen adiudicantis, periculum ingrueret, ne hic error, quo se decipi iam passi sunt Eichstadius, Bretschneiderus, C. Schmidtus et fortasse alii, latius latiusque serpat. Förstemannum, ut in illam opinionem incideret, seduxerant et quod litteris *M. Philippus Sch* nomen *M. Philippus Schwarzerd* indicari putaret, et quod de ipso Melanchthone ipsiusque amico Angstio versus 91 et 124 carminis ludant. Quæ argumenta, quamvis infirmissima, cum præsertim prenomina fictorum auctorum vel licentius quam ipsa cognomina mutata esse magna pars inscriptionum doceat (ut e. gr. I. 1. 'Thomas' pro 'Ludovicus' et alia multa, de quibus in adnotatione ad singulas inscriptiones passim diximus), moverunt tamen Eichstadium (Programma Ienens. æst. a. 1832. „de poesi culinaria“ III.) ut Förstemanni opinionationi accederet novisque verbis, non argumen-

Pag. 198.

Pag. 198. v. 9.

tis, exornaret, carmenque Schlauraffianum, quod antea (Progr. Ien. aest. a. 1831. „de poesi culin.“ I.) tanquam Huttenianum repetierat, tanquam Melanchthonianum biographicis adnotationibus satis levibus instrueret. Mala herba cito crescit: successit Bretschneiderus (Corpus Reformatorum, tom. X. Halis 1842. p. 470...479.), qui totum carmen cum Eichstadianis notis textui subiectis a Melanthonis scriptis abesse noluit, falso id anno 1515. tribuens. „Quamquam (ait) hæc Förstemanni sagax opinatio, quam Eichstadius valde probabilem habet [ita ut exclamaverit „quod me pudet non prius animadvertisse“], non eiusmodi nititur argumentis, quæ omnem dubitationem removeant, tamen ego quoque eam probare non hæsito. Primum quidem hærebam in eo, quod hoc carmen notitiam hominum doctorum in tota Germania prodit, qualem in iuvene xvii annorum, qui Melanthon illo tempore erat [d. 16. Febr. a. 1516. Melanchthon undevicensimum annum ingressus erat], esse vix credideris. Sed quum Camerarius in vita Melanchth. (p. 7. ed. Strob.) de Melanthonæ puero tradiderit, illum solitum esse ‘et circuire et vestigare advenas scholasticos, qui tum peregrinari consueverant’: dubitandum non est, quin Philippus advenas etiam de doctoribus suis interrogaverit. Accedit quod . . . scimus, Melanthonem illo tempore aliis quoque libris, qui ex Anselmi officina prodierunt [falsum autem est „prodiisse a. 1515. ex off. Anselm. librum notissimum Epp. O. V.“], aliquid sua manu addidisse. Quod postea Melanthon se auctorem huius carminis non confessus est, non officit opinioni Förstemanni . . .’. Hæc ‘sunt apinæ tricaque et si quid vilius istis’, neque eas memorassem, nisi iis deceptus etiam C. Schmidtus (*Melanchthon. Elberf.* 1861. 8°. p. 21.) probabilissime a Melanthonæ compositum esse carmen Schlauraffianum petiisset, aliorumque commentum hoc novo confirmare studisset, quod Eobanus Reuchlino d. 6. Ian. a. 1515. (Hutt. Opp. I. p. 454.) scripserat „spero enim, et Huttenum et Buschium et Crotum et Spalatinum et tuos conterraneos Philomusum et Melanchthonem et præterea multos mecum futuros huius victoriae buccinatores“. In his Eobani verbis catalogum eorum cognoscere, qui epistolas O. V. composuerunt, exque iis colligere, potissimum huius eximia epistolarum O. V. particulæ, carminis Schlauraffiani, non Huttenum, non Buschium, non Crotum aliumve ex iis, quos Hesus sibi pugnae victoriaeque socios fore cupit, sed Philippum Melanthonem auctorem esse, id fateor emunctiores quam mei sunt nares requirere, ut mihi quoque mirum videtur hoc fabrilis de carmine iudicium „*der Hauptwitz liegt eben in dem schlechten Latein*“. Secundum meum obtusum intellectum (ut cum Antonio N. loquar) Huttenus ut priores maximamque sequentium epistolarum partem, ita scripsit et carmen et totam epistolam, quam recentiores illi critici plane neglexerunt; Melanchthon ne quidem scribere potuit: ab huius ingenio totaque eius vitæ Tubingæ Wittenbergæque actæ condicione alienissimum est præcipue hoc dictamen; nullius autem ex omnibus O. V. Epp. auctor fuit Melanchthon. Unum Cochläi supra advocatum testimonium, vel si alia indicia deficerent, ad omnes istas argutias profligandas probandumque, Huttenum, non Melanthonem, huius epistolæ carminisque auctorem fuisse sufficeret: scripsit enim „Ioannes Cochläus ad Bilibaldum Pirekheimerum, ex Bononia 9. die Septembris anno domini 1516. ‘Mitto ad te . . . Marcum [Hutt. Opp. III. p. 295...300.] Hutteni nostri, qui hoc vespere nobiscum cœnavit, aliquot nobis novas recitans epistolas multo cum risu, ex quibus una per totam fere Germaniam vagata est, tuique facit

Pag. 198.

- mentionem, quod contra usuram scripseris, quam magister noster disputavit Bononia* [cf. versus 39...47. carminis]. negat tamen se libelli illius auctorem in hæc verba 'nullo modo, est deusmet' ..
- 11 *sesquipedalem*] ut ap. Horat. art. poet. vv. 96. sq. „pauper et exul . . Proicit am-
pullas et sesquipedalia verba“. Et ut hoc addam : sæpius in veteribus (Cro-
ticis) quam in his novis (Huttenicis) epistolis O. V. legimus nugatorias sa-
lutes, quas pondere numero mensura constare dixerim.
- 14 *Datum in Col.*] Hæc Ortvini epistolæ extrema pars poeticalis scitum exor-
dium rhythmicaliter respondentis epistolæ Schlauraffi facit : ille cum bonis
sociis in hilaritate laute Colonie luxuriatur, hic ab sæcularibus et hæreti-
calibus poetis tribulationibus et vexationibus adfectus per totam Almaniam
superiorem circumagitur, sed redit tandem Coloniam et ad Coloniensem læti-
tiam; uterque 'propter honorem universitatis'. Etiam forma utriusque
poetriæ, brevis Ortvinianæ, amplæ Schlauraffianæ, similis est, 'non atten-
dens quantitates et pedes'.
- 15 *gravitate*] *Ernst, Würde*, magisteria dignitate.
- 16 *Et sic consideravi*] Ex quo intellexi, collegi.
vinificatus] Hoc vel auctori temerius fictum visum est, unde explicationem
adicit 'id est vino repletus'; nos *weinselig*.
- 20 *habens mandatum*] Interioris prædicatorum missionis agentem hodie Schlaur-
affum appellarent.
- 21 *a poetis . . . hinc inde*] 'Sed pete Germanos ex ordine quemque poetas' etc.
Hutt. Querel. II. 10, 9. sqq.
- 22 *iterum*] vicissim.
- 24 *non attendens etc.*] non observans etc., spretis metricis legibus, neglectis quan-
titatibus et pedibus. cf. p. 229^{7. 99.}
- 25 *sonat melius etc.*] cf. p. 188. v. 5.
illam poetriam] eam artem metricam, quam isti poetæ exercent, quantitatum
et pedum observatione impeditam.
- 26 *Bruneck*] Puto Brugas, *Brügge, Bruges*, velle. cf. 'sum ex Flandria' v. 102.
- 30 (1) *Ens*] h. l. non Thomistice, sed vulgari sensu 'creatura'.
v. 2. *deus deorum*] Is est Iupiter. Hoc non minus hæreticum est quam Ortvini
'Iovis alma parens'.
- v. 3. *tribulat*] cf. Psalm. cv. 42.
- Pag. 199.
- 6...8 *in Saxonia etc.*] Wittenbergæ. Cf. Ind. biogr. p. 469. sqq. art. Sibutus, et supra
p. 7¹², infra epist. 51. et Hutt. Querel. II. 10, 61. sq.
- 9 *Facha*] Balthasar Fabricius Vachanus. cf. Ind. biogr. p. 369. art. Facha, et Hutt.
Querel. II. 10, 57. sq.
- 11 *Engentinus*] Engelbrecht Engensis. cf. Ind. biogr. p. 361. art. Engentinus.
- 13 *cogitavi bon. rem*] e re me facturum esse mihi visum est. cf. infra v. 83.
- 14 *Buschius mortific. unum carm.*] *einen* (i. e. me) *zu Tod gepeinigt hat*, acerbis-
sime confecit. cf. Ind. biogr. p. 330. sqq. art. Buschius. Non exacte temporum
rationem habet scriptor: Buschius longe ante quam Reuchliniana causa ex-
orta est, Rostochium reliquerat (cf. *Krabbe Die Univ. Rostock*. 1854. 8°. p.
259. sqq.), et eundem pugnacem Buschium infra v. 176. Colonie, ubi annis
1515. et 1516. habitabat, Schlauraffo instantias facientem deprehendemus, et
p. 257¹⁶ 'Buschius non est amplius Colonie'. Sed magna huius carminis pars
periculis, quæ ipse Huttenus olim in itineribus suis obierat, colorem inducit.

Pag. 199.

Pag. 198. v. 11 . . . Pag. 199. v. 34.

- 16 *Gripswaldiam*] Hic versus in memoriam revocat Gryphiswaldense Hutteni infortunium, quod Querelis componendis occasionem dedit.
- 17 *quam . . . nox*] Schlauraffus e Rostochio per Gryphiswaldiam Francofurtum apud Oderam petit; Huttenus olim e Francofurto Gryphiswaldiam venerat, quam Rostochium iturus exeunte anno 1509. reliquit.
- 19 *Trebellius*] Hutteni præceptor. cf. Ind. biogr. p. 485. h. art. et Hutt. Querel. II. 10, 31. sq.
- 21 *duo Osthonii*] Iohannes et Alexander de Osthon, eiusdem Trebellii discipuli Huttenique amici, quibus Artem versificatoriam adscripsit. cf. Ind. biogr. p. 431. art. Osthonii, et Hutt. Querel. II. 10, 35. sq.
- 22 *cognominibus*] *Nicknamen, Spottnamen.*
in civibus] inter cives, *bei den Bürgern.* hodie studiosi dicunt *bei den Philistern.*
- 23 *Copulat*] discipulus inferioris classis, quæ in Copulatis Petri Hispani discendis hæret. cf. ad 17²⁸. Colonienſis copulatista p. 244¹¹.
- 24 *ambul. in Austriam*] Vindobonam profectus sum.
- 25 *Collimitius*] Georgius *Tannstetter von Rain* (cf. Ind. biogr. p. 482. h. art.) anno 1512. rector universitatis Vindobonensis fuit, cum Huttenus per Moraviam Vindobonam venerat, unde paullo post Italiam petiit.
veniat ei s. Anton.] i. e. corripatur igni sancti Antonii, i. e. erysipelate. Sancto Antonio ignis et porci sacri sunt. De hoc sancto Henr. Stephanus (*Apologie pour Herod. a la Haye.* 1735. 8°. p. 256. sq.) hæc: „*Il est vray qu'il-y-a des saints plus coleres et plus dangereux les vns que les autres: entre lesquels S. Antoine est le principal, à cause qu'il brule tout pour le moindre despit qu'on face ou à luy ou à ses mignons. Car si quelque iniure est faite à ses mignons, soyent hommes, soyent pourceaux, (car il entretient les deux) ils prient incontinent leur S. Antoine en venir faire la vengeance, et alors le diable y est. Quant aux pourceaux, il est vray qu'ils ne disent mot, mais ils n'en pensent pas moins: d'autant que ce saint ne les laisse pas demeurer si bestes qu'ils sont de leur naturel. Or peut-on bien dire de ce saint et de quelques autres des plus coleres et des plus dangereux, ce qu'un poete Latin a dict generalement de tous les dieux, Primus in orbe deos fecit timor. Car comme la bonne femme, apres avoir donné vne chandele à saint Michel, en donnoit aussi vne au diable qui estoit avec luy: à saint Michel, a-fin qu'il luy fist du bien, au diable, afin qu'il ne luy fist point de mal: ainsi ne faut-il douter que saint Antoine et autres semblables saints n'ayent esté adorez autant et plus pour crainte de mal qu'ils pouvoient faire, que pour esperance de quelque bien . . .*“
- 26 *inimicator*] inimicus, adversarius. Vocabularii præter Carpentierium vocabulum non habent.
- 28 *fecisset*] Puto 'fuisset' legendum esse, nam vult Schlauraffus: *wäre Heckm. nicht gewesen, nisi Heckm. prohibuisset.* Hic Schlauraffum a carceris periculo contra rectorem universitatis liberat Heckmannus; supra epist. I. 14. idem Huttenum incarceravisset, 'si non habuisset notos in civitate'. cf. p. 237³², et Ind. biogr. p. 388. sq. art. Heckmann.
- 29...31 *Vadian . . . defensione*] Cf. Ind. biogr. p. 494. art. Vadianus, et Peperic. Defens. p. 157. ed. n.
- 34 *rector bursæ lili*] Nomen viri nescio. Secundum Eder. (Catalog. rector. Vienn. 1559. 4°. p. 31.) „Anno 1456. rectore [Vindobonensi] Thoma de Wuldersdorff

Pag. 199.

erigitur Academia Grypswaldensis in Pomerania, Fundatur hic [Vindobonæ] Bursa Liliorum a Burckhardo Krebs Decretorum Licentiate et Canonico Pataviensi⁴⁴. Vide etiam Ind. biogr. p. 329. de Vindobonensibus bursis. cum vi] captum, invitum.

35 *Cuspinianus*] *Johann Spießhammer*. cf. Ind. biogr. p. 355. sq. art. Cuspinianus. Epistola ad Cuspinianum, de qua Peperic. Defens. p. 157⁴⁰. queritur, anno 1512. sine diei indicatione scripta est. cf. Consp. chronol. p. 123. Vide etiam 279⁴².

38 *Philomusus*] *Jacob Locher*. cf. Ind. biogr. p. 435. sq. art. Philomusus. contra theol. metrif.] Vid. annot. ad Hutt. Opp. III. p. 79. v. 227.

40 *Pirckheymer*] Cf. Ind. biogr. p. 442. sq. h. art. et supra ad 198⁹.

41 *fec. . . instant.*] facere instantiam sive instantias = difficultates, impedimenta, moras obstruere. instantia = *anstoß*, *widerwärtigkeit*, *hemmuiss*. Etiam iudiciorum 'instantiæ' impediunt, quo minus causæ, lites, ad celerem exitum perveniunt. cf. 220¹. 222³⁴.

43 *coniur. . . pro Capn.*] Sane hic Bilibaldus nescio quis in causa Reuchlini defendenda theologisticque conficiendis acerrimus maximeque assiduus scriptor et adiutor fuit. cf. Peperic. Defens. p. 156²⁰.

Pag. 200.

45 *librum Scr. de usura*] i. e. Plutarchi commentarium περί τοῦ μὴ δεῖν δαρεῖ-
ζεσθαι, quem Latinum fecit Pirckheimerus. Exemplum quod h. l. memora-
tur, alterum eorum esse puto, quæ Hirsch. Millenar. III. n. 50. et I. n. 50.
Panzerusque (Ann. typ. VII. 455, 100. et 456, 114.) indicant: 1) Plutarchus de
vitanda usura, ex græco in latinum traductus. (Dicavit Bilib. Pirckheymer
Bernardo Adelmanno Canonico Eystettensi.) Impressum Norimbergæ per
Fridericum Peypus pridie kal. Iul. 1513. 4°. 2) Plutarchus de vit. us. ex gr.
in lat. trad. Interprete Bil. Pirckh. Impr. Norimb. per Frid. Peypus. a. 1515.
[Panz. falso 1513.] die xxvi. mens. Ianuarii. 4°. Ipse autem Pirckheimerus
in Ecc. dedol. (Hutt. Opp. IV. p. 522.) Eckium hæc dicentem inducit: „Usu-
ram ego defendebam, quam ille [Cochlæus] patrono olim suo [i. e. ipsi
Pirckheimero] patrocinans oppugnabat. Insuper quum Bononiæ fenerati-
cios contractus publice licitos esse demonstrassem, . . ille tamen cum ea de
re ad amicos scriberet, doctrinam et linguam et gestus et materiam ipsam
sugillabat, cum Ioannes Fabri . . . maxime laudasset⁴⁴. Cf. adnot. ad p. 198⁹.

46 *quam admittit theologia*] i. e. Eckiana et Magistrorum Nostrorum theologia:
nam multum et acriter etiam postea et theologos et iuris consultos inter se
dimicasse constat, antequam usura admitteretur.

47 *Bononia est disput.*] Cf. cit. loc. Eccii dedol. et ibid. §§ 67. sq. (Hutt. Opp. IV.
p. 530.) Etiam Vindobonæ Ingolstadiique Eckius, a Fuggeris conductus, ut
ferebatur, publicis disputationibus feneraticios contractus defendit.

49 *Crocus*] Cf. Ind. biogr. p. 352. h. art.

50 *per viam*] per Lipsiæ plateas forte euntem.

52 *quia ego non sum*] Ut hodieque dicunt pro 'Non is sum quem tu putas
me esse'.

53 *pro theol. est proditor C.*] i. e. theologi eum emisissent, ut proderet Capnionem.

54 *pultronus*] Cf. ad 41⁴⁴.

55 *iuraver. invic.*] iure iurando præstito sese obligaverunt.

accipere ei lectionem] Puto esse 'lectionibus ei interdiceret', *die venia docendi
ihm zu entziehen*. Ad lectionem aliquam conducto professori, si lectiones

Pag. 200.

Pag. 199. v. 35 . . . Pag. 201. v. 89.

- non satis assidue diligenterque habebat, stipendium (*Gehalt*, non *Honorar*) denegabatur. Crocus lecturam Græcarum litterarum habebat.
- 57 *Mosellanus*] Petrus Schade, vico *Bruttig* ad dextram Mosellæ ripam sito oriundus. cf. Ind. biogr. p. 422. art. Mosellanus.
- 59 *licentiatu*] *verabschiedet*, non peramice dimissus, abactus. cf. ad 31¹⁰.
intentionatus] Intentionare h. l. est consilium capere, decernere, apud se constituere. Alias (ut ap. Ducange h. v.) est = litem sive intentionem vel controversiam alicui movere.
- 60 *Aperbachius*] non, ut Eichstadius et ex eo Bretschneider adnotarunt, „Gottschalcus Aperbachius, mathematicus Erford. tum temporis [immo, longe post] celeberrimus“, sed, qui tum temporis inter Erfordiensis humanistas celeberrimus fuit, Petreius Aperbachius (*Eberbach*). cf. infra p. 257¹⁸. 278²⁹. et vide Ind. biogr. p. 301. sq. art. Aperbachius.
- 61 *Eobanus Hessus*] Cf. Ind. biogr. p. 390. sqq. art. Hessus, et Hutteni Querel. II. 10, 81. sqq.
- 62 *querere*] alios instigare, excitare, impellere.
- 66 *Crotus Rubianus*] Verus huius satiræ generis inventor, *Joh. Jæger*. Cf. Ind. biogr. p. 353. sqq. art. Crotus, et Hutteni Querel. II. 10, 77. sqq.
- 69 *Buchoniam*] A qua sua patria Huttenus antiquissimo suo quod nobis superest carmini nomen Phagigenæ (*Buchenerzeugter*) inscripsit. cf. Hutt. Opp. III. p. 5. et Querel. II. 10, 97. sqq. Ab Erfurto Coloniam via per Buchoniam, versus occidentem, ducit, sed per Gotham, ubi
- 70 *Mutianus* habitat, quem timens Schlauraffus orientem versus per Campaniam in Misniam redire præfert. De Mutiano cf. Ind. biogr. p. 426. sqq. h. art. et Hutteni Querel. II. 10, 89. sq.
- 73...75 Aesticampianus, cum Schlauraffus ambularet per Almaniam, iam Fribergæ docuisse videtur (ann. 1515. sqq.), cum Spalatinus eius vicinus dicatur, qui eo tempore canonicus Altenburgensis factus erat. cf. Ind. biogr. artt. Aesticampianus et Spalatinus, et Hutteni Querel. II. 10, 60. 67. sq.
- 77..80 *nemus*] *Erzgebirge*. Sturnus, i. e. *Joh. Staar*, Annæbergæ tum docuit. cf. Ind. biogr. p. 481. art. Sturnus, et Hutteni Querel. II. 10, 47. sq.
- 81 *Huttenus* se non nimis minacem depingit, cum virgas tantum, non gladium enseve minetur. sed, ut alii fecerant, Schlauraffum tanquam beanum propellit.

Pag. 201.

- 83 *cogit. m. salutare*] prospexi salutem meam, ut v. 13. ‘cogitavi bonam rem’.
- 85 *Beutinger*] Sæpius *Peutinger*. cf. Ind. biogr. p. 433. h. art. Antiscotista fuit *Peutingerus*. cf. Ind. biogr. p. 319. art. *Brulifer*.
- 86 *me perm.*] mihi p., *mich zulassen*, *mir erlauben*.
87. 88 *præterivi*] non ingressus sum, quia ibi domicilium habuit Capnio, tum Sævicus fœderis index, a quo immanissima mihi metuenda fuissent. cf. *Camerar.* ad v. 91. transcr. Vid. etiam Hutteni Querel. II. 10, 231. sqq.
- 89 *Tubingæ* sedebant non solum multi socii, *Reuchlinistæ*, qui versib. 94. sq. nominantur, et *Lempus* et alii quos nunc non recenseo, sed ibi quoque erat inde ab a. 1511. Thomæ Anshelmi Badensis officina typographica, ex qua tot exitiales in theologistarum gregem libelli emissi sunt. Etiam *Camerar.* in vita *Melanchth.* Lips. 1556. 8°. p. 13. de *Tubingæ* cum *Melanchthon* ibi moraretur ‘erant *Tubingæ* tunc’ ait ‘et theologi ut illis temporibus eximii. erant *Icti*, quorum nunc etiam nomina illustria et opera laudabilia in ore

Pag. 201. :

et manibus sunt eorum, qui hæc studia tractant. Humaniorum autem studiorum et philos. professores eos semper habuisse Tubingam constat, quorum eruditionem et scientiam totam Germaniam excoluisse scimus“.

- 91 *vilissimus*] Melanchthonem puto vilissimum (*unanschmlichsten, unachtbarsten*) dici propter inventum recensque artium magisterium quod d. 25. Ian. a. 1514. adeptus fuerat, ita ut inter præceptores novissimus esset. Sed possis etiam ‘vilissimum’ interpretari *der verwerflichste, elendigste, schmödeste*, maxime si respicias ad id quod Camerarius l. c. p. 18. rettulit: „Capnioni igitur tum rebus et dubiis et valde difficilibus ac molestis assidue et fideliter præsto fuit Philippus Melanchthon describendo potissimum ea quibus defensio causæ continebatur, et quæ ad iudicium mittenda erant, et quicquid omnino ad Capnionis innocentiam declarandam et conservandam salutem dignitatemque (quæ petebatur utraque) pertineret, omnibus modis adiuvando. neque Philippus ad Capnionem modo Stuggardiam, ubi hic habitabat, crebro accedere, sed Capnio quoque ipse sæpe venire Tubingam ad Philippum et cum eo . . . confabulari.“ Vide quoque infra p. 279². — Vilis *snode, schnöd, lilich, ellenczdich, licht geschecht, wolffel ding, unachtbar.*“ Diefenb. Glossar. h. v.
- 93 *ad s. Iacobum*] Compostellanum (*San Jago di Compostella*), quæ sacra peregrinatio inter efficacissimas est.
- 94 *Bebelius . . . Brassicanus*] cf. Ind. biogr. hh. artt. Si Stofflerum quoque nominaret Schlauraffus, putarem Camerarium ad hoc carmen respexisse, cum post verba ad v. 89. transcripta sic pergeret: „ex quibus tunc, cum eo [Tubingam] Philippus venit, viventes et operam navantes docendo Iohannem Stofelerum et Franciscum Stadianum, quem et coluit et dilexit Philippus imprimis, et Henricum Bebelium, quem mortuum versibus epitaphiis Græcis Philippus ornavit, et Iohannem Brassicanum [*Kohlburger*] nominasse in præsentia satis habuimus“. Bebelium celebrat etiam Hutt. Querel. II. 10, 229. sqq.
- 95 *Vereander*] cf. Ind. biogr. p. 494. h. art. Alias scribitur Gereander sive Geræander, ut *G* et *V* commutari solent. Futilis est Bretschneideri adnot. „Vereander, *Wahrmann?* sed Förstem. conicit esse Gereandrum . . .“. Germanice nomen esse *Altmann* videtur, quod hodieque frequenter occurrit. *Wahrmann* vix ipse Celtis aut huius aliquis discipulus ex Latino et Græco vocabulo composuisset, et si tamen fecisset, non Vere -aut Vere -sed Veriander scripsisset.
- 97 *quidam . . . Franciscus*] Hunc Stadianum esse, Melanchthonis amicum præceptorem (cf. Camerar. ad v. 94. repet.), demonstratum est Ind. biogr. p. 478. art. Stadianus.
- 98 *cavisatione*] h. l. non significat, ut Eichstadius omnia iuris vocabula permiscens adnotavit, „cautionem, ubi aliquis prædis loco pro aliquo sponsionem facit“, sed prudens consilium, providum Schlauraffo instantis periculi indicium. cf. ad 24¹⁷.
- portavit me*] curavit ut effugerem, *hat mich herausgebracht*.
- 99 *ab . . . venire*] von dem *Poetenpack* loszukommen, evadere ab istis poetis.
- 100 *patria*] non solum *Vaterland, Vaterstadt*, sed etiam generaliter *Land, Landschaft, Gebiet*, provinciam sive regionem, et hoc loco civitatem, *eine Stadt*, significat. Cf. supra ad p. 66²³.
- Argentinum*] iam sæculo quarto exeunte eam civitatem appellare cœperunt,

Pag. 201.

Pag. 201. v. 91 . . . Pag. 202. v. 135.

- quæ antea Argentoratum (sive Argentoratus) nominabatur et paucis sæculis post Strateburgi sive Stratisburgi nomen accepit. Argentinae et Argentorati nomine librarii sæc. xvi. promiscue utuntur, illo tamen sæpius quam hoc. Cf. adnot. meam ad Notit. dignitt. Occid. p. 595* sqq.
- 101 *in media via*] i. e. civitatis, *mitten auf der Straße*.
rebaltria] idem quod ribaldria. cf. ad 37³³.
- 102 *Gerbellius*] cf. Ind. biogr. p. 378. sq. art. Gerbelius.
- 103 *confudit me in populo*] publice mihi pudorem iniecit, me opprobrio dedit, refutavit. cf. ad 7²².
- 104 *Brant*] cf. Ind. biogr. p. 316. sq. h. art. et adn. ad p. 198⁹. et Hutt. Querel. II. 10, 219. sqq.
- 106 *in Narragoniam*] 'Ad Narragoniam' ipsi iconi Navis stultiferæ exemplis præmissæ inscriptum est.
- 107 *Schurerius*] Matthias. cf. Ind. biogr. p. 465. h. art.
- 109 *Schlauraffenland*] cf. supra ad 198⁹.
vast voll] *fast wol, gar gut*, perbene.
- 111 *Wimphelingum*] cf. Ind. biogr. p. 503. sqq. h. art. et Hutt. Querel. II. 10, 207. sqq.
pellicium imping] *einen schmierigen Pelzrock*. cf. ad 70⁹. Wimphelingum parvo contentum angustas domos incolere laudat etiam Huttenus Querel. I. c.
- 113 *Spigel*] cf. Ind. biogr. p. 476. sq. art. Spiegel.
daubengigel] cf. ad 36²³.
- 115 *Kirherus*] Johannes, Schletstadiensis. cf. Ind. biogr. p. 403. h. art.
- 116 *discerem græcas litteras*] quas theologistæ abhorrebant. cf. ad 204⁴.
- 117 *Sapidus*] *Ioh. Witz*, clarissimus scholæ Schletstadiensis, quæ sub eo usque ad 900 scholares habebat, rector. Cf. Ind. biogr. p. 464. art. Sapidus.
- 118 *dans mihi disciplinam*] procul dubio cum baculo.
- 119 *Storckius*] Ioannes. item Schletstadiensis. cf. Ind. biogr. p. 479. sq. h. art.
volvamus . . . de gradib.] 'Volvere, *weltzen . . . wentzelen . . . wentzeln, . . . weltern, winden, spolen, trollen, . . . überbürtzen*'. Diefenb. Glossar. h. v. Moguntia demum Schlauraffus re vera de gradibus detrusus est. v. 167.
- 120 *Phrygio*] *Paul Seidensticker*, item Schletstadiensis. cf. Ind. biogr. p. 437. h. art.
parcatis sacerdotio] Magister est Schlauraffus. p. 198⁹.
- Pag. 202.
- 121 *Beatus Rhenanus*] Cf. Ind. biogr. p. 455. sq. art. Rhenanus.
- 124 *Haganaw*] Hagenoa, *Hagenau*, nunc *Haguenau (dépt. du Bas-Rhin)*, tum librariis celebris.
do . . . blau] cf. *braun und blau schlagen, bläuen, durchbläuen*.
- 125 *Angst*] Is tum in Anshelmi officina Hagenoensi correctoris recognitorisque munere fungebatur. Cf. Ind. biogr. p. 301. art. Angst.
- 127 *Setzerius*] Ioannes, Lauchensis. Cf. Ind. biogr. p. 466. sq. art. Setzer.
- 129 *quod non habui spiritum*] ut exanimarer, spiritus intercluderetur, *daß mir der Athem ausging, versagte*.
- 133 *ibi multi nobiles*] Vix ineptiorem locum nomina Eitelwolff de Stein († a. 1515. m. Mai.?), Francisci de Sickingen et Hartmuthi Kronenbergii, omnium non Friburgensium, invenire potuerunt, quam Eichstadius eis in adnotatione ad hunc versum dedit.
- 135 *Zasius*] Ulricus. Cf. Ind. biogr. p. 511. sq. h. art. et supra ad 12³³.

Pag. 202.

- 136 *Scotista*] i. e. nominalista sive modernus, sectæ doctoris subtilis. cf. Ind. biogr. p. 466. art. Scotus. De differentia inter Scotistas et Thomistas vid. *Prantl. Gesch. der Log.* III. p. 233.
- 137 *doctor sanctus*] Thomas Aquinas, Dominicanorum coryphæus. cf. Ind. biogr. p. 483. sq. art. Thomas Aq. — Perperam Eichstadius adnotavit: „Albertum Magnum intelligit“. cf. p. 235²³. 260.
- 138 *fecit me risibilem*] derisit me, ludibrio me habuit, *machte mich lächerlich*.
- 139 *Amorbach*] Bonifacius Am., Zasiî discipulus familiarissimusque amicus. Cf. Ind. biogr. p. 300. h. art.
- 140 *brietschen*] *Grimm WB.* „Britsche, f. auch brütsche, pritsche, nml. pritse, dän. brix. ein mit bret und briten zshäng. wort wenn man nicht vorzieht eine nachahmung des schalls anzunehmen. Frisch I. 140. Schmeller I. 272. . . . 2) crepitaculum, ein leichtes, gespaltenes bret zum schlagen, schlegel, holzhammer. der Hanswurst führt eine solche britsche und schlägt damit; einem die britsche geben, schläge; britsche schlagen . . .“. ‘die brütschen schlag’. Brant Narrenschiff c. 37. i. f.
- 142 *quendam qui Erasmus dic.*] ‘mihi dixit tunc de uno, qui erat dictus Erasmus Roterodamus, mihi prius incognitus’ p. 63¹⁵.
honoratus] ‘universitas nostra, quæ facit magnam reverentiam Erasmo inclinata est præ Reuchlin’ p. 248⁶.
- 145 *Si estis magister nostrand.*] cf. supra p. 64. i. f. 65. init. et ad 3³⁰. 4²⁰.
- 147 *domo Frobenii*] in qua Erasmus habitabat. cf. Ind. biogr. p. 373. art. Frobenius, Ioannes.
148. sqq. *Glarianus etc.*] Henricus Loritus Glareanus, „homo terribilis et iracundiosus, semper volens percutere, quapropter sibi habeat diabolum“ p. 248¹². cf. Ind. biogr. p. 379. sq. art. Glareanus.
- 150 *lauream*] poeticam Glareano Maximilianus imp. a. 1512. dederat. cf. cit. art.
- 152 *Theobaldo*] Fettich. cf. infra p. 207²⁰. sqq. et Ind. biogr. p. 370. art. Fettich.
- 155 *caseus*] ‘Colaphis tuber est totum caput’ Syrus in Terent. Adelph. II. 2, 37.
- 158 *Barth. decimator*] cf. Ind. biogr. p. 512. art. Zehender.
- Pag. 203.
- 162 *Carbachius*] non solum discipulis exposuit, sed etiam edidit cum Hutteno Livium. cf. Ind. biogr. p. 338. art. Carbach.
- 163 *Huttichium*] Ioannem, Moguntinum, theologistic præcipue infensum. cf. Ind. biogr. p. 398. art. Huttich.
- 165 *feci un. bombum*] cf. ad 51³². Germanice *einen F. . . ließ*. Supra ipsum scamnum bombisare culpatur, et infra (p. 207³) eadem uni in isto hospitio i. e. Schlauraffo facta iniuria narratur.
dedit mihi pugn.] i. e. pugnum sive colaphum duxit, pugno me contudit, pugnum mihi impegit, *gab mir einen Faustschlag, gab mir eins mit der Faust*.
- 166 *Weydmann*] cf. Ind. biogr. p. 502. h. art. Manifestissimam quidem, sed parum doctam ac magistralem explicationem Schlauraffus indignabundus respuit, sed eius modi blanditiis adsuetus statim sedato animo fert, cum novus adulator manifestarius eum adeat.
wie sal ich das vorstan] Hodie: *soll das Tusch sein?*
- 167 *Königsteyn*] cf. Ind. biogr. p. 403. h. art. Bretschneider adnotat „Eichstadius scribendum esse censit [sic] Königsteinius, ‘ut postremæ dimidiati hemistichii syllabæ similiter cadant’,“ immo, ‘ut postrema . . . syllaba . . . cadat’.
- 169 *in navi*] Coloniam versus vehenti.

Pag. 203.

Pag. 202. v. 136 . . . Pag. 204. v. 12.

- 170 *Murner*] Is illo tempore regiones Rhenanas fere pererrabat, modo Francofurti ac Moguntiae, modo Argentorati ac Basileae, modo Treviris atque Coloniae deversatus. cf. Ind. biogr. p. 423. sqq. art. Murner.
- 173 *holtzbock*] machina serratoria. hodieque vocabulum contumeliosum. usitatus sed diversae significationis est *steifer Bock*.
- 176 *Buschius*] cf. Ind. biogr. p. 330. sqq. h. art. et ad p. 199. v. 14.
- 177 *Cæsarius*] cf. Ind. biogr. p. 333. sq. et supra p. 49²⁵., infra 257¹⁵.sq. Cæsarius et Buschius (qui 'non amplius est Coloniae') simul nominantur; item p. 258⁹.sq., ubi uterque Coloniae Ortvinio nocet.
- legit ibi Plinius*] et postea etiam edidit indeclinabilem historiae naturalis scriptorem. cf. locc. citt. et cit. art. Cæsarius.
- 179 *vici in latitiis*] cf. supra ad 198¹⁴.
- 180 *graf v. Newen Ar*] cf. Ind. biogr. p. 428. art. Neuenar.
181. sq. *Pepericornus . . nobilibus*] Peperic. Defens. p. 162²⁷: „nec quispiam nobilitate excusandus videtur . .“.
- 184 *solvere pro sua obscur.*] pœnam dare siveolvere, quod Obscurorum virorum epistolas ediderunt.
- 185 *propter honorem universitatis*] cf. supra ad 198¹⁴.

EPISTOLA 10. BARTHOLOMÆVS KVCKVK ORTVINO.

- 2 Bartholomæus Kuckuk, hæc nomina fortasse electa sunt, ut Germanica *Dummbart* et (*dummer*) *Gauch* referrent. — Romæ æstate anno 1516. scribere fingitur Bartholomæus. In multis hæc epistola cum inferiore 49. convenit.
- 4 *Sal. . . a parte ante*] ut Germanice *Gruß zuvor*.
- 7 *nond. exiv. sent. diff.*] Ante mensem Iulium a. 1516. hoc scribi fingitur, et tamen paullo post Pepericorni defensionem nuper se vidisse dicit scriptor, cuius initium facit epistola data 'Coloniae Anno xvi. in Iulio' p. 84³⁸. Cf. Consp. chronol. p. 139.
- 8 *Gronigen*] scriptum fuerit Gronigen. cf. Ind. biogr. p. 385. art. Groningen.
- 9 *doctor Senensis*] i. e. Senæ promotus.
- Pag. 204.
- 1 *latinisare*] p. 263²⁸. 'transferre'. De re cf. cit. art. et Consp. chronol. a. 1515. init. p. 135.
- 4 *græc. non est de . . . script.*] cf. 75¹⁸.sqq. 241¹⁵.sqq. 298²⁹. Imprimis 'Magister Ortvinus non curat illas græcas fantasias'. p. 256⁸.
- 5 *non scit . . . sententiarum*] cf. ad 9²¹.
- 6 *syllogismum in . . . Celarent*] cf. supra ad p. 17¹.
- 8 *tibisavi eum*] cf. supra ad p. 22²³.
- 9 *arguo quod etc.*] Ad exemplum Cornuti (cf. ad 17³².) hic syllogismus asininus dicendus est. Cf. hoc Petri Hispani sophisma (ap. *Prantl Gesch. d. Log.* III. p. 59.): Omne animal fuit in arca Noe, sed Cæsar fuit animal [*ein thierisches Geschöpf, ein lebendiges Wesen*], ergo Cæsar fuit in arca Noe. Quod est falsum, ergo aliqua præmissarum est falsa; non minor; ergo maior. . . species animalis non fuit per se in arca Noe, sed tantum individuum, . . . unde dico quod propositio est falsa . . .“
- 12 *librum*] sine dubio eum quem Ind. serr. p. 87. n. xx. descripsimus, continentem Reuchlini ad Questenbergium epistolam, scriptam Stutgardiae prid. Id. Sextiles. MDXV., cuius partem vol. VI. p. 179. sq. exhibuimus.

Pag. 204.

- 12 *Questenberg*] Reuchlini vetus amicus et eius apud Curiam agenda causa fidus defensor. Cf. Ind. biogr. p. 446. sq. art. Questenberg, et infra ad 230¹³.
- 16 *vos introm. in neg.*] te inmiscere negotio, rebus, *euch in eine (theologische) Angelegenheit einlassen.*
- 17 *in facult. vestra*] Questenbergius iuris consultus est.
suaderem . . . quod dimitteretis] *ich möcht' Euch rathen, es bleiben zu lassen,*
suaderem ne alienis negotiis te immisceas.
- 18 *al. pot. ven. ad damm.*] *sonst könnt' Ihr zu Schaden kommen,* res tibi damno vertetur, male tibi consules.
- 19 *non volunt . . . fidei*] Sæpe repetita Hochstrati cantilena. supra (p. 75^{20. sqq.})
ne in theologo quidem Erasmo ferre vult Hochstratus, quod 'se non faciat conformem nobis theologis'.
- 23 *Meyer*] qui tum cum Hochstrato in Campofloræ spatium ire solebat. p. 75²⁴.
hospitium] ad Campanam in Campofloræ (p. 77⁶), ubi hodieque 'Teutonici' devertere solent.
pro comedere] *zum Essen,* ad prandium, ad prandendum.
- 25 *non intell. f. s.*] nondum idoneus est ad perficiendum negotium, cui sese inmiscet, quod in se suscepit. — Sus Minervam!
- 27 *studens Colon.*] Quod aliunde, si bene memini, non notum est. cf. cit. art. Questenberg.
- 29 *declar. periurum*] Similiter p. 207^{21. sqq.} Statuta antiqua univ. generalis studii Colon. de a. 1392. art. 44. „ . . statuimus, quod Rector pro tempore existens nullum intulet seu inscribat in matricula sive registro universitatis, nisi ille Intitulandus prius præset iuramentum ad hoc institutum . . .“ art. 48. „statuimus . . . quod Rector et decani in facultatibus neminem ad deliberandum in congregatione universitatis aut alicuius facultatis, seu ad audiendum earum secreta admittant, nisi sit intitulatus vel saltem præset iuramentum Intitulandorum, et cum hoc iuret, quod fideliter ad bonum et honorem universitatis deliberet . . .“ Statuta reformata facultatis artium Ubior. de a. 1522. cap. 30. De iuramentis magistrorum novellorum . . . Item statuimus ut Doctores artium . . . iurent . . . primo quod honorem universitatis et facultatis artium laudem illustriores reddant ad quemcunque statum devenerint . . .“
- 31 *cum R. . . univ.*] Scilicet ubique simulant theologistæ, totam universitatem Coloniensem contra Reuchlinum conclusisse, cum tamen soli theologi fecissent. cf. ad 4¹. 13³.
- 33 *Defens.*] Ind. serr. p. 89. n. XXI. 2. cf. ad 203⁷. et infra ad 230²¹.
- 35 *propositiones*] Ut Arnoldi Articuli sive propositiones. Ind. serr. p. 78. n. XI.
- 36 *Amen.*] 'Si quis vult hoc epistolium meliorare, textum autem mittere integrum manere' (ut Tolletanus habet p. 79²⁶), bene potest addere „Datum Romæ [sive Romanæ Curie] a. 1516.“

Pag. 205. EPISTOLA 11. IODOCVS SARTORIS ORTVINO.

- 2 Iodocus Sartoris. Incertus. cf. Ind. biogr. p. 405. sq. art. Langschneider i. f.
- 6 *trib. m. m.*] Psalm. LVI. 4. „Misit deus misericordiam suam“.
- 7 *Psalm.*] VI. 10.
- 11 *scriptura*] Genes. III. 19.
- 17 *librum*] Prenotamenta. Ind. serr. p. 81. n. XIII.

- Pag. 205. Pag. 204. v. 12 . . . Pag. 206. v. 14.
- 22 *librum . . . Arnoldi*] Articuli et propositiones. Ind. scrr. n. xi. supra p. 78.
- 24 *commentum*] Sartor ipsa Ortvini Prenotamenta (v. 17.) non legerat; itaque de ea eorum parte, quæ in ipsa libelli inscriptione sic indicatur „Heretici ex eodem libello articuli ut Christiani omnes male eum scripsisse luce clarius diiudicent“, ac si singularis libellus ab Ortvino nondum editus esset, verba facit.
28. sqq. *Albertistæ etc.*] Sectatores Alberti magni, qui Thomæ Aquinatis, doctoris sancti, præceptor fuit. hunc præcipue prædicatores sive Dominicani sequuntur, unde generaliter etiam Thomistæ audiunt. cf. Ind. biogr. artt. Albertus M. et Thomas Aq.
- 30 *concordant in aliquib.*] præcipue in partitione scientiarum et quod uterque logicam non nisi instrumentum ad alias scientias cognoscendas esse statuebat. Etiam quod ad controversiam de universalibus attinet, Thomas præceptoris vestigia fere sequitur. Cf. *Prantl Gesch. der Logik* III. p. 108. sqq.
- doctor s. est prof.*] Hoc verum est iudicium, ut verum est iudicium Prantli (l. c. III. p. 89.) „*Albertus M. war ein unklarer Kopf und nicht befähigt, irgend eine grundsätzliche Auffassung hinauszudenken, soweit dieselbe reicht*“. Sed idem de Thoma sic (p. 107): „*Durch Albert läßt sich Thomas v. Aq. leiten und bestimmen, und es wäre ein großer Irrthum, denselben für einen selbstständigen Denker zu halten. Er ist von 2 Auctoritäten zugleich gefesselt, von der christlich-dogmatischen und von der (durch Alberts Belesenheit übermittelten) aristotelischen.*“ Infra (p. 260.) disputatur utrum sanctus Thomas an sanctus Dominicus sanctior sit.
- 31 *ex spec. insp.*] ipse Gratius ‘a supernali gratia’ nomen habet. 59¹. 281¹.
- 34 *iuristam*] Is fuit, puto, Martinus Gröning, de qua rixa proxime superior epistola rettulit.
- 35 *poeticare*] pro ‘poetizare, poetisare’, *tichten*. Vocab. incip. teuton. ante lat. Pag. 206.
- 1 *arte metr. Bebelii*] ‘Arte condendorum carminum Bebelii’. cf. Ind. biogr. p. 306. sq. art. Bebel.
- 3 *astripotenti*] ‘astripotens, sternmechtiger’ Vocab. theut. ap. Diefenb. Glossar. ‘astripotenti’ Sartori nostro melius sonare visum esse videtur, quam ‘astripotentis’.
- 7 *clarificatus*] ‘Clarificare, lutern, claremaken’. Diefenb. Gloss. clarificatus nec desuper illuminatus: *erhell, noch von oben erleuchtet*.
- 9 *tuum . . . rogat.*] recita filio tuo nostras preces.
- 10 *facultati suæ*] i. e. theologicæ Coloniensi.
- 11 *elegiacum et scanditur etc.*] utrumque secundum ipsius Sartoris artem metricandi: primo metro Boethii de consol. philos. (in quem librum etiam Thomas Aquinas ‘commentum’ scripsit: cf. Ind. biogr. art. Boeth.) in vet. editt. inscriptum est „Metrum primum heroicum elegiacum“. incipit sic:
Carmina qui quondam studio florente peregi,
Flebilis, heu, mæstos cogor inire modos.
Ecce mihi laceræ dictant scribenda Camenæ
Et veris elegi fletibus ora rigant.“
- 12 *non dixit . . . misisse*] i. e. nisi nuntius, quod nunc demum audio, abitum proferaret, statim abiturus esset, mitterem tibi —, si nuntii festinationem morari liceret, transcriberem tibi et alia non nulla —
- 14 *cogitate*] noli oblivisci, *denkt dran, daß Ihr*.

Pag. 206.

14 *tale commentum*] de quo supra, v. 24.

15 *practicatum*] cf. ad 10³⁵. h. l. est = artificialiter (ad mortificandum hæreticum accommodate) compositum.

16 *Valete r. etc.*] i. e. Vale. Datum etc. Sic adiectis adverbis etiam Huttenus in seriis epistolis tum uti solebat. 'Faustum *abentwürllich, seliglich, todlich*'. cf. Diefenb. Gloss.

zelose] cf. ad 45³¹.

Olmuntz] Ubi Huttenus quondam 'pannosus et naufragio squalens' hospitalissime receptus est. cf. Hutt. Opp. I. p. 23. Olomucensis prædicatorum conventus provinciæ Bohemiæ adscribebatur.

EPISTOLA 12. WILHELMVS LAMP ORTVINO.

18 Lampus duplex magister, primum 'theologiæ' sive *κατ' ἐξοχήν* Magister, tum 'artium', ut ipsa epistolæ inscriptio expressit. Nomen Lampus non inmerito gerit: est enim leporini animi: *Lampe der Hase*. Eiusdem Lampi est epistola II. 35., item 'datum Romanæ Curiae'. Huius epistolæ eundem atque Schlauraffianæ (II. 9.) auctorem esse, Huttenum, utriusque inter se comparatio aperte docet.

27 *ad Mogunt. etc.*] In describendo itinere Romano non a Colonia, unde egressus fingitur Lampus, sed a Moguntia incipit, et statim de Reuchlinistis sociis in hospitio coronæ convenire solitis, quos ex Schlauraffiano carmine (p. 203. vv. 160. sqq.) novimus, quosque infra (p. 272. sq. cf. p. 207^{27. 399.}) iterum offendimus, refert. Ipse Huttenus cum autumno anni 1515. Italicum iter susciperet, ex Steckelberga Moguntiam venerat, unde incipit narrationem.

32 *qui nihil hab. agere*] *die nichts zu thun haben*. Ovid. met. iv. 414. sq. „... lucemque perosæ Nocte volant, seroque trahunt a vespere nomen“.

34 *alligavi*] idem quod 'allegavi'. Cf. Diefenb. Glossar. artt. Aliare, Allegare, Alligare.

Flores legum] libellum ordine alphabetico 'auctoritates iuris civilis cum allegationibus' continentem. cf. Ind. biogr. p. 371. art. Flores legum.

Pag. 207.

3 *nuper ... scamno*] Ut relatum est ab ipso percusso Schlauraffo p. 203. v. 161.

5 *qui vad. . . ad mensam*] *Tischabonmenten, σύνδειαροι*, compransores.

6 *spados*] cf. ad 72¹³.

Comes] Quamvis hic comes satis distincte, ut videtur, describatur, tamen quis fuerit, adhuc non inveni. Apud Ioannis rer. Moguntiacar. III. p. 820. 825. 827. memorantur Eberhardus de Königstein (cf. Ind. biogr. p. 403. h. art.), Wilhelmus comes de Henneberg, Ioachimus comes de Oetingen, inter quos fortasse noster gigas est.

7 *accipit*] *nimmt, faßt*, comprehendit.

9 *sicut gigas*] i. e. habet. tantæ longitudinis quantæ gigantum, Lampo et nobis ex fabulis bene notorum, gladii esse solent.

12 *assessores ... camera*] Iudicium camerae imperialis d. 7. Aug. a. 1495. conditum, non Francofurti, ut ab initio constitutum fuerat, sed usque ad annum 1527. maxime in locis, ubi cum aula imperator residebat, habebatur, Wormatiæ (a. 1516.), Spiræ, Norimbergæ, Ratisbonæ, Esslingæ etc.; inde ab illo anno usque ad a. 1688. Spiræ (lege anno 1530. lata) habuit, quo anno, cum Galli Spiram destruxissent, incerta denuo facta est iudicii sedes, usque dum

Pag. 207.

Pag. 206. v. 14 ... Pag. 208. v. 15.

- anno 1698. Wetzlarum translatum est, ubi cum ipso imperio Romano-Germanico anno 1806. expiravit. Exactiona vide ap. Datt de pace publica p. 718.
- 14 *Storglock*] Cf. Ind. serr. p. 83. n. xvii.
videbitis etc.] Hæc biblicis verbis expressa prophetia infra epist. 50. latius explicatur. Cf. Proverbior. ii. 22. „Impii vero de terra perdentur et qui inique agunt, auferentur ex ea“. Amos vi. 7. „Et auferetur factio lascivientium“.
18. sq. *Erasm., Ricius, Reuchlin.*] Infra p. 264. Erasmus, Reuchlin et Mutianus Ruffus allegantur, sed p. 279¹¹ inter alios Reuchlinistas multos etiam Ricius. cf. Ind. biogr. p. 456. sq. art. Ricius.
- 19 *Stult. stulta loq.*] Isai. xxxii. 6. „Stultus enim fatua loquetur“.
- 20 *Fettich*] cf. Ind. biogr. p. 370. h. art. et supra p. 202. vv. 152. sqq.
- 21 *recordare*] obsolet. pro ‘recordari’. cf. Ind. verbor. h. v.
fecistis iuram.] Cf. ad 204²⁹.
- 24 *viri terribiles*] Sickingani milites. cf. supra ad 66²¹. *Wormser Fehde.*
- 25 *balistas*] ‘Balista, ballista, armbrust, eyn donre busse (Donnerbüchse), selbscoz, selfschot’. cf. Diefenb. Glossar. h. v.
- 26 *bonum cor*] gute *Courage, Herzhaftigkeit.*
- 27 *domini gratiosi*] gnädige *Herren (Landsknechte).*
- 28 *inimici vestri*] non sumus ex eis quibuscum fadum, guerram habetis.
- 29 *tendimus R. pro benef.*] curtisani sumus.
- 31 *bibalia*] ‘i. e. bibilia, das man trincken mag, trenck, tranck, trunk. Bibales, trinkgelt’. Cf. Diefenb. Glossar. h. v.
- 32 *venire de ipsis*] von ihnen loskommen, liberari ab eis, evadere.
oportet ... florenos] coacti fuimus dare duos florenos. [florenes operar. error.]
- 34 *citare ad Cur. R.*] Clericis enim iniuriam metumque iniecerant isti viri terribiles.
- 36 *ad Augustam*] Inter Wormatiam et Augsburgum non hominum malitia, sed cæli intemperies et cœnum terræque lubricitas viatoribus pericula attulit. Si per Stutgardiam iter fecissent, de Reuchlino non nihil narraret Lampus. *nincit*] Iam adulto autumnio iter fit. cf. ad 206²⁷.
- 38 *Si essem ... Rom.*] quasi diceret ‘utinam Coloniae mansissem nec suscepissem hoc molestissimum iter Romanum’.

Pag. 208.

- 4 *non curavit et*] spretis monitis meis, *hat sich nicht darangekehrt, sich nicht drum bekümmert.*
- 6 *Ecclesiastes 1.] 2.*
- 8 *Lanßpergk*] Landsberg ad Licum, oppidum hodierni circuli Bavarie superioris.
- 9 *equus suus claud.*] equus eius claudicavit, ut amissa solea ferrea solent equi. de deflorata virgine hodieque volgo dicitur eam ferream soleam amisisse, *sie hat ein Hufeisen verloren.*
- 10 *iuvavit ei*] *hat ihm geholfen*, calceavit equum. etiam Germanicum verbum *beschlagen* ambigui sensus est.
- 11 *Schangaw*] Schongau, item ad Licum oppidum superioris Bavarie, hodieque officinis, nescio an etiam speculorum (*Spiegelfabriken*) celebratum.
- 12 *Insprucken*] Via per Ammergau, Partenkirchen (Parthanum) et Mittenwalde ad Oenipontum nostros duxisse videtur.
- 14 *dom. imp.*] Maximilianus I. imp. Oeniponti residere amavit.
- 15 *satrapæ*] *vornehme Herren.* „Satrapa, lanther, stadthelder vel scholtz, leenman, mechtige leut, dischdiener, truchseß, teuffel. ruter“. Diefenb. Glossar. h. v.

Pag. 208.

16 *collibus*] vult 'collis'.18 *si esset imp., ipse vell. susp.*] i. e. ipse, si imperator esset, suspenderet, suspendi iuberet. Hanc de curtisanis querelam Huttenus postea et orationibus et carminibus, maxime Germanicis, sæpius similiter repetiit.22 *peribunt sicut p.*] Psalm. xxxiiii. 5. „Fiant tanquam pulvis ante faciem venti“.23 *montem*] *Brenner*, montem Ræticum inter Oenipontem Brixiamque (*Bresanone*).24 *transit*] adscendit. *bis mitten an den Himmel hinangeht*.26 *stufa*] non conclave (*Stube*) sed æstuarium, fornacula, *støveken, stüfchen, stübchen*. „Estuarium (i. e. stufa, stuba, stupa) *turnitz, stobe, stave. ein stove vol hyczden*“. Diefenb. Glossar. h. v.27 *pellicium*] cf. ad 70^s. 201. v. 111.*queritis*] querimini.*frigiditate*] lepide pro frigore. *frigiditate* non laborabat in ancillas ardens socius.30 *infrigidat*] Sic iam non boni Latini pro 'refrigerat'.32 *famulum hosp.*] servum domesticum, *Hausknecht, Aufwärter*.33 *non habemus aliq.] haben wir nichts, nicht etwas für ...? adduc scortum!**genibus*] i. e. feminibus.*datulus*] 'Dactylus i. erreus, mento, membrum virile, *zerß, zumpff, zysel, fisel*.Dactylus, dactulus, .. dattulus, .. datulus, *datteln* ...". Diefenb. Glossar. h. v.34 *vellem . . . percut.*] possem eo nuces tundere, frangere.35 *ad Trid.*] Tridentum, *Trient, Trento*.

Pag. 209.

1 *purgavi renes*] cf. ad 14^s.2 *gentes*] *Kriegsvolk*. cf. ad 197³⁰. Male cessisse Maximiliano I. hanc 'captivationem Venetiæ' constat. quicquid cecinisset Huttenus (epigramm. 18^b. Opp. III. p. 215.):

Pugnaces revolant Aquilæ; vidi ipse volantes,

Et tota horribili spargere ab Alpe minas.

Quid gemitis, Veneti, tandem? quid, Galle, tremiscis?

Hæc ego non dixi sæpe futura prius?

Non vera prædixit: Maximilianus a militibus mercenariis Helvetiis mercedem frustra postulantibus desertus recessit, Veneti Gallis adiuti Brixiam ceperunt (d. 24. Mai. a. 1516.), Franciscus I. cum Leone X. pacem iniit. cf. ad 197²³.4 *captivare*] expugnare, *einnehmen, erobern*. Infra 214¹¹ est = *gefänglich einziehen, 'fangen, vaen, fahen'*. Diefenb. Glossar. h. v.5 *in dieb. vitæ meæ*] *mein Lebtag*.*una sabb.*] 'Una autem sabbati ..' Luc. xxiii. 1. Ioann. xx. 1. Sed Peperic. Def. p. 111¹⁹. „factum est in uno sabbatho ..“.7 *Ditheri de Bern*] cf. Ind. biogr. p. 357. art. Dither.11 *iaceb. ante Brixiam*] obsidebant Br., *lagen vor Brescia*. cf. ad v. 2. adnot.12 *Hic nat. f. Virg.*] Andes, vicus agri Mantuani, Virgilio patria, nati anno 70., mortui anno 19. ante Chr.13 *Bapt. Mantuan.*] Spagnoli, Mantuæ nat. d. 12. Apr. a. 1448., mort. m. Mart. a. 1516. Cf. Ind. biogr. p. 304. art. Baptista Mant.15 *Donatum etc.*] In cuius vita Vergili hic adducta verba non leguntur, quæ leguntur in Iohannis Schram *Monopolio der Schweinezunft*, Quæstione Er-

Pag. 209.

Pag. 208. v. 16 . . . Pag. 209. v. 38.

fordiæ a. 1494. habita (repetita a Zarneckio in *Die Deutschen Univ. im M. A. Lpz.* 1857. 8°. p. 105.) „... sicut de Ruperto, regis Cecioli filio, legimus, qui tantæ fuerat obtusitatis, ut fere omnes amici de eo desperarent; sed pædagogus eius sollers Esopi fabulas obtulit ei legendas, quibus in tam grande sciendi desiderium tractus fuit, ut brevi non modo domesticas artes, verum ad sacræ theologiæ penetralia mira perspicuitate convolvavit, ut de eo testatur magister sententiarum dist. 13. 6^{ti} libri ‘Ipse fuit doctissimus, in-
quiens, poetarum vel optimus plebis’.

plebis] des Volks, seiner ganzen Nation, non, ut in ed. a. 1858. 16°. coniecta-
veram *philos.* i. e. philosophus.

18. 19 *est super . . . mortuus]* Cf. cit. art. Baptista Mantuanus.

20 *Bononiam etc.]* De Bononiensi conventu Leonis X. et Francisci I. cf. ad 197²³.
Hic quoque locus docet, Lampum more poetico non accuratam temporum
rationem habere, nam paucis diebus ante quam Bononiam venisset, Mantuæ
Baptistæ mortem (mart. a. 1516.) acceperat; Bononiæ autem papa et Gallo-
rum rex morati sunt triduum a die 10. Dec. a. 1515.

23 *fuit . . . Hochstr.]* Is agmen papale secutus esse videtur. cf. ad 198⁵.

27 *imp. per reg. Fr.]* cf. p. 213¹⁶. 229¹⁵. Iam Ludovicus XII. binas eius modi lit-
teras ad facultatem theol. Paris. subscripserat d. 22. Mai. et 6. Iun. a. 1514.
(cf. *Consp. chronol.* p. 132.). Francisci I. ad Leonem X. epistolam contra li-
bros Reuchlini (scriptam, ut videtur, m. Mai. a. 1515.) repetiit Pepericorni
Defens. p. 149. — Hanc patriæ prodicionem Hochstraticam Huttenus (*Opp. I.*
p. 140. vv. 65. sqq.) etiam in sua pro Capnione intercessione v. 65. sq. incusat:

Quid quod Hogostratus contra patriam imperiumque

Proh facinus, Galli flagitat hostis opem.

31 *Willh. Parvi]* cf. *Ind. biogr.* p. 432. art. Parvus et supra ad 53¹³. de Hackineto,
i. e. ipso Parvo adnot.

37 *Senam etc.]* *Siena*. Ibi adhuc est universitas (condita a. 1321.), sed sunt non
solum pauci theologi, sed pauci omnium ordinum studiosi. Memoratu dignior
erat cathedrale templum.

38 *parva civitt.]* Ne Urbs quidem vetus (*Orvieto*) memoratur, tantum properare
videntur nostri curtisani, ut veniant Monteflasconem (*Montefiascone*), oppi-
dum episcopale territorii Viterbiensis, ubi crescit optimum vinum, non id
quidem quod proprie ‘lachryma Christi’ appellatur (nam id Vesuvius gignit),
sed ex apiana uva (*Muscattertrauben*) pressum, quod *Est Est Est* vocant,
de quo nominis origine hæc ex Bruzen de la Martinière *Geograph. Lexic.*
VII. 1338. sq. subicimus: „Montefiascone, Lat. Faliscorum mons oder Mons
Phiscon [?] *kleine St. im Kirchenstaate, auf einem Hügel [am See von Bol-
sena], 3 Meilen von Orvieto. Der P. Labat (Voy. d’Italie III. 36.) sagt: man
nennt fiasco in Italien eine runde Bouteille von ohngefähr einer Pariser
Kanne, und fiascone eine — die doppelt so viel hält. Der Wein dieses Lan-
des ist vortrefflich: es ist der Muscater oder Muscatter, von welchem man
vorgiebt, daß ein Deutscher desselben so viel trinkt bis er davon stirbt. — —
— Uebrigens wird auch von dem obgedachten Muscatter Wein erzehlet, daß
sich der sogenannte Est, Est, Est darinnen zu Tode gesoffen habe. Welches
sich so verhält: Ein gewisser Deutscher, der nach Italien gereiset ist, hat,
wie man erzehlet, seinem Diener befohlen, er möchte allezeit vorausgehen, und
in denen Wein-Häusern unter Weges den besten Wein auskosten, und wo
er dergleichen anträfe, das Wort Est über die Thüre schreiben; da ihm nun*

Pag. 209.

der Muscateller Wein zu Montefiascone am besten geschmeckt, schrieb er an die Thüre des Wirths-Hauses ein dreifaches Est; der Herr aber besoff sich dermaßen, daß er krank wurde und starb. Der auf sein Grab gelegte Leichen-Stein ist ein paar 100 Schritte von der Stadt zu S. Floriano zu sehen. Sein Bildniß ist also vorgestellt, daß er eine Mütze auf dem Kopfe hat, an jeder Seite 2 Schilde seines Wappens, und 2 Trink-Gläser; zum Füßen lieset man folgendes in abgenützter und Gothischer Schrift: Est, Est, Est, propter nimium est, Io. de Fuc. (welches einige durch Ioannes de Fucris, oder Fugger, erklären) Dominus meus mortuus est. Und soll ihm dieses Epitaphium sein Diener gesetzt haben. Selbiger versoffene Mann verordnete in seinem Testamente, daß jährlich am Heil. Pfingst-Tage 60 Flaschen mit Wein auf seinem Grab-Steine von denen Armen auf sein Gedächtniß solten ausgetrunken werden, welches zwar lange Zeit observiret worden, aber anjetzo theilet man vor den Werth denen Armen nur Brod und Weinaus“. Cf. etiam infra p. 288²⁸.

Pag. 210.

4 *b. positionem*] einen guten Satz, amplam copiam, ut hodieque dicimus einen guten Satz geben, i. e. lautas epulas præbere et imprimis luxuriosas compositiones parare.

5 *Laud. etc.*] Lampus etiam est poeta, ut infra p. 243²⁷ ipse dicit: probanda itaque erit scriptura, ut in adnot. dedimus.

6 *scarparia*] sutrina, *σὺρσειον*, sutoris officina. ab Ital. *scarpa*. Ad eiusmodi tabernam Romæ devertisse videtur Lampus, donec in domo unius Notarii Rotæ famulus fieret. p. 243²⁰. — Diez WB. „Scarpa it., sp. escarpa, fr. escarpe, böschung . . . Bedeutet scarpa etwas scharf oder spitz zulaufendes, so darf man an altn. scarp, ahd. scarf, nhd. scharf erinnern. Auch it. scarpa in der bed. schuh (nach dem spitz zulaufenden absatz [oder dem spitzen schnabel?] genannt), worin Muratori ein lat. wort carpisculum sieht, kann nur hierher zu stellen sein. Von scarpa in letzterer bed. ist it. scappino, altfr. escapin, besser sp. escarpin, auch altfr. escarpin, socke, pantoffel.“

intellexi] comperi.

7 *animal*] De hoc papæ elephanto sive potius ‘elephas’ mirabilia narrat Iohannes Kalpus, infra p. 262.

8 *rostrum . . . ego*] Ne puta bonum Lampum rostrum elephantinum habuisse, sed rostrum mirabilis creaturæ, i. e. elephantis, tantus fuit quantus ipse Lampus, virilis longitudinis.

9 *Mirabilis . . . suis*] cf. Psalm. lxxvii. 3. cum Apoc. xv. 3.

12 *saniter*] Novum adverbium? immo obsoletum, quod tamen Lampus non ex Afranio ap. Non. Marc. sumpsisse, sed ipse invenisse videtur.

Romanæ Curie] Hoc loco primum quasi urbis nomen usurpatur. infra sæpius cf. Ind. verb. voc. Datum.

EPISTOLA 13. THOMAS KLORBIUS ORTVINO.

14 Klorbius. Nomen alibi non legi, neque quod ad eius explicationem faciat, quidquam habeo, nisi forte huc pertinet, quod Confluentini *klar* pronuntiant *klar*.

15 *theol. doctor*] Tantum in huius et sequentis epistolæ 18. inscriptionibus ‘theologiae doctor’ legitur.

17 *scriptum est*] Isai. xxviii. 19.

20 *uno M. n.*] Probabiliter is est magister Warmsemmel, de quo in epist. I. 1.

Pag. 210.

Pag. 209. v. 38 ... Pag. 211. v. 32.

23 *libr. doct. s.*] cf. Ind. biogr. artt. Thomas Aquinas et Versor.*Fortal. fid.*] Alphonsi de Spina. cf. ibid. p. 372. art. Fortalicium.25 *form. Scoti*] cf. ibid. p. 466. art. Scotus.*ceram*] Vult 'ceræ': nam ceræ, non cera, facile imprimitur.*ultimo*] novissime, in fine.*membr. x univv.*] membrum IIII universitatum: p. 17¹⁵.

26 *v. e. incongruus*] incongrue dicis, verbis rei non aptis uteris, *unangemessen, ungeschickt*, „*unbequem, ungelich*“ Diefenb. Gloss. 'Regule congruitatis et figure constructionis' (Erphordie edite a. 1505. 4°.) p. 1. „Oratio congrua est quæ conformis est regulis vel figuris permissivis. Et est duplex scilicet congrua Regulariter et est quæ cadit sub aliquâ regula congruitatis, ut albus homo, homo currit ... Figuraliter. et est que cadit sub aliqua figura permissiva, sicut est oratio appositoria. ... Incongrua est que non est conformis regulis nec figuris permissivis. Et est duplex scilicet incongrua Impedimentaliter. et est que cadit sub aliqua figura prohibita ... auctoritate tamen prolata, ut turbarunt. ... Solocisticæ. et est in qua committitur solocismus sicut est oratio incongrua nulla auctoritate prolata, ut albus mulier ... et hanc neque tolleramus neque imitamur sed penitus eliminamus et respuimus a nostro sermone“.

31 *habet ... membra*] constat ex illis membris.*subsunt huic corpori*] continentur hoc corpore.

Pag. 211.

3 *iterum*] etiam hoc casu, rursus.7 *etiam ... homines*] quanquam 'sunt in loco apostolorum' p. 39³³.13 *ad tempus studuit*] Tam universalis quam singularum facultatum statuta Coloniensis de temporibus, per quæ studia continuanda essent, sua præcepta habebant.16 *disconvenientia*] „*unbequemelicheit, unzimlichkeit* ...“ Diefenb. Glossar. Evitatur incongruitas per disconvenientiam, i. e. per se ipsam.17 *Virgil.*] ecl. II. 1.18 *unus rusticus*] Miror non addidisse 'et deliciæ sunt plures feminæ'.21 *non habeatis pro indignatione*] Ne moleste feras, veniam da.22 *ex bono*] i. e. animo, amice.*Confluentia*] Semel tantum in his epistolis memoratur, quæ si hodie scriberentur, sæpius celebrarent zelosum oppidum.

EPISTOLA 14. OTHO HEMERLIN ORTVINO.

25 Hemerlin. Cf. infra ad p. 299¹⁸, ubi Latinum nomen Malleolus redit, sed sine prænomine.29 *Def. Joh. Pfefferkorn*] Ind. scrr. p. 89. n. XXI. 2. qui libellus ipse famosus tota hac epistola dignis laudibus perstringitur.31 *Iste R. debet lib. esse m.*] Velim, optandum est, R. esse mortuum. Non optat nunquam genitum fuisse Reuchlinum, quo casu nec notabiles et excellentes reprehensiones lucem vidissent.32 *plebanus quidam*] puto fictus Antimeyer.*existens*] i. e. qui est. Duplex vitium a multis editoribus commissum, quod ex 'exñs' exempli 5. fecerunt 'ex nostris' etiam in ed. m. a. 1858. non correctum est. duplex vitium est, nam illud exñs nihil nisi 'existens' significare potest, et hic plebanus non 'ex nostris', sed 'ex adversariis' est.

Pag. 211.

33 *a maiori ad minus*] a maiore propositone ad minorem. non magistraliter per utrum et contra. Sed vv. 10. sqq. seq. paginæ non sic arguit.

34 *secum*] cum eo, ut Hochstratus cum Meyero p. 75. sq.

exiv. ab ore] cf. Apoc. xi. 5. „Ignis exiet de ore eorum . . .“.

35 *non obt. . . in Almania*] Spiræ. cf. Consp. chronol. p. 130. d. 29. Mart. a. 1514.

Pag. 212.

5 *subordinant*] supponunt, veris libellorum auctorum nominibus suppressis Pepericornum eos scripsisse mentiuntur. Cf. p. 221¹⁶ 242³⁷ 298³⁰.

habet perdere] *zu verlieren hat*, i. e. infamis ac proletarius est.

7 *compos. . . latinisavit*] Utrumque pro parte tantum verum est: Pepericornus composuit libellum *Beschyrmung*, sed adiutus theologistis, et Ortvinus latinisavit sed ‘Defensionis’ multa sua intermiscuit. cf. Ind. serr. n. xxi. supra pag. 88. sq.

8 *statim cogn. st. suum*] eius, Ortvini, stilum ego quoque statim cognoveram longe ante quam libellum *Beschyrmung* nactus sum.

9 *Ortvinus . . . sacerdotali*] cf. p. 284¹ et Gratium ipsum contra hunc calumniosum rumorem se defendentem p. 402. sq. Ceterum ad h. l. memorandum est Pepericornum de origine sua ex tribu Nephtholim gloriari solitum esse, etiam Defensione, ut p. 170²¹.

10 *habetis fateri*] negare non potestis, debetis confiteri.

11 *non sc. alph. lat.*] alphab. in latino p. 195³⁵. ‘nunquam didicit unum verbum latinum’ p. 217³². ‘indoctus in artibus liberalibus etc. p. 240²³.

16 *materiam*] librum, Defensionem contra famosas. cf. p. 15¹⁷.

18 *Pf. habet etc.*] Referenda sunt hæc ad ea quæ de se suaque doctrina Pepericornus Defens. p. 145²³, sqq. protulit.

20. sq. *causa . . . facilis etc.*] Defens. p. 170⁶. „articulos nostræ contentionis nulla indigere doctrina eosque tam esse manifestos . . ., ut etiam ab uxore mea faciliter convinci possent“.

22 *non vinceret*] i. e. tam virosa est uxor Iohannis Pfefferkorn, ut omnibus quinque iuvenibus lassatis usu ipsa necdum satiata foret.

26 *stare in sacro l.*] Reuchlinus (cf. Consp. chronol. pag. 121. d. 7. Sept. a. 1511.) de Meyeri Pepericornique insidiis Speculo oculari structis narrat et hoc: „ . . . idem plebeius sacrificulus proclamavit de suggestu coram omni populo inter divina officia congregato, Pepericornum Iudæum baptizatum in sequenti profesto beatissimæ virginis Mariæ eo loci prædicare velle . . . Et ecce stato tempore incidit iste infamis Pepericornus multa sanctitate, o deus et superi, quin potius hypocrisi nequissima præditus, obstipio capite defigens lumina terræ, murmuraque et secum rabiosa silentia rodens, atque exporrecto trutinatur verba labello, vota precesque dicenti similis, Ascendit ante templum Iudæus aqua tinctus, laicus coniugatus, coadunata fidelium congregatione, id est ecclesia convocata, prædicat de verbo dei et fide christiana pontificaliter banausus lanus, cum benedictione ad populum per signum crucis, contra prohibitionem imp. Martiani in lege Nemo [4.] Codice de summa trinitate et fide catholica [1. 1.] . . .“.

Pepericornus contra (Defens. p. 172³⁴, sqq. ed. n.) non pontificaliter de verbo dei et fide christiana sed tria solum se prædicasse dicit, „Iudæos ad labores ne usuram acciperent, et ad audiendum verbum dei, et quod ipsi libros suos pessimos merito non retinerent etc.“.

30 *nisi post mortem*] Hanc suspensionem apostasiæ baptizatorum Iudæorum præci-

Pag. 212.

pue ex ipsis iniustis de Iudæorum condicione legibus, simulationem quasi iubentibus, oriri hodieque multi nolunt intellegere.

34 *Respondi*] fere ipsis Pepericorni verbis usus. cf. ad superiorem v. 26.

Pag. 213.

1 *Speculo manuali*] Ind. serr. p. 75. n. VIII. Is libellus, *Handt-Spiegel*, m. Apr. a. 1511. editus præcipua edendi Speculi ocularis causa fuit.

2 *cogitaret semper manere*] edd. 7...24. habent 'semper maneret (manet 1581).

6 *ideota*] sive idiota sive idyota, *unversunen*, *ungelehrt*, *unkunstig*, *unbehende*, *eyn dor*. Cf. Diefenb. Glossar.

11 *bonus imperialis*] cf. 234²⁴.

epist. ad imp.] inserta Pepericornianæ Defens. p. 100. sq. ed. n., ubi verba 'Valeat . . . felicem' leguntur ante „Datum Coloniae nono Oct. a. 1510.“

16 *petiit etiam adiutorium*] cf. ad 209²⁷.

24 *zelabunt etc.*] cf. Psalm. II. 1. Act. apost. IV. 25. „fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania“.

25 *fiant dies etc.*] Psalm. CVIII. 8.

Matusalem] „Et facti sunt omnes dies Mathusala 969 anni, et mortuus est“.
Genes. cap. v. vers. 27.

29 *Vratislavia*] Vratislaviensis Dominicanorum conventus ad provinciam Poloniae pertinebat, a qua a. 1301. provincia Bohemiae (et Moraviae) separata fuerat. Cf. Echardi Serr. ord. prædicator. I. p. XI.

EPISTOLA 15. PETRVS STEYNHART ORTVINO.

34 *hincinde*] i. e. quæ hac illac eveniunt, variis.

35 *bellis et guerris*] Sine dubio iis quæ anno 1516. in Italia superiore gerebantur. cf. superiorem epistolam 12.

Pag. 214.

3 *Almanus de partib. Misnensium*] Misnensis Saxo.

4 *vocabularium iuris*] cf. Ind. biogr. p. 494. h. art.

6 *omne . . . debitum*] Germanice 'Versprechen macht Schuld'. Pacta servanda sunt. cf. Ulp. L. 1. pr. D. de pactis II. 14. Antonin. L. 7. C. de pactis II. 3. „ . . . pacti conventionisque fides servanda est“.
cf. Proverbior. VI. 1. 2.

7 *vituperativam*] i. e. obiurgatoriam, vituperationis plenam. (Vocabulariis addend.)

9 *mand. de capiendo*] *Arrest-Befehl*, -*Mandat*, et quidem *Personalarrest-Mandat*.

11 *pariselli*] Barigildus, bargellus, i. e. lictorum sive apparitorum dux, *Ital.* barigello, *bargello*, *a vet. Gall.* barigel. Cf. Ducange vv. *Bargellus et Barigildus*. Diezius huic adnotationi adscripsit: *p pro b harte deutsche Aussprache; s pro g wie öfter, z. B. Franse, franz. frange“.*

captivandum] cf. ad 209⁴.

et mittere] et mittendum, *zu schicken*.

12 *presunam*] *Presuna*, *pressuna*, *presona*, *prisona*, *prisio*, *priso*, *Gall.* prison, *Ital.* prigione, a *prendendo*, vel *prehendendo*, i. e. carcer, *Gefängniss*, *Kerker*, hodieque vulg. Germ. *das Prison* sive *Brison*, *das Loch*. Cf. Ducange et Diefenb. et impr. Diez WB. „*prigione it., sp.* prison, *pr.* preisó, *fr.* prison *gefängnis*, *von* prehensio, *preisio* *ergreifung*, *noch im span.* *verhaftung*, *im prov.* *wegnahme*. *Im it. sp. u. altfr. . . auch . . . gefangener.“*

unam (unum errore operar.) *strap.*] *Strapecorda* est corruptio Italici *strappata di corda*, *Ruck*, *Riß mit dem Wippsel*, ut Diezius me docuit.

13 *circumducere*] i. e. decipere, fallere, moram facere creditori.

Pag. 214.

13 *tenere promissum*] obligationem solvere, *das Versprechen halten*.

14 *rectificare*] i. e. cogere ut iuri meo satisficiat, *zurechtsetzen*, iudicio pœnam iniustitiæ huius socii repetam.

15 *vel . . . vivam*] i. e. per vitam meam iuro.

16 *pono in ord.*] *ich mache mir meinen Studienplan*, studiorum rationem ordinemque mihi constituo. Sane mira est hæc constitutio, secundum quam omnes quæ nominantur prælectiones eodem tempore audiendæ sunt.

17 *Sapientiam*] *Sapienza*. cf. ad 197²⁷.

audiendo Instituta] ubi audio Institutiones, primam Corporis iuris civilis q. v. partem, elementa iuris civilis. Cf. Iustiniani const. Omnem reip. pr. § 2.

Infortiatum] mediam inter Digestum novum et vetus Pandectarum partem, continentem libri xxxiii. titulum 3. usque ad finem libri xxxviii.

18 *in iure can.*] Probabiliter uno anno Steynhartus et legista et decretista et decretalista fieri voluit.

regulas can.] Hæc sunt mandata sive regulæ, constitutiones et ordinationes a pontifice collegiis administratoriis quæ vocamus, de gerendis quibusdam negotiis curialibus, ut de beneficiis a papa conferendis, de resignationibus appellationibusque, de formandis litteris papalibus similibusque præscriptæ, quæ quidem cum ipso latore expirant, sed quasi tralaticia a successore repetita publicatione confirmari solent. Novissima earum collectio Nicolai PP. V. (a. 1447...1455.) iussu facta erat. Inter xviii exempla edita, quæ Panzer Ann. typ. XI. p. 81. indicat, octo Romana sunt, a. 1471. 1486. 1504. 1510. 1512. 1514. 1515. (omnia in 4°.) 1521. in 8°. Hoc unum accuratius indico: Regulæ Cancellariæ cum commento et cum privilegio. (Romæ in campo Floræ per venerabilem virum M. Euchar. Silber alias Frank, clericum Herbipolensis diœces. libror. impressorem in alma vrbe commorantem 1504. d. 5. m. Iun.) 4°. (Hirsch Millen. iii. n. 9., ex quo Panzer Ann. typ. VIII. p. 246. n. 13., qui XI. p. 81. falso habet 'fol.' pro 'in 4°')

21 *Casus longi super Inst.*] Wilhelmi Accursii. Cf. Ind. biogr. art. p. 340. Casus.

27 *non habetis libenter*] tibi non placet, *Ihr es nicht gern habt*.

29 *beatificat*] i. e. beat. „Beatificare, beatum seu felicem reddere, in ep. a. 878.“ Ducange.

illa iura] i. e. ista iuris prudentia. hodieque dicitur *die Jura studieren* et sim.

31 *Richardum*] de Mediavilla. cf. Ind. biogr. p. 412. h. art.

33. sq. Hos versus desumpsit Steynhartus ex Vocabulario iuris, quem non accepisse supra questus est. Ibi art. 'Ars' sic finit: „et sunt quattuor scientie præ ceteris discende, scilicet

Theologia quæ est anime pabulum. leges quæ sunt egenis remedium.

Decreta sublimatio humilium. Et Phisica morbi subsidium.

unde

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

Pontifex [*lege Pontificat*] Moyses, thalamos Medicina subintrat.

Dat Galienus opes et sanctio Iustiniana.

Ex aliis paleas, ex istis collige grana.“

33 Galienus sæpe pro 'Galenus', e. gr. Torrentini Elucidar. h. v. „Galienus pergamenus medicus præstantissimus temporibus Antonii [I. Antonini] imperatoris“.

Iustiniani] Corrigendum est, ut Vocab. iur. habet, Iustiniana.

34 *paleas . . . grana*] Cf. ad 184².

Pag. 214.

Pag. 214. v. 13 . . . Pag. 215. v. 30.

35 *alias*] *sonst.* vult: bene scis me pauperem, itaque ut aliquid mihi acquiram coactum esse.

36 *amplius*] posthac, iam.

Pag. 215.

1 *sic est per deum*] quasi diceret 'tam desperatæ sunt res meæ'.

2 *Val. cordial.*] *Lebt herzlich wohl!* i. e. ut valeas ex animo precor.

EPISTOLA 16. IOHANNES PILEATORIS ORTVINO.

4 *Pileatoris*] cf. ad 191²¹.

v. 2. *in Polonia fures*] Cf. Hutt. dial. 'Bulla' § 73. „adeste, Poloni, . . . perpetuo furari vobis liceat.“ (Opp. IV. p. 327.)

3 *heretici*] Fratres Bohemici sive Moravici.

4 *rustici*] i. e. liberi agrorum suorum cultores, *freie Schweizerbauern*.

8 *articuli*] Parisiensis universitas pro tota civitate est Pileatori. ea 'articulatim' Speculum oculare damnaverat, ut Arnoldus de Tungaris 'Articulos' ex eo extraxerat.

9 *Saxonia pot.*] cf. Hutt. Bulla cit. § 73. „adeste, Sachsones, . . . si facietis, butiro vesci dabitur ieiuniorum diebus . . . ac bis die inebriari cerevisia.“ „Aus Baiern kommen die Diebe, aus Sachsen die Trinker, aus Friesland die Meindigen.“ Wander Sprichw. Lexic. I. col. 222.

13 *caballi*] Caballus, Capallus, Cauallus, Gaballus, Cabalus, *hengst, roß, ritros, groß, ein troßpferde, reysener. maiden* (i. e. vilis equus). Diefenb. Gloss. — Diez WB. „Cavallo *it.*, sp. caballo, *pr.* caval, *fr.* cheval, *wal.* cal (*auch alban.* cale, calle) *pferd*; von caballus (καβάλλης) nach A. W. Schlegels *muthmaßung ein italisches bauernwort, womit das pferd in der Landwirthschaft bezeichnet ward . . .*“ Frisia hodieque *ἰππόβοτος* est.

14 *terra Franciæ*] *Franken-* (i. e. *Franzosen-*) *land*, nondum 'regno Franciæ' *Frankreich*. Magnorum vasallorum potestatem regia nondum satis fregerat.

15 *pisces in Marchia*] cf. Hutteni Laus Marchiæ vv. 12...18. (Opp. III. p. 5. sq.)

16 *Pomerania*] Hodie fortasse 'Westfalia' scriberet, ut neque hodie sequentem versum scriberet. Bebelius „Bavaros“ ait „sues vulgus vocat ob maximum eorum in Bavaria proventum“, unde olim „*Baiersuw*“.

17 *terra Anglia*] Engelland.

18 *in regno Daciæ*] *Ungrische Ochsen*.

19 „*Baiern hat ganz Deutschland mit Dieben, und Schwaben hat es mit Huren versehen*“.
Wander Sprichw. Lexic. I. c.

22 *Pharisæi*] i. e. theologistæ.

25 *Busto ducis*] Ita sæpe pro Busco ducis, *s'Hertogenbosch, Herzogenbusch*.

27 *Franconia*] orientali, *Franken*, patria Hutteni, qui ut generis sui nobilitatem, ita et patriæ suæ nobilium ubertatem gloriatur.

29 *Sodamitici Fl.*] *S* vel *Z*, do vel da scribitur. De verbis 'florentinare, florentzen' dixi alio loco. cf. Grimm WB. h. v. et v. „*Florentzer, Päderast*“.
Addo ex Henr. Stephano (*Apol. pour Herod.* I. 51. ed. 1735. 8°.) Bareleti verba: 'Quis te conduit ad inhonestates et ad libidines et cardinalitates et ad sodomias?'
In hunc v. 29. invehitur Ortvinus (infra p. 379) quasi non sexcentiens antea scriptum fuisset Florentinos sodomiticos esse.

30 *ex ord. prædicator ind.*] Dominicanos præcipue præstantium venumque prostantium indulgentiarum divitiis celebrari, etiam hæ epistolæ satis testantur.

Pag. 215.

33 *Wettrania*] Ita non solum Huttenus, pro Wetterauiā, Hassiaco pago a rivo *Wetter* appellato.

34 *Bavaria*] Hodie pro caulibus cerevisiæ sextarii scribendi essent. cf. supra v. 16. 19.

38 *in caritate non ficta*] cf. ad 15¹⁹.

40 *versus*] Non ille antiquus. Ap. Zenob. et Suid. est *Σαυτην ἐπαυεις* Laudas te ipsam. cf. Erasmi Adag. n. 2759.

41 *Teutonice*] In ed. princ. (4.) operarum errore est 'Toutonice'.

42 *unum P. n.*] Ducange voc. Pater: „... Paternoster, Ital. Paternostro, sacer globulus seu corolla precatória ex his globulis composita, Gall. *Chapelet* ..“.

Pag. 216.

1 *bufli*] „Bufalus, buphalus, buffalus, bufolus, bufarius (cf. bubalus), *buffel*, *bufel*, *wufel*, *rint*, *ogse*, *oße*, *oschgin*“. Diefenb. Glossar.

tetigit ... reliquias] eadem verba 219²⁶.

3 *interfectoriales nequit.*] i. e. inter neciva incantamenta. ('Interfectivus' sed non 'interfectoralis' in Vocabulariis legitur.)

4 *rosarium*] „Gallice *rosaire*, series sacrorum globulorum, maiorum 15 et minorum 150 intermixtorum, quos percurreunt recitando *Pater noster*, si maiores sint globuli, vel *Ave Maria*, si minores; in honorem scilicet quindecim Mysteriorum Domini nostri I. C. quorum consors fuit B. Virgo Maria: cuiusmodi orationis auctor fuisse dicitur S. Dominicus in Bulla Pii V. PP. an. 1596. ubi usum eius sua auctoritate confirmavit“. Ducange h. v.

unam rem etc.] i. e. Antidotum Paulinum, compositio medica contra serpentum morsus. cf. Hutt. de Guaiac. cap. vi. §. 6. (Opp. V. p. 415).

7 *dedi carl. pro*] emi Carlino. Carlinus, Carlenius, Carlenus, nummus a Carolo Siciliae rege dictus. cf. Ducange voc. Carlenii et Gigliati (lilio insigniti). „a. 1405. .. Carlenorum seu Gillatorum decem pro quolibet ducato“. In communi usu 10 Iulii (= 10 solidi Turon.) = 12 Carlini (sive Carleni sive grossi) = 1 ducatus.

8 *per virt. s. Pauli*] cf. Act. apost. xxviii. 3...10. „... vipera .. invasit manum eius ... ille quidem excutiens bestiam in ignem nihil mali passus est ... omnes qui in insula [Melita] habebant infirmitates, accedebant et curabantur; qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant“.

habuit multum de serp.] Paulus (Ictus, non apostolus) lib. I. Sententiar. L. 11. Dig. de extraord. criminib. xlvi. 11. „In circulatores qui serpentes circumferunt et proponunt, si cui ob eorum metum damnum datum est, pro modo admissi actio dabitur“.

12. sqq. Hæc ex prædicatione nescio cuius Dominicani super locum Act. apost. ad v. 8. allegatum sumpta esse videntur.

19 *ego sum Paulus ap. I. C.*] Complures Pauli epistolæ incipiunt a verbis „Paulus apostolus I. C.“ similibusve.

23 *fides etc.*] Marc. v. 34. Luc. vii. 50. viii. 48.

25 *veneficati*] 'veneficare' non habent Vocabularia. sed 'venenare'.

27 *novalia de guerris*] Qualia tum facilius Roma Coloniam quam Colonia Romam scribi potuerunt.

29 *nullis ... demeritis*] cf. ad 191¹.

31 *Hochtrat dixit mihi*] Unde facile colligi potest quo tempore hæc epistola scripta fingatur. cf. supra ad I. 48.

EPISTOLA 17. FREDERICVS GLANTZ ORTVINO.

- 34 Fradericus edd. principes duæ, sed operarum errore opinor, quamvis a fortasse Hisp. nomine *Fadrigue*, *Fadrich* explicari possit. Si pro *Glantz* scriptum esset *Glatz*, haberemus nomina idem fere significantia ac 'Stephanus Calvastrius', sub cuius nomine epistola I. 19. item Monasterii data est. Ceterum argumentum huius epistolæ simile est ep. I. 3. et parti epistolæ I. 1., nisi quod in his non per 'iura' lis componitur.

Pag. 217.

- 1 *magnum dominum*] *einen großen Herrn*, virum procerem, præpotentem.
 2 *bibimus in simul*] *Ut hodieque studiosi wir kneipen zusammen, haben eine kneipe.*
 6 *impert. contra*] *Recentiores ich fürchte mich nicht vor einer Kanne Bier.*
 12 *l. Vin. etc.*] i. e. L. 22. D. de rebus creditis si certum petatur XII. 1. (Iulianus libro III. ex Minicio): „Vinum quod mutuum datum erat, per iudicem petitum est: quæsitum est cuius temporis æstimatio fieret, utrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset, an cum res iudicaretur. Sabinus respondit, si dictum esset quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset; *si non, quanti tunc*, cum petitum esset. interrogavi cuius loci pretium sequi oporteat: respondit Si convenisset ut certo loco redderetur, quanti eo loco esset; si dictum non esset, quanti ubi esset petitum“.
 13 *me iura*] *me pro mihi, ut per multas septentrionales Germaniæ partes solæcum mich pro mir faciunt. iura = locos corporis iuris civilis.*
interrogare desuper] *darüber erkundigen, fragen.* peritos de re consultabo.
 15 *dimittatis*] *laßt's bleiben.* contemptim: nihili facio tuam sodalitatem.
 16 *per contrarium*] *vicissim.*
 17 *ponderat*] *wiegt*, pondus habet, pendit, non ut Latine *wägt*, ponderibus examinat.

EPISTOLA 18. SIMON WORST ORTVINO.

- 20 Simon, non Iohannes, ne nimium evidenter *Hansworst*, *Hanswurst* scriberetur. Sed fortasse nomen *Hille* significatur: nam *hilla* = *Wurst*. cf. Diefenb. Glossar. h. v.
 25 *quam comp. in lat.*] *Redit disputatio, de qua novissime supra p. 212⁶.^{sqq.}*
 28 *Olympiæ . . . defecturum*] *Ortvini sunt verba in Peperic. Def. p. 155²⁶.*
 29 *transeunter*] *obiter.*
 30 *sæc. m. . . minor.*] *quorum omnium Dominicani æmuli insectatoresque fuerunt.*
 32 *nunq. . . lat.*] *'non scit alphabetum latinum' p. 212¹¹. non scit latinum 221²².*
 34. *sqq. obiectio etc.*] *Pepericorni Def. p. 145¹⁶.^{sqq.} „Respondeo hanc obiectionem esse futilem“ et secuntur fere verba, quæ repetit hæc epistola usque ad p. 218¹⁴.*

Pag. 218.

7. 9. *sqq. Pfefferk. . . poetæ*] *Peperic. l. c. sive potius Ortvinus: „Præterea ego hoc mediusfidius (citra iactantiam tamen) de meipso profiteor quod omnia . . . recitare didici, quod non omnes fortasse facere poterunt, qui in litteris sæcularibus et fabulis plus æquo obbrutuerunt“.*
 12. *sqq. habet . . . pallidus*] *'Habeo fil. . . impallescens' Peper. Def. p. 145. 31. . . 33. Ortvinus in Lamentt. O. V. I. 15. (p. 344. ed. n.) Capnioni scripsit: „Salutate plurimum uxor Pepericorni et Laurentius Pepericornus, filius Ioannis, do-*

Pag. 218.

- ctus adolescens, qui Coloniae in Laureto (quod Graeci daphnona vocant) bonis artibus operam impendit tibi non parum minatur“. In novissimo eodemque foedissimo suo libello *Eyn mitleydl. clæg*, d. 21. Mart. a. 1521. absoluto Pepericornus mentionem facit „*meynes sons Laurentij Magistri in artibus*“, post hoc tempus neque patris neque filii mentionem factam esse me legere memini.
- 17 *scit. . . Hugonem*] Peper. l. c. „allegavit Hugonem“ de prato florido, puto, auctorem Sermonum de tempore et de sanctis. Cf. Ind. biogr. p. 396. art. Hugo.
- 18 *ita ut . . . perficiat*] ‘ita etiam ut . . . perficiat’ Peper. p. 146. 3. 4.
19. sqq. *Doleant . . . eos*] Peper. p. 146. 7...9. „Doleant . . . quod propter scripturarum allegationes meum manuale speculum [cf. Ind. scrr. p. 75. n. VIII.] ab eisdem doctoribus et compositum et subornatum foret“.
- 21 *Erubescat. . . qui*] Ipsa verba Pepericorni p. 146. 9. 10. quae secuntur, paullulum immutata sunt.
- 23 *Manuale spec.*] Ind. scrr. p. 75. n. VIII. ibiq. adnotata.
tres viri . . . allegavit] Peper. p. 146. 16...21. „quis tibi tot allegationes scr. dedit? Illi profecto tres celeberrimi iustissimique viri . . . concordarunt“. i. e. ii tres qui p. 104. 22...26. laudantur et qui consultationi p. 104...107. repetita subscripserunt p. 107. 8...15. Cf. Ind. biogr. artt. Angelus de Besutio, Baldung, Reysch.
- 26 *Genesi*] XVIII. 2. „Cumque elevasset oculos (Abraham), apparuerunt ei tres viri stantes prope eum. quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi et adoravit in terram“. In his tribus viris alii cum Augustino (de trinit. xi. 20.) trinitatis imaginem, alii angelos (Michaelem, Gabrielem, Raphaellem) agnoscunt. Certe inter illos tres viros qui Pepericorno ‘autoritates dederunt’, unus fuit Angelus, scilicet I. V. D. et Friburgensis ordinarius. Vid. Peperic. Def. p. 107. v. 12.
- 27 *subsannant me*] ‘Subsannare, subsannare, subsannare, *spotten, be-ver-spotten, -schimpfen, -lachen, die nasen uber ein rumpffen. snerken* . . .“ Diefenb. Glossar. h. v.
scutonem] cf. ad 72¹.
percuteret eos plaga m.] Verba non ex Iob sumpta sunt, sed ex Esth. ix. 5. „... percusserunt Iudaei inimicos suos plaga magna . . .“.
- 30 *semel*] aliquando, denuo, ut fecit Iob XLII. 10. sqq. „Dominus quoque conversus est ad paenitentiam Iob . . . et addidit omnia, quaecunque fuerant Iob, duplicia . . .“.
- 31 *salutare uxorem etc.*] Iterum iterumque Ortvinus adulterii cum Pepericornia commemoratione pungitur.
- 32 *non valde speculative*] Scilicet Worstiana defensio fere omnia sua ex ipsa Pepericorno-Ortviniana habet.
- 33 *Antverpie*] unde haec una ep. data est. Hollandici Belgicique monachi Coloniensium partibus etiam in hac causa fidei favebant.

Pag. 219. EPISTOLA 19. CONRADVS VNCKEBVNCK ORTVINO.

- 2 Unckebynck est inter ‘attributa quae meretrices dant suis amatoribus’ in Iacobi Hartlieb De fide meretricum (p. 82. ed. Zarnek.). puto significare sive nigrum vel bufonicum bulbum vel globum, ut *unk, ink* est atramentum, sive *unc, unke* rana bombina, et *punc* sive *bunge = knolle* sit. Schmeller

Pag. 219.

Pag. 218. v. 17 . . . Pag. 219. v. 15.

WB. I. p. 287. „punktet adj. *knollig, knotig*; von Menschen *klein, höckericht, kurz und dick* . . .“ Grimm WB. „Bunge, *tympanum, trommel* . . . *den kraut bachbunge, wasserbunge entspricht bereits ein ahd. bungo m. bulbus* (Graff 3, 131.), *wahrscheinlich von den aufgeschwollenen knollen* . . .“ Tam Schwarzpanß quam Unckenpanß secundum morem scortorum, quibus Hartliebus nominis usum adscribit, satis bene formatum esse videtur.

4 *Mirabile*] mirum, molestum, odiosum.6 *bene*] certe, *wohl, wenigstens*.

8 *me obl. . . camerae*] De pœnis camerae (eius curiae Romanae officii, cui redituum sedis apostolicæ cura incumbit) proprie in eos qui mutuum pecuniam deberent (qui se obligarent mutuum pecuniam danti) constitutis nihil equidem didici; sed Unckebynkum ne vocabula quidem iuris intellegendem fingi docet quod sequitur ‘accommodando’ pro ‘mutuo sumendo’: itaque fortasse verus epistolæ auctor (is autem est qui Bononiam abiverat ad fiendum doctor iuris) illum usitatissimum ‘camerae’ vocabulum confundere fecit cum minus vulgari ‘cambiae’ sive ‘camariæ’. (cf. Ducange vocc. Cambia, Cambiare, Cambium, Camiare.) hoc liquet, clericulum ‘habuisse in voluntate quod voluit’ a campore dato cambio sicco duos florenos mutuari. Summula confess. Antonini Flor. c. 43. „De cambiis . . . Si fecit cambia que vulgariter dicuntur sicca, ut per Venetos a libre de grossi: usura est. quia realiter est ibi mutuum sed sub spe lucri. hoc frequentatur Florentie“. Itaque mutuo dantem in crimen usurariæ pravitatis ‘instar furti’ incidere manifestum est (c. 10. 11. C. XII. q. 5.), sed secundum Innoc. III. c. 20. X. de iure iurando 2, 24. etiam debitores sub poena excommunicationis ad testimonium de commisso crimine proferendum coguntur; quam tamen ‘poenam camerae’ neque Unckebynkus adpellaverit. itaque hic ‘camerae’ aut pro ‘cambiae’ posuit, aut ‘carceris’ poena (*Wechselhaft*) eius animo obversata est.

9 *dicere opinionem m.*] exprobrare eis incuriam, impiam neglegentiam. Hodieque apud nos qui dicit opinionem suam alteri, iniuriam ei facit, maxime *wenn er ihm recht* sive *derb* sive *tüchtig seine Meinung* (vel etiam *die Wahrheit*) *sagt*.

10 *ita grosse . . . tangere*] *handgreiflich, so derb daß sie's spüren sollen*. Proprie hæc ‘opinio’ non verba sed verbera essent; sed ira pultroni extinguetur, ubi satis impiarum vocum iactaverit.

11 *natus sup. arb.*] ut volatilia cæli, quæ cælestis pater pascit. cf. Matth. vi. 26. *vel debeo . . . animal*] i. e. fenum quasi bos comedam? Cf. Iob xl. 10. Dan. iv. 22. 29.

12 *et semper nihil . . . nisi*] neque unquam alio cibo utor quam salato.

13 *salatum*] a salare, *salzen*, Gall. *saler*, It. *salare*, Hisp. *salar*. *Salat* Gall. *salade*, It. *insalada*, Hisp. *ensalada*. *Salatum* in Vocabb. non legitur sed ap. Ducang. „Sallada, herbæ sale, oleo et aceto conditæ . . .“

menestrum] ‘Menestra, vox It. *ministra* [Hisp. *menestra*], pulmentum, iusculum, [*Suppe*]. Ducange.

14 *spinaciam*] ‘Spinacium, spinacia, spinathia . . . *heydenisch kol. . . [spinat]*. Diefenb. Glossar. Gall. *épinard*, It. *spinace, spinaccio*, Hisp. *espinaca*. more Italico i. e. sine condimentis coctum. [Ceterum ad h. l. monendum est It. *spinare* (spina pungere) et Germ. *Dörn*, imprimis autem *Spinat stechen* etiam turpem sensum habere.]

15 *et non . . . me*] neque mei recordantur, *denken nicht an mich*.

Pag. 219.

17 *instare*] supplicare instanter.20 *frustrum*] frustum, inserta *r*, ut sæpe in similibus verbis, et in hoc ipso vocabulo ap. Ducange: Frusta vel frustra terræ; frustrare, frustrare etc.23 *fastidiosum* ... *atram*.] quia atramento scripta vitiosa non ut cera scripta detergeri possunt.24 *ligas*] ligamenta, *bendel*, *nestel*, *schuhriemen*, -*bänder*.26 *Veronicam*] i. e. icunculam divæ. nam veronicæ nomen etiam plantæ officinalis, nobis *Ehrenpreis*, *Wundkraut* dictæ, est. de quo nomine Krausius (ap. Blancard. Lexic. medic. h. v.) „reduces ex expeditione in Palæstinam eo consilio suscepta, ut Hierosolymas et loca sic dicta sancta infidelibus eriperent, inde Romam attulerant sudarium Christi, in quo imago servatoris, qui sudorem sanguineum exhalaverat, conspici ferebatur. Sudarium hoc in templis venerationis publicæ causa expositum fuerat cum epigraphe VERA ICON seu VERA UNICA ICON, quam cum vulgus non intelligeret, in sindone mulieris sanctæ, cui nomen Veronicæ esset, imaginem depictam esse somniabat“. Sed Tillemontius (*hist. eccl.* tom. I. pag. 471. ed. Paris. 1693. 4°) qui de sancta Veronica nihil certi sciri docet, fassus est „il paroist que dès l'an 1011. on connoissoit à Rome le sacré Suaire et la Veronique“. Cf. Molani *hist. ss. imaginum* ed. Paquot. Lovan. 1771. 4°. p. 406...409.*ctigit* . . *reliquias*] Ut p. 216¹.27 *Agnus dei*] Indeclinabile. Ducange „Agnus dei a) cantilena . . . b) cereæ agni cælestis imagines, quæ a pontificibus ipsis consecrantur sabbato sancto . . .“, in adversa parte agnum dei cum vexillo, in aversa papæ arma cum clavibus representantes cerei orbes, qui præcipue feminis nobilioribus donari solent. „Pingitur [Iohannes Baptista] etiam cum Agno. Qui ut clarius distinguatur a bruto Agno, appingunt nonnulli ad caput Aureolam sive Coronam Sanctorum: et in humeris vexillum Crucis. Quod etiam in Rom. Ecclesia observatur, dum Agnis-Dei benedicit. Inter alia benedictionis verba [Cærimoniar. Romanar. Lib. I. sect. 7.] sic loquitur summus Pontifex: „Te suppliciter deprecamur, ut nostræ vocis exoratus officio has cereas formas immaculatissimi Agni imagine figuratas bene ÷ dicere, et per invocationem tui sancti nominis sanctificare digneris; ut per eius tactum et visum fideles invitentur ad laudes; fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum, ventorum rabies, infesta tonitrua temperentur; fugiant atque tremiscant mali Spiritus ante sanctæ Crucis vexillum, quod in illis exsculptum est . . .“. Molani *hist. ss. imaginum* ed. Paquot. Lovan. 1771. 4°. p. 296. sq. cui libro adiecta est (p. 576...622.) peculiaris Oratio de Agnis Dei.28 *Valent. de Gelterßheim*] cf. *Ind. biogr.* p. 377. art. *Geltersheim*.30 *supposita*] cf. ad 22¹⁵.31 *plurime*] i. e. plurimum.

EPISTOLA 20. MARQVARDVS FOTZENHVT ORTVINO.

33 „*Fotzenhut*, cunnipileus, cunnum tegens, oft ein unschuldiger spitzname . . . Weit vom streit macht alt kriegsleut, wie hauptmann Fotzenhut schreibt: Fischart großm. 61. . . in Wagners handstreich 45 wird einem weinerlichen knaben zugerufen: du votzahut, du koanütziger! . . . ein untüchtiger, das ausschweifende leben seiner ehfrau deckender hahnrei heist ein fotzenhut. Grimm WB. h. v. Cf. *ibid.* voc. *Fotzenhelm*.

Pag. 220.

Pag. 219. v. 17 . . . Pag. 220. v. 32.

1 *fac. . . instantiam*] cf. ad p. 190. v. 41.3 *cardinalis s. crucis*] Bernardinus Caravajal. cf. Ind. biogr. p. 307. sq. h. art. et adnot. ad Hochstr. ov. § 30. ed. n. p. 472. item Ind. biogr. p. 449. art. Ravennas, ad not. 23.*ille papa*] Leo X. Bernardinus annum quidem et xv dies Leoni (mortuo d. 1. Dec. a. 1521.) supervixit, sed non factus est papa.6 *contra Petrum Ravennatem*] quem Colonienses theologistæ a. 1507. expulerunt. cf. cit. art. Ravennas.10 *antiquus rex Franciæ*] Ludovicus XII. mortuus est d. 1. Ian. a. 1515.*voluit ipsum facere papam*] sed tiara frustra temptata Bernardino detraxerat galerum cardinalicium Iulius PP. II. Cf. cit. art. Bernardinus.12 *pinguem propinam*] cf. ad 19²⁴.13 *cuiusdam cardinalis*] Petri de Accoltis Anconitani, puto. cf. Ind. biogr. p. 293. art. Accoltis.14 *bene scit*] egregie callet, bene potest, *gut versteht*.15 sqq. *episc. Coloniën.*] cf. infra p. 235¹⁴. Mense Aug. anni 1515. Poppelsdorfi decesserat archiepiscopus Coloniensis Philippus de Duno (*Dhaun-Eberstein*), post quem Hermannus comes Wedanus (*von Wied*), natus a. 1472., electus est, qui a Leone PP. X. confirmatus a. 1518. Coloniæ in possessionem venit. Hunc comitem Hermannum rumor Romæ sparsus cum comite Hermanno de Neuenar confuderat. sed aperte verus huius epistolæ auctor non nescivit rumorem illum falsum esse.17 *contradictoria*] Poeta, i. e. humanista sive etiam 'novus theologus' 'debet esse contra' theologos, episcopus autem pro eisdem, contra Reuchlinistas.19 *quidam curtisanus*] Is fortasse fuit Ioannes Potken præpositus Coloniensis, cuius ad Reuchlinum epistolæ, una Romæ d. 25. Ian. a. 1515., altera d. 13. Sept. a. 1516. Coloniæ scripta, extant. cf. Consp. chronol. p. 140.21 *portavit*] reddidit sive reddendam acceperat, *gebracht, getragen hat*.22 *Erasmus*] 'pontifici commendavit Capnionem literis' scripsit Huttenus Gerbellio Bononiæ d. 31. Iul. a. 1516. Hutt. Opp. I. p. 106⁷.23 *Herbipoli*] apud Friedericum Fischer et Iacobum Fuchs? cf. Hutt. Opp. I. p. 132¹⁷. 133⁷. et p. 142. n. lvi.24 *ridet*] deridet, ludibrio habet. Ex Bononia d. 9. Sept. a. 1516. Cochlæus Pirckheimero scribit: „[Huttenus] hoc vespere nobiscum cœnavit [etc. ut supra ad 198⁹ repetivimus]. mirabile profecto mihi videtur hominis ingenium, præsertim in illudenda aliorum stultitia: iocis scætet et salibus. quamprimum hominem audivi, alterum dixi esse Lucianum . . .“.25 *alium nobilitarem*] Cochlæum, *Iohann Dobeneck aus Wendelstädt*, indicari putaverim, qui quidem ipse non 'nobilitaris', sed nobilitarium, i. e. patriciæ gentis fratrum Geuderorum præceptor studiorumque rector fuit.26 *litt. ad ill. comit.*] Hæc epistolæ Hutteni ad Hermannum comitem de Neuenar Bononiæ Romæve æstate a. 1516. scripta non superest. sed medio fere anno 1517. hic Reuchlino scripsit: „Egregie me animavit Buschius, idemque Huttenus fecit, ambo tui honoris propugnatores, quorum posterior ille ad me litteris suis voluit, ut quoties ad te scriberem, sui facerem honorificam mentionem . . .“ Cf. Ind. scrr. p. 142. d. 1. Mai. a. 1517.29 *ne comburant Speculum oculare*] quod iam diu fecerant. d. 10. Febr. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 129.32 *notaret quod sum*] sentiret, animadverteret me esse.

Pag. 220.

34 a *planta* ... *Esaias*] *Esaias* i. 6. dicit: A *planta* pedis usque ad *verticem* capitis non est in eo *bonitas*.

Pag. 221. EPISTOLA 21. IOHANNES HOLCOT ORTVINO.

- 2 *Robertus Holcot* sive *Holkot* († a. 1349.), *magister* et *professor* *sacrae theologiae* *moralissimus* atque *doctissimus* *ordinis* *fratrum* *praedicatorum* ex *Britannia* *magna* sive *nationis* *Anglicae* super *libros* *Sapientiae* *Salomonis* et *Quaestiones* super *iv* *libros* *Sententiarum* et *Tractatum* de *studio* *sacrae* *scripturae* composuit. *Hain* *Repertor.* n. 8755...8764. *Vitam* *viri* *eiusque* *libros*, etiam non *publicatos*, *descripsit* *Echard* *Serr.* *ord. praed.* I. p. 629...632. cf. etiam *Trithem.* de *scr.* *eccless.* ed. *Ffurt.* 1600. fol. p. 324., *Fabric.* *Bibl. Lat. med. et inf. aet.* III. p. 799. sqq., *Fr. Haase* de *med. aev. stud. philol.* p. 21. sqq. — *Hunc* *Holcotum* *mutato* *praenomine* *derideri* *suspicerer*, si *Crotus* *ei* *superiorem* *epistolam* I. 28. *adscripsisset*; *Huttenus* *autem* *fortasse* *non* *respiciens* *ad* *illum* *celeberrimum* *sacrae* *theologiae* *magistrum*, *quam* *dignitatem* *neque* *in* *inscriptione* *epistolae* *expressit*, *nomen* *ideo* *tantum* *inscripsit*, *quod* *ei* *placeret* *compositio* *hol* (*hohl*) *et* *kot* (*koth*).
- 5 *Am. pro sal.*] sive ‘*Amicitiam* ... *pro salute*’ ex *Caroli* *epistolari* *est*.
- 7 *d. s. Margarethae*] i. e. d. 13. *Iul.* (nam *h. l.* *neque* *M. peccatricem* *neque* *Coloniensem* *significari* *puto*, *ut* *esset* *d. 28. Febr.* *aut* *d. 23. Febr.*)
- d. s. Bartholomaei*] *apostoli* = *d. 24. Aug.*
- 8 *ista* ... *scripta*] *iam* *diu* *haec* *epistola* *scripta* *est*. *Si* *recte* *rationem* *inimus*, *singulis* *diebus* *vix* *singula* *miliaria* *emensa* *erat* *Marburgi* *accepta* *Coloniensis* *epistola*.
- 9 *irascabitur*] *scil.* *primae* *coniugationis*. ‘*Irascari* *czornik* *machen*’. *Dict. lat. germ. ap. Diefenb. Glossar.* h. v.
- 12 *Cassel*] *Cassela* sive *Castellum* *Cattorum*, *Hessen-Cassel*.
- 13 *Margburgk*] *Marpurgum* sive *Martisburgum* *tum* *pulchrum* *Dominicanorum* *monasterium*, *sed* *universitatem* *litterariam* *nondum* *habebat*: *ea* *decem* *demum* *annis* *post* *condita* *est*. *Margbach*, *quod* *v. 28. ed. 5.* *habet*, *nil* *nisi* *falsa* *explicatio* *notae* ‘*margb.*’ *est*, *quam* *ed. princeps* *huius* *partis* *Epp. O. V.* *habet*.
- 14 *resumo*] cf. *ad* 10³³. *resumptor* *et* *instructor* *p. 251*¹⁸.
15. sqq. *Redit* *quaestio* *de* *auctore* *Pepericornianae* *defensionis*, *de* *qua* *vide* *p. 212. 217. sq.*
- 17 *dare ad impressuram*] ‘*impressoria*’ (*Druckerei*) *et* ‘*impressare*’ (*drucken*) *p. 62*^{25. 29}. *287*¹⁰. *impressor* (*Drucker*) *69*¹⁷. *et* *saeptius*. ‘*impressura*’ (*Druck*). ‘*Impressura*, *impressio*. *Memor. E. Cam. Comput. Paris.* *ad* *a. 1390.* *V. imprempta* .. *sigilli* ..’ *Ducange*.
- 19 *intitulare*] *auf den Titel setzen*.
- 22 *non scit latinum*] *ut* *p. 212*¹¹. *217*³². *et* *saeptius*.
- 23 *Ortvinus .. est poeta eorum*] *Brevius* *rectiusque* *Ortvini* *cum* *theologistis* *coniunctio* *eorumque* *inter* *se* *necessitudo* *designari* *non* *potuit*. *simulque* *haec* *brevia* *verba* *cur* *ad* *Ortvinum* *pleraque* *fere* *omnes* *hae* *epistolae* *directae* *sint*, *explicant*. (cf. *Ind. biogr.* *p. 383.*) *Comparaverim* *hoc* *commodissime* *dictum* *cum* *illo* *de* *Erasmio* ‘*esse* *hominem* *pro* *se*’ *p. 279*⁷.
- 25 *considerabitis etc.*] *consideretis* *diligentius*, *antequam* *faciatis*.
- 26 *cognoscere vestrum stilum*] cf. *ad* 212⁸.

Pag. 221.

Pag. 220. v. 34 . . . Pag. 222. v. 35.

EPISTOLA 22. IODOCVS KLYNGE ORTVINO.

30 Hic Berolinensis Klynge sive Kling fortasse ex Hutteni Wittenbergensibus quondam commilitonibus est. Daventriensem Ortviui sodalem se fuisse, posteaque ad universitatem Wittenbergensem se recessisse ipse dicit; sed in albo univ. Viteb. a Förstemanno edito nomen non inveni.

Pag. 222.

4 *quod nihil est] daß es (damit) nichts ist*, sive neget, se bonos dies habere, se minime dulcem ac delicatam vitam agere, sive neget se tam obliviosum esse, ut Ortvinus suspicatus est.

non sum de talibus] ich bin nicht (einer) von solchen. Ortviui de me suspitio falsa est.

5 *bene scio] memoria teneo, memoro, nondum oblitus sum*.

semper . . . scripsistis] scribere solebas.

7 *Qui . . . lumine] Germanice Aus den Augen, aus dem Sinn*. Fortasse Ortvinus scripserat 'limine cordis', ut consonaret 'cordis' cum 'oculis'.

9 *amæ] „Amia, amia calva Linnæi; Germ. Kahlkopf, Moderfisch; Angl. the mudfish; Gall. l'amie, la tête nue“*. Nemnich. sed cf. sqq. vv. 25. 27.

10 *optavi vos] te adesse desideravi, hab' ich Euch herbeigewünscht*.

deberet esse præ.] hier sein müßte, fortius quam hier wäre.

11 *deberet letari] sollte, würde mein Herz sich freuen, letaretur*.

13 *secum domi] i. e. tecum Daventriæ: nam Daventriensis, ut ipse scribebat, et habebatur et nominabatur Ortvinus*.

14 *depositor] Cf. Ind. biogr. p. 305. art. Beanus et supra 60⁴¹*. Non ipsam depositionem beanorum vetant Statuta antiqua univ. Colon. de a. 1392. § 12. sed statuunt „quod nullus præsumat supervenientes de novo, quos aliqui Beianos vocant, indebitis exactionibus gravare, aut alias iniuriis aut contumeliis molestare“. Sæculo demum xvii., postquam „beanorum depositio in eam degeneraverat turpitudinem ac licentiam, ut Bacchi orgyis quam ludo academico esset similior“, abolita est. Cf. Bianco *Die alte Univers. Köln* I. p. 258. sqq.

15 *unum annum ante me] Id brevissimum tempus erat, post quod depositum ipsum depositorem fieri licebat*.

18 *scholirega] ludum litterarium regens, Schulmeister. hodieque Gallice régent*. Alibi non legi.

21 *Veni Spandaw aggere] Ibam forte Spandaviæ per vallum 'aggerē', ut adsonet 'amē' i. e. amæ*.

25 *plontzgen] plotzgen edit. 5. Hoc loco = amæ, sed Nemnich: „Plötze, cyprinus erythrophthalmus“, Rothauge. cf. supra v. 9*.

29 *solvit] constat, kostet*.

32 *in caro foro] Puto esse pro carnis foro, macello, ut supra 'ecclesia meretrix' et similia, non 'magni constare'*.

34 *faciunt . . . instantias] cf. ad 199⁴¹*.

35 *doleo de vobis] miseret me tui*.

sicut . . . mea] ac si mater mea esses. Fortasse hoc perverse dictum respicit ad locum de concubinariorum condicionibus in Olearii quodlibeto de fide concubinar. (ed. Zarneke p. 90): „... diversas esse conditiones sacerdotum concubinariorum. quidam enim habent corda materna, vulgariter *mütterliche hertzer*, quidam non habent . . .“.

Pag. 222.

36 *dominus . . . suum*] Psalm. LXXXIII. 13.

38 *combussistis*] d. 10. Febr. a. 1514. cf. Consp. chronol. p. 129.

fructificabitis] *werdet Frucht bringen*, ut in bibliis et sanctis patribus, sed etiam apud Calpurn. ecl. iv. 91.; apud medii ævi scriptores 'fructificare' est etiam *fruchtbar machen*. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

Pag. 223.

3 *Perlin*] Sic vulgo tum scribebatur Berolinum.

piscalia] i. e. pisces, piscium genera, ut 'bibalia' 207³¹. et similia. Cf. ad 215⁴⁵. cit. Hutteni Laus Marchiæ. Alias 'piscale' est locus ubi piscatio exercetur. Cf. Ducange h. v.

EPISTOLA 23. BERTHOLDVS HACKSTRO ORTVINO.

5 *Hackstroh*, stramentum concisum, *Häcksel*, *Heckerling*, Magister noster nominari videtur a ministerio stabulario ei oblato.

reliqui vobiscum] i. e. e Colonia proficiscens tibi promisi, *da ich (bei meiner Abreise) bei Euch hinterlassen habe, daß*.

12 *esse in stabulo*] Cf. Hutteni ad Erasmum ep. d. 24. Oct. 1515. (Opp. I. p. 102. sq.) „. . . scribens Romam commendabis me uni ex litteratis, cui non mulos scabam aut equos fricem, sed inter libros assideam“. Aliæ quoque huius Hackstroianæ epistolæ partes similes sunt illius Huttenianæ. adscripsi etiam hos Murmellii (Eleg. moral. iv. 5.) versus:

„O quales vulgo templi spectare ministros
Cogimur, insulos grammaticæque rudes!
Hic coquus, hic structor Romæ fuit, alter agaso,
Hic fuit a pedibus, ille nutritiv equos,
Iste sacerdoti successit filius heres:
Artibus ingenuis rarus habetur honos,
Præmia virtuti veniunt rarenter, ad aras
Provehitur quisquis maxima dona dedit.
Quamlibet ignari, modo vestis et æris abundant,
Præsunt nunc sacris, optime Christe, tuis.
Vix tria verba queunt Latiali dicere lingua,
Barbarico turpis perstrepit ore sonus.
Accubitus capiunt inter convivia primos,
Nec nisi de baccho verba et amore serunt . . .“.

13 *servare in ordine*] *in Ordnung halten*, bene curare.

14 *mundificando*] *purgando*, *mundando*. Germanice *putzen*. *Mundificatio*, *Mundificativus* habet etiam Ducange.

ipse] non mulus, sed auditor.

paratus] non auditor, sed mulus.

15 *sellum*] *Sellus (der Sattel)* alibi pro sella non legitur.

et postea] deinde, non 'currendo sequi'.

ad aud. et iter. ad dom.] Germanice: *nach der (in die) Audienz, Gerichtsversammlung, und wieder nach Haus*, sive *auf dem Hin- und Herwege*.

16 *non est pro me*] *nicht (nichts) für mich*, mihi minime convenit, infra dignitatem meam est. Wimpelingus in ep. ad Matthæum (Schinner) Sedun. episc. d. 9. Iul. a. 1507. (Rieggeri Amcennit. lit. Friburg. 1779. p. 309.) inter alia hæc: „. . . agrestes et imperitos ab animarum cura repellas, quales olim ante librorum impressionem forte inventi sunt [sed et postea quoque], qui nihil un-

Pag. 223.

Pag. 222. v. 36 . . . Pag. 224. v. 13.

quam nisi Alexandri Galli partes in scholis elementariis didicere, et quidem obiter ac imperfecte, quod studii tempore vel stipem hostiatim petere coacti sunt, vel ob inopiam coqui, pincernæ, lixæ, calones fuerunt, aut aliis obsequi cupientes equos alere, aves instruere, venari pannosve lineos abluendos ad flumina gestare aut alioquin inservire consueverunt.“

17 *et . . . non*] Gravitatis causa primum ‘et’, quamvis sensum pervertat, additum est: vult enim: scito me esse magistrum . . . itaque non posse . . .

18 *tuum damnum*] tuam prosperitatem impedis, *es ist dein Schade*.

19 *iterum ire ad*] redire, reverti in.

21 *se tenere sicut mag.*] more magistro digno vivere.

24 *copistæ*] cf. ad 196³¹.

28 *magister curiæ*] i. e. Romæ promotus, bullatus (v. 31.), qui bulla Romæ impetrata gradus academicos sive pecunia sive inliberalibus artibus sibi meruerant. eius modi graduati in Germania fere ut qui hodie diplomata q. v. doctoralia a cauponariis ordinibus emerunt, contemnebantur. Sed „in Italia habetur pro vituperio, quando aliquis est promotus in Almania in magistrum vel bacularium“ p. 277²⁸. cf. adn. ad h. l.

29 *tu . . . bonus*] i. e. quid? tu eandem dignitatem atque ego adeptus sum, tibi arrogas? Primum atque postremo in despectum magistri curiæ cum tibusat, sed in media allocutione timide vobissat.

32. sqq. *Quid est Magister*] Cum ipse libellus Vademezum, e quo hæc sumpta esse dicuntur (p. 224⁹), mihi ad manus non sit (cf. Ind. biogr. p. 493. art. Vademezum), de fide transcriptarum nugarum incertus sum: singulæ vero partes definitionis exhibitæ et Statutorum academicorum præceptis et his locis aliorum libellorum confirmantur: Catholic. (ed. 1490. fol.): „Maister a maior et sterion quod est status componitur. Et dicitur Maister quasi maior in statione: sicut minister minor in statione . . . Quia autem dicitur maister

Pag. 224.

quasi magis doctus etymo est . . .“ Vocab. iur. „Magister dicitur qui pre ceteris alicuius rei sive negocii curam gerit. Et interpretatur sillabalter quasi in maiori statu existens. Sed litteraliter sic. quasi manum acrem gerens inter scholares tenens eos rigide. Secundum glosam vero . . . dicitur a monendo sive a monstrando . . .“ Gemma g. „Magister, *ein maister*, et componitur a maior et sterion, et dicitur magister quasi maior statione.“ Cf. Torrentini Elucidarium, Vocabula greca: „Terion i. statio. inde et a cinis. i. dulcis cimiterium. i. dulcis statio animarum vel potius corporum. Vel dicitur a cinis et terion. quia ibi cinis mortuorum teritur.“ scilicet *τερήριον* sibi finxerant. — Similiter atque h. l. nomen ‘Magister’, in libello Stella clericorum inscripto ‘Sacerdos’ describitur: „Quinque enim sunt dignitates sacerdotum præ ceteris. Primo dicitur sacerdos quasi sacris dotatus, scilicet sacris ordinibus: quia ipse est in summo gradu, qui est sacerdotum. Secundo sacerdos quasi sacris deditus, i. e. sacramentis, ad sacrificanda sacramenta: nam ipse sacrificat sacrosanctum corpus domini cum verbis, signis, prodigiis, et cetera sacramenta. Tertio dicitur sacerdos quasi dans sacra. dat enim baptismum, confessionem, pœnitentiam, indulgentiam, eucharistiam, benedictionem, et extremam unctionem. Quarto dicitur sacerdos quasi sacra docens: docet enim verba sancti evangelii et articulos rectæ fidei. Quinto dicitur sacerdos quasi sacer dux, quasi ducatum præbens et iter populo ad regna cælorum, verbo sacræ doctrinæ et vitæ bono exemplo. Unde versus

Pag. 224.

Sacris dotatus, et sacris deditus, atque
 Sacra docens, Sacra dans, et dux sacer, esto sacerdos.“

Lepidius illud est ‘Presbyter quasi præ aliis bibens ter’. cf. Henrici Stephani
Apol. pour Herod. II. 191. sq. 43. ed. 1735. 8°.

14 *evangelium*] sec. Ioann. XIII. 13. Cf. Hutt. Opp. I. p. 182¹⁹. sqq.

18 *Campum flore*] cf. Ind. biogr. p. 336. h. art.

EPISTOLA 24. PHILIPPVS MESVE ORTVINO.

20 Ioannis Mesue Damasceni medici Arabica scripta Latine versa (cf. Hain. n. 11105...11118. Panzer. Ann. typ. X. 515. sq.) etiam sæc. XVI. magni æstimabantur: Huttenus (Guaiaac. § 15. Opp. V. p. 435.) de medico Francofurtensi „Avicennam, Mesuen et reliquos medicinæ autores ut ungues suos callere“ rettulit. Hunc Mesuen circa a. 1160. claruisse scribit Fabric. bibl. Græc. XIII. p. 256., sæc. XII. medio Bruckerus hist. philos. III. p. 27. (qui scriptores etiam de aliis cognominibus Arabicis scriptoribus disputant), unde emendandum est quod adnotavi ad Hutten. l. c. Mesuen iuniorem mortuum esse Cahiræ a. 1015. — Hanc adnotationem scripsi, ut significarem huius epistolæ auctorem, cum Philippo Mesue eam adscriberet, forte de Arabico medico cogitasse.

22 ‘Subiectionem humillimam loco salutis’. Caroli epist.

Quoniam quidem] cf. ad 8¹⁰.

23. sq. *merito ... fidei*] cf. ad 23². ‘Respicitur h. l. ad Pepericorni defens. p. 168. v. 19. sqq.’

28 *combusserunt*] d. 10. Febr. anni 1514. Cf. Consp. chronol. p. 129.

30 *Ecb. de Harlem*] Huttenus hospiti suo quondam Rostochiensis beneficiorum in se conlatorum grato animo recordatus in his quoque epistolis monumentum ponere non neglexit. cf. Hutt. Opp. III. p. 51. et I. p. 12. item Ind. biogr. p. 360. art. Ecbertus.

31 *non partialis*] i. e. neutri parti cæce addictus, *unparteisch*. Cf. Peperic. Def. p. 142¹². „Cardinalis sanctæ Crucis esset in hac causa partialis...“. In vocabulariis barbarum hoc verbum est *theilbar*.

32 *non debite ... processer.*] Verum est quod obicit Harlemensis: nam Colonienses ne sententiæ quidem dicendæ, nedum statim exequendæ ius habebant lite pendente. Cf. Consp. chronol. p. 128. sq. d. 20. Dec. 1513... d. 10. Febr. 1514.

Pag. 225.

3 *duob. cardinalib.*] Grimano et Petro de Accoltis. Cf. Consp. chronol. p. 130. die 18. Febr. 1514. Reuchl. Defens. pag. Iiii. „... Placet et committantur omnia Grimano et S. Eusebii Cardinalibus.“

mand. silent.] Grimani inhibitoriales contra Hochstratum datæ sunt Romæ d. 19. Ian. a. 1515. Cf. Consp. chronol. p. 135.

5 *Parrh. et all. iv univ.*] Parisiensium sententiæ condemnativa lata est d. 2. Aug. a. 1514. Præcesserant Lovaniensis d. 28. Iul. a. 1513., Coloniensis d. 16. Aug. a. 1513., Erfordiensis d. 3. Sept. a. 1513., Moguntinensis d. 13. Oct. a. 1513. Cf. Consp. chronol. p. 125. sq.

8 *tot univ. non err.*] Peperic. Def. p. 109³⁸. „cum tot universitates . . . sunt consulte, et he omnes unius mentis sunt...“. Hoc in memoriam revocat disputationem, utrum dieterium verum sit „Communis doctorum opinio, ergo vera“, an „... ergo falsa.“ cf. 237¹². 248¹⁴.

14 *diabolus tenebit candelam*] verba Pepericorni Def. p. 109⁸. In *Beschyrmung*

Pag. 226.

Pag. 224. v. 14 ... Pag. 226. v. 34.

p. ξiij^6 est: „Da ghedacht ich nu will der dufel die kertz halden vnd gedacht an das sprich wort gelernt macht verkert ..“ cf. 237²¹, 248¹⁵. Cf. parabolæ Teufelssegen, Der Teufel citiert die Bibel, d. T. steht zu Gevatter, d. T. betet den Rosenkranz et similes.

17 *statutum*] cf. ad 13⁴.

EPISTOLA 25. ADOLFVS KLINGESOR ORTVINO.

20 Infra ep. 50. scriptum est Clingesor. Quamvis etiam in quodlibeto De generib. ebriosorum „autores Ulen Spiegel, Klingsor, Pfarrer vom Kalenberg“, quæ sunt notæ Germanicæ fabulæ, laudentur, tamen Klingesor hic ex Germanico *klingen* et *Ohr*, aurium strepitu fictum esse opinor.

26 *Ego ... quod*] i. e. ego suadeo vobis quod nunquam.

27 *Ipsi ... hic*] i. e. in me quoque odium suum passim effundunt huius universitatis homines, me quoque fastidiose excipiunt; *auch mir sagen sie hier viel (despectierliches, unangenehmes)*.

31 *adhuc est bonus christ.*] cf. ad 77².

34 *habet nequam post aures*] *hat den Schalk hinter den Ohren*, simulator dissimulatoreque est, habet cutem Christianam, sed in cute totus Iudæus est. Peperic. Def. p. 102²⁰. sqq. „habuerit Iudaicum nequam post aures suas sedentem“.

Pag. 226.

5 *Arnoldus ... virgo*] cf. ad 20³¹. sqq. et I. ep. 45.

10 *macellarius*] cf. ad 190³⁰. Peperic. Def. p. 158³¹ „... te macellarium in Iudæismo ...“ et p. 170¹³. „mentitur Ioannes Reuchlin me lanium fuisse inter Iudæos. quodsi ita esset, non tamen ego ob id ipsum contemnendus: beatus enim Petrus piscator fuit et ceteri apostoli piscatores vel omnino indocti“.

12 *spiritus tristis exsiccat ossa*] Proverbior. xvii. 22.

EPISTOLA 26. HENRICVS SCHAFFSMVLIVS ORTVINO.

15 *Schaffsmulius*] Ab oris ovilli similitudine tum stupidæ faciei (*Schafsgesicht*) hominem *Schafsmaul* (usitatus *Schafskopf*), tum etiam quasdam plantarum ac pomorum species *Schafsmaul* dicimus.

21 *tenetis ... unus*] i. e. censeas de eo qui forte.*in die Vener.*] cf. ad 68²².22 *alias ... ieiunium*] alio quocunque ieiuniorum die.23 *Campoflore ... hospit.*] cf. p. 77⁶. et Ind. biogr. p. 336. sq. art. Campoflor.27 *Carlinum vel Iulium*] = $\frac{1}{5}$ vel $\frac{1}{6}$ ducat. cf. ad 216⁷.29 *iuvenis gallina*] *ein junges Huhn*, ipse pullus.30 *computat ... magnam*] idem pulli ac gallinæ pretium est, *er berechnet das kleine wie das grose*.31 *intus*] interiorem, ovo inclusum.32 *vos ... peccatum*] tu sollicitasti me ad peccandum, tua est culpa quod mortaliter peccavi.33 *in feriis scatis*] Scilicet constitutiones ecclesiasticæ ‘in feriis sextis, an *Freitagen*’ ieiunare sive potius a carniū esu abstinere præcipiunt.34 *immo non*] ne quidem.

pullaster] quasi contemptim. De pullastris (al. pullitris), quas vetulis opponit, Varro de r. r. iii. 9. Diefenb. Glossar. „Pullaster, pullulaster, *iungerhan*, hen-

Pag. 226.

- lin.* Pullastra, *iungs henle, iunge henne, hientin*^a. Italice *pollastra* et *pollastro*.
 34 *reputatur*] i. e. in confessione facienda, non a popinario, qui 'computat parvam sicut magnam'.

Pag. 227.

- 1 *natus*] Lepidum hoc de pullo ex ovo prodeunte, quasi diceret *bis das Ei entbunden ist*.
est sicut de caseis] *es ist wie mit den Käsen*, comparantur pullastri qui nondum provenerunt ex ovis, cum vermibus qui sunt in caseis nimis putridis.
 3 *vigiliis apostol.*] diebus alienius apostoli festum præcedentibus, quibus item a carnium esu abstinendum est. Proprie 'Apostolorum dies (*Apostel-* sive *Aller Apostel-, Zwölfboten-Tag, Aposteltheilung*) est dies 15. mensis Iulii.
 4 *pultroni*] cf. ad 41¹⁴.
 5 *hab. plus pec.*] maius pretium eis solvendum sit, iniquum lucrum faciant.
 6 *quom. . . regere*] *wie ich mich verhalten soll*, quid mihi faciendum sit, quomodo hæc difficultates expediendæ sint: libenter quidem consultarem sacerdotem Romanum, sed hi non sunt vere religiosi homines.
 11 *pro piscibus*] quibus vesci licet etiam in feriis sextis.
 14 *hic acquirere un. absol.*] Romæ facilius commodiusque absolvi potuit, neque temere differre mortalis peccati confessionem licuit.
 16 *atq. . . banco*] cf. ad 194¹⁵. Anno 1514. mille quingentos aureos per trapezitas Romam miserant theologistæ. cf. ad 19²⁴.
 20 *dixit*] Matth. xvi. 18.

EPISTOLA 27. WILHELMVS STORCH ORTVINO.

- 23 *Storch* ipse Daventriensem se dicit p. 228¹². itaque neque *Storckius* p. 201. v. 119. neque (quod etiam temporum ratio vetat) *Zuiccaviensis* propheta *Nicolaus Storch* ad h. l. pertinet.
 26 *non representatis mihi semel*] ne mittis quidem, dono mittis, *Ihr macht mir nicht einmal . . . zum Präsent*.
 27 *illum librum*] vult, ut *Kuckuk* p. 204³², *Pepericorni* Defensionem, quam *Holcoto* quoque quasi suum opus annuntiavit *Ortvinus* p. 221. vv. 15. sqq., ubi 'notabilis liber (*das interessante Buch*)' laudatur.
 30 *impressor . . . imprimere*] *Quentellum*, ex cuius officina Defensio *Pepericorni* prodidiisse videtur, non redemisse xx florenis librum apparet, alium autem non *Coloniensem* librarium tantam pecuniam optulisse *gloriosi Ortvini* mendacium fuerit.
 31 *copiam*] exemplum, *ein Exemplar*.
 32 *copistis*] cf. ad 196³¹.
 33 *quod . . . Italia*] *Germaniam* certe non minus quam *Italiam* doctorum scriptorum gloria excellere.

Pag. 228.

- 1 *bene bonum, esset*] *es wäre wol gut*, valde utile esset, vehementer optarem.
 3 *credunt etc.*] cf. p. 223. vv. 24. sqq.
 7 *nuper . . . advenit*] Hæc cum sequenti carmine rettulerim ad primum post appellationem a *Spirensi* sententia interpositam *Hochstrati Romam* adventum, i. e. ad a. 1514., non ad reditum e *Florentia Bononiaque* a. 1516., quo hanc *Storchi* epistolam scriptam esse puto.
ad Pasquillum] cf. *Hutteni* epigrammata 'Pro *Pasquillo Rom.*' et 'Pasquillus'

Pag. 228.

Pag. 226. v. 34 . . . Pag. 229. v. 28.

(Opp. III. p. 214. sq.) eodem fere tempore, quo hæc epistula, scripta. In statuarum reliquiis vulgo *Marforio* et *Pasquino* appellatis superesse symplegma Aiacis et Achillis recentiores docent. cf. *Urlichs et v. d. Lavnitz Ueber die Gruppe des Pasquino. Bonn. 1867. 4º.*

11 *intronisationem*] Puto pompam significari, cum Hochstratus 'ante duos annos veniret Romam cum tribus equis' (p. 269³⁰. cf. ad 19²³), post quam a sententia Spirensi appellaverat et 'in propria persona illuc [Romam] e vestigio profectus erat ad christianam veritatem obtinendam', ut Peperic. Defens. p. 142¹⁰. scripsit.

v. 5. *collegit . . . caseos*] 'Hochstratus est frater casearius' p. 9³⁴.

- 6. *una universitate*] Coloniensi. cf. Ind. biogr. p. 394. art. Hochstrat.

- 8. *sillogismos fac.*] cf. supra ad 17¹.

- 9. *admirarent*] cf. p. 4³⁷.

Pag. 229.

5 *disputativus*] cf. p. 188. vv. 28. sq.

6 *primas intentiones*] Notionem intentionum primarum et secundarum ex Arabicis logicis, imprimis ex Avicenna, sumpserunt Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Duns Scotus, Raymundus Lullus, Guilelmus Occam, et ex his logici recentiores omnes, sive Thomistæ sive Scotistæ, utut varie descripserunt, tanquam fidei articulum posteris tradiderunt. cf. *Prantl Gesch. d. Logik* II. p. 320. sq. III. p. 91. et aliis in Indice art. 'Intentio' indicatis locis. ex hoc (p. 338. not. 768.) hunc unum Guilelmi Occam locum transcribimus: „Dicunt aliqui, quod intentiones primæ et secundæ sunt quedam entia ficta, quæ tantum sunt obiective [i. e. quod nos dicimus 'subiective'] in mente, et nullibi subiective [i. e. in iis quæ menti subiciuntur, quod nos dicimus 'obiective']. Contra . . . intentio prima et secunda realiter distinguuntur, quia intentio prima est actus intelligendi significans res quæ non sunt signa; intentio secunda est actus significans intentiones primas“. „Intentio secunda est illa quæ est signum talium intentionum primarum, cuiusmodi sunt tales intentiones, genus, species, et huiusmodi“.

7 *Ipsi dicunt*] Isti præsumptuosi copistæ, de quibus p. 228³⁻⁵.

in pedibus suis] Scilicet 'composuit rithmice, non attendens quantitates et pedes, quia videtur quod melius sonat sic'. p. 198²⁴.

9 *non sum poeta sæc.*] 'Non didici illam poetriam, nec euro'. p. 198²⁵.

11 *respondere ad hoc dictamen*] 'Vos debetis legere et corrigere . . .“ p. 47³⁸, 'debetis emendare' p. 187³¹.

13 *Hispani . . . Lombardiam*] cf. ad p. 197³⁰.

15 *per regem Francia sollicitat*] cf. ad 209²⁷. 213¹⁶.

18 *sed . . . scio*] *Aber nun weiß ich nichts mehr.* Hæc sunt quæ scribenda habebam.

EPISTOLA 28. BERNHARDVS GELFF ORTVINO.

21 Præter ea quæ Labia (p. 186. vv. 16. sqq.) rettulit, de hoc Parisiensi magistro Gelff nihil notum est mihi. Cf. Ind. biogr. p. 377. h. art.

22 *unus ex minimis*] Humilitatem suam, ut supra, h. quoque l. ostendit iuvenis magister. cf. Matth. xxv. 40. „ . . . quamdiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.“

27 *causa . . . fidei*] cf. ad 23².

28 *totum processum*] Dicit, puto, se omnia processus q. v. acta sive gesta possidere.

Pag. 229.

29 *cursor*] in theologia, ut 46²². 47⁶. 55³. 198²⁸, non *cursor* vel *posta*, ut 197³, nec *cursor* qui circumportat libros, ut 205¹⁹, nec *cursor* in grammatica, ut 280¹⁹.

30 *habet facere iter*] iter ducturum esse.

Pag. 230.

1 *libenter habeo*] valde gaudeo. Summa cum voluptate accipio litteras doctorum virorum ad me datas.

5 *intit. Epp. O. V.*] Idem credidit ille „in Brabantia prior quidam Dominicanus et Magister noster, qui volens innotescere patribus coemit acervum eorum libellorum, ut dono mitteret ordinis proceribus, nihil dubitans, quin in ordinis honorem fuissent scriptæ“. Erasm. Rot. in Hutt. Opp. II. p. 442.

9 *quondam Iud. etc.*] ‘*vormals ein Jud, nun ein Christ*’ ipse Pepericornus libellis suis Germanicis inscribere solebat (cf. Ind. serr.), ‘olim Iudæus nunc vero Christianus’ Peperic. Def. p. 83³. Cf. ibid. p. 174^{37. 399}.

12 *signavi notabilia*] Hoc fiebat ad exteriorem marginem adscripto signo NB. *continuationes* sunt lemmata marginalia, quibus aut initialibus vocabulis aut nominibus e. textu repetitis huius argumentum ordoque summam indicatur.

multum ... libro] magni facio eum librum, valde mihi placet.

13 *ei*] Pepericorno.

unus officialis] Questenbergius procul dubio, quem suum veterem amicum Reuchlinus Cubicularium Papæ et a secretis, ipse se Decretorum doctorem et Brevium apostolicorum scribam appellat. cf. Hutt. Opp. I. p. 461. not. et Ind. biogr. p. 446. art. Questenberg. Etiam supra p. 204¹². Questenbergus cum Pepericorniana Defensione nobis obviam factus est.

14 *collegit articulos*] ut anno 1512. contra Reuchlinum Arnoldus de Tungari (cf. Ind. serr. p. 78. n. xi.) collegerat, et ut in ipsa Defensionis Pepericorni inscriptione (cf. Ind. serr. p. 89. n. xxi. 2.) indicati sunt „Novi Reuchlinistarum articuli execrabiles. mihi atq; aliis iniurii et in ecclesiam dei apertissime blasphemantes. Ex maledictis obscurorum virorum epistolis summam excerpti.“ Cf. etiam Peper. Def. pag. 118...124. et Hutten. Opp. I. pag. 181. § 30. „Ibi tum accurate legunt ... enotant; inde in articulos errata digerunt ... nonnunquam ‘ad ignem, ad ignem’ ingeminant ...“.

19 *consequenter*] i. e. ipsis articulis singulis subiectas, additas refutationes.

20 *pro posse meo*] cf. ad 47²⁰.

22 *extracti*] ‘extracte’ Propositiones scripsit Arnoldus. ‘summam excerpti’ Ortvinus in Pepericorni Def.

24 *intitulatur Def. I. P.*] cf. sq. v. 30. et p. 204³³. 211²⁹. 236²⁷. 243⁴. 257²². 264⁷. 268²².

27 *crimen læsæ mai.*] cuius Reuchlinus in Pepericorni Def. passim accusatur.

31 *epistola ad Sanctiss.*] A qua incipit Defensio Pep. (p. 83. sq.); non extat in Germanico libro *Beschyrmung*.

34 *semel una etc.*] quondam papissa. Nota fabula de puella Moguntinensi, Ioanne Anglico dicta, quam a. 855. in sedem apostolicam evectam, sed puerperam mortuam esse, ex Pseudo-Anastasio bibliothecario narrabant.

35 *scripsit*] p. 84^{26. 39}. Poterat alios quoque locos notare, e. gr. p. 140¹¹. „ut sanctissimus ... esset instructa ...“.

Pag. 231.

4 *de facto est hereticus*] ‘... nullatenus dubites omnem hæreticum vel schismaticum cum diabolo et angelis eius æterni ignis incendio participandum ... omni

Pag. 231.

Pag. 229. v. 29 . . . Pag. 233. v. 19.

- enim homini qui ecclesiae catholicae non tenet unitatem, neque baptismus . . . neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem.“
c. 3. X. de haereticis v. 7. (ex Fulgent. lib. de fide.)
- 6 non . . . latinum] Non scit alphabetum Latinum. p. 212¹¹. 195³⁵. etc. Non nescivit personatus Gelfus Ortvinum Latinam fecisse defensionem Pepericorni.
- 9 Alexander] in Doctrinali: De generibus nominum per regulas speciales, vers. 1.
- 12 Theologi non curant grammaticam] Gregor. M. ad Leandrum episc. in expositionem lib. b. Iob epist. cap. 5. „indignum vehementer existimo, ut verba caelestis oraculi restringam sub regulis Donati“.
- 15 Ai et Kiiii] i. e. ed. n. p. 83¹⁹. et 145²³. (et Nii. i. e. p. 163³⁷ „ego me ab omni medius fidius infamiae nota liberum reddam.“) Sed Pepericornus sive Ortvinus etiam iurandi formula ‘me hercule’ usus est p. 132³⁹.
- 18 idolatra, ‘ydololatra, abgotter, aptgotter anbeter’. Diefenb. Glossar. Fidius, fideus, *halbmensch und halbgot* . . . Id.
- 23 Donatus] Immo Charis. gramm. (ed. Keil p. 198) „(M)Edio fidio, per Iovem vel fidem filiumve Iovis Herculem. quae iuratio propria virorum est, ut feminarum edepol, ecastor, eiuno . . .“. Io. de Ianua voc. Medius: „. . . Medius componitur cum fidus: et dicitur mediusfidius adverbium iurandi .i. per mercurium qui mediator est et fidus interpres deorum et hominum . vel mediusfidius componitur a medius et fides quasi mediante fide.“ Cf. etiam Ind. biogr. p. 358. art. Donatus.
- 26 poeta] i. e. grammatico novo.
- 28 se sustentare eccles.] p. 174^{13, 34}. „. . . ego non solum spero sed firmiter credo, quod propter hunc meum libellum magnam fecerim utilitatem ecclesiae catholicae, ut . . . illa . . . tam periculosos homines . . . praecavere feliciter possit.

Pag. 232.

- 2 se esse humile ecclesiae membrum] Peperic. Def. p. 174^{33, 34}.
- 7 impositione] ‘Impositio, *aufflegung, aufsetzung*’. Diefenb. Glossar. H. I. prima impositio est significatio propria, primaria vocabuli notio. opponitur v. 9. „largo modo utendo terminis“.
- 11 dicit] Peperic. Def. p. 83^{7, 34}.
- 17 Di] ibid. p. 102²¹.
- 28 scribit] p. 102²². „tunc sua gratia ioco dedit mihi alapam et consolabatur me, quod ego in fide Christiana pusillanimis esse non deberem . . .“.
- 32 Fi] p. 114¹⁶. Sed etiam p. 102³⁴: „nam quemadmodum Iudas Salvatorem nostrum tradiderat ac vendiderat, ita me . . . prodiderat.“

Pag. 233.

- 1 tangere cum digitis suis] Germanice *mit Iingern greifen, faßen*, manifestissimum est.
- 5 scrib. et sacerd.] ‘principibus sacerdotum et scribis’ Matth. xx. 18. Marc. x. 33.
- 11 Oi] Def. Pep. p. 168. vv. 31 . . . 35. „Imprimis protestor . . . deceptos esse.“
- 14 imperator met] cf. ad 21³¹.
- 15 nuper etc.] cf. epistolam Geræandri (m. Iun. a. 1516. ? scriptam) quam supra exhibuimus ad p. 192¹⁹.
- 18 cardinales s. Marci (Dominicus Grimanus), et s. Georgii (Raphael Riarius), et s. Chrisogoni (Adrianus). vide Ind. biogr. hos artt.
- 19 alii plures] Reuchlini Acta Iudicior. 1518. 4°. pag. pænult. „ . . . convenerunt in publicam sessionem Anno dñi M. D. XVI. secunda Iulii praesentibus viris innumerabilibus. Et tunc primus omnium Archiepiscopus Nazareus . . . iusti-

Pag. 233.

ficavit et approbavit Oculare speculum et condemnavit sententiam Parisiensium et aliarum universitatum adversus illum consulentium [cf. ad 225^v]. Secundus Episcopus Malfetanus Græcus natus pariter condemnavit, et dictavit etiam F. Iacobum inquisitorem et accusatorem esse puniendum. Deinde Episcopus Forliviensis pari voto, Et sic de reliquis per ordinem. Qui omnes et singuli pro Ioanne Reuchlin ac eius innocentia et intemerato libro suo tulerunt sententiam absolutoriam. Præter Magistrum palatii de ordine prædicatorum [Silvestrum Prieratem] qui noviter factus fuit magister. Nam prædecessor suus ille ante eum magister palatii prius sæpe ac publice astipulatus est innocentie || Reuchlinianæ. Et Oculare speculum tunc denuo iusserat Romæ imprimi tanquam non scandalosum sed magis ædificativum. Cæterum quando hæc vota tot et tam illustrium ac præclarorum hominum audiverat F. Iacobus prædicatorum inquisitor, mox et auxilio fautorum, et præterea more curiæ mandatum summi pontificis impetraverat de supersedendo. Timebant enim tunc Iacobitæ omnes ne reverendissimi domini iudices apostolici commissarii tot et tantorum virorum vota imitantes mox diffinitive pronunciarent, ita discessum est. Ex incerti epist. Romæ (m. Apr. a. 1521. ut videtur) scripta hic locus huc pertinet (Riederer *Nachrr.* I. p. 180.): „Accedebat Silvester ille Prierias et tota prædicatorum factio, præcipue Capnionis inimici, qui nimiam Pontificis bonitatem incusabant, asserentes si pridem Capnionis ausibus via regia obviasset, nunquam Martinum [Lutherum] talia fuisse ausurum, hæcque occasione sententiam contra libellum Capnionis extorserunt, quamvis paullo ante Pontifex quosdam exhortatus fuisset, ut Talmut imprimerent, ac ideo privilegiis exornasset. Tulere factum quoque illud multi boni indignissime tanquam penitus iniustum, Pontificis dignationi et æquitati contrarium; sed vicit pars deterior. Credimus tamen prædicatores divina ira et suis sceleribus ad omne nefas præcipites ferri.“

22 *Oiii.j.*] Def. Pep. p. 176. vv. 18...21.23 *Hieremie*] XLVIII. 10.24 *melius etc.*] II. Reg. xxiv. 14. I. Paralip. xxi. 13.27 *deus etc.*] Christus est veritas. I. Ioann. v. 6.30 *O ij. col. ij.*] Def. Pep. p. 169. v. 21...24.

Pag. 234.

11 *O ij. col. j.*] *ibid.* p. 170. v. 26. sq.14 *imperator in epistola sua ad papam*] d. 23. Oct. (a. 1514.) data. cf. *Consp. chronol.* p. 134. Hæc est:

Maximilianus Cæsar Romanorum imperator. Ad Leonem Decimum Pontificem Maximum. Beatissime Pater, Domine excellentissime. Licet alias Beatitudo Vestra causam quandam inter honorabilem, fidelem, nobis dilectum Iohannem Reuchlin seu Capnionem, Consiliarium nostrum, et quosdam Theologiæ professores studii Coloniensis, super quaestione de libris Hebraicis comburendis vertentem, venerabili episcopo Spirensi Principi Consanguineo nostro devoto dilecto decidendam commiserit, et præfatus Capnion servata iuris forma per eundem Spirensensem tanquam Beatitudinis Vestræ Commissarium absolutus fuerit. Nos quoque pro pacificatione istius negotii utrique parti silentium imposuerimus. Nihilominus intelleximus præfatos adversarios Consiliarii nostri Capnionis novam actionem in Urbe, et apud Beatitudinem Vestram, nulla tamen interposita (ut fieri solet) legitima appellatione, contra ipsum Capnionem instituere, et etiam præter viam ordinariam et regiam iusticiæ, quam ex

Pag. 234.

Pag. 233. v. 22 . . . Pag. 235. v. 30.

industria student vitare, variis viis et modis ipsum oppugnare. Et solum ad hoc tendere, ut litem in longum trahant, et hunc virum integrum, bonum, doctum et a catholica doctrina nihil dissentientem. Et ea quæ a se scripta sunt, potius ad instantiam nostram, et in bonum finem, ac communem Christianæ Reipub. utilitatem ac consultationem fuisse emissa. Existimamus omnino esse officii nostri, viri tam integri, innocentis, et de nobis optime meriti protectionem suscipere. Propter quod Beatitudinem Vestram quanto maiori possumus studio instantanter rogamus. Dignetur ad singularem nostri complacentiam, hanc rem quæ nobis plurimum est cordi, ferventius amplecti, et imposito perpetuo silentio adversariis illis captiosis Theologis, qui etiam non veriti sunt in commissione eorum nuper apud Beatitudinem Vestram impetrata, nos, et alios Principes nostros Germaniæ taxare. Causam istam penitus extinguere et suffocare, ut innocentissimus vir ille a tam sinistris vexationibus liberatus, tanto commodius ultimos ætatis suæ annos peragere, et aliis studiis quæ ad communem Reipub. Christianæ utilitatem emittere in animo habet, liberius vacare possit. Quemadmodum Beatitudo Vestra latius ex Reverendissimo domino Cardinali Sanctorum quatuor, et Oratore nostro intelliget. Faciet in hoc rem æquissimam se dignam, et Reipub. Christianæ utilem, nobis autem pergratissimam omni filiali studio et officio erga se recompensandam, quam Deus suæ sanctæ Ecclesiæ diu conservare dignetur incolumem et illæsam. Datum in Inspruck xxiii. Octobris." Cf. p. 239¹⁰.

15 *in multis mandatis etc.*] Quæ tam Reuchlini Speculum oculare, quam Pepericorni libelli Defensio et *Strejdtpuetchlyn* repetierunt.

17 *irremissibiler*] Adverbium theologisticum. 'Irremissibile, *unablässig, nit verziglich*.' Diefenb. Glossar.

20 *duo puncta*] Pro quibus hodie scribimus comma (,). neutrum vero ad Pepericornum excusandum sufficere Gelfus non videt: Capnion maneret proditor Cæsareæ maiestatis, etsi etiam perfidus Pepericorni consultor diceretur.

24 *bonus imperialis*] *ein guter kaiserlicher, gut kaiserlich gesinnt*. cf. p. 213¹¹.

I. iij.] Peperic. Def. pag. 138. vv. 36...38. De Spirensi commissione agitur. Cf. Consp. chronol. p. 130. d. 29. Mart. a. 1514.

35 Quamvis ridicula videatur hæc defensio, non iniuste papam dedisse, sed iniuste Reuchlinum accepisse commissionem, tamen hoc ipsum voluit Pepericorni Def. l. c.

Pag. 235.

6 *dicit*] Pep. Def. p. 138. v. 38... p. 139¹. „Sed ex commissione . . . comburi iussit.“

10 *scribendo ad papam*] epistolam ad 234¹¹ repetitam.

14 *episc. Coloniensi . . . mortuus*] Philippus † m. Aug. a. 1515. cf. ad 220¹⁵.

15 *intentionaliter et implicite*] i. e. declarans et aperte dicens quid intendisset Cæsar, cum mandata in Pepericorni Defens. p. 88. sqq. repetita ederet.

26 *liberarios*] idem puto quod 'liberarias' = bibliothecas (cf. 46³⁵. 47⁶.); nam nimis eleganter dictum videtur, librorum venditores (librarios) visitari. 'Librarius . . . *byecher man, buchverkauffer, eyn die boecher bewaert, boickschryver, boick verwaerre, buochschreiber* . . .' Diefenb. Glossar.

28 Doctore sancto (Thoma Aquinate), .. subtili (Duns Scoto), .. seraphico (Bonaventura) et Alberto M. Cf. Ind. biogr. hos artt.

30 *proficuum*] (Martian. Cap.). 'Proficuum, *nucze, nuczbar, .. profitelich*'. Diefenb. Glossar.

credo quod adhuc erit] spero fore.

Pag. 235.

31 *qui regnat*] 'qui est super omnes et per omnia et in omnibus nobis'. Paul. ad Ephes. iv. 6.

Pag. 236. EPISTOLA 29. ECBERTVS VNGENANT ORTVINO.

8 Valentinus Engelhart de Geltersheim bursam Montanam rexit. cf. Ind. biogr. p. 377. art. Gelterßheim.

13 *ex partibus inferioribus vel sup.*] *aus dem Nieder- oder Ober-land.*

14 *intus*] *drin*, i. e. in navibus.

visitarent in bursa sua] i. e. eius. Contra eius modi cauponantes manticulariosve magistros, quæ species carnivora nostris quoque temporibus durat, Statuta Basiliensia a. 1477. præcipiunt „de cetero nullos Magistros aut scolares facultatis arcium debere per se aut alium directe vel indirecte allicere practicare vel attrahere Scholares advenientes vel qui de novo advenerint sue vie aut burse applicare, aut iisdem occurrere in ponte Reni aut quibusvis aliis locis sub pena sex florenorum fisco universitatis pro medietate et reliqua damnum passo solvendorum, unde quisque gracia studii de novo adveniendus suo relinquendus arbitrio transferendi se ad Bursam, Regenciam aut viam quam sibi putaverit plus proficuum.“ Vischer Gesch. d. Univ. Basel. 1860. p. 153.

15 *bene portavi ei vig.*] adduxi ei certe non minus quam xx.

16 *fuisse* . . . *tempore*] Sane prudentius asellus sine nomine egisset, si tempus in litterarum studium quam in beanorum venationem impendere maluisset.

18 *bursalia etc.*] cf. p. 68. vv. 1. sqq.

potestis . . . dicere] dicas ei quæso.

19 *recordare*] cf. ad 207²².

Lo.] Etiam nunc hoc Lovanium sive Lovanium significare puto.

EPISTOLA 30. BALTHASAR SCLAVCH ORTVINO.

21 *Sclauch*] i. e. Schlauch, uter, utris. Sæpe, sed non h. l., significat potatorem, multibibum, *πολυπότην*.

22 *baccal. th. form.*] cf. Ind. biogr. p. 302. sq. art. Baccaláureus.

27 *qui int. Def. I. Pf.*] cf. ad 230²⁴.

30 *Ezech. ix.*] 3.

Pag. 237.

1 *semper habet atram.*] Peperic. Defens. p. 145, 17. sqq. „Ego qui mecum fero et calamum et pugillarem, ea possum adnotare quæ vel in sermonibus publicis vel in conventiculis audio eruditorum . . .“

2 *auctoritates et notabilia*] cf. ad 218²⁴.

4 *Viennæ*] Vindobonensia narrat etiam Krabacii epistola I. 14., de Hutteno, non ab Hutteno, et ante Pepericorni Defensionem editam scripta. hanc autem Sclavchi epistolam in annum 1516. incidere manifestum est. Maxime autem bitem theologisticis movisse videntur epistolæ a. 1512. a Vindobonensibus ad Reuchlinum datæ huiusque ad illos responsoriæ (cf. Consp. chronol. pag. 123. Apr. 1512.), e quibus unam, Lazii, repetimus.

Simon Lazius Capnioni salutem.

Literas tuas vir humanissime et Apologiam optimo viro Thomæ Resch collegæ theologiæ baccalario oratori ac poetæ laureato nomine tuo obtuli, qui osculabundus literas et Apologiam cum maximo animi gaudio suscepit, quippe cui (ut coram dicebat) ad id temporis gratius accidere potuisset ni-

Pag. 237.

Pag. 235. v. 31 . . . Pag. 237. v. 30.

hil. Et id eo libentius, quod is vir perhumanus cum nostri nobilissimi gymnasii gubernacula tunc habebat (Quando enim Viennam appuleram gymnasiarcha electus fuerat) tum tui nominis studiosissimus erat. Multa de te (nomen enim tuum apud nos notissimum est) studio tuo, omnibusque rebus humaniter me interrogabat. Diligentissime vir ille Apologiam tuam legit, quæ postea rus ibat ad Stiborium nostrum, qui eam ex intimo pectore legit ac perlegit. Quæ ubi domuitionem capesserat, Cuspiniani fores appulsabat, qui stomachabundus mihi succensuit, quia ad se literarum nihil abs te afferrem, at excusationem non rancidam pro tempore afferebam, literas tuas probe [i. prope] affuturas significans. Quare tuum erit quod verbis promiserim opere perficias. Lecta autem a Cuspiniano nostro Apologia, salutabat Vadianum, et reliquos meos. Exemplar quoddam illius perniciosissimi hominis adversarii tui Capniomastigis Coloniensis apud quendam mercatorem Suevum inveni, qui etiam plurimum veneni ex libello illo famoso in te nomenque tuum suxerat, cui et nomen tuum odiosum et detestabile erat. Ego statim huic venenoso morbillo mederi satagens, præsentissimum pharmacum attuli, utpote Apologiam tuam, quam legeret petii, Quæ lecta fortiter omne venenum latenter intra pectus irreptum præsentissimo antidoto expulit. Exemplar accommodato acceptum ut legerent omnibus meis obtuli, his quid cum literis et Apologia tua egerim liquido intelligis. Cuspinianus et Vadianus hic ad te scribunt, qui ut rescribas plurimum rogitant. Scripsisset et Thomas noster [Resch], ni subita et insperata tabellarii abitio nos fefellerit, at proximus tabellarius literis vacuus ad te non ibit. Vale sanus in dulces annos. Viennæ. Nonis April. Anno. M.D.XII.“

5 *notus sibi*] amicus eius.6 *in*] ex.7 *Parrhisienses et Colonienses*] Quorum sententias cum aliis m. Febr. a. 1514. edit Ortvinus. cf. Ind. serr. p. 81. n. XIII.9 *P. Meyer*] cf. Ind. biogr. p. 415. sq. h. art.12 *diabolus tenebit candelam*] cf. 225¹⁴.13 *volunt esse discordes*] Scilicet de summo supplicio sumendo inter se consentiunt, sed utrum furcæ an ignis pœna adhibenda sit, certant theologi. Referendum est hoc ludibrium ad id quod Reuchlinus (Defens. 1513. p. A 4^a) de proditione consultationis suæ per Pepericornum scripserat: „De quo nefario scelere imperialis lex principum loco [i. e. Paul. L. 38. § 1. D. de pœnis 48, 19.] Consiliorum nostrorum renuntiatores aut vivi exuruntur aut furca suspenduntur.“18 *Pfefferkorn dicit etc.*] cf. Def. p. 163. sq. „Expurgationem infamiæ quæ mihi falso . . . a perversis Christianis est imposita“.23 *Vadianus . . . est factus rector*] a. 1516. cf. Eder catalog. rector. Vienn. Austr. p. 60. Vide supra ad p. 199. v. 29. et infra p. 278³³.25 *mingentem ad pariet.*] cf. III. Reg. xvi. 11. „ . . . et non dereliquit ex ea mingentem ad parietem . . .“ (Sæpius in libris Regum ita masculini generis homines designantur).26 *recedere*] relinquere hanc universitatem.28 *Collimitius*] i. e. ex oppido Bavarie superioris Rain oriundus. cf. ad 199²⁵. et Ind. biogr. p. 482. art. Tannstetter.29 *Cuspinianus*] cf. ad 199. v. 35. et Peperic. Def. p. 157¹⁰.30 *Resch*] cf. Ind. biogr. p. 454. h. art.

Pag. 237.

- 31 *Lasius*] Wolfgangi pater. cf. Ind. biogr. p. 406. art. Lazius et epistolam ad superiorem v. 4. transcriptam.
 32 *Heckman*] cf. ad 199. v. 28.
 34 *donec Pf. manet christ.*] Idem pag. 280¹⁴. Peperic. in fine Def. (p. 176¹⁴. sqq.): „Ego I. P. moriturus sum in fide catholica“ etc. cf. supra 77².

Pag. 238. EPISTOLA 31. ALBERTVS STRVNCK ORTVINO.

- 2 *Strunck*. Caulis, stipes. Germanice etiam brevis crassusque homuncio inelegans *Strunck* vocatur.
 7 *ita magnus calor*] Hoc quoque aestate iam adulta (a. 1516.) has litteras scriptas esse indicat.
 11 *Horatium*] art. poet. 386. sqq. „... Si quid tamen olim Scripseris nonumque prematur in annum.“
 15 *viginti praecepta Eleg.*] cf. Ind. biogr. p. 361. art. Elegantiarum.
 16 *Modum epistolandi Pontii*] cf. ibid. p. 443. art. Pontii.
Niavis] *Schneevogel*. cf. ibid. p. 429. art. Niavis.
 17 *isti poetæ*] i. e. molesti illi recentiores saeculares poetæ, novi grammatici, de quibus antea ne verbum quidem fecit, quos vero occulte publiceque timebant oderuntque Obscuri.
reprehensivi] *zum Tadeln geneigt, Tadler, Nergeler*. Gallice *répréhensifs*. Vocabularia ‘reprehensivus, a, um’ non habent.
 19 *veniunt huc*] *sie kommen daher, stolzieren* (strunzen apud Rhenanos), ostentant. *antiquam*] i. e. scholasticam, barbaram, non antiquam.

EPISTOLA 32. HENRICHVS CRIBELINIONIACIVS ORTVINO.

- 23 Cribellum, cribrum parvum, *kleines Sieb, Haarsieb*; linum, *Lein, Leinwand*, acius = *ajo, ario* Ital., itaque noster Cribellionarius *Haarsiebmacher* sive *Siebmacher*.
 27 *duas sententias*] ‘in 2 instantiis’ hodierni iuristæ . iam bis contra me iudicatum est; si tertia quoque sententia mihi adversa erit, perii.
diabolus erit abbas] i. e. reget iniustitia, religio diabolica, diabolus abbatis personam induet. Dicterii hoc antiquius exemplum est quam quod adfert Grimm WB. art. Abt: „... *bistu nicht im ampt, so laß dein strafen ... oder der teufel ist schon dein abt, und darf es nicht werden*. Luther 5, 151^a. *Sprichwort* [quod infra p. 295³⁶ legitur]: *So der abt würfel auflegt, mögen die andern brüder kuenlich mitspielen*. Spielteuffel (1557.)⁴¹. Vetustiora sunt hæc exempla ex libello *History Von den fier ketzren Prediger | ordens der obseruantz zu Bern etc.* 1521. 4°. pag. C:

<i>Was hat der tüffel schüh zerrissen</i>	<i>Das er im obseruantzer orden</i>
<i>Ee das er solche hatt durchin bitten</i>	<i>Jetzund selber ein apt ist worden.</i>

 et ibid. K3^b:

<i>Ich syh es ist ein ander orden</i>	<i>Seyt das der teüffel apt ist worden.</i>
---------------------------------------	---

 29 *non habetis ius*] iniusta est causa vestra, temere litigas. cf. seq. v. 22.
 30 *Ego ... habere*] Hic annus theologis fatalis videtur.
 31 *Meyer ... Francford.*] cf. ad 75³³.
 Pag. 239.
 5 *Etiam ... Hochstraten etc.*] cf. ad 75²⁴.
 8 *lucrabunt*] cf. ad 74¹⁶.

8 *dominus respiciet*] cf. Psalm. LXXXIX. 16.

9 *imp. scrips. un. lit.*] quam epistolam transcripsimus ad 234¹⁴.

11 *sanctissimitas*] cf. ad 192¹².

14 *officialis curiæ*] Non ille de quo ad p. 230¹³, dictum est, sed Antireuchlinista.

17 *iterum dedit certas propinas*] cf. ad p. 19²⁴.

20 *perdo*] non obrepam ad, operam in illo beneficio venando lusero.

21 *contendere pro*] ambire, venari, litem movere ut evincam beneficium vicarii Nussiensis, *das Neusser Vicariat*. Cf. supra p. 188. vv. 15. sqq.

23 *univ. Erf. vult revoc.*] Eobanus d. 6. Ian. a. 1515. „ex Herphorthia“ Reuchlino scripserat: „... ipsorum quidam Theologiam profitentium, sed non adeo penitus contemnendam sicut istorum qui te malo iudicio condemnare voluerunt. Sunt enim et hic quoque boni et mali, ipsi autem illi quos tu non bonos sed inter pecores minus malos appellas, pœnitere videntur quod Colonien-sibus Asinis et circumforaneis nugivendis ipsi decepti potius quam instructi suffragium addidere. Sed ipsi viderint. Tu vinces; nos triumphabimus: id enim futurum nobis polliceris: Latinae civitatis senatus iam tibi triumphum decrevit.“ Hutt. Opp. I. p. 453. v. 20. sqq. Cf. Croti ad Lutherum ep. dat. d. 28. Apr. a. 1520. (Hutt. Opp. I. p. 339. v. 11.): „... veluti rumor de Erfordensibus nostris circumfertur.“

28 *lucet sicut stella*] cf. p. 283¹⁵, ubi Hochstratus est inter „tria magna candelabra sive lucernas“.

30 *heretici*] h. l. sunt Bohemi. cf. 276^{2. 3.} 265¹¹. 275²⁰.

32 *Sapientia*] *Sapienza*. cf. ad 197²⁷.

34 Hoc in memoriam revocat, de quo tamen scriptorem cogitasse vix crediderim, quod Argyropulus Romæ quondam Reuchlino Thucydidem interpretanti dixisse fertur ‘Eheu, Græcia nostro exilio transvolavit Alpes’.

35 *profundatus*] ‘Profundare, *tieffen, dieffen, diepen*’. Diefenb. Glossar.

37 *præsupponit*] cf. ad 24²².

Pag. 240.

1 *triumphare*] cf. Eobanica verba ad superiorem v. 23. repetita.

5 *cuius nos sumus iudices*] Cf. Hutteni in Nem. præf. (Opp. I. p. 182. §§ 37. sq.) „... cumque omnium insulsissimi sint, eos tamen esse se contendunt, quibus semel Christus dixit ‘Vos estis sal terræ. quare et sapientes credi volunt ac apostolis quicquid olim datum est, iure hereditario ad se trahunt...’“

7 *parcatis . . . longiloquio*] ‘longiloquium’ ad instar ‘breviloquium’ formatum. Veniam rogat scriptor, „quia etiam non libenter legitis productas litteras“ p. 197¹.

EPISTOLA 33. PETRVS LAPP ORTVINO.

10 ‘Lap, *lelmul, leffelmul*, secundum moderniores *lebhertz*’ est inter ‘attributa quæ meretrices dant suis amatoribus’, in Hartliebi De fide meretr. p. 82. ed. Zarnck. — Schmeller WB. II. 485. „*Der Lapp, Lappel, Lapps, Lápps*’, Lappedil, fem. *die Lappinn*, 1) *blödsinnige, taubstumme Person* . . . 2) *scherzhafte Anredewort; vgl. Narr.*“ In terris Rhenanis homo fatuus, hebes, neglegens, baro vocatur *Lappes*. — Laponicus quoque, *ein Lappländer*, nobis est *ein Lappe*.

14 *Secundum quod*] ut p. 206²² est = cum, quoniamquidem, quia; respondet post 19 versus ‘Secundum hoc’ p. 241¹.

17. sqq. *egregiissimi theologi*] hic nominati omnes noti præter Magistrum nostrum

Pag. 240.

Petrum sæpius in his epistolis memorati sunt. de singulis in Ind. biograph. dictum est. Petrus hoc uno loco nominatus est Petrus Suls sive Süls de Colonia, si recte video. Hic Petrus a. 1518. rector univ. Colon. factus est; post eum a. 1519. Rutgerus de Venloe. Cf. Ind. biogr. p. 482. art. Suls.

22 *indoctus in artibus liberalibus*] cf. ad 212¹¹.25 *apostoli non fuerunt docti*] Peperic. Defens. p. 170¹⁶. „apostoli piscatores vel omnino indocti.“28 *scriptura*] cf. Sapient. x. 10.*Barthol. Zehener*] cf. Triumph. Reuchlini vv. 753... 771. et Ind. biogr. art. Zehener.29 *Petrum Bertram*] cf. Triumph. Reuchlini vv. 772... 789. et Ind. biogr. art. Bertram.30 *Petrum Meyer*] cf. Triumph. Reuchlini vv. 789... 841. et Ind. biogr. art. Meyer.

mirab. in sermonib.] „... quantum est potuisse furentis Iudicio vulgi stolidæque placere cohorti! At siquando tibi ridet leviora loquuto Aut si quando oculos fanti lugubria tergit E populo quisquam vel de mulieribus istis, Tum sublime caput tumefactaque nubibus effers Labra tenus...“ Hutten. l. c. vv. 802. sqq.

Pag. 241.

1 *faceretis .. excelleretis*] coniunctis viribus sterneretis. Facere ad unum = *zusammen thun, wirken*; non scriptum est ‘faceretis vos omnes ad etc.’ = *daß ihr euch alle zusammen thätet und überwändet*, societate coniuncti profligaretis.2 *imponatis .. silentium*] Peperic. Def. p. 168⁶. „imperator ipse ... et summus denique pontifex (ut paulo ante est enarratum) ... silentium ... imposuere.“

4 sqq. cf. supra p. 75. vv. 10. sqq. Hochstrati minas.

9 *appellatur Proverbia Er.*] Parœmiæ sive Adagia, id est Proverbia, a Lappo pro prænomine indeclinabili Erasmi habita, iam a. 1500. Parisiis prodierant (cf. Hain. n. 6663.), sed pleniora exemplaria, quæ postea iterum iterumque aucta sunt, ab Aldino incipiunt, quod a. 1508. Venetiis fol. prodiit. ab anno 1509. usque ad a. 1520. undeciens in 4° librum edidit Matth. Schurerius Argentinorati. optima sunt exempla Frobeniana, quorum plura extant quam indicavit Panzer Ann. typ. X. p. 327.; mala sunt Francofurtensia omnia. Bene faceret qui librum docte emendatum auctumque ederet.11 *est mos*] Non solum mos, sed etiam Statutis ordinum præscriptum erat. cf. e. gr. Statuta fac. art. Ubior. de a. 1522. cap. ix. De disputatione de quolibet. cap. xx. De studio et exercitatione Baccalaureorum in primo anno. *mittere falcem etc.*] cf. ad 24³.13 *disponant*] *sich zum Disputieren anschicken*. cf. ad 66¹.14 *scommatizare bene*] Hodie *tüchtig heruntermachen, aufziehen*. Verbum (quasi Græce esset *σκαμματίζειν*) non habent vocabularia; sed nomen scomma, quod infra p. 268²⁴. 272²⁹, quasi primæ declinationis esset, usurpatum est. Infra 291²³ vel ‘scompisat’ usurpatum est, pro ‘scoptisat’, ut nos quoque dicimus *scoptisieren*. Græcum est *σκόπτειν*, sed non *σκαπτίζειν*.18 *desp. .. Græcorum*] ‘Nos sumus Latini [at. quales], non Græci...’. Hochstr. supra p. 75¹⁵. sqq. ‘Græcum non est de essentia s. scripturæ’ p. 204⁴. ubi vid. adnot.19 *nostras scientias*] Revera tum Hebraicis litteris maxime propter cabbalisticam artem studebant Christiani, ut ipse etiam Reuchlinus, quamvis iam in Speculo oculari Thalmudicos libros, quos non legisse fatetur, tum sacrorum biblicorum doctius interpretandorum, tum Christianæ veritatis etiam contra ipsos Iudæos circumspectius tuendæ defendendæque causa conservandos esse suasisset.

Pag. 241.

Pag. 240. v. 22 . . . Pag. 242. v. 23.

- 21 *fortificant*] 'Fortificare stercken, starcken, stark-fest-machen'. Diefenb. Glossar. (*fortifier, fortificare, fortificar.*)
- 22 *Græci recess. ab eccl.*] Neque tenuerat in concilio Florentino a. 1439. ficta magis quam facta unio inter Latinam Græcamque ecclesiam. Cf. p. 265¹⁰.
- 25 *Halberstat*] ubi „est unus suspensor qui vocatur magister Gratius, et ille est Ortviini avunculus maternus“ p. 281¹⁶.

EPISTOLA 34. IOHANNES SCHNERCKIVS ORTVINO.

- 27 Schnerckius = *Schnörkel, Schmerkel, Schnirkel?* sive potius = *Spötter*, subsannator? nam *snerken* = subsannare. cf. ad 218²⁷.
- 29 *simpliciter annunciatam*] Inelegantius implicatam arrogantiusque elaboratam salutandi formulam vix alia harum epistolarum habet.
- 32 *in die . . . tribulatione*] Immo, dies ille, dies iræ, ipse tribulationis dies est. cf. e. gr. Sophon. i. 15. sq. Sed Schnerckius contaminavit Psalm. xxxiii. 18. „Clamaverunt iusti, et dominus exaudivit eos; et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.“
- 35 *disputare . . . exercitare*] cf. superiores vv. 10. 11.
- Pag. 242.
- 1 *aliquid solveret*] i. e. questionem, non pecuniam.
- 4 *cum*] Sic habent edd. principes et 7., et defendi potest, si sequens *et pro etiam* sumatur; sed tamen prætulerim ceterorum exemplorum 'eum': nam 'aliquem concludere' Nostris est 'adversarium syllogismis refutare' (ut nihil sciat respondere: p. 274². cf. 273²², 274². 6. et ad 21¹². *confundat*] cf. ad 7²².
- 5 *nuper Hochstratus*] Artibus puto, quibus Hochstratus ad Coloniensem Speculi ocularis Germanicam versionem iudicibus supponendam, Groningianam autem repellendam usus est.
- 12 *Parrhisius*] Bis tantum in his epistolis legi mireris. ipsi Parisienses hoc indeclinabili nomine, etiam in librorum inscriptionibus, sæpe tum usurparunt. Forma 'Parisius' iam exeunte sæc. III. in usum venerat. cf. meam Annot. ad Notit. dignitt. Occid. p. 1023*. sq.
- dicebatur quod . . . componeret*] Immo, longe ante Schnerckii 'tempus' composuisset: nam Petrus de Riga Remensis et Aegidius Parisiensis, de quorum Aurora Schnerckio nonnihil in aures insurraverant, iam ante tria fere sæcula decesserant. cf. Ind. biogr. p. 458. sq. art. Riga, Petrus de.
- 13 *Collegio Montis*] cf. Ind. biogr. p. 328. art. Bursæ Paris. *totam etc.*] Immo, neque totam, neque cum istis metris. cf. cit. art. Riga.
- 16 *Genesi*] xxvii. 1.
- 17 *de Stuckgardia qui fuit*] i. e. ex Stutgardia qui fuerat.
- 18 *feci quasi non scirem*] dissimulans quicquam me scire.
- 20 *vobis*] *euch* dativus et accusativus est.
- pro primo etc.*] *für's erste, für's zweite etc.*
- 22 *sine brillo*] Non quidem 'in naso' sed in dextera brillum habet Reuchlinus supra vol. VI. pag. 80. depictus, qui hic descripto persimilis est; et brillum quod, ut obscure loquar, in magnitudine vitæ in inscriptione Speculi ocularis (Ind. scr. p. 76. n. VIII.) depictum extat, etiam obscuratissimi Obscurorum oculi viderant.
- 23 *quom . . . quoad*] *wie verhält er sich doch in Betreff des Glaubensstreites*, quid agat circa causam fidei.

Pag. 242.

24 *certas . . cum certis*] quasdam . . cum quibusdam.27 *quid ego vidi ab eo*] Ut apud nos volgus *was ich von ihm gesehen habe*, qualem eum invenerim.28 *bene veneritis*] cf. ad 70²².30 *bohémice*] Bohemi iisdem quibus Germani litterarum formis utebantur.34 *librum noviter impr.*] Pepericorni Defensionem: p. 243⁴. (Ind. serr. n. xxi. 2.)36 *quidam amicus meus*] Hermannus de Neuenar?37 *theologi . . . librum*] cf. ad 212⁵.

Pag. 243.

1 *quid facitis ergo desuper*] *was thut Ihr nun darauf? wie wollt Ihr es nun damit halten?* quid iam referes?3 *vix . . . oculos*] *ich hab kaum Augen genug*, vix oculi mihi sunt satis acuti sanique, vix suppetunt oculi mei.9 *recenter*] denuo, *aufs neue*, iterum iterumque.

EPISTOLA 35. WILHELMVS LAMP ORTVINO.

11. 15. *Lamp*] *litera mea*] Epistola II. 12.14 *promotoriali*] ea quam promotori suo debet qui ab eo gradum academicum accepit. Similiter de 'verecundia patronali' Marcell. L. 20. pr. D. de donationibus 39, 5.16 *présentata*] reddita. (*présenter*, *presentare*, *presentar*). 'Presentare, antworten, uberantworten, zugehen — gegenwertig — bringen, . . . vff leveren' [auß-liefern?] Diefenb. Glossar.*exinde notare*] *daraus merken, erschen*, ex ea cognoscere.19 *quomodo transit mihi pronunc*] quanam vitæ condicione iam uterer. Nuper cum scriberet Lampus, brevi ante Romam venerat, neque 'in curia intellexerat aliqua nova, nisi quod viderat unum animal habens rostrum ita longum sicut ipse'. p. 210, 4. sqq.20 *habeo*] officium sive ministerium meum est.*ire ad forum etc.*] Quod hodieque apud Italos viri, non feminae facere solent.22 *facere . . in ordine*] *in Ordnung bringen*, purgare diætas, disponere supellectilia et præparare mensam.23 *cum hoc*] *dabei, nebenher*, ubi vacat.24 *sto . . secum*] ei servierim, ut hodieque *bei cinem stehen*, in ministerio alicuius esse, operas suas alicui locasse.25 *iuvare ad*] *helfen, verhelfen zu*, procurare.27 *me . . habere*] indies magis mihi favere magis magisque me cordi sibi esse.30 *patres*] *Kirchenväter*. egregie!*Alexandrum*] de villa dei Doctrinalis auctorem. cf. Ind. biogr. p. 297. sqq. art. Alexander.*Græcistam*] Everardum Bethuniensem, Græcismi auctorem. cf. ibid. p. 360. art. Eberhardus.31 *Verba depon.*] Ioannis de Garlandia. cf. ibid. p. 376. sq. art. Garlandia.*Remigium*] Regulæ puerorum auctor. cf. ibid. p. 453. art. Remigius. n. 1.32 *Diomedem*] grammaticum, quem lepidissime Lampus cum cognomine Thracum rege ab Hercule interempto confundit. cf. ibid. p. 357. art. Diomedes.33 *quomodo tamen ven. super . . grammaticos*] *wie Ihr doch auf diese neuen* [quia *neu eingeführten alten*] *Gramm. gekommen seid*, quid tandem cures hos n. gr.34 *tertia parte Alex.*] quæ est de syllabis (capitul. x. ed. Basil. 1486. fol.) incipit:

Pag. 243.

Pag. 242. v. 24 . . . Pag. 245. v. 8.

Pandere proposui per versus syllaba queque
Quanta sit : et pauca proponam congrua metris.

Pag. 244.

3 *dedit . . . homines*] 'efferus humana qui dape pavit equos' Ovid. cf. Ind. biogr. cit. art. Diomedes.

4 *subsannavit me*] cf. ad 218²⁷.

Abacuk] „Abacuc, nomen prophetæ .i. amplexans vel luctator, *ein umbgryffer, ringen*.“ Vocab. et Brevil. ap. Diefenb. Glossar. S. Hieronym. in prol. Habacuc esse = amplexator vel luctator scribit, quia nullus audaci voce ausus sit deum ad disceptandum provocare. — *Ābācūc*. Prudent. cathemer. 521.

7 *Ad placitum*] Debebat Lampus sequentes duos versus Alexandri (III. vv. 10. sq.) addere hos:

Cum sim chisticola : normam non est mihi cura
De propriis facere : que gentiles posuere.

9 *secundum Alexandrum*] de primis Syllabis vv. 1. sqq. „Ante b corripis a : sicut scabo sive scabellum :

. . . . Et labor : hinc demam labi cum fabula flabam . . .“

11 *Coloniensis copulatista*] 'das Colnisch Copulat' p. 199. v. 23.

12 *Parrhisiensis*] Aliis non Parisiensis, sed Dolensis. cf. Ind. biogr. p. 298. art. Alexander.

17 *est pro me*] mihi valde placet, conducam eum.

20 *ad partes*] in Germaniam. Partes, provinciæ, opponuntur Urbi.

fiendo presbiter] Cf. 'ad fiendum doctor' 3³¹. 273¹.

iugiter] 'stetiglich, ewiglich, emsiglich, dagelics'. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

22 *confectionatum*] Hoc verbum ipse sibi confectionavisse videtur Lampus.

25 *materiam*] Doctrinale. cf. cit. Ind. biogr. art. Alexander.

27 *glosa notabil.*] magistri Sotphi. cf. Ind. biogr. p. 474. art. Sotphi.

29 *partem tertiam*] Cf. ad 233³¹.

inertiam] 'unkunst, unkundigkeit, unwißenheit'. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

Pag. 245.

EPISTOLA 36. IOHANNES ARNOLDI ORTVINO.

2 *Arnoldi*] nobis non nisi ex epistola I. 10. notus Ortviini discipulus. cf. ad 15²¹.

Putide singularibus vitiis ornato stilo, a ceteris omnibus distincto scripta est hæc epistola, ita scatens coniunctivis optativisque modis, deminutivis vocabulis maximam partem spuris, molesta idem significantium verborum cumulatione, contorsionibus variis, ut fere temulentum vesanumve audire credas.

5 *pluscule*] i. e. sæpiuscule.

6 *animali*] vult 'animi mei, cordiali, intima', ut v. 13. opponitur 'corporali'.

Præposterus clericulus pietatis causa, scilicet ut præbendam captaret, Romanam migravit.

viatica ambulatione] itinere.

7 *urbanam Romæ Curiam*] Romanam.

causa lucruli] quæstus causa, beneficii parvi captandi causa.

consarcinandum] *einzubündeln, zusammen zu packen*, 'captandum, venandum, inhiandum.

8 *beneficiolum seu præbendiolum*] Nova deminutiva.

Pag. 245.

8 *parrochiam missam*] *Meßpfarre, Meßpfarrei*.10 *victus et amictus*] ut p. 214³⁶.*divina . . . dei gr.*] Et 'divina gratia' et 'dei gratia' sæpius in his epistolis legitur, sed 'divina dei gratia' non nisi h. l.*me hercule vel medius fidius*] cf. ad 231¹⁵.^{sq.}11 *rariuscule . . . amiciose*] Nova puerilia.12 *affectionaliter significare*] affectuose, amice, *geneigt, günstig, mit Gunst vermelden. affectionné, con affezione*.13 *steteritis . . . animali*] i. e. valeas, an sis sano corpore animoque s. mente. cf. v. 6.15 *Lactantius*] cf. Institt. divin. II. 9. IV. 6. Ceterum Lactantii loci ita ad rem pertinent, ut permulti sacrarum scripturarum loci in his epistolis allegati.*intentionali*] i. e. enixo, adsiduo, diligenti. quod Arnoldice convenit cum formali (q. v. cursoria) lectione. cf. ad 18¹⁷. 258¹⁷.16 *Sapientia*] *la Sapienza*. cf. ad 197²⁷.17...21 *apportans . . . Gratium*] Hæc confuse cogitata perplexius dicta sunt. nam sociolus secum habebat epistolas O. V. ('apportans epistoliam missivam', i. e. exemplum edit. 1., quod est idem atque 'impressus arte characterali unus libulus qui . . . intus'), quæ quidem 'hincinde' i. e. 'variis locis et temporibus', ut inscriptio exemplorum 1...3. habet) 'astipulata' (i. e. 'missæ', ut exempl. 1. habet), sed non 'sibi (i. e. sociolo)', sed 'ad . . . Ortvinum Gratium' missæ erant. ipse Arnoldus nondum viderat exemplum (cf. *Conspect. chronol.* p. 140. d. 9. Aug. a. 1516.), sed sociolus qui id habebat, mirabilem rem ei narraverat.17 *epistolia . . . astipulata*] 'epistolæ . . . variis et locis et temporibus missæ' ut prima exempla habent, sive 'literulæ . . . destinatæ', ut v. 22. sq. est. 'Astipulata' h. l. positum esse videtur ac si compositum esset ex *ad* et *stips* (*Beisteuer*); possis autem has tricas etiam sic extricare, stipulari (*sich versprechen lassen*) pro passivo sumpsisse scriptorem; inde 'adstipulare' = *sich zusammen versprechen lassen*. — Diefenb. Glossar. „Astipulare, astipolari, astiplari, . . . asstipulare, . . . vollborten, helfen, bestetigen, eyn testament machen, geloben mit henden oder mit dem mund, verwilligen . . .“.19 *arte characterali*] typographia. Character non solum ligno metallo expressa sed quovis modo, etiam manu scripta litteræ forma est. Catholic. „Charactos, i. e. scribere et a character dictum est.“ Nihil ad rem nostram facit, quod istud character a Græco *χαράττω* deducendum erat. cf. Diefenb. Glossar. artt. Carater, Charaxare.21 *talis . . . intelligendum*] ille (sociolus) mihi rettulit, *wie mir jener zu verstehen gegeben hat*.23 *etiam . . . intus*] recepisti, inseruisti meam quoque epistolam: I. 10.24 *valde . . . stupefactus*] *sehr wunderbarlich erstaunt*. Potius stupidus factus quam stupefactus es, Arnolde.25 *sesquipedali*] cf. 198¹¹. et seq. v. 29.26 *habueritis scire etc.*] profiteor gratiam tibi me relaturum esse.27 *per totum*] penitus. Fortasse totam Alexandri tertiam partem perlegerat.28 *artificio*] Blande cum præceptore suo poetice loquitur stipes.*aliter stilatus*] scilicet scribendi arte excellens. Stilare pro 'stilum emittere' usurpavit quidem Columella, sed verbo ita, ut Arnoldus fecit, nemo nisi qui 'in qualitate animali' non bene steterit, uti potuit.

Pag. 246. EPISTOLA 37. GEORGIUS BLECK ORTVINO.

- 2 Georgius 4. 11...14. 18...24. Gregorius 5. 7...10. 16. 17. 25. 26. — Bleck, fictum nomen, fortasse balantem significans, cf. Schafsmulius, Kalb; sive = *bleck* (lamina) signum deridendi causa alicui adfixum (cf. Grimm WB. v. *Bleck*).
- 9 *simplex*] Pepericornus non est magister, ut Lumplinus (p. 44²¹) erravit.
- 13 *sollicitator imperatoris*] cf. Peperic. Def. p. 87. 92³⁰. et passim. item supra p. 190.
- 14 *episcopus Moguntin. p. m. def.*] Uriel de Gemmingen † 3. Febr. a. 1514.
15. sq. *promisit . . . viatico*] „Quo facto Archiepiscopus adiecit ipse sese (quantum ei possibile esset) me [*sic*] in omnibus rebus auxilio futurum, dans mihi magni precii nummum pro viatico“. Defens. Peperic. p. 87, 30. sqq. cf. p. 109. sq. et Consp. chronol. p. 121. ad a. 1511.
- 21 *inconueniens etc.*] „quanquam mihi illo tempore omnino hoc esset inconueniens, cum uxorem et liberos meos educare atque alere conueniret.“ Peper. Def. p. 102, 8. sqq.
- 22 *theologi fecerunt multa bona*] Cf. ad 20²⁷.
- 24 *de monasterio nostro*] Dominicani.
- 27 *modernus episcopus Moguntinensis*] Albertus Brandenburgensis.
- 28 *aliquos consiliarios*] inter quos ipse Huttenus.
- 30 *non voluit admittere*] Huttenus in ep. d. 3. Apr. a. 1518. § 25. (Opp. I. pag. 168.) „cum illi [Alberto] obtulisset Stromer omni convitiarum genere refertum libellum Pepericorni aduersum Capnionis amicos, legit quidem, sed lectum, ut ad ignem forte consererat, impurissima Iudæi nebulonis detestatus et hoc omnium seculorum memoria dignum apophthegma præfatus ‘Sic pereant qui sic loquuntur’, flammæ iniecit.“
- 33 *olim Iud. etc.*] ita Pfefferkornus de se ipso in omnibus fere suis libellis.
- 34 *de tribu Neptalim*] cf. supra p. 190⁶. Peperic. Def. p. 170²¹.

Pag. 247.

2 *Genes. XLIX.*] 21.

3 *per totum leger.*] „de articulo ad articulum“ adnotauerant Colonienses Reuchlini litteras et Speculum oc. (Pep. Def. p. 124²²) et quanta diligentia et adsiduitate Parisienses eas perpenderint, ipsi magnis verbis testantur ibid. p. 140, 27. sqq. 141, 14. sqq. Nihil itaque mirum est eosdem Pepericorni et Ortviini opus studiosissime exceperisse.

4 *superiorista*] Puto (ut Ind. biogr. p. 348. art. ‘Copus’ dixi) significari Guilelmum Copum Basiliensem, cuius d. 25. Aug. a. 1514. ad Reuchlinum data epistola cum huius responsoria extat in Illustr. virr. ad Reuchl. epp. 1519. 4°. p. xj^b... xiii^a. Ille ad hunc ‘ex Parisior. Lutecia’: „Quanquam ante hac nulla mihi fuit cum excellentia tua necessitudo, .. non potui tamen non dolere, quum nomen tuum adeo ab indoctis calumniari intelligerem, cuius rei historiam ab his qui una cum obtrectatoribus tuis tum aderant, lucidissime intelliges. Ego agebam in aula Christianissimi Francorum Regis, quum te æmuli lacerarent, interea Episcopus, qui hostibus tuis favebat, cum multa in te diceret, famam tuam laniando, interrogatus a Regia Maiestate, an te noscerem, respondi, xl iam annis non vidisse me te, sed tum quum Basileæ docebas Præceptorem meum Ioannem Heberling Gamundensem, scire me, te celebratissimi fuisse nominis, et in liberalibus artibus et literis humanitatis adeo, ut ea tempestate nemo tibi esset comparandus, nec desiisse te ab illo tempore continuam in literis operam collocare, atque huius rei locupletissimos

Pag. 247.

testes esse libros multa eruditione refertos, qui ex officina tua prodierunt. Tunc adversarius ille, quum nihil aliud haberet, quo verba mea refelleret, dixit me pariter iudaisare. Hæc ideo scribere volui, ut noscas me tibi de- ditissimum, atque pro nominis tui defensione vel ultima etiam exper- turum.“

7 *imp. . . ad sanctiss.*] die 23. Oct. a. 1514. Repetita est epist. supra ad p. 234¹⁴.

9 *Iac. Fabri Stapul.*] Huic [cf. Ind. biogr. p. 367. sq. art. Faber] Reuchlinus d. 31. Aug. 1513. scripserat [cf. Consp. chronol. pag. 126. h. d.]; tertio kal. Sept. sequentis anni Faber Reuchlino [cf. Consp. chronol. p. 133.] sic:

Consultissimo legum doctori, viro venerandissimo ac doctissimo Ioh. Reuchlin
D^{no} præceptori suo. Stutgardiae.

Non sine animi mœrore ad te scribo, Eminentissime doctor. Ex scriptis Co- loniensium Theologi nostri definitionem suam qualemcunque dederunt [d. 2. Aug. a. 1514.] et quamquam litteræ Sereniss. Ducis [Wirtenbergensis d. 19. Iul. datæ] et tuæ [eod. die d.] et cetera adminicula quæ misisti, facultati theolo- gicæ exhibita fuere, illa tamen omnia perparum profuerunt, licet etiam semper habueris in congregationibus doctorum eximios et gravissimos Patres, Can- cellarium Parisiensem, Pœnitentiarium G. Castalium, Archidiaconum Thuronen- sem, Martialem Masurium et nonnullos alios doctores theologos, qui puriores erant et saniore iudicio tibi faventes et pro te certantes viriliter; turba tamen multitudine vicit. Itaque expedierunt Coloniensibus quæ petierant. Unum ta- men amicos tuos solatur, quod speramus hanc theologorum determinationem, cum solum sit scholastica, perparum rei tuæ aut nihil obfuturam; quod deus ita fore velit omnes precamur. Quapropter te rogamus bono esse animo et ut fortiter velis causam tuam coram propriis iudicibus agi curare. Si vinceas, nos tecum vicimus. iustum incuties theologis ruborem, qui fuerint ad iudi- candum tam præcipientes, faciesque ut respiscant et sint in futuro cautiore. Unum tamen vide, ne ex scriptis et interpretatione illa Coloniensium ferant Rhomæ sententiam. nam si speculum oculare fideliter interpretatum, roborat- um et auctoratum sufficienter misisses, ut vulgare misisti, forte theologi nostri mutassent sententiam. Verum et theologi nostri maxime qui volebant Coloniensibus, ex iis quæ exhibuerant favere summopere timebant breve pon- tificium, ideo acceleraverunt suam sententiam, de qua non potuit ad universi- tatem provocari, quia nullus habuit procuratorium; res tamen tentata fuit, sed frustrata. Matthæus præsentium tabellarius tunc aberat, et nullus fuit, per quem te ilico facerem certiore; neque hac de causa ad te nunc misissem Mattheum, cum non tempestive rediisset, nisi ob alias causas repetere patriam statuisset. De munusculis tuis quantascunque possum gratias habeo. Si in- telligam res tuas bene agi, recte valebo et amici tui omnes. Vale feliciter et diu vive omnibus doctis et bonis. Parisiis. tertio Cal. Septembris.

Quam maxime potest et semper tuus

Iacobus Faber.

Hæc epistola et ipsa Fabri manu scripta et Reuchlini manu transcripta ex- tat in bibl. regia Berol., edidit *G. Friedländer Beiträge zur Ref. gesch. Berlin* 1837. 8°. p. 34. sq.

12 *non aliter quam etc.*] Hoc quidem ipsum in Fabri epistola non scriptum est. sed cf. supra p. 232. sq. artic. quint.

EPISTOLA 38. DEMETRIUS PHALERIUS ORTVINO.

- 18 Phalerius 4. 5. 7. 8. 24...26. Valerius 9...14. 16...23. — Demetrius Phalereus, qui sub primo Ptolemæo Lagi prima fundamenta bibliothecæ Alexandrinæ iecit, secundum Cic. de off. 1. 1. fuit „disputator subtilis, orator parum vehemens, ut Theophrasti discipulum possis agnoscere“, et similiter idem Cic. (cf. impr. de fin. v. 19. § 54.) hunc Demetrium passim laudat. Quæ fortasse causa fuit Phalerii inter Obscuros recipiendi. Demetrii de interpretatione liber prodierat inter Rhetores Græcos ab Aldo a. 1508. sq. publicatos.
- 21 *Scribitis . . . interrogans*] Sic plurali allocutionis pro singulari utebantur ab ineunte medio ævo, ut Germanice quoque fit: e. gr. vos estis (unus) doctus vir = *Ihr seid* sive *Sie sind ein gelehrter Mann*.
- 22 *causa fidei*] cf. ad 23².
- 23 *habent malam famam*] Cf. etiam p. 298. i. f. 299. init.
- 24 *disgratia*] [= 1) offensio, infortunium, 2) morbus, infirmitas]. Ducange. Sed h. l. in disgratia esse = in odio, in disensa, non in favore esse, *mißbeliebt sein*. Gall. *disgrace*. Ital. *disgrazia*.
Innocentes] Scilicet „quia nunquam credo . . . quæ dicuntur de eis“.
- 25 *in Bern*] cf. ad 34³⁴.
- 26 *igitur etc.*] Prorumpit invidia et obtrectatio inter Dominicanos ac Franciscanos nunquam sopita.
- 30 *deleri*] cf. 34^{37. sqq.}
ipse se nominat] Solebat Erasmus nomini suo adicere ‘theologus’, non ‘theologiæ doctor’ vel similem gradus academici appellationem.
- 31 *poeta*] ‘Erasmus vel alius poeta’ 65¹³.
- 33 *Proverbior.*] cf. ad 241⁹.
- Pag. 248.
- 1 *proverbias*] fem. gen. ut ‘parabolas’. ‘una proverbialia’ p. 249²⁰. ‘illam proverbiam’ 249¹⁶.
- 3 *fecit . . . epistolas*] Puto hoc ad Erasmi ep. ad Leonem PP. X. d. 28. Apr. a. 1515. [cf. Consp. chronol. p. 137. h. d.] referendum esse, non ad libellum sic inscriptum ‘Epistolæ aliquot illustrium virorum ad Desid. Erasmum et huius ad illos selectæ . . .’ qui primum prodit Lovanii a. 1516. mense Octobri. de quo vide Panzer Ann. typ. X. p. 330. col. a.
- 6 *confundet eum*] Satis sibi cavere solebat Erasmus et observare illud Ecclesiastici v. 14. „sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinatum et confundaris“, sed Colonienses semper ei diffidebant. cf. ad 75¹⁷.
facit magnam reverentiam Erasmo] cf. p. 202. v. 143.
- 7 *inclinata est pro Reuchl.*] Unde etiam Schlauraffus, ‘quando visitavit universitates, habens mandatum a theologis quod debuit seminare favorem eorum contra Ioa. Reuchlin’ (pag. 198¹⁹), Basileæ multum tribulatus est a poetis p. 202. v. 141...150.
- 7...11 *Glorianus in Bern.*] est ille ‘unus’, de quo vide ad pag. 73⁶. Cf. etiam pag. 202. v. 148. et pag. 294^{18. sqq.} Glorianus etiam alibi pro ‘Glareanus’ me legere memini. Cf. seq. not.
- 12 *semper volens percutere*] cf. p. 202. v. 149. Fortasse ab hoc percutiendi et aliis ‘super cutem veniendi’ studio suo Glareanus in processu ‘Contra Sentimentum Parrh.’ (Hutt. Opp. VI. p. 318. sqq.) ‘Cutius Gloricianus’ dictus est; sed possis etiam Cutius ab insueto verbo simplici ‘cutere’ deducere, ut sit pro

Pag. 248.

'lorarius, qui loris utitur, loris alios caedit': nam Loriti nomen familiare Glareani fuit. cf. Ind. biogr. p. 379. sqq. art. Glareanus.

15 *diabolus tenebit candelam*] cf. ad 225¹⁴.

EPISTOLA 39. CHVNRADVS STRYLDRIOT ORTVINO.

17 *Stryldriot*] Quid hoc nomen sibi velit nescio. Strilla = strigilis, *Ital.* striglia, *streglia*, *stregghia*, *Gall.* étrille, *Germ.* Striegel. driot = *Germ.* driuze, droz *pro* Troß? ut Strildriot esset *Striegeltroßknecht*?

20 *affectuositas et virtuositas*] in his epistolis alias non leguntur.

22 *recedere*] reverti, Romam relinquere non potest, non quia etc., sed velit relinquere, quia etc., nec potest.

28 *samelotum* = *sametum*, *exametum*, *examitum*, *mhd.* samît, *Germ.* Sammet. Hodie inverso ordine nomina conlocare solemus, *Sammet und Seide*. *Same-*lotum non habent vocabularia.

29 *modicum . . . senes*] *ein bißchen alt*, supra puellarem aetatem.

33 *non placent*] ¶ult enim tales, qualem incomptam orationem Cicero sibi laudat, de or. 23, 79: fucati medicamenta candoris et ruboris omnia repellentur, elegantia modo et munditia remanebit.

Pag. 249.

2 *recordavi*] archaistice pro 'recordatus sum'. Cf. Ducange voc. Recordare.

4 *merdasset ei super os*] Hæc hodieque apud facem plebis vulgari formulæ respondere videtur usitatiore invitationi ad bestiale delectamentum, *leck m. im A.*

5 *qualiter debetis supponere*] te supponere. cf. ad 20²⁷.

9 *comedere ex sua patella*] *aus seiner (eigenen) Schüssel essen*, latiore sensum habet, non appetere aliena. Ortvinus autem contrarium proverbium, *es können viele aus einer Schüssel essen*, magis placuisse videtur.

16 *proverbiam . . . Erasmi*] cf. 248¹.

17 *non potest invenire*] Scilicet non est in Erasmicis adagiis.

18 *diminutus*] *maneus*, *incompletus*.

20 *Amicorum omnia sunt comm.*] τὰ τῶν φίλων κοίνα. Primo loco hoc proverbium est in Erasmi Adagiis.

21 *debent excipi*] Sic grammatici post regulas q. v. adiciunt ea, in quibus illæ non tenent.

22 *non habetis . . . imp.*] Mireris non comparari Tobiam, item ex tribu Nephthali, qui omnia quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus impertiebat. Tob. init.

23 *supponitis ancillam etc.*] cf. ad 69²¹.

24 *forare nova foramina*] *neue Löcher bohren*. cf. cit. adnot. ad 69²¹.

25 *maneo cum antiquis*] *ich bleibe bei, ich halte es mit den alten*.

27 *donec etc.*] Carolina valedictio. pondus huius alaudæ duodecim fere gravium boum pondus æquaret.

EPISTOLA 40. IOHANNES CRAPP ORTVINO.

29 *Ioh. Crapp*] cf. ad p. 187²³.

32 *epistola mea carminati*] supra p. 188. sq. exhibita.

Pag. 250.

3 *non semper oleum*] Iuven. sat. 7, 99. „ . . . petit hoc plus temporis atque olei plus“. Non pertinet huc proverbium Erasmi n. 3772. 'Non est oleum in lecytho, *ελαιον οὐκ ἐνεστιν ἐν τῷ ληκύθῳ*, in quo verborum similitudine, *ελαιον*, oleum, et *ἔλεος*, misericordia, luditur.

Pag. 250.

Pag. 248. v. 15 . . . Pag. 252. v. 13.

4 *luxuriosus ad metra*] Ut tum Germanice *lustig zum Dichten*. ceterum ambiguitatem voluit auctor.

6 *non habeo . . . Apollinem*] Horat. carm. II. 10, 19. „ . . . neque semper arcum Tendit Apollo.“ ib. I. 31. init. „Quid dedicatum poscit Apollinem Vates?“ Satir. II. 5, 60. „divinare etenim magnus mihi donat Apollo.“ Martial. epigr. II. 89. „Carmina quod scribis Musis et Apolline nullo, Laudari debes.“

9 *Ovid.*] Fast. VI. 771.

13 *hic sunt 3 theol.*] Cf. supra p. 75. et Ind. biogr. p. 340. art. Caspar.

21 *et bene. est etenim*] cf. Ioann. XIII. 13.

27 *oleari*] oleo ungi, sacramentum unctionis accipere. Verbum ‘oleare’ hoc sensu non habent Vocabularia.

28 *rectificare*] emendare, iure cogere, ‘*recht machen, richten, richten eyn dinck dat krumm is*’. Diefenb. Glossar.

32 *fortis sicut leo*] ‘Leo fortis est et occiditur’ Hutteni in duc. Virt. or. III. § 86. (Opp. V. p. 68.)

34 *Absolon*] II. Reg. XIV. 25. „sicut Absalom vir non erat pulcher in omni Israel et decorus nimis: a vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula“.

Salomon] III. Reg. IV. 30. sq. „Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium . . . et erat sapientior cunctis hominibus“.

35 *Asverus*] Esther I. init.

Pag. 251.

2 *Tetragrammaton*] ‘quattuor litteris constans. Sic apud Iudæos dicebatur dei nomen Iehouah, quod exprimere illis erat religioni’ Ducange h. v.

EPISTOLA 41. SIMON POCOPORIVS ORTVINO.

5 Pocoporius edd. prince., non ‘Procoporius’. Fortasse ‘Porcoporcus’, ut Ortwinum Porquinum appellabant et similia ludebant.

8 *Mirabilis facta est etc.*] Psalm. CXXXVIII. 6.

9 *appropriari*] ‘appropriare, *eigen, zu eigen machen, zueignen*’. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

directe] plane, omnino, sine ulla mutatione.

11 *orationes*] quodlibeticæ. cf. Ind. biogr. p. 382. n. 6. art. Gratius.

13 *scriptura*] Matth. X. 24.

15 *mirabilis facta est etc.*] Repetitus v. 8.

17 *ex me*] me docente, meus discipulus.

20 *per instinctum spiritus sancti*] cf. 47³⁶. 58¹⁵. 281⁴.

24 *dura cervicis*] Veteres ‘crassæ Minervæ’, ‘sine cerebro’. Nos quoque *einen harten Schädel haben* magis de obstinato difficilique homine quam de imbecilli ingenio dicimus, quod tamen *Dickkopf* volgo significat.

27 *Socrates*] Laëtant. inst. div. III. 20. „celebre hoc proverbium Socrates habuit ‘Quod supra nos, nihil ad nos’“. cf. Erasmi Adag. n. 1669.

Pag. 252. EPISTOLA 42. ACHATIVS LAMPIRIVS ORTVINO.

2 Lampirius. Fortasse a Lamp (cf. epp. II. 12. 35.) factum nomen. nam Græca verba *λάμπη* et *είρος* vel *λαμπηρός* huc non traxerim. — Hæc epistola cum I. 34. non nullam similitudinem habet.

13 *Quæ veteres etc.*] Alexandri Doctrinal. præf. v. 4.

Pag. 252.

16 *participare*] communicare, ut 253⁷. 'Participare, *theilhaftig werden, theilhaftig machen*'. Cf. Diefenb. Glossar. h. v.19 *queratis*] compara tibi, adquiras tibi.23 *ipsius*] cereæ imaginis.24 *vitreatam*] vitream aut vitreo incrustatam? *einen gläsernen oder einen glasier-ten Topf?*29 *Cosdriel etc.*] Similiter Phrisius incantator ineptis quasi Hebraicis nominibus 'Mumi louiah, Ieliel, hakianiah, feetriah, manadel, Iabaniah, zohoel, kana-kiah' utitur in Murnaro Leviathan, idemque nicromanticam agit sic: 'Heli samasai Gelonitros gedebanay, ysara mana clomind anlostos donos'.

Pag. 253.

4 *quando non videt etc.*] Miraculosus sane incantationis effectus.5 *totiens quotiens*] i. e. quotiens (hæc ars exercita est), totiens effectum habuit.

EPISTOLA 43. OTHO FLERSZKLIRDRIVS ORTVINO.

10 *Flerßklirdrius*] Nisi hoc nomen ex *Flasche* sive *Fläschel* et *klirren* male compositum est, ut sit *Flaschenklirrer*, quid sibi velit nescio.17 *deponunt pileos*] cf. p. 5²⁸. 599.18 *egregitudini*] Egregiatus dignitatis inferioris gradum apud Romanos sub Christianis imperatoribus fuit. egregitudo sibi fecit noster; in Vocabb. non legitur.19 *stratum*] 'stratum, *strat . strewe . bedde*'. Diefenb. Glossar.20 *sicut apostoli*] cf. ad 192⁷.24 *canonici et nobiles*] Herbipolitani magnam partem Hutteni amici erant.27 *celestitatem*] alibi non legimus. Egregie novum nomen depingit mores tumentis hirci de grege Dominici.28 *personandum*] cf. 45³². 70¹⁴. 259³⁵.35 *Christus*] Matth. XIX. 28.

Pag. 254.

5 *zelositatem*] = zelum. hoc vocabulum sibi finxit autor, ut *celestitatem*.10 *Io Reyß*] cf. Ind. biogr. p. 455. hunc art.14 *Albertista . . . Thomista*] cf. Ind. biogr. artt. Albertus M.; Scotus, Duns; Occam; Thomas Aquinas.20 *hæreticus*] cf. infra p. 287. sq.29 *mandatum*] d. 6. Iul. a. 1510. emissum. cf. Coloniensis consultatio d. 9. Nov. a. 1510. Vide Consp. chronol. p. 119. sq.33 *super cancellis*] in ambone.

Pag. 255.

2 *Permittatis me in pace*] *laßt mich in Frieden*. urbanius quam 'apage!'3 *ego sum . . . debeo*] mei officii est.4 *scriptum est*] Matth. XVIII. 6.6 *in alio passu notavi*] alio tempore animadverti.*Iacobus*] Hochstratus, quem supra quoque (p. 72²¹) 'indulgentias dare, quando terminavit causam Reuchlini', vidimus.7 *seminavit*] dispensavit, distribuit, ut venderentur.10 *darent*] corrige 'daret', ut edd. prince. habent: nam vult *daß es Geld gebe in den Kasten*, ut daretur pecunia, ut impleretur cista.*permisit eum dicere*] neglexit eius dicta, nullam desiderii eius rationem habuit.14 *ecce etc.*] Hæc scripta sunt ante illud Tetzelianum „*sobald das Geld im Kasten klingt, die Seele in den Himmel springt*“.

Pag. 255.

Pag. 252. v. 15 . . . Pag. 256. v. 34.

19 *qui bene facit, bene ibit*] *Wer gut (recht) handelt, der gut wandelt.* Salvos facis sperantes in te. Psalm. xvi. 7.23 *sic notavi*] inde cognovi.

Pag. 256. EPISTOLA 44. PETRVS DE WORMATIA ORTVINO.

2 *novum librum . . . hic impressus*] Erat procul dubio „Homeri Iliados libri aliqui per Nicol. de Valle latino carmine redditi . . . Impressus est iste liber Rome in domo Iohannis | Philippi de lingnamie messan. S. D. N. familiaris Anno | m. cccc. lxxxiii. prima die mensis Februarii. *f. min. r. ch. s. f. c. et pp. n. 97 ff.* Hain Repertor. bibliograph. n. 8780.3 *vos meliorare*] artem poeticam perfectius addiscere.4 *audientia*] cf. 223¹⁵.6 *Homerus in greco*] prodierat Florentiæ a. 1488. fol. cf. Hain Repertor. n. 8772.7 *quid mihi cum greco*] cf. ad 204⁴.13 *X annos*] cf. Iliad. ii. 328. sq. xii. 15.15 *campus sanguinavit*] Il. iv. 451. xxi. 326. *ῥέε δ' αἵματι γαῖα. — πορφύρεον δ' ἄρα κύμα Διυπετείος ποταμοῦ Ἰσται' ἀειρόμενον.*17 *clamor audiebatur in calo*] Il. xii. 338. *ἄντη δ' οὐρανὸν ἔκεν.* et sæpius.18 *onus proiecit lapidem*] Hector. Iliad. xii. 445. sqq. sed non duodecim viri non possent elevare', sed *τὸν δ' οὐκὲ δὴ ἀνέρε δῆμον ἀρίστω Πηϊδίως ἐπ' ἄμαξαν ἄπ' οὐδέως ὀχλίσσειαν.*19 *equus incepit loqui et prophetizavit*] Xanthus. Iliad. xix. 404. sqq.

EPISTOLA 45. IOHANNES GERILAMBIVS ORTVINO.

24 *Gerilambius*] *A ger (Gier) sive gér = hasta, et lamb (Lamm)?*26 *Am. in nec. prob.*] *Den Freund erkennt man in der Noth, parcemium omnium fere linguarum.* In Germanicis ludis Saturnalib. *Reht freunt erkennt man in der nôt, ir gên wol hundert auf ein lôt.* Wander I. pag. 1174, 58. Proverb. xiv. 20. et xix. 4. 6. „Amici divitum multi. Divitiæ addunt amicos plurimos. Amici sunt dona tribuentis.“ Erasmi Adag. 4505. „Amicus certus in re incerta cernitur. ex Ennio. Frater in angustiis probatur. Hebraei.“ Id. 3504. „Felicitas multos habet amicos. *Εὐτυχία πολύφίλος.* Pauci in rebus adversis fidi mortales. Pindar.“27 *habetis memoriam mei*] *mei sis memor.**presentium lator*] Tum ut hodie *Ueberbringer dieses*, qui has tibi reddet litteras.29 *facere ad universitatem*] *auf die Universität thun*, ut v. 32. *facere ad bursam, in die Burse thun.* mittere ad, committere.30 *via antiquorum*] nominalistæ. cf. ad 47¹⁷.32 *bursam Montis . . . via Thom.*] cf. ad 7³⁵ et 24¹. Montani, i. e. bursæ Montis alumni, Thomistæ, Laurentiani, i. e. bursæ Laurentii alumni, Albertistæ erant. cf. *Bianco Gesch. der alten Universität Köln.* I. p. 255.33 *ille rector*] Valentinus de Geltersheim, superiorista, i. e. *Oberländer*, Wirzburgensis Franco, a. 1516. (nam hoc anno, postquam Buschium expulerant Colonienses, p. 257¹⁶, scripta est hæc ep.), Montanam bursam rexit. Novimus captatorem studiosorum ex ep. II. 29. cf. *Ind. biogr.* p. 377. sq. art. Geltersheim.34 *diff. inter Thom. et Albert.*] Quæ sequuntur differentiæ, si recte video, desumptæ sunt ex ipsius Gerardi de Monte [+ 9. Nov. a. 1480.], a quo bursa Montis nomen accepit, scriptis, quæ ipse non vidi, ab Hartzhem. *Bibl. Colon.*

Pag. 256.

p. 101. enumeratis, ex quo hæc repeto: „1) Tractatus Ger. de Monte... ad favorabilem dirigens concordiam quædam problemata inter s. Thomam et ven. Albertum M. in Fol. impr. Colon. s. a. et typi nom. [Panzer Ann. IX. p. 229. n. 491°. „Colonie, Char. Quintell. fol.“] Hic liber cum impugnaretur, edita fuit: 2) Apologetica s. responsiva venerandi Magistri Gerardi de Monte... ad quandam invectivam a nonnullo recenti et opulento Philosopho... quæ ostensorem concordie inter s. Thomam et ven. Dom. Albertum M. impugnat opprobriis, autoritatibus et rationibus omissis, in fol. Colon. impr. s. a. et typi mentione. 3) Tractatus aureus S. Thomæ Aq. de ente et essentia, seu de quidditatibus rerum intitulatus. ... Colonie s. typi et anni mentione.“ Cf. etiam *Bianco Gesch. d. alten Universität Köln*. I. p. 264.

35 *adiectiva appellant*] Cf. *Prantl Gesch. d. Logik* III. p. 106. et p. 17. de proprietatibus terminorum „quæ sunt significatio, suppositio, copulatio, appellatio. ... Appellatio autem est præsens convenientia termini, i. e. proprietas, secundum quam significatum termini potest dici de aliquo mediante hoc verbo ‘est’ ... appellatio autem in omnibus substantivis et adiectivis et participiis et non in pronomibus .. nec in verbis ..“ p. 20. not. 67. „Partes autem enuntiationis sunt ... principales .. nomen substantivum et verbum ..., secundariæ sunt nomen adiectivum et adverbium et coniunctiones et præpositiones: hæc enim non sunt necessaria ad esse enuntiationis ..“. Similes altercationes mutuasque infestationes etiam in aliis universitatibus litterariis diversæ sectæ inter se exercebant, maxime Heidelbergenses nominalistæ et realistæ, quorum illi antiquam, hi novam viam sequi dicebantur. ita e. gr. disceptabant utrum vocativus suppositum esset, et utrum idem in præpositione pro subiecto poni posset nec ne. cf. *Hautz Geschichte der Universität Heidelberg* I. p. 348.

corpus mobile est subiectum phys.] i. e. quod nos obiectum appellamus. Arist. metaph. v. c. 1. (1026 Bekk.) εἰ δὲ τι ἐστὶν ἀκίνητον . . . , φανερόν ὅτι θεωρητικῆς τὸ γινῶναι· οὐ μὲντοι φυσικῆς γε (περὶ κινήτου γὰρ τινῶν ἢ φυσικῆ) ... ἢ μὲν γὰρ φυσικῆ περὶ ἀχώριστα μὲν, ἀλλ’ οὐκ ἀκίνητα ..“

Pag. 257.

2 *Albertistæ*] de Alberti M. confusa logices definitione cf. *Prantl* l. c. III. p. 91. sqq.

3 *Thomistæ*] cf. *Prantl* l. c. III. p. 109. sq.

5 *galaxia*] ὁ γαλαξίας (κύκλος) die Milchstraße, via lactea. Aristot. metaphys. I. c. 8. (Bekk. p. 345. sq.)

mobile etc.] Aristot. phys. aud. VIII. impr. 10. (Bekk. p. 266. sq.)

8 *sic vel sic tenere*] sive hanc sive illam sententiam sequamur.

dummodo sit etc.] i. e. ut illi, contra quos iam Ioannes Sarisberiensis († 1180.)

Enthet. v. 41. sqq. ap. *Prantl*. l. c. p. 117.:

Si sapias auctores, veterum si scripta recenses,
 Ut statuas si quid forte probare velis,
 Undique clamabunt ‘Vetus hic quo tendit asellus,
 Cur veterum nobis dicta vel acta refert?
 A nobis sapimus, docuit se nostra iuventus,
 Non recipit veterum dogmata nostra cohors,
 Non onus accipimus, ut eorum verba sequamur
 Quos habet auctores Græcia, Roma colit
 Temporibus placere suis veterum bene dicta,
 Temporibus nostris iam nova sola placent

Pag. 257.

Pag. 256. v. 35 . . . Pag. 258. v. 17.

Hæc schola non curat quid sit modus, ordove quid sit,

Quam teneant doctor discipulusque viam.

9 comedat in bursa] cf. p. 68. init.

10 currat exterius] heraus laufe, quod nisi nobilibus ditioribusque domesticis legibus severis erat vetitum.

11 detis ei disciplinam] bestraf ihm. cf. ad 10²².

Proverbior. xxiii.] 13. 14.

14 disputationes bursales] cf. ad 60²¹. lectiones bursales 258¹⁶.15 Cesariū . . Buschius] cf. hos artt. et supra ad p. 199. v. 14. et 203. v. 175. sq. et p. 258^{9. 59}. Buschius Vesalium abierat circa diem festum sancti Michaelis (29. Sept.) a. 1516. munus rectoris in schola magna adiens, quo per sequentem annum functus est.

18 Hesus . . Aperbachus] cf. Ind. biogr. hos artt.

20 dant ei rectum] geben ihm Recht, ei adsentuntur, causam eius iustam indicant, defendunt eum.

22 ostendi eis . . . et sic abivi] Hoc simile est isti 'eum tam subtili argumento superavi' p. 64³¹.

24 vadat] ergehe, dicatur.

frivola] Frevel, Schabernack. cf. Diefenb. Glossar. voc. Frivolus.

EPISTOLA 46. CVNRADVS VNCKE BVNCK ORTVINO.

28 Unckebunck] cf. ad p. 219². Hæc epistola in multis similis est Iri Perliri II. 58.

31 Os habent etc.] Psalm. cxiii. B. 5. 6.

33 thematisari] thematisare Latine alibi non lectum verbum = θεματιζειν, thema proponere, als Text zu einer Erörterung, Predigt u. dgl. voranstellen.

Pag. 258.

4 ad partes] cf. ad p. 244²⁰.

6 iterum amare] i. e. redamare.

10 Buschius et Cesarius] cf. ad p. 257^{15. 16}.

trahunt . . . abinde] Etiam in 'Conceptu Dominis de Senatu præsentato super reformatione Universitatis. 24. Apr. 1525'. conqueruntur Magistri „Item ist auch mercklich zum Schaden und zu Verstörung dieser löflicher Vniversitet gefallen, dat man in Schollen und anderen Platzen zogelassen hat Vßwendige und auch Heimische ihre Lezzen [lectiones] zo thon ob die Uhren und Stunden, die den warhaftigen Meister und Ordinarien behören, und denselbigen Ordinarien und Meistern ihre Lezzen behindern, ihre Discipulen abzuziehen, zo sich rufen und die rechte Kunst, Bücher und Lezzen der Meistern und Ordinarien verachten, und ihre lichtfertige Dingen den Jungen vorschlon, mit Widerrath, Verachtung aller Promotien, Ordnung, Ehre und Stant der löflicher Universitet, wider Statuten, Gesetz, Recht und Gewohnheit der Universiteten, und auch zom großen Schaden der ganzer Bürgerschaft und dersamer Gemeine, behindert ihre Nahrung und Gewinn, sie auß den Promotien und Doctor-Essen plegen zu haben . . .“. Bianco Gesch. d. alten Universitüt Köln. S. 319. des Anhangs.

14 magister xxxvi annor.] i. e. ante 36 annos magister factus. cf. p. 4⁴.

15 in xx miliaribus] i. e. Lipsiæ et intra xx miliaria ab universitate Lipsiensi.

16 compleveverunt lectiones] cf. ad 13⁶.

17 formales et materiales] „. . . libri in gymnasiis edocendi partim sint formales, partim ut vocant materiales: formales quoad interpretationem textus, et

Pag. 258.

- materiales in exponendis commentariis, hi videlicet Physicorum, de Cœlo et mundo, de Anima Aristotelis, Vetus ars et Nova logica. Sed disputationes et Summulæ Petri Hispani una cum Parvis logicalibus et lectionibus grammaticis connumerentur duntaxat materialibus artibus... Statuta Facultatis Artium Ubiorum a. 1522. apud Bianco I. p. 298. Cf. supra ad 16²⁵. Lectiones a disputationibus differunt: in his præside magistro inter se disputabant scholares, in illis præceptorem prodocentem audiebant. cf. ad 60²¹. 257¹⁵.
- 18 *Petrum Hispanum aut Parva logicalia*] cf. Ind. biogr. p. 393. sq. art. Hispanus, Petr. et infra ad 259²².
- 19 *partes*] i. e. Doctrinale. cf. ibid. p. 297. sqq. art. Alexander de villa dei.
- 20 *Vademecum vel Exerctium pueror.*] cf. ibid. hos artt.
- Opus minus*] cf. ibid. art. Alexander de villa dei.
- 21 *Dicta Io. Sinthen*] cf. ibid. p. 472. sq. art. Sinthen.
- 25 *sunt*] præsens pro præterito. vivide delectatur memoria feliciorum temporum.
- 26 *unus stetit per ann. etc.*] cf. ad 277⁹.
- 28 *exposuerunt pecunias*] studiorum sumptus filiis præbebant.
- 30 *Virgilium et Plinium*] Quos Coloniae tum Buschius Cæsariusque præcipue explicabant. Cf. etiam Lipsiensium querimoniam cit p. 277, 17. sqq.
- 33 *nilil*] ut Huttenus, cuius præfatio ad Neminem ad h. l. conferenda est.
- 35 *penitent de pecunia*] pænitet eos frustra factarum impensarum.
- 36 *trufantes*] hodie *scandalierend.* cf. ad 10³.

Pag. 259.

- 1 *talīs ... tempore suo*] ille ... circa annum 1480.
- 4 *magistri Lipsenses ... conqueruntur*] cf. infra epist. 58.
- 8 *Liptzig*] Lipsiæ, cum ibi doceret.
- 9 *rubetum*] proprie 'rosetum'. In quo nemusculo, *Rosengarten*, hodieque Lipsienses otio dulcique cibo ac potu frui solent.
- 10 *excessus*] delictum contra leges academicas. Cf. p. 257¹¹.
- 12 *ieiunare singulis sextis feriis*] Quasi poenæ essent quæ communi omnium clericulorum officio continebantur.
- 17 *ita servire*] Ergo invenit tandem Unckebugckus, quo Romæ sustentaret sese: supra p. 219. desperarat ibi se vivere posse.
- 18 *proficitatem*] *Profit*, lucrum, reditus, 'idem quod Proficuum'. Ditmarus l. 2.⁴ Ducange.
- socii*] h. l. non pares, magistros, sed supposita, scholares, bursarios significat, ut Germanice quoque *Gesellen* eos vocamus, qui sub magistris, *den Meistern*, sunt.
- 22 *resumptionibus*] Statuta fac. phil. univ. Lips. a. 1499...1522. (Zarncke, Die Statutenbücher der Lpz. Un. 1861. 8°. max. p. 432. sqq.) Cap. ix. § 5. „Resumptiones publicæ fieri non debent sub horis deputatis pro lectionibus et exercitiis et de poena contrafacientis“, „fiant 4. 5. 6. mane in æstate, in hyeme mane 5. 6. 7.“ Capitulum x. „de resumptionibus publicis per facultatem arcium deputatis“ § 1. „Placuit, quod facultas arcium qualibet mutacione (*Cursus*) quatuor magistros ... deputet, quorum unus in grammatica Donatum et secundam partem Allexandri textualiter in una mutacione æstivali resummat, in hyemali vero deputatus magister et ad hoc ydoneus propter metrificandi artem terciam partem Allexandri, habeatque horam quartam de die ... Secundus in loyca primos quatuor tractatus Petri Hyspani seu parvulum loycæ, habeatque horam quintam in æstate, in hyeme sextam.

Pag. 259.

Pag. 258. v. 18 ... Pag. 260. v. 29.

Tercius in rethorica modum epistolandi .. vel alium in rethorica utilem libellum .., habeatque in diebus festivis et collegiorum horam secundam. Quartus in philosophia naturali, ut philosophiam compendiosam Alberti M. aut parvulum philosophiæ; et sit eius hora in æstate sexta, in hyeme septima ... Et nullus baccalariandorum ad examen admittatur, nisi præfatas quatuor resumpciones ad minus semel audiverit et realiter satisfecerit.“

24 *expedit*] Ioann. xi. 50. „... expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.“

EPISTOLA 47. BENEDICTVS DE SCOCIA ORTVINO.

30 Thomas quidam de Scotia inter Colonienses theologos fuit, qui pro immaculata Mariæ conceptione acriter contra Wigandum Wirt contenderunt. cf. Ind. biogr. p. 408. sq. art. Wirt. Eidem 'magistro nostro seniori Thome de Scotia' sese commendari voluit Theodoricus de Gouda in epist. d. 13. Aug. a. 1514. ex academia Parrhisiana data, quæ legitur Actor. Parrhis. p. ult. cf. Consp. chronol. p. 133.

33 *in festo sancti Michaelis*] die 29. Sept.

34 *proximas vestr.*] fere Latinum hoc esset, nisi 'epistola vestra' præcessisset.

35 *grossiori voce*] cf. ad 253²⁸. Etiam in Physiophili Monachologia method. Linneæan. etc. Aug. Vind. 1783. 4°. p. C3 de monacho Dominicano dicitur 'Latrat media nocte, voce ingrata, rauca'.

Pag. 260.

1 *Esaie lxx.*] 11. „Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantes gememus“. potuit etiam ex eodem versu addere Benedictus: „expectavimus iudicium, et non est; salutem, et elongata est a nobis“.

4 *an ... sanctorum*] Similiter in Manual. scholar. c. 4. (*Zarnck. Die Deutsch. Univv. i. MA. Lpz. 1857.* 8°. p. 14) Camillus et Bertoldus inter se disputant, utrum sanctus Thomas an Albertus magnus præferendus sit.

Thomas ... Dominicus] cf. Ind. biogr. p. 483. sq. 358. hos artt.

6 *Aliqui tenent quod etc.*] Scilicet Dominici regulam, Thomæ doctrinam sequimur nos prædicatores.

11 *non discipulus super magistrum*] Matth. x. 24.

24 *veterissimo*] Hunc superlativum alibi non legi, sed neque ipsum librum, qui anilem istam disputationem, certe inter monachos frequentem, prohibebat.

26 *Pfefferk. perseverabit*] Dubitatio in his epistolis sæpius repetita. ipse Hochstratus (p. 76³⁹) audiverat 'quod Pfefferkorn esset iterum Iudæus', sed non credit 'quod fiat mammaluca' p. 77². Cf. supra ad p. 237³⁴.

28 *ad sanctum Andream*] ubi Speculum oculare d. 10. Febr. a. 1514. combustum est. cf. Consp. chronol. p. 129. De templo in Erhardi a Winheim Sacratio Agrippinæ. Colon. 1736. 8°. p. 50. legitur: „Collegiata ecclesia s. Andreae primitus sub patrocinio s. Matthæi Apostoli a s. Brunone eius nominis primo, Episcopo vero Coloniensi 25. fundata, sacratis Deo Virginibus assignata, sed paulo post ab eodem in Collegium Canonicorum, Matthæi patrocinio in S. Andreae commutato, conversa fuit. Canonicos habet 26. Vicarios 16. Præpositum et Decanum in Clero Prælatos“.

unus decanus e. e. Iud.] 'Victor von Carben?' temere adnotavit *Grätz Gesch. d. Juden* IX. p. 190. Victor de C. neque unquam decanus ad sanctum Andream fuit, neque postquam fere quinquagenarius relicta uxore cum tribus liberis ac patrimonio sub a. 1472. synagogam ciuraverat, 'voluit mori sicut bonus Iu-

Pag. 260.

dæus', sed, ut habet eius epitaphium ap. Hartzh. Bibl. Colon. 1747. fol. 313, „devotus Christi sacerdos . . olim Iudæus, qui xxi annos natus, quadraginta autem duos aqua et spiritu renatus in magna fidei constantia hoc sæculum reliquit a. MDXV.' d. 2. Febr. . . 'cum ultimum spiritum exhalaret . . hæc ultima verba fuere: Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace“. Tota hæc fratris Benedicti narratio de nullo decano ad s. Andreæ vera, sed ex falsa ærearum imaginum, de quibus statim dicendum est, interpretatione apud Colonienses enata fabula est. Decanos eccl. s. Andreæ recenset Aeg. Gelenius in hoc raro (maxime e Cæsario Heisterbacensi exscripto) libello: *Canon Canonicorum* | V. ENFRIDVS ELEEMON, | Insignis Collegij S. ANDREÆ | Colonie | DECANVS & CANONICVS, | Obijt anno 1193. 27. Martij. | *Opinione Sanctitatis & Miracul:* | *ab obitu clarus.* | Cui accessit brevis Elenchus venerabilium Præpositorum ac | Decanorum Ecclesie | S. ANDREÆ. | S (o) S | COLONIE | Excudebat GISEBERTVS CLEMENS | ANNO M. DC. XXXVI. | (20 foll. 8° min. sign. A B C); sed de nullo quicquam huius narrationis simile indicat; refert autem idem Gelenius (de admir. s. et civ. magn. Colonie Claud. Agripp. 1645. 4° p. 422. sq.) hæc: „Ante Ecclesiam [sancti Pauli parochialem] supra portam immunitatis S. Andreæ, duæ statuæ æreæ, inque unius manibus cattus et mus, in alterius canis et lepus. de his seniculi commemorant esse monumentum Iudæi ad Christi fidem conversi, qui voluerit fidendum esse tantum sinceritati conversorum Iudæorum, quantum concordie istorum animalium. Bernardus Mollerus lib. 4. de Rheno sic Anno 1520. carmine commemorat maiorum traditionem:

Aspicit Andreæ delubrum culmina Pauli:
 Hoc igitur possum mira referre loco.
 Doctus Agrippinæ fuerat Iudæus; avitam
 Deposita liquit suspitione fidem,
 Patria prætextu pietatis dogmata sprevit:
 Propterea Christi dulce subivit onus.
 Crimina Naturæ Baptismi diluit unda
 Fictitia Lympham religione tulit.
 Plurimus astabat tota susceptor ab Vrbe,
 10 Plurimus et fidei testis in Vrbe fuit.
 Mente quidem Iudæus erat, desertor avitæ
 Legis, et æterni transfuga Mosis erat.
 In Domini legem falso iurarat Iesu
 Nomine: vox fidei dissita corde fuit.
 Transfugium sævo precii mercatus amore:
 Crediderat stulte cuncta latere Deum.
 Id sceleris cernit nemo: laudatur Apellæ
 Integritas: nemo falsa subesse putat.
 Fallitur occultis ecclesia, fallitur orbis:
 20 Numina cœlorum ludere nemo potest.
 Transfuga secretis imponit ritibus urbi,
 Verpus et externo prædicat ore Deum.
 Temporis interea dum viveret accola templi,
 (Accola Paulinæ, suspicor, ædis erat)
 Ecce catum pavit cavea, pavitque Molossum:
 Dividuis animal clausit utrumque locis:

Bruta velut rebus Domini pergrata fuere,
 Sic Domini rebus digna fuere sui:
 Verpus avaritia poterat superare Molossum,
 30 Composita vicit calliditate Catum.
 Pensa novercantis tandem suprema senectæ
 Attigerat, tandem fata dedere mori;
 Aeger erat, morbo carnem depastus edaci,
 Iam moriens Christo numen inesse negat;
 Ex postliminio revocat Iudæus avita
 Dogmata, Iudæi dogmata Mosis init;
 Quod latuit dura vitium cervice, fatetur,
 Nostram sacrilego conficit ore Crucem.
 Id faceret quare iussus narrare, ferebat:
 40 A famulo brutum iussit utrumque dari.
 Carcere desumpsit felem, quo clauserat ante
 Servulus, et cavea liberat inde Canem.
 Alter it allatum, tenuit quos carcere, Murem
 Et leporem, Domino sistit utrumque suo.
 Ad Domini lectum famulus procedit uterque
 Et quæ iussus erat ducere bruta, tenet.
 Prodidit extemplo Iudæus crimina vitæ:
 Singula mittendo currere bruta iubet.
 Hanc fuerant plures rem qui spectare pararent.
 50 Hinc famulus felem protulit; inde canem,
 Alter et appensum famulus dat currere Murem
 Et leporem clausa facit abire domo:
 Quattuor inverso discurrunt ordine bruta:
 Degener exemplum cernere verpus amat.
 Arripuit presa leporem cervice Molossum,
 Concitus in Murem turbine Felis abit;
 Dente canis leporem discindit avarus iniquo;
 Corpore Mus lacero fertur in ora Cati.
 Scena foret finem simul ac sortita cruentum,
 60 Ad populos tali fatur Apella modo:
 Quando Lepus versa rapiat virtute Molossum,
 Mus simul ac felem vincat, utroque minor
 Cultor ero vestri, quem nunc insector, Iesu,
 Mosis et e dicto vivere fessus ero;
 Quamve diu vigeat Natura potentior arte,
 Totus in Hebrææ fœdera gentis eo.
 Sic loquitur: quassat subito correpta dolore
 Pectora, sacrilego spiritus ore fugit,
 Impius horrendo permutat funere vitam,
 70 Horribili dirus morte domatur homo,
 Morte quid horrenda gravius censetur in orbe?
 Mors animam Diti mancipat, ossa luto.
 Nobile succedens exemplum protulit ætas:
 Cuius apud Paulum signa videre licet:
 Aereus excelso portarum vertice servus

Suspicitur, brutum gestat utrumque manu.
 Historiam dixi, quamvis horrenda videtur,
 Perfidiam signat gentis, Iuda, tuæ.

* * * * *
 * * * * *

Hæc simplex genuinumque sui temporis colorem representans fabula sic moleste fucata est in male conscripto libro *Die Bischöfe und Erzbischöfe von Köln* ... Von v. Mering u. Reischert. Köln 1843. 8°. I. p. 94...97. hoc modo: „Gelen erwähnt eines sonderbaren Denkmals, welches sich in ältern Zeiten über dem zur Immunität des St. Andreasstiftes führenden Thor befand [‘supra murum ante cimiterium’ sec. Nostrum]. Dasselbe bestand aus zwei menschlichen Figuren aus Erz, deren eine, einen Hund und einen Hasen, und die andere eine Katze und eine Maus in Händen hielt. Diese Symbole sollen eine Anspielung auf folgende Begebenheit sein: Im 13. Jahrh. lebte, der Sage nach, in Köln ein Jude, der sich in seiner Jugend den Studien gewidmet und es durch Fleiß und natürliche Anlagen sehr weit in den Wissenschaften gebracht hatte. Aus eigenem Antriebe und durch Einwirkung der ihn umgebenden Christen — die Quelle gibt dies nicht genauer an — entschloß er sich zuletzt dem mosaischen Glauben zu entsagen — ein Katholik zu werden und sich taufen zu lassen. Eine so plötzliche Bekehrung erregte zu jener Zeit in der heiligen Stadt Köln die größte Theilnahme, welche fast bis zum Enthusiasmus gesteigert wurde; und in der That war der Triumph der Religion hier um so größer, als der Jude als einer der aufgeklärtesten Köpfe seiner Zeit betrachtet wurde. Die Taufhandlung wurde öffentlich und mit großem Pompe vollzogen, und der Jude empfing von allen Seiten Glückwünsche. Es währte nicht lange, so äußerte der Bekehrte sich dem Priesterstande widmen zu wollen. Der kölnische hohe Klerus, der die vielseitigen Kenntnisse des Juden zu schätzen wußte, und eine gute Acquisition an ihm zu machen dünkte, sich auch sehr hohe Begriffe von dessen Moralität machte, kam seinen Wünschen mit der größten Zuorkommenheit entgegen. Der Neubekehrte wurde Priester, erhielt bald darauf eine Kanonichenstelle bei St. Andreas, und bezog die damit verbundene Wohnung neben St. Paulus. Seine Lebensweise als Priester und Kanonich war der Art, daß sich auch nicht das Mindeste dagegen zu erinnern fand: die strengste Erfüllung der Pflichten seines Standes schien vielmehr sein Hauptbestreben zu sein; er lebte still und einsam und hielt die Horas pünktlich. Zu seiner Belustigung hielt er in seinem Hofraum einen Hund und eine Katze, jedes dieser Thiere für sich getrennt, in einem besondern Behältniß eingesperrt, die er mehre Jahre hindurch sorgsam füttern und pflegen, aber niemals umherlaufen ließ. Endlich traf, nach vielen Jahren, eine schwere Krankheit den Kanonich, sein Zustand wurde immer bedenklicher, und seine Todesstunde schien ganz nahe. Da glaubte Jeder, er würde sich zu seinem Hintritte vorbereiten und bald zu den Heilmitteln der Kirche — den heiligen Sacramenten — seine Zuflucht nehmen. Aber wie sehr staunte man, als er nicht nur den Trost und Beistand der katholischen Kirche hartnäckig verschmähte, sondern sogar allen Priestern den Zutritt zu sich strenge untersagen ließ. Man unterließ nicht, ihm die dringendsten Vorstellungen zu machen, um ihn eines Bessern zu belehren — aber vergebens. Da sagte er eines Tages zu seiner Umgebung: „Wundert euch nicht, Leichtgläubige, die ihr das Lager des Sterbenden umsteht und mit leichter Mühe zu errathen wähnt, was in des Herzens geheimsten Falten steht! wundert euch nicht, wenn ich endlich sage, was euch gar seltsam klingt; verarget mir es nicht, wenn ich euren Gott Christum nicht als Gott erken-

Pag. 260.

Pag. 260. v. 29.

nen mag. *Wisset! in euerm Glauben blühte mir die Seligkeit nicht, und weit entfernt war ich sie darin zu suchen. Doch wozu der vielen Worte, wenn ein einziges Beispiel, welches die Natur euch bietet, genügt, euch zu belehren: die Natur ist wahr und treu, sie duldet keine Widersprüche, drum schaut und urtheilet selbst.* Hierauf befahl er einem Knaben sich in den Hofraum zu begeben und den ihm wohlbevusten Hund heraufzuholen; einem andern Knaben befahl er die Katze aus ihrem Behälter hervorzuziehen, und sie sorgsam auf dem Arm in die Stube zu bringen. Nachdem dies geschehen, ließ er noch einen lebendigen Hasen und eine Maus, welche er zu dem Ende lange genährt hatte, zum Vorschein kommen. Den Knaben befahl er ferner auf ein gegebenes Zeichen alle vier Thiere niederzusetzen und sich frei bewegen zu lassen. Kaum aber fühlte der Hund sich frei, als er, seinem Instinkte getreu, mit Pfeilesschnelle auf den Hasen losstürzte, und diesen erfaßte. Mit Begierde haschte die Katze ihrerseits instinktmäßig nach der Maus, tödtete und verschlang sie. Alle Anwesenden sahen mit gespannter Aufmerksamkeit, bald nach dem Kanonich, bald nach dem seltsamen Schauspiele hin. Eine feierliche Stille herrschte, die der kranke Kanonich zuerst mit folgenden Worten unterbrach: „Habt Ihr nun gesehen, wie wunderbar die Natur bei diesen unvernünftigen Thieren sich bewährt? Keines derselben hat das andere oder ein ähnliches in seinem ganzen Leben gesehen; alle Viere waren von dem Tage an, als sie das Licht der Welt erblickten von einander getrennt und jedes für sich eingeschlossen, und so haben sie gelebt bis auf die gegenwärtige Stunde und dennoch haben — wie Ihr seht — weder der Hund noch die Katze ihre Natur verleugnet, sondern sich vielmehr getreu als Thiere ihrer Gattung bewährt. Dasselbe gilt auch von dem Juden, er steht fest und unerschütterlich auf dem Glauben seiner Väter, und mag er noch so lange unter den Christen leben, mag er durch gegenseitige Bande der Liebe und Freundschaft mit ihnen verbunden sein, selbst Wohlthaten aller Art von den Christen empfangen haben, welche ihn zu Dank verpflichten: er verläßt den Glauben seiner Väter nie, und bleibt immer ein Jude. Und so wenig als es möglich ist, daß der Hase nach dem Hunde jage, und die Maus die Katze erfolge, eben so wenig wird es den Christen gelingen, einen wahren Juden zu überlisten und zum Christenthume zu bekehren. Das merkt euch Alle, die ihr mein Sterbelager umsteht, und vor Schauer und Entsetzen euch von mir abwendet, als ob ihr ein Medusenhaupt erblicktet; höret und erzählt es euern Kindern, tragt es in die Geschichtsbücher ein, daß auch die ferne Nachwelt es erfahre: „ein Kanonikus von Andreas war Jude, und stirbt als ächter Jude.“ Diese Begebenheit erregte damals große Sensation unter dem Clerus der Stadt Köln und bildete eine geraume Zeit hindurch das Tagesgespräch in allen gesellschaftlichen Zirkeln. Die Geistlichkeit konnte es lange nicht verschmerzen, auf eine so unerhörte Weise geöffnet worden zu sein, und das Volk wurde fast irre an der menschlichen Natur, indem es nicht begreifen konnte, wie das menschliche Herz eine solche Tücke und Arglist zu fassen vermöge.

Apparet ex istis 'æreis imaginibus', quæ sæculo xvi. ineunte 'adhuc erant super murum ante cimiterium', hodie non supersunt, narrationem de clerico Iudæo enatam, non imagines in memoriam conversi inconversi Iudæi exstructas fuisse. In Salomonis et Marcolfi disputationibus sæculo xvi. longe vetustioribus simile exemplum 'Plus valere naturam quam nutrituram' legitur hoc:

„Rex sedit ad cœnam cum maximo apparatu suorum, et Marcolphus sedens cum aliis inclusit tres mures in manicam tunicæ suæ: fuerat enim in curia

Pag. 260.

regis Salomonis catus ita nutritus, ut omni nocte rege cœnante teneret candelam duobus pedibus coram universis cœnantibus stans et duobus pedibus lucernam tenens. Cum iam bene omnes cœnassent, Marcolphus emisit unum de muribus, quem cum catus despexisset et post illum ire voluisset, nutu Regis est retentus, dumque de secundo mure factum fuisset similiter, Marcolphus emisit tertium murem, quem cum catus conspexisset, ultra non tenens candellam eandem reiecit et post murem currens illum apprehendit. Hoc Marcolphus videns dixit ad Regem 'Ecce, Rex, coram te probavi plus valere naturam quam nutrituram'. Dixit autem Salomon 'Proiicite eum de conspectu meo; si amplius venerit, dimittite currere super eum canes meos'. Marcolphus 'Nunc pro certo scio et dicere possum quia ibi est mala curia, ubi non est iustitia': cumque expulsus fuisset Marcolphus, cœpit intra se dicere 'Neque sic, neque sic sapiens Salomo de Marcolpho britone [? bricone? i. e. rixatore] pacem habebit', in sequenti autem die de lectulo consurgens cogitavit quomodo curiam regis intrare posset sic ut canes regis eum non devorarent. et abiens emit unum vivum leporem et posuit sub veste sua, sicque reversus est ad curiam regis. quem cum servi Salomonis vidissent, canes super eum eiecerunt; Marcolphus vero leporem emisit: protinus canes Marcolphum relinquentes leporem invaserunt. et sic Marcolphus venit ad regem. cumque rex vidisset eum, dixit „Quis te huc intromisit?“ Marcolphus respondit 'Calliditas non parva'.

Pag. 261.

- 1 *cimiterium*] i. e. cœmeterium, *κοιμητήριον*. sed sec. Ioa. de Ianua Catholic. „Cimiterium, a cimis, quod est dulcis, et sterion, quod est statio, componitur hoc cimiterium, rii, quasi cimisterium, id est dulcis statio animarum vel potius corporum. vel dicitur cimiterium quasi ciniterium, quia ibi cinis mortuorum teritur. vel dicitur a cis, quia cis, id est ante ecclesiam solet fieri. unde cimiteriolum, li, diminutive.“
- 5 *deberet coqui*] i. e. coquendo molliatur. Qua ratione ille ad sacram terram peregrinans mendicus, de quo Hebelius in thesauraphylaciolo rettulit, ut sibi ex silicibus et aqua iusculum coqueretur, etiam non nulla alia, ut olera carnesque, adhiberi iussit.
- 7 *apud ignem*] Etiamnunc Germanice dicimus *bei'm Feuer*.
- 8 *lucrum ... timorem ... proditionem*] Nullam harum causarum non habuisse Perpericornum, ut a Iudæis desciscens Christianus fieret, in his epistolis passim indicatum est.
- 11 *conservabit eum in fide*] cf. ad 77². et ad p. 260²⁶.
- 12 *nos debemus utique semper dicere*] i. e. dissimulanda est diffidentia nostra, ne audentius sibi fidant adversarii.
- 15 *antiqui grammatici . . . moderni et novi*] Scilicet recentiores, quos diu noverant, antiquos appellabant, modernos autem et novos eos antiquos quos recentiores demum (poetæ, humanistæ) in scholas introducere cœperant. Ridicula res est non illa appellatio, sed ex qua hæc enata est ignorantia.
- Alexander*] Doctrinalis cap. de tertia declinatione vv. 30. sqq.:
- Quod nomen proprium, quod non, ita sit tibi notum:
Id proprium dices, quod non notat univoce res
Plures: nanque duo sensu non signat in uno;
Non licet univoce proprium tibi plura notare.
- 16 *Diomedes*] Art. gramm. I. p. 306. (ed. Keil. p. 320.) „propria (nomina) sunt quæ propriam et circumscriptam qualitatem specialiter significant; item quæ

Pag. 261.

Pag. 260. v. 29 . . . Pag. 262. v. 12.

unica et sola sunt deorum, . . . hominum, . . . urbium, . . . provinciarum, . . . insularum, . . . montium, . . . fluminum . . . Propriorum nominum quattuor sunt species: prænomen, nomen, cognomen, agnomen . . .“

16 *Prisciannus*] Inst. V. 52. (ed. Keil. I. p. 174.) „Sunt quædam nomina semper singularia, vel natura, vel usu: . . . in his tamen ipsis est, . . . ut etiam plurali numero proferantur: . . . evenit sæpe eodem proprio nomine duos vel plures nuncupari . . .“

22 *pro posse meo*] Sic etiam Alexander c. 1. v. 9. „Hinc pro posse meo vocum regimen reserabo.“

25 *Sundis*] Sic 4. solam litteram S. habet 5. Suollis scribendum esse (cf. p. 21²⁴. 61¹⁴.) etiam id ostendit, quod Arnoldum de Tungari præceptorem suum singularissimum salutat. Ceterum Sundis nullius oppidi sive civitatis nomen est.

EPISTOLA 48. IOHANNES KALP ORTVINO.

33 *Ioannes Kalp*] Quidam ‘Conradus Kalb de nova ciuitate in Hassia’ in alb. acad. Viteb. inscriptus est a. 1510. Förstemann p. 33. Et ‘Frater iohannes Kolbe de Erfurdia or: sancti Augustini’ ibid. p. 15. — Lepidus ingenii lusus esse videtur, quod hæc epistola, parochiale quasi idyllium, a Vitulo scripta fingatur.

34 *perdere*] Cf. p. 239²⁰. 54.

venire de beneficio] amittere, non consequi beneficium, *um die Pfründe kommen*.

Pag. 262.

1 *esse contentus*] nihil amplius exposcere, non deinceps semper scire novalia.

3 *Elephas*] Kalpum de elephante quasi de re antea numquam visa loqui mirum non est: Ioannis Mylii Bornensis carmini panegyrico in Maximiliani II. in Viennam reditum anno 1552. edito adiectum est ‘Dyodecastichon de Elephanto a Divo Maximiliano ex Hispanijs reuertete adducto Viennâ, 6. Martij’ incipiens:

Quam grandi visa est nuper mihi bellua mole,
Teutonicis nunquam viva reperta locis.“

cf. *Denis Wiens Buchdr. gesch.* p. 500. — Catholic. „Elephantus: elephon [ἔλεφος, γεώλοφος] grece dicitur mons latine . . . et elephas . . . et dicitur a magnitudine corporis sui: quia formam montis preferat . . . Elephas mire castitatis creditur: ita ut si perdat coniugem nulli copuletur: inter siluas commoratur solus: biennio autem portat fetus: nec amplius quam semel gignit: sed nec plures: sed tantum vnum; viuunt autem trecentis annis. “. Vocab. lat. theut. inc. Regiftrū vocabularij (fol. 115^b): „Elephas, Elephancus, *helffant*, est animal inter alia animalia quadrupedia maxime quantitatis habens rostrum decem cubitorum ex carne cartilaginosa quo pabulum attrahit Et illud rostrum dicitur pro muscida [*proboscis*] Et super se portare turrim ligneam cum quinquaginta armatis. et dicitur elephas vel elephans ab elephos grece id est mons latine quia magnus est ad instar montis . . . Et dicitur barrus a barron grece id est grande vel forte latine quia grandem et fortem habet sui corporis dispositionem.“ Cf. impr. Plin. H. N. lib. viii. init.

7 *viderunt ei urinam*] cf. p. 50¹⁶.

8 *quinque centum*] quingentos. Scilicet quanto maioris pretii, tanto melior est medicina.

12 *geniculavit ei*] Sic in Mylii carm. l. c.:

„... Qui [elephas] te [Maximilianum], dictu mirabile, visum
Succiduis pedibus ceu quoddam numen adorat.

Facile cuivis in memoriam venerit locus Curtii de reb. gest. Alexandri M. vi. 5, 18., ubi de equo regio, „Bucephalam vocabant, quem Alexander non eodem quo ceteras pecudes animo aestimabat: nam ille nec in dorso insidere suo patiebatur alium, et regem, cum vellet ascendere, sponte sua genua submittens excipiebat, credebaturque scire quem veheret.“

- 13 *bar, bar, bar*] *barrit elephantus* (Fest. v. *barrire*. Spartian. *Get.* 5.), ipse *barrus* appellatur, *barrinae* eius aures, *barritus* eius vox (Hor. *epod.* xii. 1. Fest. l. l. *Appul.* flor. 358, 2. *Sidon.* ep. iii. 13. *Philox.* gloss. h. v. *Isid.* xii. 2, 14. cf. xvi. 5, 9. et ad v. 3. *adnot.*). Vide art. *Baritus* in ‘*Diefenbach Origines Europææ.* *Ff. a. M.* 1861. 8°. p. 249. n. 51. et *Zangemeister de Horat. vocib. singularib.* Berol. 1862. 8°. p. 9.
- 14 *rex Franciæ et rex Karolus fec. pacem*] *Novioduni d.* 13. Aug. a. 1516. *Du Mont Recueil des traitez de paix.* tom. II. Amst. 1700. p. 69...74.
- 16 *cautelosa*] ‘*Cautelosus, bewarsam, gewarnter, wise, vorsichtig, behendig, vol fürsichtikeit, ein vorteilischer, der da alwegen vorteil sucht.*“ *Diefenbach Glossar.* h. v.
neq. durabit diu] Ut h. l. *Huttenus*, ita *Pontius Heuterus* (ap. *Struv. Corp. hist. Germ. ed. Buder.* II. p. 979.) „... alterum [post *Parisiense d.* 24. Mart. a. 1514. initum] cum *Carolo Novioduni* fœdus faciens, non minus quam primum propter conditionum iniquitatem duraturum, quas *Carolus* .. admisit, ut sibi necessario in *Hispaniam* proficiscenti iter tutum rex *Franciscus* præstaret, neque absenti bellum inferret.“
- 17 *pastoria*] 1) *parochia, ecclesia, seu ipsarum bona et redditus.* 2) *domus pastoris seu curionis.* 3) *vid. Pastorium.* *Ducange* h. v.
- 18 *et habeo*] Sic quidem exemplum 5. sed cum 4. scribendum erat ‘*et habeo*’.
- 19 *annetas*] ‘*Aneta, anneta, anata, ant, antvogel, ente, hausente. anetes enten.*’ cf. *Diefenb. Glossar.* h. v.
in domo mea] Scilicet *bubilia, vaccarum, boumque stabula, iuxta cubilia diastasque* ab ipsis hominibus inhabitatas, sub eodem tecto etiamnunc in multis *Coloniensis dioceseos domibus villaticis* habentur.
- 24 *impinguare*] *mästen.* *Gloss. Philox.* *Impinguo, πινύω.* ‘*Impingware, feist, fett machen, mesten.*’ *Diefenb. Glossar.*
- 25 *coqualia*] *Küchen-, Fleischvorrat.* ut *bibalia Getränke, Kellervorrat.* *Coqualia* non habent *Vocabb. sed Coquinaria.*
semel ... taurum] *quotannis, singulis annis bovem cædam.*
mactare] *vult non sacrificandi causa, sed in domesticum usum cædere.*
- 27 *suspendere in fumo pernas iam Cato præcepit de r. r. in fine.*
retro] *post, ad posticam domus partem.*
seminare] *plantare, semine sparso educere.*
- 29 *stuffa*] h. l. ut 268³⁰ et 295³¹. est *Stube, conclave; non ut stuba* p. 208²⁶ = *æstuarium, Oefchen.* Cf. *adn. ad h. l.*
- 30 *Parati vel Discipuli*] cf. *Ind. biogr.* p. 431. art. *Paratus* et p. 390. art. *Herolt.*
ero habituatus] *Non ab ‘habituare, vestire, induere, habiller al. habituer’ (Ducange h. v.), sed ab habituari = habilitari, habilem se facere, s’habituer à, abilitàrsi.* *Habituati proprie dicti sunt beneficiati canonici ordine minores, alias clerici ‘qui ad alicuius ecclesiæ servitium se manciperunt absque*

Pag. 262.

Pag. 262. v. 13 . . . Pag. 264. v. 11.

ullius beneficii titulo certis pecuniarum distributionibus iuxta locorum consuetudines contenti'. Ducange voc. Habituali.

31 *laborare in horto*] hortum colere.

32 *esse pro me*] mihi vivere.

dicere orationes meas et legere missas] non aliis molestis officiis fungi quam quæ cum beneficio coniuncta sunt.

33 *non curare ista mundana negocia*] sed obcedere præceptis ecclesiæ, Ne clerici vel monachi sæcularibus negotiis se immisceant. X. III, 50. in VI°. III. 24.

Pag. 263. EPISTOLA 49. PHILIPPVS SARTORIS ORTVINO.

2 *Philippus Sartoris*] Cf. Ind. biogr. p. 405. sq. art. Langschneider. — Hæc epistula in non nullis cum Kuckuki, II. 10, convenit.

7 *epistolam ad papam*] datam Londini d. 28. Apr. anno 1515. cf. Consp. chronol. p. 137. ad h. l. et infra p. 279¹⁰.

9 *Novum Testam.*] Hæc Erasmicarum epistolarum commemoratio Huttenum auctorem huius epistolæ produnt. Erasmi dedicatoria ad Leonem PP. X. epistola primæ N.T. editioni præmissa data est Basileæ d. 1. Febr. a. 1516., inque eodem libro (adnot. ad I. ad Thessal.) illa fervens est Hutteni laudatio, quæ non parum Huttenici nominis gloriæ per omnem doctam orbem divulgandæ profuit, postea vero a Roterodamo in Huttenum exacerbato ommissa est. Vid. Hutt. Opp. I. n^o. xxxii. p. 103. sq. Cf. ad 75¹⁴.

10 *autenticare*] supra p. 19¹¹ autentizare.

11 *Magister sacri Palatii*] cf. Ind. biogr. p. 471. sq. art. Silvester.

13 *doctorem sanctum*] Thomam de Aquino.

20 *Cardinalis*] Bernardinus Caravajal. cf. Ind. biogr. p. 307. h. art.

21 *Io. Wick*] cf. ibid. p. 502. sq. art. Wick.

25 *non habet tibi dare pecuniam*] 'est depauperatus'. cf. ad 40¹⁴.

26 *ad inimicitiam facere*] Germanice *zum Feind* (non *zur Feindschaft*) machen. tibi . . . facere = cum toto ordine inimicitiam contrahere, totius ordinis odium in te suscitare.

27 *Groningen*] cf. supra ad 203⁸. sq.

29 *dabit ei centum ducatos*] cf. ad 196⁵. et 54¹¹.

quod falsificabit] ut falsificaret. Cf. Groningi prologum suæ translationis Speculi ocularis quem in Consp. chronol. p. 135. m. Ian. a. 1515. indicavimus, ubi tamen hoc subornandi crimen non memoratur.

30 *spero quod faciet*] Turpissimum calumniandi peierandique animum vix evidentius nudare possis. 'magistri nostri sunt falsarii et infames' p. 54¹¹.

Pag. 264. EPISTOLA 50. ADOLFVS CLINGESOR ORTVINO.

2 *Ad. Clingesor*] supra II. 25. Klingsesor.

5 *nuper intellexistis de me*] nuper (II. 25.) tibi scripsi.

8 *quendam*] i. e. ipsum huius epistolæ auctorem, Huttenum, ut infra sponte adparebit, quamvis 'ille qui dixit ista', p. 266²⁷. dicatur „natus ex Perlin“.

9 *Oij*] b et Oijj^a, ed. n. p. 171³⁵...172⁴.

10 *Ioh. Lichtenberger etc.*] Cf. Ind. biogr. p. 406. sq. h. art.

11 *Moguntie . . . impressa*] Latine 1488. et 1492. fol., Germanice 1488. fol. Hain.

Pag. 264.

- n. 10088. 10082. 10086. Mihi ad manus est exemplum Latinum Coloniae a. 1528. in 8°. editum.
- 12 *folio xvi.*] Verba a Pepericorno et ex hoc a Clingesoro tantum non omnia repetita sunt extrema capituli xiv., exempli Colon. cit. p. Eij^a: „Illud attendite, o religiosi Trevirenses et vos philosophi Colonienses, ne lupi rapaces introeant in ovile vestrum, fratres enim estis, ne alii accipiant coronas vestras. Temporibus enim vestris exurgent nova inaudita in ecclesiis vestris, quae almighty avertat.“ Ortvinus in apolog. epist. (p. 400²⁸. ed. n.) de ‘commisso crimine falsi, nequam editis prognosticis’ lamentatur. cf. locum ad p. 271¹³. transcriptum.
- 21 *Sophonia i.*] 12.
- 32 *sordida ... theologia*] Cf. Hutteni praefat. ad Nem. §§ 33. 36. sqq. (Opp. I. p. 181. sqq.) „nihil scire nunc theologos, quod non discere quis vel sine praecceptore posset.“ „quasi hoc tempore theologi non sint? Minime, sed quod tam nihili homines in apostolorum locum succedant...“.

Pag. 265.

- 1 *ipsi autem non sciunt*] Reuchlinus in Defens. ed. 1513. p. Aij^b. ad Caesarem ita: „Cogor autem in hac causa contra homines rudes, contentionis cupidiores quam veritatis, tenui filo dicendi, ... exiguo tantum sermone istis trivialibus sophistis apto, ut incondito et prope solœcisante rem omnem agere, ... ut me adversarii mei, alioqui animo vulpiones et bovinatores, lingua vero agrestes et barbari, latinitatis imperiti et humanorum studiorum peritissimi facilius intelligere possint.“
- 4 *movent inut. quest.*] Ipse e. gr. Ortvinus (Orationes quodlibeticæ pericundæ. Colon. 1508. 4°. p. ult.): „Ad gymnasium denique bonarum artium traducti cathedram primis conscendere ceperuntque dubia movere et quæstiones alter alteri proponere. Quesivit unus, utrum philosophia septem filias [sc. *viu artes*] peperisset uno tempore? Hic vero, utrumne Iugurta uxor fuisset Hannibalis. Alius autem, cuius mater diceretur Eneas, et quot essent vitia in appositione. Reliqui deinde Iohannem de Garlandia, Petrum helie et antiqua grammaticarum glosemata in celum usque efferebant.“
- 10 *Græcos etc.*] „Græci recesserunt ab ecclesia“ p. 241²².
- 12 *in Bohemiam*] Hutt. l. c. § 44. „... nullus tamen reperitur qui religionis zelo in Turcas eat fidem Christi prædicaturus, aut illos saltem in medio nostrum Bohemos ut erudiat...“
- 13 *ibi ... opus*] Hutt. l. c. „Profecto ubi nihil opus est, ferociunt...“
- 18 *nuper .. Erasmus emend. etc.*] Hieronymi opera tomis IX. fol. prodierunt Basileæ ex off. Frobeniana a. 1516...1518. cf. Panzer Ann. typ. VI. p. 196. n. 160.
- 19 *emendavit Novum Testamentum*] quod prodit m. Febr. a. 1516. cf. ad p. 263⁹. et Panzer Ann. typ. l. c. n. 159.
- 23 *de facto excommunicatus*] contemnis sanctos ordinisque nostri coryphæos.
- 27 *dummodo ... secum*] i. e. cum eo. Nam „qui cum excommunicato scienter communicaverit, excommunicationis poenam contrahit cum eodem...“ Clem. III. cap. 15. X. de sent. excomm. V. 39.
- 33 *sunt et fuerunt*] Petrus Ravennas anno 1516. vivere desierat; ceterum de morte viri nihil constat. anno 1508. Colonienses eum expulerant. Cf. Ind. biogr. p. 447. sqq. impr. p. 450. art. Ravennas, Petrus.

Pag. 266.

- 2 *senem Iohannem R.*] Reuchlinus d. 28. Dec. anni 1518. sexagenarius factus est.

Pag. 266.

Pag. 264. v. 12 . . . Pag. 267. v. 62.

- 12 *neque oculus vidit etc.*] cf. Paül. I. ad Cor. II. 9. vid. etiam Psalm. ad 257³¹. cit.
- 17 *extra ecclesiam Colonien.*] cf. Consp. chronol. p. 126. d. 9. Sept. a. 1513.
- 25 *quasi scriptor Col.*] „si essent veri theologi aut probi viri, . . . non velarent et occularent se cum isto trufatore.“ p. 196^{2. 89}. cf. ad 195³¹. 74¹³.
- 27 *natus ex Perlin*] Vix crediderim; fuerit natus ex Steckelberga, sed verum puto quod ‘ipse stetit Bononiæ’, quod additur „ubi fuit bene castigatus“, non ad discissam Viterbii buccam aliumve quendam gravem casum rettulerim, sed generaliter dictum fictumve putaverim, ut eo acerbius eius pravitatis, quod ‘adhuc loquitur contra theologos’ devoveretur.
- 30 *moriatur in gehenna*] Biblice ‘mittetur, ibit in gehennam, in gehennæ ignem, reus erit gehennæ ignis’.
- 31 *a qua deus conservet etc.*] Hoc in memoriam revocat illum in nomen sanctissimi per legatos nescio cuius conversi populi præstiti iuramenti clausulam ‘et erimus in comitatu tuo usque ad portas gehennæ’.

Pag. 267.

EPISTOLA 51. IOHANNES HELFERICH ORTVINO.

- 2 *Iuppiter*] Io. de Ianua Catholic. „Iovis. Iupiter dicitur quasi iuvans pater, et componitur a iuvo vel iuvans et pater . . . et invenitur in nominativo Iupiter vel Iovius . . .“ cf. sqq. vv. 9. sq. Hodie Coloniensibus Iuppiter sive Iuppiter est Iosephus Petrus.
- 7 *Celtis*] cf. Ind. biogr. p. 341. sqq. h. art.
- 8 *Sibutus*] cf. ibid. p. 469. sqq. h. art.
- 11 *ibi accepit unam antiquam vet.*] *da nahm er eine alte Vettel (zur Frau)*. Iam a. 1507. Lipsiæ prodierat Sibuti libellus, quo „astipulatur puellæ quæ hesternæ luce summam felicitatem in matrimonio dixit, gaudium vero in studentibus . . .“ cf. Ind. biogr. p. 471. not. 14. Ipse a. 1511. Wittenbergæ docere cœperat, ibique fere octogenariam eum uxorem sumpsisse hæc Iovialis epistola docet. *quæ vivit . . . plus*] Cf. Olear. de fide concubinar. (ed. Zarnck. p. 93.) „ . . . super quam nullus requievit, nisi . . . in responsorio omnes gentes cum psalmo ‘Laudate eam omnes gentes, Monachi, clerici et studentes, in Donato septuaginta octo vel paulo plus . . .‘“
- 13 *ambulavi ex Prussia*] Ne quis ex his verbis Eobanum Hessum huius epistolæ auctorem esse supicetur, moneo, illum, cum hæc scriberetur, nondum in Prussia fuisse.
- 16 *adhuc bona in forn.*] Paul. I. ad Cor. VII. 2. „propter fornicationem autem unus quisque suam uxorem habeat, et una quæque suum virum habeat“ *scit . . . eam*] Sic et aliorum professorum uxores non solum Wittenbergensium, et longe etiam post illa tempora faciebant. ius braxandæ vendendæque cerevisiæ in non nullis universitatibus usque ad hoc sæculum non minimam partem salarii professoribus concessi faciebat.
- 19 *Corinna mea, Lesbia etc.*] Poetas interpretabatur Sibutus, itaque amatam puellam suam nonpuellam ex Ovidio Corinnam, ex Catullo Lesbiam, ex Propertio Cynthiam vocabat.
- 26 *Bilibaldus nescio quis*] ut p. 278²². Hæc Ortviniana hebetissima impotentissimaque superbia, qua de ‘Bilibaldo nescio quo in Nurenberga’ (Peperic. Defens. p. 156²⁰. ed. n.) questus est, semper delectabilis et fuit et erit. ea genuit etiam sequens carmen, quod ex libelli in Ind. serr. p. 113. n. xxxii. indicati ultimo folio transcribo:

HIERONYMI EMSER

SAPPHICVM AD BILI

BALDVM PIRCAIMER, QVEM

Probi illi Magiftri Noftri per contemptum

nescio quem

appellauerunt.

Nefcio quis nofter Bilibaldus ille
Pirckheimer clarus titulis auitis
Clarior fama ftudiisque parata
Non morituris.

Nefcio quis nofter Bilibaldus ille
Rauricis primum mihi uifus agris
Primipilaris nitido corufcans
Marcius ære.

Nefcio quis nofter Bilibaldus ille
Norica poft hac mihi notus urbe
Conful & magni Ciceronis inftar
Ore foroque.

Nefcio quis nofter Bilibaldus ille
Cæfaris dudum mihi uifus aula
Aureos inter proceres fenator
Vrbis & orbis.

Nefcio quis nofter Bilibaldus ille
Cuius illuftrem pharifea corda
Ferre fplendorem nequeunt ut alium
Noctua folem.

Nefcio quis nofter Bilibaldus ille
Cum fuo Reuchlin probe uterque feitus
Vinet æternum ualeant Magiftri
Barbara turba.

27 *Wimphelingus . . . Augustinenses*] Cf. infra ad p. 288.

28 *Brant . . . prædicatores*] pro immaculata virginis conceptione, quam prædicatores contra Franciscanos acriter negabant, variis carminibus anno 1498. editis decertauerat, in quibus prædicatores 'maculistas, proteruam pecudem, miseros asellos, rabidos canes' et quæ sunt similia appellat. Cf. Zarneckii edit. *Brants Narrenschiff*. Lpz. 1854. 8°. p. 174. sqq. et p. xxxiii. — Vide etiam nostr. Ind. biogr. artt. Bernense scelus, Brant, Wirt.

34. sqq. *reuelatio . . . ordinis* [Ordininis *operar. errore*] usque ad Pag. 268.

8 . . . *de fine mundi*] Ad hunc locum explicandum nihil habeo, nisi quod Ind. biogr. p. 459. sq. art. 'Rilla' protuli.

EPISTOLA 52. HENRICVS SCHLVNTZ ORTVINO.

12 *Schluntz*] 'Magistri nostri Schluntz in universitate Erdfurdensi' commentum, quod inde ab a. 1556. his epistolis O. V. adici solet, legitur p. 317. sq. (vol. VI.) — „Erphurdienses suam illam pinguem et crassam cerevisiam peculiari vocabulo Schlunecz appellitant“. cf. Ind. biogr. p. 346. art. Cerevisia. — *Schlunzen* apud Treuiros vulgo idem est ac *schlenzen* ap. *Schmeller Baiern*. WB. III. p. 454.

15 *hic et . . . honestis*] cf. ad 16²⁷.

17 *proficualem*] idem quod proficuum, *nutzbar, bequem*, ut sunt libri quos asinorum pontes appellamus. cf. Ind. biogr. p. 320. not. 5. art. Buridanus.

19 *Rationale divinor.*] Guilielmi Durandi cf. Ind. biogr. p. 359. art. Durandus.

23 *intentionaliter defensorium*] eo consilio, ut esset apologeticus, defensio veræ religionis.

24 *sequaces*] cf. Hutten. Opp. I. p. 179²⁷.

dando eis bonas scommas] salse deridens, lepide ludibrio eos habens. *Scommam* p. 184⁷ recte neutr. (σκόμμα), sed etiam p. 272²⁹ est 'dando ei bonam scommam'. Diefenb. Glossar. „Scommam [non addito genere nominis] *spätzle, schmitz-* vel *speywort*."

25 *met*] Ita solum 'met' cum verbo, non præcedente pronomine vel nomine,

Pag. 268.

Pag. 267. v. 26 ... Pag. 269. v. 33.

- pro 'ego' vel 'ipse' vel 'egomet', 'ipsemet' legitur etiam p. 55³⁴ 69³⁰ 74⁶
Ortvinus etiam 'metipse' pro 'ipsemet' sive potius pro 'ipse' posuit p. 113¹⁶.
- 27 *facitis mihi iniuriam*] *Ihr thut mir Unrecht, missverstehet mich*, non recte interpretaris animum meum.
- 28 *quod parvi p. . . libros*] i. e. te mihi despectui esse, ac si haberes paucos libros. Itaque parvi penderet eum, si non haberet multos libros. Ortvinus ipse doctum ex librorum copia aestimat p. 269^{1. sqq.}
- 30 *stiffa*] cf. ad 262²⁹ Synonyma sunt studiorium, studitorium, studorium.
- 32 *asseribus*] *Holzdeckeln*. „Asser, bret. rauo. schwarte. delen. laden vulgo dil. bort.“ „Asseres, asserum, lado. eyn lade von bredern. rauin. assares i. lat. tas“. Diefenb. Glossar. hh. vv.
- bergamenibus*] *Pergamentdeckeln*; pergameno solo, non asseribus chartæve densatæ, quam nos *Pappdeckel* vocamus, superducto inclusi libri. „Pergamenum, pergumenum, pagamenum, pergamentum, pîrgamentum, *pergamen*, *pergament*, *pergumene*, *permut*, *permet*, *perkement*, *pîrment*, *börment*, *berment*, *bermend*, *bermut*“. Diefenb. Glossar. h. v.
- per totum . . . supertracti*] *Ganzlederbände und Halblederbände*. Hodie *Ganz und Halb-Franzbände*.
- 34 *flabellum*] „*wadil, wadél, wedel, weddel, widdel . . . wayer. wegers. weygel. wegel. quest. quast. vliegen quast. foche. fucher, fächer. puster*“. Diefenb. Glossar. h. v.
- Pag. 269.
- 1 *tenetis . . . honore*] *Ihr haltet sie sehr in Ehren, in großen Ehren*. bene curas eos.
- 2 *honorat*] curat, magni facit, minime negligit.
- 4 *dogma*] 'doctrina, documentum, docma, lere, leer, ler, lare, lernung, lernung'.
- Diefenb. Glossar. h. v. Verterim h. l. *gute Lehre*.
- 5 *Neumberga*] Dubitare possis utrum Naumberga an Noreumberga voluerit scriptor. 'ex Nurenberga' etiam epistolæ I. 7. et 14. datæ sunt.

EPISTOLA 53. IOHANNES SCHLVNTZICK ORTVINO.

- 7 *Schluntzick*] i. e. *Schluntzig*. cf. ad 268¹².
- 9 *criminatis*] accusas, vituperas, exprobras mihi silentium.
- 12 *duas litteras*] Dolendum est quod utraque epistola Ortvino reddita non fuit, qui certe nobiscum, si eas accepisset, in 'suo Epistolari' (p. 186¹ 187^{1. 19}) communicasset.
- et non est adhuc medius annus*] necdum sex menses præterierunt, ex quo ad eum scripsi.
- 13 *presentaverunt sibi*] reddiderunt ei. Fortasse in interioribus tantum epistolis clausis cuinam reddendæ essent, inscripserat noster Hans Schluntzig.
- 16 *ex Florentia versus Romam*] Hoc iter incidit in m. Febr. a. 1516. cf. ad 197²³.
- 19 *impetr. . . Franciæ*] cf. cit. adn. ad 197²³. et quæ art. 'Grimanus' relata sunt.
- 21 *ego . . . sum*] Exodi III. 14.
- 23 *sum utique*] Luc. VII. 26.
- 24 *inceditis per pedes*] pauper (cf. ad 75²¹ 19²²), qui antea intrasti 'Romam cum duobus vel tribus equis, habens pecuniam in banco et dans propinas' p. 194¹⁵. cf. paullo infra vv. 29. sqq.
- 26 *hi in curribus etc.*] Psalm. XIX. 8.
- 28 *rorate etc.*] Iesai. XLV. 8.
- 30 *habere . . . pedes*] cf. ad v. 24.
- 33 *Qui dare etc.*] Henischii *Teutsche Sprach*. Augsb. 1616. col. 1384. Alias 'Gra-

Pag. 269.

tius est donum quod venit ante preces', 'Geben ist doppelt werth, wenn man nicht begehrt'. *Wander Sprichw.* I. col. 1368. n. 39. *Ungern giebt der viel fragt.* ibid. n. 133. *Was man ungebeten giebt, ist doppelt lieb.* n. 145. *Wem's Ernst ist, daß er geben will, der giebt heraus und fragt nicht viel.* n. 154. *Wer einem geben will, der frag' nicht, ob er's haben will.* n. 165. *Wer geben will, der giebt heraus und fragt nicht viel.* n. 172. *Wer gern giebt, der fragt nicht viel.* n. 178. *Wer gern giebt, läßt sich nicht lange bitten.* n. 181. et similia.

Pag. 270.

1 *velociter ire]* properare.4 *Iohannes von der Wick]* cf. Ind. biogr. p. 502. sq. art. Wick.5 *currit et recurrit]* officiose Reuchlini causam agendo per urbem discurrit, *läuft hin und her.*

imposuit] præsentavit, ut hodie loquimur, iudiciis. cf. *Consp. chronol.* d. 19. Ian. a. 1515. et d. 2. Iul. a. 1516. Reuchlini *Acta iudicior.* pagg. I ij. sqq., unde hæc enotanda esse videntur: „... comparuit in iudicio legitime coram nobis magister Ioannes van der Wyck procurator prædictus ... et primo exposuit nobis et allegavit, quod, licet ... episcopus Spirensis ... libellum Oculare speculum ... sua diffinitiva sententia rite causa cognita de consilio tam utriusque iuris doctorum quam theologiæ magistrorum approbatæ lectionis declaraverit, ac per Ia. de Hochstraten, ... domini Ioannis [Reuchlin] et libri sui insidiatorem ac adhærentes eiusdem temerarie et iniuste diffamatum pari sententia pronunciaverit, ..., contra leges, canones, ius divinum et bonos mores librum ipsum huiusmodi indirectis et obliquis viis detractorie contra evangelicam doctrinam, quam profitentur, diffamare et ad sororinas et fratras theologiæ assertæ facultates adversus iudiciales sententias .. recurrere, et falsas et ementitas detractorias et diffamatorias sententias reportare ... ac fere crimina læsæ maiestatis libellique famosi et vis publicæ ac privatæ per præmissa impune committere“ et q. s.

13 *audivi etc.]* Quanta confidentia Reuchlini supprimendi Hochstratus post molestissimam Spirensis sententiam (d. 29. Mart. a. 1513. dictam) Romam venerit, etiam hæc epistolæ passim testantur (cf. e. gr. ad proximè superiorem v. 24. adn.); neque minus quantæ difficultates Reuchlini causæ oppositæ fuerint, ex magna tum ipsius Reuchlini tum amicorum eius maxime per annos 1515. et 1516. scriptarum epistolarum copia cognosci potest. cf. *Consp. chronol.* p. 135. sqq. ad hos annos.

17 *omnes Curtisani tim. eum]* Sed nunc Fortuna verterat rotam. cf. p. 75⁴. sqq.

19 *Questenbergk]* cf. Ind. biogr. p. 446. hunc art. *eiam]* error typogr., corrige 'etiam'.

22 *Istis sic stantibus]* Quæ cum ita essent.

23 *si est dignus]* Si per universitatem, quæ doctorem fecit Wickium, (Coloniensem puto) liceret, aperte indignum eum appellaret scriptor. Sane hoc 'si est dignus' contrarium est modesto theologorum 'quamvis indignus'.

29 *collegit artic. hæreticales]* In colligendis hæreticalibus articulis et ad ignem damnandis hæreticis omnis Hochstrati ars et delectatio posita erat. cf. quam egregie minis insectatus est Erasmus „Si ego venio ad Almanniam, ... ego volo sibi super cutem“ p. 75¹⁵. sqq.

30 *nunc est aliud]* cf. ad sup. v. 17.

32 *fuit post disputatum]* d. 2. Iul. a. 1516. cf. *Consp. chronol.* p. 139. ad h. d. et ibi citt. Reuchlini *Acta iudicior.* fol. ult.

Pag. 270.

Pag. 269. v. 33 ... Pag. 271. v. 30.

a *theologis votatum*] sententiam suam singuli iudices commissarii dicerent, suffragium ferrent. In Vocabb. 'votare' hoc sensu non legitur, sed = vertere, et = vovere, spondere.

Pag. 271.

4 *talia vituperia*] cf. p. 269⁹.

EPISTOLA 54. WILHELMVS BRICOT ORTVINO.

6 *Bricot*] Thomas Bricot, theol. prof. Paris., Aristotelis, Petri Hispani Georgiique Bruxellensis libros de logica tum commentatus est, tum in brevius contraxit. cf. Fabric. bibl. med. et inf. æt. VI. p. 691. sq. Panzer Ann. typ. V. p. 115. X. p. 195. Hain Repertor. n. 3966...3977. Fortasse mutato prænominem hic scholasticus scriptor huius ep. scriptor fingitur. Possis autem pari iure de Wilhelmo Britone cogitare. cf. Ind. biogr. art. Brito et inscriptionem ep. II. 56.

9 *sed non iuvat*] *aber es hilft nicht*, tu tamen semper novas nova referentes literas a me postulas.

11 *Finck*] cf. p. 196²⁸. et Ind. biogr. p. 370. art. Finck.

12 *habuerunt me rogatum quod*] *haben mich gebeten, daß* — rogaverunt me, petierunt a me, ut ..

epitaphium] Quantum hæc epitaphia (cf. p. 22. 29. sq.), ab ipso compositorum (cf. p. 410. sqq.) *παρωδά*, Ortvinum momorderint, ipse epist. apologet. p. 400²⁶ prodidit exclamans „Væ vobis falsariis, qui nostra epitaphia et laudabilem aliorum [*vult maxime* Ortvinianam] doctrinam pervertentes illorum loco rythmos ponitis impurissimos commissoque per vos crimine falsi nequam editis prognostica [cf. ad 264¹²], mihi illa insonti et immerito ad multorum principum, civitatum optimorumque virorum offensionem ac sacræ astronomiæ [!] irrisionem non incruente [!] asseribentes.“

14 *extinctus*] Procul dubio non scelerata manu, sed gastricismo. cf. cit. art. Finck.

16 *bibit Cursica vina*] cf. ad 193²⁴.

17 *charitate vera*] non ficta. cf. ad 15¹⁹.

18 *rogo de vobis*] te rogo, peto ex te, ut me instruas, ut mihi explices.

19 *sententiant*] 'Sententiare, *orteln, verorteln, verordeln, urteln, orteyln, verurteyln*'. Diefenb. Glossar. h. v. Sententia Parrhisiensium doctorum contra Renchlinum lata est d. 2. Aug. a. 1514., sed non ea, quæ potius 'libelli auctorem ad revocationem compellendum' esse pronuntiavit (cf. Peperic. def. p. 141²⁰), sed Erphordiensis sententia d. 3. Sept. a. 1513. lata ea quæ hic allegantur 'citra tamen ... habemus', neque hæc quidem iisdem verbis continent: cf. Peperic. Def. p. 136³⁹...137² et ¹⁹ et ibid. p. 138⁹...¹³ similia verba sententiæ Moguntinensis d. 13. Oct. a. 1513. latæ.

22 *non scio quid est*] discrepare mihi videtur. Scilicet Bricotus, ut Hochstratus et universaliter inquisitores hæreticæ pravitatis nolunt inter errores qui sibi videntur, et crimina distingui.

24 *causa efficiens*] Culpa est 'causantis, non causati'.

26 *Lovanienses etc.*] Hanc epistolam d. 23. Mai. a. 1515. scriptam exhibet Peperic. Def. p. 150...152. ed. n.; verba a Bricoto reprehensa sunt „Suscepimus ... non parum nobis spiritualis iocunditatis attulit“ p. 151^{17.399}.

28 *papa etc.*] Putes ipsam prædicatorum conscientiam audire.

30 *compassionem habere*] *Mitleid haben*. cf. I. Cor. XII. 26. et ep. ad Hebr. IV. 15. „Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus no-

Pag. 271.

stris...⁴. Diefenb. Glossar. „Compassio, compatio, *mitleydunge, medelidinge, entfarnnisse*“, *Erbarmen*.

33 *in veritate nunquam compertum e.*] Forensis formula, *ist niemals in Wahrheit erfunden worden*, i. e. minime probatum est.

34 *ille etc.*] Reuchlinus. Evangelice gemit: Matth. v. 44. (Luc. vi. 27.) „Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persecutibus et calumniantibus vos...“.

Pag. 272.

1 *Philocapniones*] Reuchlini amici, Reuchlinistæ. Lepidum hoc: *philos = filius*.

2 *petit quod moriatur*] Multis locis Pepericornus se nihil nisi veritatem scribere, perfidiis ac calumniis vexari, contraque has sese defendere, nihil nisi ius suum se persequi, mori velle, siquod mendacium dixisset, et similia exclamavit. cf. e. gr. protestationes defensionis suæ adiectas, p. 175. sq. p. 165. 159. 88. etc.

3 *Psalmistæ*] cxv. 11.

5 *proch dolor*] frequentissima Ortvini exclamatio.

6 *in defensione sua contra fam.*] p. 164¹⁴. sq. „cum Iudæus essem, vixi Iudæorum more... semper tamen citra cuiuscunque infamiæ nævum...“.

8 *pie credendum e.*] quicquid verum quidem non est, sed causæ fidei adversum. cf. 192¹. et Ortvinianorum libellorum permultos locos.

10 *manebit Christianus*] Quicquid dubitent adversarii (cf. ad 77²), ipse Pepericornus Def. p. 176¹⁴ in fide catholica se moriturum esse adseverat.

12 *estis filius presbiteri*] cf. infra epist. 62.

EPISTOLA 55. SYLVESTER GRICIVS ORTVINO.

18 Sub nomine ficto Sylvestri Gricii Ulricum Huttenum latere præter alia indicia tum nomina commilitonum amicorumque atque adversariorum, tum sui ipsius commemoratio ostendunt. Fortasse lusus videbatur æqualibus, quod a Gricio Gracio scriberetur.

20 *sum iuratus*] Quod iuramentum, se utilitatem honoremque universitatis semper defensores promoturosque esse, secundum omnium universitatum facultatumque statuta qui ad gradum academicum promovebantur, præstare debebant, hodieque similiter præstari solet.

21 *articulariter*] de singulis.

23 *dicatis*] renunties, referas.

quod... hoc] ut prudenter personarum habita ratione consilia capere ac defensiones aggressionisque instituire possent.

24 *hospitio coronæ*] cf. ad 17²⁵.

faciunt... nequitias] *Schalkheiten, Schimpf anthun, böse Streiche machen*, acerbè irrident.

27 *Keilbach*] Francofurtensis. cf. Ind. biogr. p. 402. art. Keilbach.

29 *Meyer*] notus nobis parochus Francofurtensis prædicatorii ordinis (cf. Ind. biogr. p. 415. sq. art. Meyer), quem fallacias suas etiam contra Reuchlinum faciendi causa sæpe Moguntiae in curia archiepiscopali circumspexisse constat. *dedit ei bonam scommam*] cf. ad 268²⁴.

30 *Hutten... bestialis*] Laur. Behaim ad Pirckheim. ep. d. 27. April. a. 1517. (Hutt. Opp. I. p. 133.): „et ille Huttenus, qui forte auctor est illius libelli seu epistolæ, ipsemet, ut scribit, sibi ipsi obloquens quasi sit magnus truffator seu bestialis, ut forte vitaret suspicionem auctoris“.

Pag. 272.

Pag. 271. v. 33 . . . Pag. 274. v. 24.

- 32 *feri inimicus*] missurus eis esset litteras bellum indicentes (*Fehdebrief*), ut anno 1522. misit Petro Meyero. cf. Hutt. Opp. II. p. 114. sqq.
- 33 *amputare nasum et aures*] Erasmi ad Luther. ep. d. 8. Mai. 1521. (Hutt. Opp. II. p. 409, 32. sqq.) „De vita Hutteni, . . . de amputatis auriculis duobus prædicatoribus, . . . in vasibus tribus abbatibus in via publica . . . nullum in Spongia verbum fecerim . . .“

Pag. 273.

- 1 *abivit . . . ad fiendum doctor*] Epistola exeunte a. 1515., quo tempore Huttenus iterum in Italiam profectus erat, scripta fingitur.
- 3 *de Bock*] Curia Moguntinae, ut videtur, officiales. cf. Ind. biogr. p. 314. art. Bock. *in illo sacro actu*] prædicatoribus ignominiosissimo, d. 13. Oct. a. 1513. Moguntia celebrato. cf. Consp. chronol. p. 128.
- 8 *luserunt cum talis*] cf. ad 72²⁰.
- 9 *Huttichius*] qui ‘ex antiquo odio percussit’, bonum Schlauraffum ‘cum scamno’ p. 203. v. 164. cf. Ind. biogr. p. 398. art. Huttichius.
- 10 *Weydman*] Basiliensis Moguntia docens, qui Schlauraffo pugnum dedit. p. 203. v. 165. cf. Ind. biogr. p. 502. art. Weydman.
- 12 *Eucharius*] Gallinarius sive Germanice *Henner* sive *Haner*? cf. ibid. p. 366. art. Eucharius.
- 13 *Carbachius*] Moguntia docens et in officina Schæfferiana corrector, item Antischlauraffianus: p. 203. v. 162. cf. Ind. biogr. p. 338. art. Carbach.
- 19 *Adularius Schwan*] Ceterum non notus cf. ibid. p. 466. art. Schwan.
- 22 *concludere*] cf. ad 242⁴.
- 23 *Henr. Han*] Hunc alibi canentem non audivi. cf. Ind. biogr. p. 388. art. Han.
- 30 *Falckenberg*] cf. ibid. p. 369. hunc art. et supra I. ep. 44.
- 37 *Wigandus de Solmß*] cf. ibid. p. 473. art. Solms.

Pag. 274.

- 1 *Huttichium*] cf. proxime sup. vers. 9.
- 3 *Wernherus*] cf. Ind. biogr. p. 499. sq. h. art. *Summa Thomæ*] cf. ibid. p. 483. sq. art. Thomas Aq.
- 4 *formalitates Scoti*] cf. ibid. p. 466. art. Scotus, Duns.
- 6 *singulis septimanis*] Stilo Obscurorum magis conveniret ‘omnibus septimanis semel’, *alle Woche einmal*.
- 8 *Bartholomæi*] Zehender. cf. Ind. biogr. p. 512. sq. h. art.
- 9 *opponunt s. etc.*] Formam iudicarii processus observant, ut moris est in negotiis curia Romanæ. „unus qui tenet opiniones Reuchlin“ est quasi advocatus diaboli, contra quem alii, i. e. reliqui socii sancti prædicatorii ordinis partes tenent zelosissimisque suis fratribus triumphum decernunt.

EPISTOLA 56. GILBERTVS PORRETONIVS ORTVINO.

- 15 *Porretonius*] Nomen celebris episcopi Pictaviensis (a. 1141...1145.) hic adsumit Huttenus. cf. art. Porretonius. Hæc epistola quasi cum Dollenkopffii I. 28. certare videtur: ut hæc ‘in poetria’, ita Porretoniana ‘in iuristria’ excellit.
- 19 *opinionem*] Opinari, opinio etc. sæpe duabus p. scribebant medio ævo.
- 23 *termini*] i. e. artis vocabula, *Kunstausrücke*. „Terminus est vox significans universale vel particulare . . .“ Petr. Hisp. ap. Prantl. *Gesch. d. Log.* III. p. 51. not. 199. cf. ibid. passim.
- significant*] i. e. significant.
- 24 *iuristici*] Ut nos dicimus *juristische, kanonistische* et similia. Vix minus bar-

Pag. 274.

- barus est hodiernus Latinorum quidem vocabulorum, sed a Latina significatione abhorrentium usus 'termini iuridici'.
- 24 *et bene: sunt etenim*] cf. evang. sec. Ioann. XIII. 13. 'Porretonius prius est theologus', ante quam ad 'iuristica' se convertit.
- ex glosis et Accursio*] i. e. ex Accursiana glossa. cf. Ind. biogr. art. Accursius.
- 26 *Latus clavus*] Glossa in L. 4. ('Si Rufinus) Cod. de testam. milit. VI. 21. „Lati-clavius nomen est dignitatis. Vel ... tribunus inter confertissimos ... recuperabant.“
- 28 *Epistographum*] Sic non operarum aut Porretonii, sed vetustiore errore pro 'Opisthographum', *ὀπισθόγραφον*. Gl. ad Ulp. L. 4. (Chartæ appellatio) Dig. de B. P. sec. tabb. XXXVII. 11. „In opisthographo i. e. in tabula ... fit, ... et dicitur ... opum“.
- 31 *Abaces ... Corinthia*] Gl. ad Iavol. L. 100 (98.) § 3. (L. Heres meus § Cui Corinthia vasa legata essent, et *βάσεις* quoque) Dig. de legatis III. XXXII. „Ἐνεγ scilicet illę abaces, et sunt pretiosę: unde non debentur. si vero Corinthię, id est de vili materia, ut de palea vel herba palustri, quales venduntur Bononię ..“.

Pag. 275.

- 2 *Baluca*] ne per error. pro uc. Baluca sic ut hic v. 2. habet, explicatur in Gl. Accurs. ad L. 1. Cod. de metallariis XI. 6. Cf. infra additum Excurs. 1.
- Prothyrum*] Gl. ad Pompon. L. 245. (Statuę affixę) § 1. (Idem Labeo ait Prothyrum) Dig. de verbor. signif. I. 16. Cf. infra additum Excurs. 2.
- 5 *Obsonatores*] Glossa ad Marciani L. 65. (68.) pr. (Legatis servis. ... cubicularios autem vel obsonatores ...) Dig. de legat. III. XXXII. „Obsonatores s. q. e. d. in lecto: vel obsonatores qui resonant et cantant domino in mensa“. Istud 'in lecto' posuit glossator propter præcedens 'cubicularios' et 'obsonator' videbatur ei compositum ex 'ob' et 'sonator'.
- 6 *Hypocaustum*] Glossa ad Ulp. L. 16 (siquis mihi mand.) D. mandati XVII. 1. „Hypocausta ab hypo, quod est sub, et steron, quod est statio [cf. supra ad p. 261¹. v. cimiterium], id est subterranea statio in estate bona“. Sed Gl. ad Ulp. L. 55(53). § 3. (L. Ligni § Lignis) Dig. de legat. III. XXXII. sic habet: „Hypocaustorum. ubi stant egroti, qui quandoque indigent igne, ut argu. mandati. L. siquis mihi [i. e. cit. L. 16.] Accvrsivs“.
- 7 *Gallus gallinacius*] Glossa ad Modestini L. 9. pr. [L. Poena parricidii] Dig. ad L. Pompeiam de parric. XLVIII. 9. „Gallinaceo. id est cum gallo qui non habet testiculos, quia fortius pugnat cum serpente: vel gallo qui habet testiculos, et gallinaceo, qui non habet secundum alios. ut dicimus in vulgari Iste est gallus gallinaceus, id est femineus. vel dic gallinaceus qui diligit gallinas: qui fortior est: ut vir uxorius qui diligit uxorem“.
- 10 *Horatii*] carm. I. 2. 20. „uxorius amnis“
- Dięta*] Glossa ad cit. L. 55. § 3. D. de legat. III.: „Diętarum. in aulis, ubi stant domini ad ignem“.
- 11 *Chorus*] Glossa ad Celsi L. 79. (77.) pr. (L. Si chorus) Dig. de legat. III. XXXII. „Si chorus. servorum cantantium cum instrumento quodam musico quod dicitur chorus. habet et alias significationes ut supra de edili. edi. I. eiusdem [L. Cum eiusdem, 34. pr. D. XXI. 1.] Accvr.“
- 12 *Centumviri*] Glossa ad Iustiniani L. 12. pr. (Cum hereditatis petit.) Cod. de petitione hereditatis III. 31. „Centumviralis. fuit enim inducta a senatoribus qui erant centum numero etc. Accvr.“

Pag. 275.

Pag. 274. v. 24 . . . Pag. 275. v. 17.

- 13 *Patritius*] Glossa ad § 4. Inst. quib. modis ius patr. pot. solv. I. 12. „Patriciatus. erat enim patricius quasi principis pater . . unde Salustius O patres conscripti . nam etc.“ ut habent versus 14, 15.
- 15 *Semper . . in iure*] Quotiens de re ad utrumque ius (civile et canonicum) pertinente dubitabis, scire quid volueris.
- 17 *qui sunt*] scilicet Reuchlin (quem tamen extra mundum, si possent, promoverent theologi) et aliquis iurista, quisquis sit.

EXCURSUS 1. ad p. 275. v. 2.

Balnea est vas lucens, vel quasi baiulans lucem vel lancem.

Quod monstrum explicationis verbi balneæ sive balneorum ne Accursium quidem protulisse suspicabar vel antequam diligentius omnium glossæ locorum, quibus illud verbum aut definitur aut explicatur, inspectione persuaseram mihi glossatorem satis bene eiusdem significationem notam habuisse. Itaque non *balnea* (quamvis ita Porretonium scripsisse finxerit Huttenus, huius epistolæ auctor), sed similibus litteris scriptum vocabulum illa glossa explicari intellexi, quod aliud nullum quam *balluca* esse simul ac videram, toti quæstioni sua lux baiulata erat. Nam ad legis 1. Cod. Iust. de metallariis XI. 6. (quæ sumpta est ex Theod. Cod. eiusd. tit. X. 19. constitutione 3.) verba ‘. . octonos scrupulos in balluca (quæ Græce *χρῆσαμμος* appellatur, cogat exsolvere . . ’ glossa Accursiana hæc habet „. . Item scrupulus est xxiiii. pars uncie . nam iii scrupuli faciunt „drachmam et viii drachmæ unciam secundum physicos, et sic viii scrupuli „id est tertia pars uncie, quæ solvitur in balluca, id est utilitate publica . „nam chrysanos græce, latine utilitas dicitur. Vel *balluca*, id est vase lucente, „ut *cassa* [arcæ, capsæ] *Cardinalium*, quasi *lucem baiulans, vel lancem*. et dic „eius metalli, in quo versatur, non autem si in plumbo exerceat, dabit in „argento . . .“ Adparet Accursium vocabulum *balluca* ex *baiul* et *luc* sive *lanc* compositum esse, et cum Græco *χρῆσαμμος* confudisse *χρησιμος* sive *χρησιμον*. in illo quidem peccato Accursius secutus est præceptoris (‘domini’) sui Azonis condiscipulum, Hugolinum Presbyteri († non ante a. 1233.), ut ostendam; in hoc nescio quem, fortasse aut Bulgarum aut Burgundionem: nam ipse Accursius Græce ne errare quidem sponte sua didicerat. Hugolinus in apparatu ad Tres libros (Codicis Iustin.) a Contio Azonis lecturæ in Codicem (id est in novem priores Iustiniani codicis libros) quasi ab Azone compositus esset adiecto (Azonis ad singulas leges xii libror. Codicis Iust. commentarius. Paris. 1577. fol.) pag. 755. ad cit. L. 1. Iust. Cod. hæc verba posuit „*Balluca id est lucem baiulans vel lancem secundum R.*“ qua littera R. Rogerius Bulgari discipulus significatur. De balluca optime, ut solet, Iacobus Gothofredus ad cit. L. 3. Theod. Cod. de metallariis disputavit, unde suppresso Gothofredi nomine Harduinus adnot. 41. ad Plin. H. N. XXXIII. 4, 21. (p. 618. tomi II. ed. Paris. 1741. fol), laudato auctoris nomine suam huius vocabuli explicationem Ducangius sumpserunt. Et sunt Gothofredi verba hæc: *Balluca* seu *Ballucis*, vel *Balua*, est quæ Græce *χρῆσαμμος* appellatur, quod addidit Tribonianus legi 1. Cod. Iust. eod. tit. quæ hinc alioquin desumpta est. Recte. Est scilicet *Balluca auri*, non ut ioculariter Accursius [qui tamen non ioci causa istam glossam posuit], utilitas publica; a voce scil. *χρησει*, *χρησαμμος*, vel ut idem, *vas lucens*, ut *cassa* Cardinalium, quasi baiulans lucem vel lancem [vel ut novis erroribus Vocabularius iuris „Balluta est publica utilitas vel est vas luteum C. de metallibus. g. secundum Accur.], vel ut Hugutio, et ex eo Albericus pro lance a ballando

Pag. 275.

quia dum huc et illuc inclinatur, ballat, quæ omnia suavia [sic et Marvillius et Ritterus, sed Gothofredus scripserit somnia] sunt; verum arena aurosa, seu minuta ramenta nondum excocta, quæ πολλὴν μείωσιν ἔχει, ut Græci notarunt. Glossæ Philoxeni *Balluca*, ἀχώνευτος γῆ, ἢ χρυσώδης: et alibi γῆδιον χρυσοῦ ἀκαθάριστον: alibi χρυσάμμος *balluca*. Plinius lib. xxxiii. cap. 4. Hispanicam vocem fuisse ostendit. *Aurum*, inquit, *arrugia* quæsitus non coquitur, sed statim suum est: Inveniuntur ita massæ, nec non in puteis etiam denas excedentes libras: *Palacras* [palagas *Diefenb.* qui has variantes lectt. adiecit: palacas, palacras, pallacras, placas, palas, palatas] *Hispani*, alii *Palacranas* [palacurnas *Diefenb. add. varr.*: psalacurnas, palacranas, palaceornas, ascurvas]: *Idem* [id autem *Diefenb.*] quod minutum est, *BALLUCEM* [*balucem Hard. Diefenb.*] vocant. Eandem intellexit et Pollux lib. vii. c. 23. init. quam χρυσίδα ψάμμον vocat [χρυσίτην ἄμμον Strabo lib. iii. p. 216. edit. Almel. ubi de Hispania quoque [et præcipue hoc: ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσοῦ φαοῖν εὐρίσκεσθαι ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βάλους, ἃς καλοῦσι πάλας, μικρὰς καθάρσεως δεομένας]: Denique Græcis χρυσοβάλιον. Hanc vocem quoque restituit nuper cl. Salmasius, in Solinum, p. 277. in Iustini loco lib. 44. c. 1. ubi de annibus Hispaniæ: *Plerique etiam divites auro, quod in balucibus (hactenus paludibus) vehunt.* Et Martialis lib. xii. epigr. 57. v. 8. *Illinc balucis* [*balucis Diefenb.*] *maleator Hispanæ*, ubi quoque hactenus [ante Turnebum] *palludis* editum. Denique *balluca* vel *balluce* est aurum in ramentis, minutis, ἐν ψήγμασι: quomodo et βάλλεξ Hesychio ψῆφος, minutus calculus: Sane quoque alicubi ramenta *belucas* vocant. Quare error est eorum qui censent, ballucas esse auri masses. Ad hos Plinii, Strabonis, Glossographorum et Martialis locos adiecit *Diefenbachius* (Origines Europææ. Ff. a. M. 1861. 8°. p. 240.) hæc: „*span. arrugia f. Goldstollen, (obs.) baluce, baluz m. Goldstänglein, Goldklümperchen palac-a, -ana f. -an m. Stange oder Klumpen gediegenen Goldes sind technische Lehnwörter. Die Bed. χρυσάμμος unterstützt Potts Vergl. mit sanskr. bálukâ, bálukâ f. arena (primitiver hindust. zigeun. bâlû u. dgl. m.), weniger mit einem isolierten irischen beal m. sands, sandbanks of the coast. Formell entspräche kymr. balwg m. tufts of flax; aber bei hispan. Wörtern hat immer iberische Abstammung das Vorrecht. Plinius hat vielleicht aus einer andern Quelle palaga als ursprünglich mit balux identisches Wort. In arrugia dürfen wir den neubaskischen Anlaut arr statt r nicht suchen.*“

EXCVRSVS 2. ad p. 275 v. 2...5.

Prothyrum a thyros ut in domo Accursii Cyrella.

Ad Pomponii verba *L. Statuæ* (245.) *Dig. de V. S. l. 16.* „Item Labeo ait Prothyrum quod in ædibus iterum [*al. coniec. interim*] qui fieri solet, ædium est“ hæc est glossa: „*Prothyrum. alias prothyrum et alias interdum. et nescitur quid sit dicere. vel dic quod est illud quod procul trahitur ut aqua vel aliquid aliud ut in domo nostra cyrella. Accursius.*“ sic habet ed. princeps *Digesti novi*, nisi quod in ea illud quia scriptum est; in voc. *cyrella* variant edd. quarum alie *cirella* exhibent. De prothyris Vitruv. VI. 10. „Item prothyra Græce dicuntur quæ sunt ante ianuas vestibula, nos autem appellamus prothyra quæ Græce dicuntur διάθροα.“ ad quem locum Guil. Budæus annotatt. in *Pandectas* (Paris. 1526. fol.) fol. lxxix. „ego autem existimo διάθροον esse obicem transversarium ductilem aut versatilem: id est repagulum e materia compactum, quod et vehicula et equos a vestibulo ædium arcet: qualia multa Lutetiæ videntur. In quo significatu hoc in loco prothyrum accipiendum censeo. nam alioqui si pro-

Pag. 275.

Pag. 275. vv. 2... 29.

thyron τὸν θυροῶνα, id est vestibulum, intelligamus : fieri nequit ut pars ædium non sit, cum prothyrum inter exemptilia numeretur sine ædium fractura⁴. et r. Pomponium recte puto explicat Salmasius ad Spartiani Pesc. Nig. c. 12., prophyrum, (prophurum, prophorum) legens et mæniana, peribula, hod. balcones, significare, et 'iterum' esse = 'ἔργιον (pergula, tabulum)' ostendens. Contra Salmasium verba facit Heineccius (de V. S. h. v.), qui nihil opus esse mutatione opinatur. Marquardtum autem (*Röm. Privatalterth.* Lips. 1864. I. p. 211.) dolendum est, neque ad Pomponii locum neque ad Salmasianum comm. respexisse, sed solummodo ad Vitruv. l. c. adnotasse: „Die Bedeutung von θυροῶνα ist unbekannt und eine Thür nach dem Atrium ist weder in unserm Hause [dem pompeianischen des Pansa] noch sonst gewöhnlich erkennbar.“

Ad verba 'trahitur . . . in domo Accursii Cyrella' explicanda hæc habeo: Glossa ad v. „sacerdoti et hierophylaco“ Scæv. L. 20. (Annuæ his) § 1. (Attia) Dig. de ann. legat. xxxiii. 1. „Hierophylaci nomen est capellæ vel loco ubi est capella : ut sacerdos Ricardinæ, delectabilis nostræ villæ. Accvæ.“ et Gl. ad Pauli L. 40. (Qui fundum) § 6. (Rota quoque, per quam aqua traheretur) Dig. de contr. empt. xviii. 1. „Rota ut in palatio domini Accursii, ubi rota est, per quam trahitur aqua.“

Sarti de claris archigymn. Bonon. professorib. Bonon. 1769. fol. p. 143. in vita Accursii: „... in civitate magnificas ædes habuit, loco urbis celeberrimo, ubi nunc est palatium publicum civitatis, in quo Legatus Apostolicus, et Magistratus urbani sedem habent, ad eam partem, ubi præcelsa turris cum horologio assurgit; et in agro Bononiensi splendidam villam, et ampla latifundia ad Ricardinam; qui locus, ut tunc Accursii secessu, ita post aliquod tempus, ob prælium atrox inter Venetos et Galeatii Sfortiæ copias ibi gestum, celebris fuit. Meminit Accursius ipse huiusce domus, quam, ut erat satis gloriosus, palatium vocat; in eaque fuisse dicit rotam hydraulicam : quod eo rudi sæculo pro miraculo haberi poterat (d. Gl. ad L. Qui fundum). Ac villæ etiam suæ Ricardinæ meminit (c. Gl. ad L. Annuæ). Nec dubium est, quin eo loci se abdere consueverit, cum vacaret a scholasticis muneribus, et fori etiam occupationibus; in quo verisimile est illum non raro versatum esse, ibique suis commentariis in Iuris Cæsarei libris scribendis, ac poliendis incubuisse. Has Accursii ædes ad Ricardinam descriptas habemus in tabulis anno 1318. scriptis, cum Anna Lambertina Francisci Accursii nurus tutelam suscepit Castellani sui nepotis. Eas in Appendice damus . . .“

EPISTOLA 57. GALIENVS PADEBORNENSIS ORTVINO.

- 20 Galienus sæpe = Galienus, sed est quoque quidam 'Galienus galco de westfrisia' in albo acad. Viteberg. ap. Förstemann. p. 5.
- 23 loquela . . . ad me] ein Gerede, das ich vernommen, rumor qui ad aures meas venit.
- 24 faciens . . . superius] quo rumore audito perterrefactus sum, ut steterint mihi comæ.
- 25 est murmur etc.] Contra Murnerus, nisi papa theologos corrigeret, schisma futurum esse iuravit p. 189, 28. sqq.
- 27 prædicare . . . aliam fidem] Ad h. l. aliosque complures harum Epp. O. V. explicandos egregie facit Buschii epistola infra repetita. cf. Consp. chronol. p. 134. d. 30. Sept. a. 1514.
- 29 in Bohemiam] cf. ad 265¹². et seq. v. 2.

Pag. 275.

32 *cogitavi mecum*] Apertis verbis Galienus prædicatorum fidei zelum simultantum verum consilium eloquitur.

Pag. 276.

6 *in nomine etc.*] cf. 255²⁹.

Bremen] Brema primum provinciæ Saxoniae prioratum in capitulo provinciali, in dextro choro, habebat. Echard Serr. ord. prædic. I. p. xiv.

Hermannus Buschius Pasiphilus
Ioanni Reuchlin Phorcensi.

Salutem et optatam victoriam, quam ominari et precari tibi non desistam, quoad eius te compotem effectum te cognovero! Quod spero etiam citius mea et omnium amicorum expectatione futurum. O si videres nunc ora et vultus Theologistarum, talis est furientis Invidiæ species, talis est Insaniæ delirantis viva effigies: inflatis buccis contrahunt supercilia, caperant frontem, lumina tragica quadam torvitate horrificant, pallent, rubent, stupent, gemunt, striduntque dentibus. Quid? quod tanta bile tantaque perturbatione concitantur, ut etiam impiis quandoque vocibus non abstineant. Nam modo Reverendissimum Cardinalem Grimanum ut indoctum cavillantur, modo ut semper suspectum infamant. Præterea audent aperte iactare perversissimi homines, nisi secundum se pronunciatum in Urbe fuerit, ab ecclesia et summo eius Pontifice se defecturos et schisma novum suscituros; alii ad futurum concilium provocatos se minantur; alii dicunt quicquid contra se statuerit Papa, nullius momenti esse, neque pro papa habendum eum qui ab se suaque sententia dissentiat: tam cæca, tam præceps est arrogantia istorum, ut non pudeat etiam postulare obnoxium sibi Summum Pontificem esse, se palam omnibus ecclesiam esse dictitant, sine se in rebus fidei Papam nihil decernere nec posse nec debere conclamant. Nihil hercle secius aut honorificentius de summo Pontifice loquuntur quam de puero sub ferula adhuc vivente, cui nihil nisi ad pædagogi sui nutum integrum sit aut liberum loqui. Mera deliramenta profecto, meras insanias deblatterant apud magnates suos, quos factioni suæ faventes habent. Cæterum ad humiliores amicos mittuntur Bidelli qui vocantur, et seculi sui infamia Pepericornus: hi passim (si Diis placet) in triviis de sententia Parisiensium disputant, cui refragari non levius putant esse sacrilegium quam evangelium non recipere. Deinde quibus aurem his satis inebriaverunt, aliquod exemplar eius mox obtrudunt, etiam invitis et aspernantibus plerisque. Sic nuper festo die divi Matthæi cum processum tuum et excommunicationis contra Theologistas sententiam valvis cathedralis ecclesiæ hic affixam honestus quidam sacerdos legeret, et pugillares tenens inde quasdam clausulas excriberet, idem nebulo Pepericornus suo Ortvino comitatus venit clamitans 'Eho tu quid illa spectas? quin tu potius isthæc mihi legas!' ostendens ei fabulam Parisiensem, quam ille aversatus 'Pluris' inquit, 'litteras facio Apostolicas quam privatas'. Tum iste 'Tun' pluris audes facere Spirensis episcopi adhuc pueri sententiam, quam LXXX Theologiæ Doctorum Parisiensium, qui (ut opinor) leporem quomodo caperet melius sciret quam istuc, quomodo diffinitivam aliquam sententiam ferret?' Nec hic stetit furor dementis capitis, sed eo usque provecus est, ut etiam Summi Pontificis autoritatem per scelus et contumeliam ludificaretur, quippe executoriales illas cum cœpisset gladio lacerare, quidam 'non vereris' inquit 'censuras apostolicas?' Ad eam vocem furens ibi ita statim cum maxima vociferatione subiecit audientibus plus trecentis hominibus

Pag. 276.

Pag. 275. v. 32 . . . Pag. 276. v. 12.

'Ego vero pili non facio omnes censuras Papæ'. O linguam sacrilegam ferro candenti præcidendam. Si hoc impune aufert Pepericornus, plus certe sceleribus suis ille, quam boni virtutibus suis debent. Pessimo sane exemplo ista impunita relinquuntur. Sed de hoc Cerbero satis. Audi aliud. Videntes citatum Priorem suum Iacobum Hochstraten Reverendum patrem Theodoricum Castrum ex professione fratrum Heremitarum divi Augustini Cyrenensem episcopum et Reverendissimi antistitis Coloniensis Suffraganeum aliquot Prædicatores continuo adierunt, rogantes, ut eis utile aliquod in hac re consilium præberet, quibus ille 'Nolite' inquit 'a me nunc petere consilium, a quo nulum petiistis, quando ordiri primum hanc telam cœpistis: ite ergo et pertextite reliqua, sed sine me. Nuper apud Bernam Helvetiorum urbem fœdissimam hæresim excitastis: fortasse libenter simile aliquid hic quoque (si fors fuat) strueretis'. Narravit istud mihi Fugius nunc Subprior Augustinensis, qui tanti te facit, ut emori etiam pro te possit. Sunt et alii certe adhuc ornatissimi quidam cives hic, nec illi pauci numero, qui causæ tuæ constantissime favent. Quorum omnium signifer et dux est Franciscus cognomento Struß, vir patricius et opulentus, expers quidem literarum, sed tamen acerrimus confutator tuorum adversariorum, adeo ut etiam congregentem eum ipsi Theologistæ timeant. Speculum tuum ad verbum tenet memoriter, et semper in sinu gestat, tamque in eo est exercitatus, ut nihil obiicere inimici possint, ad quod non promptissime statim ille respondeat. Unus tantum est (quod sciam) ex optimatum factione tibi non admodum æquus, cui ut mussant quidam, morigera solet esse illa bellula. Item Theologistæ, ut etiam comperi, Iacobo Hochstraten proximis diebus mille quingentos aureos per Trapezitas Romam miserunt, non ad victum, qui Monachis tenuis esse debet, nec ad necessarias impensas litis: nam minore summula, ut reor, hæc administraretur. Sed quod vehementer suspicor, et illis male vortat, ad faciendas largitiones, pro obtinendis auro suffragiis quæ iure non sperat. Nec interim hoc tacuerim, quod visa novissima ista citatione complusculi Theologistæ adversæ factionis consternati vacillare primum, deinde etiam palam deficere cœperunt; reliqui vero qui sunt huius rei capita, magis pudore et necessitate quam voluntate resistunt. Quare bono animo esse impero: videbis brevi, mihi crede, fractam et contusam omnium tuorum inimicorum nequiciam. Duo exemplaria citationis, quæ supererant nobis, Monasterium Westfalix metropolim, et Traiectensem celebrem in finibus Hollandix urbem per amicum fidelissimum misi, publice affigenda, quod illic Parisiensium cœptam quoque cantilenam disseminatam ab istis Theologistis audiveram. Vale et me ama. Prid. Kal. Octob. [a. 1514.] Ex ædibus meis Coloniæ.

EPISTOLA 58. IRVS PERLIRVS ORTVINO.

- 8 *Irus Perlirus*] Licentius fictum magistri Lipsiensis nomen. Irum, Homericum paupertatis exemplum, nemo ignorat; Perlirus fortasse = qui perlirat, *Durchleierer*: 'Perliricus, *delectabile e dolce* in Glossar. Lat. Ital. MS.' habet Ducange Adelungi.
- 10 *scripta vestra*] Defensionem Pepericornianam cum prioribus Coloniensium libellis (cf. Ind. serr. n. XXI. c. præcedentib.): nam hæc quoque epistola, ut ex iis quæ de Petro Mosellano Crocoque referuntur colligimus, autumno a. 1516. scripta est.
- 12 *novi et iuvenes etc.*] Idem quod hi novelli dicebant, iam antea Lutherus ad

Pag. 276.

Spalatinum scripserat. Subicimus epistolam quam recte Aurifaber (Epp. Luth. I. fol. 8. sq.) anno XIII. adscripsit; falsi sunt Lœscherus (*Reform. Act. I. 799.*) et de Wette (*Luth. Briefe I. n. III.*) anno 1510. eandem adscribentes, quo anno Reuchlinus de Oculari speculo edendo nondum cogitaverat: non ita longe post hanc epistolam, d. 5. Aug. a. 1514., eidem Spalatio Lutherum aliam memorabilem illam contra Ortvinum Coloniensesque theologos (cf. Consp. chronol. h. d.) scripsisse ratiocinor.

LVTHERVS AD GEORGIVM SPALATINVM.

IHESVS.

Pax tibi, Venerande Domine Magister Georgi. Petiit a me Frater meus Iohannes Langius nomine tuo, quid sentiam ego de causa innocentis et doctissimi Iohannis Reuchlin, contra suos æmulos Colonienses, sitne in periculo fidei vel hæresis. Nosti autem, optime Magister, quod et ego hominem in magno habeam pretio et affectu, et iudicium meum forte suspectum est, quia (ut dicitur) liber et neutralis non sum: tamen quia exigis, dico quod sentio: Mihi prorsus nihil apparere in omni eius scripto Consilio quod periculosum sit. Admiror autem vehementer Colonienses, ad quid tandem tam perplexum, ac plane (ut ipsis videtur) Gordio nodo perplexiorem, in tam plano scirpo quærissent, cum ipse tam solenni Protestatione creberrime utatur, atque non articulos fidei, sed consilii opinionem ponat. Quæ duæ res ita eum apud me absolvunt a tanta superstitione, ut si omnium Hæresium colluviem in suo Consilio congregasset, integræ et puræ fidei eum crederem. Si enim Protestationes tales et opiniones a periculo non sunt liberæ, timendum nobis erit, ne forte tandem pro libito isti Inquisitores incipiant Camelos glutire et culices colare, et Orthodoxos, etiamsi omnia protestentur, pro hæreticis pronunciare. Iam vere de hoc quid dicam, quod Beelzebub eiicere moliuntur, et non in digito Dei? Hoc est quod sæpe plango et doleo. Quia nos Christiani inceptimus foris sapere et domi desipere. Centuplum peiores sunt blasphemie per omnes plateas Ierusalem, et omnia spiritualibus idolis plena. Quæ cum summo sint studio tollenda, tanquam intestini hostes, nos tamen relictis omnibus illis quæ nos maxime urgent, ad exterâs et peregrinas causas convertimur, suadente scilicet Diabolo, ut nostra deseramus, et aliena non emendemus. Potestne obsecro isto zelo aliquid stultius et imprudentius cogitari? Itane non habent infelices Colonienses in Ecclesia feras et turbulentissimas causas, ubi exerceant scientiam, zelum, charitatem suam, ut necesse sit eos tam remotis a nobis mentibus illas exquirere? Sed quid facio? plenum est cor meum harum cogitationum magis quam lingua dicere possit. Hoc tandem concludo, cum per omnes Prophetas prædictum sit, Iudæos Deum et Regem suum Christum [Psal. Iesa. 8.] maledicturos et blasphematuros, et qui hoc non legit vel intelligit, fateor eum nondum vidisse Theologiam. Ideoque præsumo Colonienses non posse Scripturam solvere: quia sic oportet fieri, et Scripturam impleri. Et si tentaverint Iudæos a blasphemis purgare, hoc facient, ut Scriptura et Deus mendax appareat. Sed confido Deum fore veracem etiam invitis et frustra sudantibus mille millibus Coloniensibus. Dei enim solius hoc opus erit, ab intra operantis, non hominum aforis tantummodo ludentium potius quam operantium. Si istæ ab eis tollantur, componerent peiores. Quia sic sunt in reprobum sensum, per iram Dei, traditi, ut sint secundum Ecclesiam incorrigibiles: et omnis incorrigibilis correctione peior fit, et nunquam

Pag. 276.

emendatur. Vale in Domino, et parce verbis, ora autem pro anima mea peccatrice apud Dominum. Datum ex Monasterio nostro hodie.

Frater tuus Martinus

Luther.

Pag. 276. vv. 12 . . . 33.

18 *adhuc*] facile, præmature, *noch, noch gar.*

peribit propter . . . poet.] cf. 38³⁶. Mutianus in ep. ad Urbanum (Tentzel Suppl. I³. p. 85. sq. n. cix.) „Nosti negotiosum istum et gloriosum fratrem ordinis Benedicti, quem ais mordaciter dixisse *Poeten verderben die Universitäten.* Quod verumne an falsum sit postea videbimus . . . In eum qui dixit Poetas corrumpere scholas omnes:

Culpa notanda, pios sine caussa lædere vates,

Atque dei donum commaculare nefas.

Balbe, refers studiis vatium monimenta nocere,

Tanquam sint sanctis pernicioosa scholis:

Improbis et caecus iudex male iudicat, et tu

Scilicet alba nigris anteferenda putas.

19 *Mossellanus*] usitatus una s. — Petrus Schade, vico Bruttig ad Mosellam oriundus, unde ‘Protegensis’ cognominatus est (nam Bruttig, ut Latine sonaret, Protegium sive Protegum vertebant), Colonia Lipsiam venerat a. 1514, ubi post Croci discessum a. 1517. primarius Græcarum litterarum professor factus est. cf. Ind. biogr. p. 422. art. Mosellanus.

20 *græcus*] Consulto hoc positum est pro Græcista, ut significaretur scriptorem utramque notionem (possis ‘et nationem’ adicere) non distinguere.

Ricardus Crocus] cf. Ind. biogr. p. 352. art. Crocus.

22 *ibi ubi piper cresc.*] cf. ad 38³⁵.

23 *domicellos*] cf. ad 26¹⁷. et infra p. 277¹⁶.

26 *Supposita*] cf. ad 22¹⁵.

28 *collegium*] i. e. bursam. p. seq. v. 8. sq. collegia et lectoria iuxta ponuntur pro schola vel prælectione, ut hodieque dicunt ‘in collegium ire’, ‘non est collegium’ et q. s. s.

29 *commensales*] cf. ad 9³¹.

proxima] i. e. novissima.

31 *tractaverunt*] *verhandelten darüber, ob sie nicht, consultarunt, disputarunt de reiectione.*

reicere] cf. ad 4⁵.

33 *sic dispensavimus cum ips.*] *so (deshalb) haben wir sie durchkommen lassen, haben wir ihnen den Mangel ihrer Befähigung nachgesehen, sie von den vor-schriftsmäßigen Leistungen entbunden.* cf. loc. ad 16²⁶ transcr. „Dispensare, erlauben, über die gemeinen recht, auflösen die gesetzten recht, entschuldigen von gemeinen rechten, [dispensatio est privilegium i. e. ius singulare, iuri communi oppositum], *orleup geben, ablassen, herlychteren, ghenadichen, dispensieren . . .*“ Diefenb. Glossar. h. v. Secundum Statuta fac. art. Lips. de a. 1471 . . . 1490. IV. 4. (*Die Statutenb. d. Un. Leipz. v. Zarncke.* 1861. p. 387.) „examinatores per sortem electi, per decanum requisiti iurare tenentur ‘Ego N. iuro, quod nunc et in antea et quocienscunque in decanum aut examinatorem promovendorum, tam ad magisterium quam ad baccalarium, electus fuero, admittere velim simpliciter dignos et reicere indignos . . .’ et illos reputat facultas dignos, quibus non solum literarum sciencia, verum eciam vitæ meritum suffragatur . . .” Et „quilibet magistrorum de consilio

Pag. 276.

facultatis, etiam non specialiter ad hoc requisitus tenetur sub suo iuramento . . . revelare insufficiencias et latas negligentias promovendorum . . .“ Stat. de a. 1499...1522. (ap. Z. p. 444). Sed magister Irus cum suis coexaminatoribus secuti sunt illud neque hodie inusitatum ‘Sumimus pecuniam, et mittimus asinum in patriam’.

- 34 *disp. . . in ætate*] Statuta de a. 1471. citt. IV. 10. „De dispensatione in tempore et ætate . . . cum aliquo promovendo nisi ad quartale unius anni . . .“ VI. 12. (p. 401. ed. Z.) „De moribus et ætate promovendorum, quod in examine morum legi debet. Item nullus admittatur ad temptamen pro gradu magisterii nisi attigerit annum XXI. et de legitimo matrimonio natus sit et alias moribus commendabilis existat, sic quod in nullo excessu notabili et notorio deprehensus fuerit, quod de quolibet seorsum, scil. de ætate et legitimitate, ante admissionem ad (examen vel) temptamen per decanum diligenter inquiratur . . . Nec etiam talis in posterum admittatur, nisi adeo laudabiliter et virtuose se rexerit, quod ex transacta virtuosa eius vita de subsequenti eius conversatione laudabili præsumatur . . .“ Statut. de a. 1499...1522. XIII. 20. (p. 467. ed. Z.) cf. Stat. de a. 1507. I. 18. (p. 495. ed. Z.) „De ætate et moribus promovendorum. Nullus admittatur ad examen pro gradu baccalariatus in artibus nisi attigerit annum XVII., nec pro gradu magisterii, nisi attigerit annum XXI., etc. ut VI. 12. Stat. de a. 1499...1522. c. V. 2. (Z. p. 444.) „Placet quod magistri de consilio facultatis deinceps quo ad stantiam, tempus et ætatem cum promovendis faciliter non dispensent, nisi de abilitate periciaque scholaris promovendi evidentem et per famam constaret. Tunc enim cum tali quo ad tempus et ætatem in modico, ut in quartali anni . . . potest dispensari, quia perfectum scienciæ hoc casu supplet minorem ætatem . . .“.

Pag. 277.

- 3 *disp. in morib.*] Stat. citt. (ed. Z. p. 495. sq.) „. . . Et talem excessum facultas artium reputat notabilem et notorium, de quo per rectorem et assessores eius incarceratus fuerit, vel si publicus meretricarius fuerit, scil. quod in domo habitationis mulierem suspectam publice tenuerit, vel ad comodum bursæ suæ talem introduxerit, vel alia domo seu domuncula vel comodo meretrici publicæ vel meretricibus publicis conversatus fuerit, vel in collationibus aut prandiis, ubi talem vel tales esse sciverit, fuerit vel locum suspectum, videl. prostibulum, visitaverit et de hoc convictus vel confessus vel per conventorem propter hunc et quemlibet alium excessum de bursa sua expulsus fuerit, vel in prostibulo vel extra publice se percusserit, vel ibi vulneratus ex culpa sua fuerit captus aut deprehensus, vel qui ad taxillos in tabernis publice luserit, vel hastiludium in foro publice exercuerit, vel qui verbis iniuriosis aliquem magistrum publice læserit, vel ipsum iniuriose percusserit, vel furtum aut alios excessus, quos comitatur infamia vel scandalum commiserit vel perpetraverit. Quorum nullus . . . ad examen vel temptamen . . . aliquo modo admittatur.“
- 9 *Tertio etc.*] Stat. citt. de a. 1499...1522. c. VI. (Z. p. 447. sq.) „De his quæ concernunt examina promovendorum in artibus, decanum et promotores“ art. 9. „Reputat facultas arcium illos gradu baccalariatus dignos, quibus non solum literarum sciencia, verum etiam vitæ meritum et honestas suffragatur; in scienciis, qui bene se habent in grammatica, in parvis loycaibus et in quatuor tractatibus Petri Hispani, in aliis competenter . . . in grammatica

Pag. 277.

Pag. 276. v. 34 . . . Pag. 277. v. 21.

. . . qui proposita aliqua dictione ea an nomen sit vel verbum aliave pars orationis iuxta doctrinam Donati et Remigii per diffinitionum assignacionem valent diiudicare et eam in accidentibus suis declinando, coniugando, movendo, comparando, genus assignando et aliis, quaecumque sint illa, congruitates denique per regulas generales, regimina et construcciones expedire et regulas Allexandri ad singula prædicta adaptare. In parvis loycalibus . . . qui in tractatibus supposicionum, ampliacionum, restrictionum, appellacionum exponibilium et consequenciarum generaliter se expedire possunt . . . Sed in vetere arte . . . qui quid nomen, quid verbum apud loycum propositio, quæ qualia quanta et in qua materia sit, ac circa eam oppositiones, leges, conversiones et æqui pollencias sciunt; et hoc quo ad periermenias, sed quo ad librum Porphirii diffinitiones quinque universalium, et termino proposito an universale prædicabile genus, *species* [? Z.: ffs], differentia vel aliud universalium sit, et quo ad librum prædicamentorum, quod et quæ sint antepædicamentorum vera prædicamenta et postpædicamenta, et in quo prædicamento sit terminus vel natura per terminum significata et alia . . . generalia. In nova loyca competenter scire debent quid sillogismus, quid modus, quid figura est, et formare in omni figura et modis sillogismos, et quid induccio enthime et *exemplum* [Z.: exm], et in eis formare apta exempla. In physica sufficit generalissima cognicio.

art. 10. „Reputat facultas arcium dignos magisterio qui se bene habent in vetere arte, in nova logica, in philozophia naturali, in metaphisica et philozophia morali competenter; et non curat in ea parte mitiorem facere declaracionem, quia nullus in artibus alciorem gradum magisterio nancisci potest . . .“

- 10 *non satis complev.*] Statt. citt. V. 2. (Z. p. 443. sq.) „Decanus sub suo iuramento debet esse astrictus tempore dispensationis quærere vel quæri facere omnes promoveri volentes in libro complencium facultatis, et studiose inquirere de quolibet, an istas lectiones et exercicia, sicut in sua scedula consignavit, compleverit et iuxta statuta audiverit et satisfecerit, nullamque lectionem totalem aut exercicium totale neglexerit. Siquis autem ex auditoribus promovendis tollerabilem defectum habuerit et dispensabilem, dispensetur cum eodem . . . sic quod baccalariandus xv, magistrandus xxx grossos solvat pro dispensacione. Si autem negligens quis omnino fuerit . . ., sit impeditus.“
- 12 *timax*] Pulchrum est hoc baccalaureandi, qui Catonis ‘vendax et emax’ certe non legerat, sed tamen insciens sequax factus est, inventum (pro ‘timidus’), sed pulchrius et totum novum est magistri
- 13 *ignorax*] pro ‘ignorans’, inlitteratus, plane indoctus.
- 15 *univv. valde minorentur*] cf. 259, 4. sq. 23.
- 17 *rebellavit*] Suspicio hoc verbum quasi esset *widerbellen* (relatrare), h. l. usurpatum esse. „Rebellare, rebellisare, *widerstreiten*, *-fechten*, *-kriegen*, *-treiben*, *-streben*, *-spennig* o. *-wertig sein*, *-streuen*, *-strubeln*.“ Diefenb. Glossar. h. v.
- 18 *hoc volo servare*] huius iniuriæ pœnam sumam, pœnam lues; ut hodieque volgus *das will ich dir aufheben bis* —. Quod hodie mihi intrivisti, in examine tibi exedendum erit.
- 19 *pati reiicionem*] i. e. reiectionem, reici. Cf. ‘reiiicitus’ 4⁵.
- 21 *non habent . . . bacularios*] Secundum Iuliani imp. L. 5. Th. C. de medicis et professoribus XIII. 3. [= L. 7. Iust. Cod. de professorib. et medicis x. 52.]

Pag. 277.

a. 362. latam 'magistri studiorum doctoresque' sive professores in singulis civitatibus [præter Romam et CP.] decreto curialium optimorumque conspiciante consensu creabantur. Neque Bononiæ (quam præcipue sub Italiæ nomine Huttenus h. l. vult) ante medium fere sæc. XII. doctoris magistrive nomen propria q. v. promotione, quæ primum cooptatione in actu constitutorum doctorum fiebat, acquirebatur. Sæculo XIII. ibi occurrunt doctores sive magistri legum [imperialium] et decretorum [i. e. iur. canonici] et medicinæ sive physicæ, grammaticæ, logicæ, philosophiæ, notariæ [artis notariatus] et aliarum artium, sed doctorum nomen magis magisque solis iuris magistris tribuebatur, ac doctoratus magisteriumque tanquam privilegia acquirebantur, neque omnes quicumque doctores magistrive facti erant, in ordinem sive facultatem recipiebantur. Nunc promovendus post superatam primam examinationem, quæ privata appellabatur, Licentiatus, post publicam, quæ sollemniter in ecclesia metropolitana habebatur, Doctor proclamabatur insignibusque doctoralibus ornabatur. Baccalaureatus nomen in Italicis studiis generalibus ante sæc. XVI. medium non occurrit. Cf. *Savigny Gesch. d. R. R. i. MA. III.* De baccalauris Parisiensis scholæ et ad huius exemplum conditarum Germanicarum universitatum cf. *Ind. biogr. p. 302. sq. art. Baccalaureus.*

25 *etiam non*] ne quidem.

26 *magistri . . . deponerentur . . . et simpl. s. non*] i. e. Bononiæ ii, qui in Germania magistri facti sunt, rudiores habentur quam qui primum in studiosorum numerum recipiendi sunt. cf. 280⁷. De beanorum depositione cf. *Ind. biogr. p. 305. sq. art. Beanus.*

28 *in Ital. etc.*] Quod in Italia Germanicum magisterium et baccalaureatus vilipenditur, tamen bullatis magistris non prodest (p. 223³¹) neque in ipsa Italia. Etiam Wimpelingus (Isidon. German. c. 17.) vituperans Germanorum grammaticam docendi methodum „et hodie“ inquit „videmus Italos prudentia præditos aliter liberos suos instituere: inibitis enim brevissimo tempore grammaticæ rudimentis (quantum ad concinnitatem locutionis attinet) traducunt eos ad poetas, ad oratores, ad historicos, ubi latinitas, ubi elegantia, ubi significationis proprietas, ubi orationis splendor et copia, ubi exquisita compositio, ubi difficilium vocabulorum interpretatio, ubi persuasio plane discitur; sicque Italicorum filii mox evadunt idonei ad audiendas leges, ad canones, ad sacras litteras, et in ea frequenter ætate iuriconsulti redduntur, in qua nostrates miselli adhuc de vocativo, de quinque figuris deque appositionis vitio decertant, inque obscuris genitivi viribus ineptisque Alexandri carminibus (si carmina dici merentur) ridiculose versantur, cumque apud bonos præceptores lauream sive doctoratum assequi potuissent, post duorum etiam aut trium lustrorum studia interrogati, quidnam didicerint, respondere aliud nihil possunt quam 'ambas Alexandri partes'.

30 *simul*] sic quidem ed. 5., sed 'contra', ut habet 4., genuinum est. Cf. 276¹⁴.

31...33 *Langschneyder . . . Ochsenfart*] De his magistris cf. peculiare artt. in *Ind. biogr.* Langschneider (Sartoris), Wüstenfeld et doctor Ochsenfart rectores univ. Lips. fuerunt annis 1507. et 1510. Decani fuerunt a. 1508. Sartoris (eod. a. Ochsenfart Vicecancellarius) et a. 1509. Arnoldus Wœstefeldensis Lindavianus.

mittunt vos salutare] *lassen Euch grüßen*, salutes mittunt, te salutare iubent.

Pag. 278. EPISTOLA 59. IOHANNES COCLEARILIGNEVS ORTVINO.

- 2 *Löffelholz* patriciæ Norimbergensis gentis nomen. ICTi Norimbergensis Iohannis Löffelholz de Kolberg, nati a. 1448., mortui a. 1509., vitam enarrat *Will Nürnb. Gel. Lex. II. p. 499. sq.*, qua adnotatione huic ICTo hanc epistolam adscribi, minime significare volo.
- 5 *Commisistis mihi*] Petisti a me, rogasti me, *Ihr habt mir aufgetragen. missa*] cf. ad 5²⁵.
- 6 *kauffmannis*] ut *reuteri, landsknechti* et alia Germanica verba. *coniuratione*] cf. ad 181. adnot.
- 10 *dimittunt*] abstinent a persecutione, *loslassen*.
- 11 *libriv. de part. sup.*] procul dubio Frobenium Basiliensem librarium. cf. *Ind. biogr. p. 373. sq. art. Froben. et ad 279⁹*.
- 12 *nominavit mihi multos*] Fuerunt multi, qui hac epistola nominatos omnes inter ipsos Epistolarum O. V. auctores recenserent.
14. 15 *Murner . . . prædicatorum*] cf. p. 73, 6. sqq. et 248, 7. sqq. De Murnero pro Reuchlino cantante cf. p. 189, 26. sqq. Murneri librum de scandalis prædicatorum h. l. memoratum apparet esse (a. 1509.) editum de quattuor hæresiaribus ord. prædicator., cuius non nullas partes, quæ ad Wig. Wirt spectant, in *Ind. biogr. art. Wirt* repetitæ sunt. Idem liber etiam Germanice (*Von den fier ketzeren etc.*) editus est, s. a. cf. *Gædeke Grdr. z. Gesch. d. d. Dicht. Hannover. 1859. I. p. 201. n. 10*.
- 16 *alium . . . Reuchlin*] Hunc librum Murnerum aut non composuisse aut certe non edidisse opinor. Ceterum eius 'Orationem ad capitulum provinciæ superioris Alemanie (1515.) 4°.' a Gædeke l. c. p. 202. n. 23. indicatam non vidi.
- Herm. Buschium*] Epistolam Colonisæ prid. kal. Oct. (a. 1514.) scriptam dedimus supra ad ep. II. 57.
- 19 *Comes de nova Aq.*] „composuit mirabilia de theologis quæ vult statim imprimere“. Ipse Nuenarius in ep. ad Reuchl. (*Hutt. Opp. I. n. lx. p. 148. sq.*), quæ æst. a. 1517. scripta esse videtur, 'contra Honstratum . . . illum bonæ famæ hostem paucula ineptivimus, graviora quæque ad exitum maturantes; pedetentim contra beluan incedendum est; quandoquidem externa præsidia nondum accesserunt, coniunctis copiis expugnari commodius poterit. Egregie animavit me Buschius, idemque Huttenus fecit . . . A Glareano quoque e Galliis nuper literas accepi, ubi parteis nostras tenent eruditi aliquot . . . Spero brevi te aliquid intellecturum quod afficiat. Incipiunt iam paulum dissidere ipsi, tota adhuc faba cudetur in capite Astarothi [Hochstrati] . . .' cf. eiusd. ep. ad 20, 12. sqq. pro parte transcr. et ep. in *Ind. serr. n. xxxvii. repetitam*, ut et *Epp. trium ill. viror. m. Maio a. 1518. a Nuenario editas*.
- 22 *Bilibaldus nescio quis*] cf. ad 267²⁶.
- 23 *qui debet esse in*] quem Norimbergæ habitare conicio, *der zu N. sein (wohnen, leben) muß*.
ipse fecit m. m.] Iam d. 1. Dec. a. 1512. Reuchlino scripserat Pirckheimerus melius sibi videri, si Pepericorni ne mentionem quidem fecisset. postea vero Bilibaldum inter primores Reuchlinistas semper stetisse innumeris fere locis vidimus.
- 26 *trewen*] *Drohen, Drohungen*. cf. *Pistorii Thes. paræmiar. I. cent. iii. n. lvi. (p. 318.) „Wer von drohen stirbt, den soll man mit esels-nüssen zu grabe läuten*. Si moriere minis, asini tumulabere bombis.“ Alias formulas dat Wan-

Pag. 278.

- der D. Spr. W. Lex. I. coll. 697. sq. „1. *De vun Dräuen starft, ward mit Furten belutt.*“ „17. *Wü vun Dräue stirv, wöd mit Föze begrave.*“ „18. *War sich furem Droin fercht, muss ma mit Eselsf. . . begraben.*“ „27. *Wer von drüwen (trawen) stirft, den sal men mit förten verluyden (begraben).*“ Fris. „*Thiar fan thrüwin starft, skal mü förter beringd wees.*“ etc.
- 28 *Eob. Hessus*] Cf. eius ep. ad Reuchl. d. 6. Ian. a. 1515. dat., in Hutt. Opp. I. n. xxi². p. 453. sqq. et Ind. biogr. art. Hessus.
- 29 *Petreium Aperbach*] Cf. eius ep. ad Reuchl. Erfordiae (s. d. et a., ut videtur autumno a. 1514.) datam, quæ legitur in Ill. viror. ad R. epp. 1519. 4°. p. y4^a: „... tot tibi e nostratibus studere homines . . . ut Mutianum . . . taceam, qui apud s. Rom. Imp. principem divum Fridericum plurimum gratia valet et autoritate, cui ad Cæsarem eunti causam tuam impense commendavit, ut Spalatinum et Urbanum, . . . ut Crotum Rubianum . . . volo tam tibi esse addictus quam illis meæ vitæ testibus . . .“ Cf. eiusd. ep. ad Reuchl. Romæ d. 25. Aug. a. 1515. scriptam l. c. p. y4^b.
- 31 *debet esse . . . dictus*] Ricardus Crocus. cf. Ind. biogr. p. 352. h. art., ibique Croci ad Reuchl. epistolam.
- 32 *ante duos annos*] aperte non plenos: nam Crocus in matriculam univ. Colon. inscriptus est d. 20. Mart. a. 1515. Cf. art. Crocus.
- 33 *est etiam unus*] ‘in illa coniuratione’.
Vadianus Viennæ] cf. ad 237²³. et epist. ad Reuchl. a. 1516. scriptam, quam repetivimus Hutt. Opp. I. p. 104. n. xxxiii.
- 34 *cardinalis*] Matthæi Langi, Salisburgensis archiepiscopi.
Caspar Ursinus] Velius. cf. Ind. biogr. p. 491. sq. art. Ursinus.
- Pag. 279.
- 1 *promisit*] Ursini Velii nulla in Ill. viror. ad Reuchl. Epp. 1519. edd. epistola extat, neque ipsius nomen est inter ‘Capnionis defensores’ Hutt. Opp. I. n. xxxvii. p. 130. sq.
- 2 *Melanchthon*] Eius ep. ad Reuchl., qua se non deserturum esse ‘signa nostra’ et cœpisse se ‘argumentum, quod sum pollicitus ludere *ἔλεγκτικὸν κατὰ τῶν ἀσταρωθῶν*’ scribit, ut legitur in Ill. virr. ad R. Epp. pag. Ciii^b, s. d. et a. est, videtur autem m. Ian. a. 1518. scripta. Ceterum satis notum erat etiam a. 1516. quantum avunculum magnum veneraretur ac pro eo laboraret Melanchthon. cf. ad 201. vers. 91.
- 3 *Wimpheling*] p. 285²⁶ est tantum ‘medius Reuchlinista’, neque inter ‘Capnionis defensores’ l. c. enumeratur. Sed amicissime cum Reuchlino eum coniunctum fuisse vel una illius epistola d. 30. Nov. a. 1513. satis testatur. cf. Consp. chronol. p. 128. h. d.
Beatus Rhenanus] cf. Ind. biogr. p. 455. sq. art. Rhenanus.
- 4 *Huttenum . . . Bononiæ*] cf. ad 181. et 198⁹.
- 7 *Erasmus est homo pro se*] Magis ad vivum nunquam imago hominis depicta est, quam hac una quasi linea totum Erasmum nobis repræsentat Huttenus, quamvis kaufmannus nil nisi Erasmum neutri parti addictum esse dicere videatur.
- 9 *in dictis*] Hoc quoque hunc kaufmannum Frobenium esse (cf. ad prox. sup. v. 11.) prodit, in cuius domo Erasmus habitabat.
- 10 *scribens ad pap.*] d. 28. Apr. a. 1515. Cf. Consp. chronol. p. 137. h. d., et p. 263⁷.
- 11 *Ritius*] cf. Ind. biogr. p. 456. sq. art. Riccius, et p. 207¹².
- 12 *Cuspinianus*] cf. ad 199. v. 35.

Pag. 279.

Pag. 278. v. 28 . . . Pag. 280. v. 13.

- Beutinger*] Peutingerus item inter Reuchlinistas l. c. enumeratur, et inter eos est qui pro Reuchlino scripserunt. cf. *Consp. chronol. dieb.* 25. et 17. Iul. a. 1513. item d. 27. Ian. a. 1515. Vide *Ind. biogr.* p. 433. sq. art. Peutinger.
- 15 *Mutianus est pess.*] cf. ad 278²⁹ adnot. Mutianus inter Reuchlinistas inde ab a. 1503 . . . post exortam 'causam fidei' indefessum stilum adhibuit, ut quotquot posset, ad partes antitheologisticas traheret. cf. *Consp. chronol.* et *Ind. biogr.* p. 426. sq. art. Mutianus. Vide etiam *Kampschulte Univ. Erf.* I. p. 153. sqq. A. 1514. m. Apr. Mutianus ad Agricolam scripsit: „Ego quoque, ut inquit ille, minimus apostolorum contraxi satis validam manum et possum in cohorte nostra ostentare duces et principes viros et de sacris abba[te]s et magnos Iovis epulones, ex ordine literario quasi quosdam cataphractos et antesignanos, quos agmine facto educemus, si necessitas postulaverit contra fraterculos casearios et phanaticos pædicatores, hem prædicatores dicere volui.“ Mutiani epp. MSS. Francof. fol. 185^b. (*Kampsch. l. c.* p. 178. not. 3.). *Crotus Reuchlino* d. 26. Ian. (a. 1514? veri similis a. 1515.) scripsit: „At dicet aliquis 'Capnion solusne contra plures etc.'“ cf. *Hutt. Opp.* I. p. 29. vv. 26. sqq.
- 21 *Franckfordiæ*] ad Mœnum.

EPISTOLA 60. WERNHERVS STOMPFF ORTVINO.

- 23 *Wernherus Stompff*] Collegii principis collegiatus: p. 280¹⁵. In indicibus utriusque collegii (ap. Zarnck. in *Abhh. der phil. hist. C. der sächs. Ges. d. W.* 1857. II. p. 763. sqq. 749. sqq.) nullum quod ad h. l. referri possit nomen invenio præter Thomæ Wernerii Braunsberga-Borussi: is a. 1471. in collegium maius cooptatus et minori discessit (*Z.* p. 764. n. 31.), cuius socius fuit a. 1471. . . 1499. (*Z.* p. 751. n. 54.), tum idem nomen inter collegii B. M. V. collegiatus legitur a. 1499. (*Z.* p. 776. n. 16.). Ceterum de hoc Wernerio, sive a Stompffio diversus, sive eadem persona fuerit, nihil mihi compertum est.
- 29 *rubra camera*] in qua baccalaureandi examinabantur, postquam iuraverat unusquisque, „quod non volet moliri vindictam verbo vel opere aut quacunq[ue] sinistra machinatione, si non fuerit admissus, aut fuerit forte acerbis monitis castigatus. et quod non volet pandere secreta conclavis seu camerae examinis, quæ demandantur non revelanda.“ Statuta reform. (a. 1522.) facult. art. Ubior. cap. xvii. 'De iuramentis baccalaureandorum examen subeuntium.'
- 31 *causa fidei male stat R.*] Hoc quoque ad ætatem a. 1516. referendum, quo tempore fautores Reuchlini Romæ prævalebant. cf. superiorem epist. 53.
- 32 *iurista et poeta volunt destr.*] destruent. Idem de poetis queritur Irus Lipsiensis. cf. p. 277³¹, et poetas vel iuristas esse male affectionatos in fide et habere quasi omnes malam dispositionem in moribus, etiam Vichelphio persuasum fuit. p. 36^{6sq.}

Pag. 280.

- 4 *Magistri in artib. sunt sup. doct. in iure*] Argumentum omnium universitatum statutis contrarium.
- 6 sic] ergo.
- 7 *Vade in Italiam . . . ibi*] cf. ad 277²⁸.
- 9 *unus ex Italia*] in Italia, Bononiæ, promotus.
- 13 *disputare*] Sic edd. quidem omnes, etiam 4. 5., habent, sed lægendum est 'desperare', ut dedi ed. 25.

Pag. 280.

14 *Valete tam diu etc.*] ut p. 237³⁴.15 *in coll. principis*] cf. ad 279²³ adnot.

EPISTOLA 61. PETRVS CHARITATIS ORTVINO.

Hæc epistola sequentis quasi prodromus est: primum Charitatis (*die gnadreiche Lieb*) Ortvinum spurium Gratiique, carnificis Halberstadiensis, ex sorore nepotem esse proponit, tum hic ipse avunculus quasi integerrimus Ortvinianæ procreationis testis in scenam prodit caro cognato sibi ipse de utriusque luculenta claritate gratulabundus. Aculeatioribus quam binas has sibi que ingratiorens ambiciosus Ortvinus nullas litteras accepit. Spuria Ortvinianæ originis infamatio non nunc demum coepisse videtur: nam contra eandem sese defendere videtur iam eo loco quem ex eius Orationibus quodlibeticis in art. 'Gratius' exhibuimus. Ceterum renovandæ huius infamationis causam suspicor dedisse quod Wimphelingus in sua ad Iac. Spiegel expurgatione contra detractores (Viennæ Austr. Idib. Febr. a. 1514. 4°) de se ipso narravit: „Cum adhuc vacillarem [de Spirensi munere contionandi suscipiendo], Andreas [Brambachius] ut verus fautor ait 'Obsecro te, mi Iacobe, ut munus hoc pro tuo saltē honore amplectaris, quippe qui a competitoribus, ut tibi impedimento forent, infamatus es, te non ex legitimis parentibus, sed sacerdote natum esse'. Rumori huic causam dedisse reor, quod patruo persæpe (quod et nepoti meo ad me familiare est) scribens ob amplissimam largitionem suam patrem ipsum in epistolarum mearum superscriptionibus vocarem.“ (Rieggeri) Amoenitt. lit. Friburg. 1779. p. 421. sq.

21 *hic*] Hanc epistolam Quedlinburgi aut Wernigerodæ vel in Nicolai valle aliove Halberstadio vicino oppido *am Vorharz*, non Halberstadii, ut sequens ep. de se aperte dicit, scriptam fingi, ex eo colligo, quod p. 281¹⁶ legitur „est in Halberstat“, non „est hic“. Ceterum epistolæ scriptor neque ipse 'hic ante Harzonem', sed in universitate quadam, Vitenbergæ forte aut Lipsiæ, Cursoris Professorisque munere functus fuerit.

picem] proprie *Pech*, sed interdum etiam = *Harz*, resina.

Harzonem] Nomen sibi ex Germanico fecit, rectius puto quam si nimis generali Hercynii montis, ut adhuc facere solent, nomine usus esset.

22 *zechas*] *Zechen*, potationes, comotationes (non euxæ sive fodinæ partes, ut apud metallarios).

23 *Civium zecha*] *Bürgerzeche*.

hora duodec.] meridiana, non media nocte. cf. p. 281¹. Anglorum aliorumque causa, qui diem noctem facere solent, hoc adnotatum esto.

24 *nocturnalis et postzecha*] *Nacht- und Nachzeche*.

27 *consules, et mag. civium*] diversi inter se sunt, puto, illi *die Burgermeister*, hi *die Zunftmeister, die Bürgervorsteher*.

29 *iuvenis bursa*] *der junge Bursch, Junggesell*, adolescentes. (Inter nostros studiosos qui per tertium semestre studiorum causa in universitate moratur, *Junghursch* appellatur.)

non multum . . . triticum] Hodieque „*die sich nicht drum kümmern (nicht darnach fragen), was das Brot (Mehl, Getreide) kostet (gilt)*“, i. e. quibus domesticæ, rei familiaris cura nulla occumbit; de die, in diem viventes.

30 *bitunt ac si . . . solveret*] toti sunt in bibendo, ut hodieque dicimus *als göll' (kostete) es Leib u. Seele*. Simile illud *als gieng's auf Leben oder Tod*.

Pag. 280.

Pag. 280. v. 11 . . . Pag. 282. v. 1.

32 *Petrus etc.*] Quisnam hic Petrus fuerit, non facile quis dixerit. De Petro Bertram aut Petro Meyero cogitare vetat locus, ubi res agitur.

33 *infra*] = intra, ut sæpe.

Pag. 281.

2 *istam opinion. de Grachis*] cf. p. 59, 11. sqq.

3 *aliquahter*] „*etlicher maß, grosser maß, etwas, gleichlich, wat gelychlich*“. Dieffenb. Glossar. h. v.

in arte h. bene tentus] i. e. qui bene se tenuit in studio litterarum humaniorum, *der auch in den humanioribus ziemlich gut bewandert ist.*

4 *a gratia sup.*] ut p. 58, 15. sqq.

5 *fecit valde crisp. lat.*] *machte (redete daher) ein gar krauses Latein.* Fortasse cogitavit de „*noto*“, quo „*Sallustius epigrammate incessitur*“ ap. Quintilian. Inst. or. VIII. 3, 29.

„*Et verba antiqui multum furate Catonis,
Crispe, Iugurthinæ conditor historiae.*“

9 *habuerunt . . . exam.*] i. e. epist. I. 38.

14 *interrog. q. e. v.*] „*Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudæos . . .*“ Ioann. xviii. 38.

16 *unus suspensor*] Sequentis epistolæ auctor.

19 *non debet . . transire*] non inultam feret hanc iniuriam.

21 *accepit*] *hat*. alii ‘*accepit*’ ut ed. 24.

23 *avunculo materno*] Abundat quidem ‘*materno*’: avunculus est matris frater; patris frater est patruus. Sed ‘*avunculus pro patruo promiscue usurpatum legitur apud serr. med. æt.*’ Ducange. Sic quoque nostrum ‘*Ohm*’. Ipse avunculus sororis filium, *seinen Neffen, Schwestersohn*, ‘*avunculum maternum*’ appellat in seq. ep., ut in nonnullis Germaniæ partibus ipse ex fratribus sororibus nepotes ‘*Oelmchen*’ appellari audiui. Ceterum ‘*Oelmchen*’ vel latiori sensu usurpatur, ut ‘*Freundschaft*’ pro quolibet cognationis sive etiam vicinitatis aut gentis necessitudine coniuncto.

25 *patrem . . nominare*] Modestin. L. 23. D. de statu hom. 1. 5. „*Volgo concepti dicuntur qui patrem demonstrare non possunt, vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet, qui et spurii appellantur πατὴρ τὴν σποράν*“. Gai. Inst. I. 64. „*. . . vel quasi sine patre filii*“. S. P. = sine patre. De Ortveno spurio cf. etiam p. 25^{6. 597.} et seq. epist. 62.

30 *statutum*] Tale etiam aliæ almæ universitates habebant. cf. ad 276⁵⁴. In statutis s. fac. theol. Colon. (*Bianco d. a. Un. Köln.* I. part. 2. p. 38.) est: „*Item attendentes quod ad gradus in theologia Parisiis non admittuntur, nisi de legitimo thoro procreati et non turpiter corpore vitiati, idem intendimus in hoc studio observari.*“ Statuta reform. fac. artium Ubiorum eiusmodi præceptum non habent.

33 *si papa disp. secum*] cf. Innocentii III. c. 13. x. qui filii sint legitimi IV. 17. cuius Summa est: „*In terris ecclesiæ papa potest libere illegitimos legitimare, in terris vero alienis non nisi ex causis multum arduis, vel nisi in spiritualibus. tunc tamen indirecte et per quandam consequentiam intelligitur legitimare etiam quo ad temporalia. hoc tamen ultimum non est sine scrupulo.*“ cf. ad 282³ adnot.

Pag. 282.

1 *non esset sp. s.*] Ioann. III. 5. „*. . . nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, non potest introire in regnum dei.*“ Innoc. III. c. 5. X. de baptismo III. 42.

Pag. 282.

- „... cum in baptismo duo semper, videlicet verbum et elementum, necessario requirantur, . . . dubitare non debes, illos verum non habere baptismum, in quibus non solum utrumque prædictorum, sed eorum alterum est omissum“.
- 3 *non possunt . . . proficere*] Clerici nullam feminam, sive meretricem sive honestam, ‘in iure matrimonialiter habere’, i. e. secundum iuris præcepta uxorem ducere, ergo neque spurios suos per subsequens matrimonium legitimare possunt. Itaque secundum Nostrum nec filius presbyteri, cum pater eius fingi nequeat matris maritus, potest fingi ex legitimo matrimonio procreatus, ei ‘non potest proficere dispensatio’. Noluit respicere Noster ad ea quæ de defectu natalium decretales præcipiunt. cf. c. 2. in VI°. de filiis presbyterorum et aliis illegitime natis r. 11. Vid. ‘Dispensacio super defectu natalium’ in *Baumgartenberger Formelbuch. Wien. 1866. 8°. p. 49. sq.*
- 5 *servas*] opinaris, tibi videtur. Indignabundus Charitatis collocutorem tibissat.
- 6 *respondendo dixit*] ‘Respondens dicit, ait’, ‘respondit et ait’, ‘respondi et dixi’ et similia in Vulgata vulgaria sunt.
- 8 *Mathæi*] immo Ioann. III. 5. cf. ad prox. sup. v. 1.
- 16 *leccatori*] cf. ad 71°.
- ad . . . adligare*] Hodie aliter utimur ‘auf den Schnabel binden’, pro eo quod est ‘curiosius exquirenti aperire, dicere aliquid’. contra quod h. l. verbis ‘ad r. s. adl.’ significatur, hodie est *aufs Maul geben*.
- 17 *Quod . . . promerere*] Usitata olim litterarum supplicum clausula, *und das will ich mein Leben lang um Euch wohl verdienen*.

EPISTOLA 62. MAGISTER GRATIVS ORTVINO.

- 20 *Zisania*] „Zizania, sizania, cysania, *rade, kade, unkraut, böser same, hederich, knille, trespen, brandkorn*.“ Diefenb. Glossar. h. v. — Venant. Fort. carm. V. 2, 41. „de satione dei zizania vulsit amara.“
- 22 *quadruplicator*] *Viertheiler*. a quadruplicare = *vierfältig machen, vervierfachen, viertheilen*.
- 23 *virgator*] *Auspeitscher, der mit Ruthen od. Staupbesen aushaut*. Cf. Plaut. Asin. v. 565. (III. 2, 19.) „valentis virgatores“.
- 25 *et multa alia*] Cf. ‘et plus si vellet’ p. 3°.
- 27 *avunculo materno*] *seinen Neffen, Schwestersohn*. cf. ad 281²³.
- 30 *invicem*] *einander, alter alterum*.

Pag. 283.

- 4 *monstraris digitis prætereuntium Coloniensis fidicen lyrae*. cf. Horat. carm. IV. 3. i. f. — ‘At pulchrum est digito monstrari et dicier Hic est’. Pers. sat. I. 28.
- 6 *famositatis*] ‘Famositas, *weitmerigkeit, merlichkejt*’. Diefenb. Glossar. h. v. Grattius vult ‘gloriæ, claritatis, magni nominis’; sed ipse qui composuit hanc epistolam non nescivit carnifices famosos (*chrlos*) esse.
- 10 *servant aliquid de vob. et me*] *etwas von Euch u. mir halten*, in admiratione hominum nos esse.
- 15 *candelabra*] sicut stellæ. cf. 239²⁵.
- 18 *mediante forti palo*] Bernæ ad duos palos alligati combusti sunt quattuor prædicatores. *History Von den fier ketzren. 1521. p. N8.*
<p><i>Die hencker wartent jr geschicht
Zwu seülen hettents offgericht
Je zwen sye bunden an ein seül
Vnd legten holtz dorumb nit vil</i></p> | <p><i>Auch wenig stro, das mancher sprach
Es wer ein angelegte sach
Das man sye hörtigklichen tödt
Vnd legten in feüres brunste nöt.</i></p> |
|--|--|

Pag. 283.

Pag. 282. v. 3 . . . Pag. 284. v. 4.

22 *extra iocum*] *ohne Spaß*, serio, re vera.

eritis . . fieri] *Ihr werden werdet*. Certe hoc futurum tempus satis indicatum est 'spero futurum quod eritis fieri'.

24 *in merdro man. iacere*] *im kot liegen bleiben*. Non solum rustice, sed etiam acerbe Ortvinus scientiam 'in merdro iacere' scribit avunculus, cuius contrarium ille sibi persuaserat.

25 *circa fontem*] Eum fontem puto h. l. indicari qui est ante ecclesiam cathedralam (*Dombrunnen*), de quo multa mirabilia adhuc narrantur.

26 *in nocte*], noctu, *nächten*, *nächtlicher Weile*.

viderunt c. lum. extra dom.] *haben mit Lichtern zum Haus hinaus gesehen*, luminibus accensis prospexerunt.

28 *bona facta etc.*] sine ironia *henkenswerthe Streiche*.

29 *unus poeta in Col.*] Hermannus comes Nuernarius puto, quamvis nunc, ubi Ortvinum Porquinum dixerit, indicare non possim: 'Epicuri de grege porcos' theologistas Colonienses idem appellat in Hutt. Opp. VI. p. 328²⁵, et Hochstratum ibid. v. 37. 'Porcium, id est porcarium'. Glareanus (Hutt. Opp. I. p. 127¹³, 128¹²) Ortvinum 'Portuinum Gracchum' et 'Portuinum Græcum' appellavit; alii 'Ortum vino' nominabant, et similibus tum popularibus nominum detorsionibus ludificabant hominem.

31 *hara*] s. ara, 'Sau-trog, -stall, -musch, swin-trog, -stal, verher-stal, -steig'. Diefenb. Glossar. h. v. 'Hara suis' appellatur sordidus et impurus homo ap. Plaut. Mostell. I. 1, 39.

32 *gratanter*] *zum Dank*, merita rependens, non, ut all. locc., 'lubenter, gratulando', neque 'gratis'. 'Gratanter, gratenter, *genemmelich, tangnemlich*'. Diefenb. Glossar. h. v.

finaliter . . orarem] *schließlich . . möcht' ich Euch bitten*.

33 *fama . . fiat nota*] Hoc quoque est quod recte dicas *henkermäßiges Latcin*.

36 *habetis*] accepisti, quasi hereditatis iure tenes.

37 *spurii etc.*] Hoc proverbium (nam aperte proverbium est) nescio unde originem habeat; fortasse ex ipsa Abrahæ filiorum Ismaelis et Isaaci filiis. Edmundus spurius ap. Shaksp. Lear I. 2. secum: „*Why bastard? wherefore base? . . . Why brand they us With base? with baseness? bastardy? base, base? Who in the lusty stealth of nature take More composition and fierce quality, Than doth within a dull, stale, tired bed Go to the creating a whole tribe of fops, Got 'tween asleep and wake? . . .*“ Ad quem locum Warburtonus ex Vaninii tract. De admirandis naturæ. Paris. 1616. adnotavit: „O utinam extra legitimum et conubialem thorum essem procreatus! ita enim progenitores mei in venerem incaluisse ardentius, ac cumulativè affatimque generosa semina contulissent, e quibus ego formæ blanditiam et elegantiam, robustas corporis vires mentemque innubilem consequutus fuisset. At quia coniugatorum sum soboles, his orbatum sum bonis.“ Sed cf. etiam „diabolus non ita libenter committit se legitimis ut sicut spurii, qui sunt singulariter apti diabolo“ p. 291¹³sq., et nostrum *Teufelskind* pro eo cui cæca fortuna favet.

Pag. 284.

1 *lardare*] i. e. lardari. cf. ad 69¹⁶.

4 *Quinta luna*] i. e. infaustus dies. Hutt. Deplor. v. 96. sq. (Opp. III. p. 406.) „ . . tu pessima quintæ Progenies Lunæ . . “ cf. in not. ad h. l. citt. Verg. georg. I. 277. „ . . quintam fuge etc.“ Hesiod. opp. et d. 800. sqq. „*Πέμπτης δ' ἐξάλιασθαι, ἐπεὶ χαλεπαὶ τε καὶ αἰναί: Ἐν πέμπτῃ γὰρ φασὶν Ἐρινίας ἀμφιπο-*

Pag. 284.

λεῦειν Ὀρκον γεινόμενον τὸν Ἔρις τέκε πῆμ' ἐπιόρκους. — Sane infaustus persecutoribus Reuchlini nihil accidit, quam hoc 'Epistolare Obscurorum Virorum'.

- 5 *solve nodum*] i. e. explica poemate velatam rerum veritatem, quid a quo contra quem quidque scriptum sit, recte intellege, — et videbis amplius, et videbis quam vera sit hæc tota comœdia.
- 6 *Impr. Rom. Curia*] Ut volumen primum quod nunc dicitur, i. e. edd. 1...3., (cf. ad 181 adnot.) Venetiis impressum fictum est, ita hoc alterum (ed. 4.) vel meliøre iure Romanæ Curia adscribitur, unde magna epistolarum pars in ipsarum fine missa simulatur.

[EPISTOLARVM O. V. NOVARVM APPENDIX.]

Sequentes octo epistolæ, 63...70. (nam Calvastrii epistola iam inter Croticas edd. 1...3. — vide supra p. 1...4. et 8 — prodierat) primum prodierunt a. 1517. in eo exemplo, quod Ind. editt. p. 7. sq. n. 5. descripsi. Auctorem sive auctores malis harum epistolarum quæ maiore ex parte quantum et argumento et scribendi genere a superioribus omnibus diversæ sint, omnino neglectum est, cum adhuc inexploratum fuisset, eas novarum O. V. epistolarum mantissam esse, difficile est ciere. Alsatum, Wimpfelingi discipulum, sed qui Colonia quoque studuerat, auctorem esse epistolar. 63...65. 68 et 69., quæ omnes ex Alsaticis oppidis scriptæ finguntur, veri simillimum mihi videtur; epp. 66. 67., Romæ scriptas, et Heydelbergæ scriptam ep. 70. propius ad Huttenicas accedere dixerim, Hutteno autem eas non adscripserim. Neque Erasmus, quisnam huius appendicis auctor sit, cognitum habuisse videtur, nisi forte consulto ipsius nomen suppressit, cum de Maleoli epistola (70[8].) his verbis utatur „ni quidam addita epistola lectorem admonuisset, rem non esse seriam“ cf. infra ad 299¹⁷.

STEPHANVS CALVASTRIVS ORTVINO.

Cf. supra ad 29, sq.

EPISTOLA 63. [1]. IOANNES DE SCHWINFORDIA ORTVINO.

- 12 *Cuinam Ioanni Suenofurtensi*, hæc 'in oppido Suerßheim' data ep. adscribitur nescio. Præceptorem appellat Ortvinum eumque Daventriæ docentem facit, qui tamen inde ab a. 1507. Coloniae docebat, et a quo 'nuper' de victoria contra Reuchlinum litteras accepisse scriptor renuntiat — quæ omnia parum inter se convenire videntur. Nisi illud 'Suerßheim' repugnaret, suspicari possis, ex Butzbachio (quasi *Wutzbach*, *Saubach* = suum rivus) factum esse Schwinfordensem (suum vadum), ut Piemontanus i. e. Miltenbergensis Ioannes Butzbachius derideretur, qui Daventriensis olim discipulus in hac ipsa epistola inter acerrimos Antiwimpfelingianos laudatur, sed cum ea componeretur, prior cœnobarum ord. s. Benedicti ad Lacum fuit. cf. supra ad 40¹⁵.
- 16 *in Daventria*] Immo, Coloniae. cf. præc. not. et Ind. biogr. p. 381. art. Gratus.
- 19 *de victoria . . contra R.*] d. 10. Febr. a. 1514. obtenta? mandatum de supercedendo d. 2. Iul. a. 1516. impetratum indicari putaverim. Pertinet huc epistola Bernardi Adelmanni ad Pirckheimerum data in die assumpt. virginis a. 1516. (ap. Heumann, *Docc. litt.* p. 146) hæc: „S. Scripsi tibi nuper de victoria Reuchlini, verum interim supervenere literæ, quibus scribitur viginti

Pag. 284.

Pag. 284. v. 5 . . . Pag. 285. v. 16.

sex ad ferendam in ea causa sententiam a Pont. Max. deputatos fuisse, ac cum tempus ferendi sententiam instaret, XVIII pro Reuchlin vota dedisse, reliquos vero contra eum sensisse, et antequam sententia propalaretur, supervenisse Silvestrum de Prierio, magistrum palatii ordinis prædicatorum (quem scribunt esse hominem malum, conscientiae nullius inquietique ingenii) atque mandatum de supersedendo a Pont. attulisse; Cardinalem vero Adrianum ac Surentinum rem ad Pontificem detulisse proque sententia ferenda sollicitasse. Surentinus vero, et homo, ut audio, doctus et summus Reuchlini fautor, interim obiit, malo, ut timeo, omine. Ita rem aiunt actam, quod te latere nolui. Scribo enim ea ut audio, nec aliud certi habui. Erasmus tuum tibi remitto. Vale. Velociter in die Assumptionis virginis. Ao. MDXVI.⁴⁴

21 *deifice*] i. e. divinitus, divina gratia. cf. Diefenb. Glossar. vv. *deifice*, *deificus*. (Non a 'deum facere' sed ab eo quod a deo fit.)

22 *papa imposuit sibi sil.*] i. e. Reuchlino, sed pariter etiam Hochstraticis: Peperic. Def. p. 168⁶. „nam imperator . . et summus pontifex . . non nobis solum duobus, sed omnibus in genere silentium ad iusticiae executionem imposuere“. cf. Consp. chronol. astat. a. 1516.

23 *ne deterius sibi*] ne det. tibi etc. Ioann. v. 14.

24 *mirabiliter*] i. e. lingua Germaniae superioris, *oberdeutsch*, 'Theutonicum superioristicum' p. 107²⁹.

Pag. 285.

1 *non potuerunt intelligere*] Cf. Pepericorni Defens. p. 107, 23. sqq. 142, 23. sqq.

3 *scriptura*] Matth. III. 9. Luc. III. 8.

5 *quam . . . prophetiae*] cf. ad 212²⁰ sq.

6 *vos melius scitis*] Cf. ad 20²⁷.

9 *fecerunt nov. facultatem*] poetarum. cf. p. 37³⁴.

11 *non curant amplius etc.*] Iam sæc. xv. exeunte boni præceptores, ut Hegius, Agricola, Dringenbergius, alii, perversam litterarum elementa docendi methodum derelinquere cœperant, deinde illorum discipuli, Celtis et Wimpelingius, Cæsarius et Buschius, Suevi Bebelius et Henrichmannus, Vadianus et Glareanus, et alii multi, quorum nomina magnam partem etiam in Reuchlinistarum numerum relata passim nobis obviam facta sunt, meliori viâ sternendæ diligentem felicemque operam dederant, sed per plura sæcula inveterata consuetudo paucis decenniis non aboletur, neque novissimum est Lutheri simile illorum 'non curantium amplius facultatem artisticam' de docendi discendique modo iudicium, quod a. 1524. in libello *An die Bürgermeister und Rathsherren allerlei Städte in deutschen Landen* publicavit.

13 *seducunt etc.*] Sic e contrario Buschius seducit supposita cum sua poetria, p. 257¹⁷.

16 *Tarteretus*] Petrus Tartaretus, Parisiensis Scotista. cf. Ind. biogr. p. 483. art. Tartaretus.

Versor] Ioannes, item Paris. doctor, qui Coloniae quoque docuit. cf. ibid. p. 495. art. Versor et p. 393. sq. art. Hispanus, Petr.

Perversor] Præversor nonnullæ edd., sive temere sive neglegenter: præcedens Versoris nomen scriptori in memoriam revocasse videtur locum Reuchlinianæ defensionis (Tub. 1513. p. Eijj^a): Quid igitur tuba canat iste bonarum artium perversor, volui professor, Ortwinus Coloniensis versifex, metrifex, immo fex omnis sceleris et perfidia.

Buridanus] Ioannes, „qui invenit viam modernorum“. cf. Ind. biogr. p. 320. sq. art. Buridanus.

Pag. 285.

- 17 *Bruxellensis*] Georg., nominalista Paris. sæc. xv. cf. Ind. biogr. p. 320. h. art. et p. 393. sq. art. Hispanus, Petr.
- 18 *simpl. stud. aut corn.*] i. e. cui modo in beanii depositione cornua desecta sunt. cf. Ind. biogr. p. 305. sq. art. Beanus. Hodie diceretur *ein crasser Fuchs*.
- 21 *ante unum*] *vor Einem*; magister de se sui que similibus loquitur. *tangunt birretum*] cf. p. 5¹. *sicut moris est*] i. e. quam reverentiam debent magistris.
- 22 *domum scis bene*] lupanar. *Consequentias Marsilii*] cf. Ind. biogr. pag. 412. art. Marsilius. Primus Heidelb. univ. rector fuit.
- 23 *Suppositiones*] De his etiam Petrus Hispanus inter terminorum proprietates fusius tractavit lib. vii. Summularum (cf. Prantl Gesch. d. Log. III. p. 51. sqq.), seorsum autem 'Suppositiones' publicatas esse nescio. *Parva logicalia*] cf. cit. art. Hispanus, Petrus.
- 24 *formales*] cf. ad 258¹⁷. et p. 47¹. *apparere*] *sich sehen (hören) lassen, auftreten*. disputare et licitum et iniunctum erat non nisi eis qui in formalibus iam compleverant.
- 25 *Wimphelingius*] Iam ad propositum et caput totius huius dictaminis venit auctor, i. e. ad similem Dominicanorum contra Reuchlinum gestæ causæ fidei Wimphelingo ab Augustinensibus motam controversiam, quod is, horribile dictu, sanctum Augustinum cucullatum monachum fuisse negasset. Rectius fortasse quam 'medius Reuchlinista' Wimphelingus 'medius Reuchlinus' dicendus erat. cf. Ind. biogr. p. 503. sq. art. Wimpheling.
- 27 *Langium*] cf. Ind. biogr. p. 403. sq. hunc art.
- 28 *libro . . de integr.*] De hoc Wimphelingiano libello, quem primum „Joannes Knobloch Ciuis Argentineñ. | ex Archetipo impimebat Anno quingen^{tesimo} q^{nto} supra millesimū. iij. non. Mar. |⁴ 4°. et iterum a. 1506. (cf. ad 286¹¹) edidit vid. (Rieggeri) Amœnitt. lit. Friburg. 1779. 8°. p. 240...255. Huius libelli novissima capita (ed. 1505. p. C5^a...D4, ed. 1506. p. Eijj^b...Gijj^b) hæc sunt: „Augustinum neque fratrem neque monachum cuculla indutum unquam fuisse Ca. xxxi.“, „In quo enervantur iacula blatterantium monachum fuisse Augustinum. Ca. xxxij.“, „Capitulum xxxij. In quo ostenditur falsum et fictum esse hoc proverbium: Scientia latet in cucullis excludendo seculares.“ „Maximos et profundissimos theologos fuisse seculares nulla unquam cuculla indutos Ca. xxxiiij.“, ubi inter theologos seculares primum locum obtinent Moyses et Christus, novissimum Petrus tartareti, Alexander de ales. Alii ad hanc controversiam pertinentes Wimphelingi libelli sunt: Appologetica declaratio | wymphelingij in libellum suū de integritate: de eo. An sanctus Augustinus fuerit monachus. Cum epistolio Thome | Volphij iunioris. | s. l. et a. 4°. (Amoenn. Friburg. p. 260...263.); Epistola ad Iulium II. summum pontificem. etc. a. 1506. 4°. (Am. Frib. p. 281. sq.); Ad Iulium II. P. M. querulosa excusatio Iac. Wimphelingii, ad instantiam fratrum Augustinensium ad curiam Romanam citati: ut propria in persona ibidem compareat: propterea quod scripsit, divum Augustinum non fuisse monachum vel fratrem mendicantem. s. l. et a. 4°. (Am. Frib. p. 285...289). Item huc pertinet „De vita et miraculis Ioa. Gerson; defensio Wimphelingii pro diuo Ioa. Gerson et clero seculari, qui in libro (cui titulus supplementum coelifodinæ) graviter taxati sunt et reprehensi. s. l. et a. (Am. Fr. p. 278...281).“ et „Contra quendam qui se Franciscum Schatzer appellat, complicesque suos expurgatio Iac. Wimphelingi. s. l. a. 1506. 4°. (Am.

Pag. 285.

Pag. 285. vv. 17...28.

Frib. p. 281...283).“ In eo quoque hæc lis cum Reuchliniana ‘causa fidei’ similitudinem habet, quod uterque monachorum adversarius cum moreretur, aperte neque vicisset neque victus esset, quamvis Iulius PP. II. Wimpelingum sua ipsius voce a litibus absolverit et calumniatoribus silentium indixerit (cf. Erasmi epp. Ind. biogr. art. Wimpeling. p. 507. repetitas); „sed data opera (Rieggeri Am. Fr. p. 262. verba sunt) et omnium accuratissime argumentum isthoc pertractavit, atque Augustinum monachorum patrem fuisse, ac eremiticam vitam duxisse, ostendere adnissus est ordinis eremit. s. Augustini decus . . . Io. Laur. Berti in comm. de reb. gest. S. August. c. 23...42. Venet. 1756. 4°.“ — Trithemii orationem de XII excidiis, quam Fabric. bibl. med. ævi. Hamb. 1735. 8°. IV. 467. inter inedita opuscula recenset, Moguntia a. 1496. 4°. prodiit: Hain. n. 15637. „Oratio (domini Ioannis trithemii abb. spanhem.) de duodecim excidiis observantia regularis, habita in caplo annali in monasterio Reinhartzbornensi in hireynia sylva v. kal. sept. a. d. M. cccc. xvi.“ sed neque hæc oratio, neque de scriptorib. eccl. aliusve Trithemii libellus Wimpelingum, ut multorum sanctorum doctorumque hominum monachatum negaret, inpulit, neque id ‘contra Trithemium’ fecisse (p. 286³⁰) verum est. Ipse cap. 31. cit. „ostendam“ inquit „tibi Augustinum neque fratrem ex mendicantibus, neque cuiuscunque ordinis monachum, neque cucullatum, sed neque heremitam unquam fuisse. et id facturus sum ob hanc causam, quod sunt huius seculi prudentes, qui cum eis ad morum et vitæ suæ reprehensionem cuiuspiam theologi, qui alicuius ordinis fuit, auctoritas adducitur, mox ipident clamitantque cum cachinno: Quid nobis et [l. cum] illi fraticello sive monacho? ha monachus fuit, ha frater fuit. Hæc his auribus plus semel audivi.“ Non nisi in fine libelli de integr. (ed. 1505. 4°. p. 74) Trithemium memorat sic: „Nec me movet liber de ecclesiasticis scriptoribus, in cuius locis innumeris erratum esse, ad oculum demonstrare possem, si non illius auctori admodum mihi caro deferendum arbitrarer, qui vel mendosis titulis [i. e. librorum inscriptionibus], vel a variis fraticellis multos scriptores ex ordine suo fuisse, cum non fuerint, falso iactantibus facile persuasus falli potuit atque seduci.“ Et non solum post editum sed ante acceptum lib. de integr. Trithemius Wimpelingo „ex Budori [Heidelb.] d. 31. Iul. a. 1506.“ scripsit amicissime (Trith. Opp. Ff. 1601. fol. part. II. p. 492. sq.), sed etiam post acceptum illum librum „ex monasterio meo iuxta Herbipolim 27. m. Iul. a. 1507.“ (Opp. cit. p. 550. et Amœnit. Frib. in Add. post p. 409.): „Tribulationibus quas pateris, ex corde fidelissimo compatiar, et si quid me posse pro tua pace existimas, fac sciam, moxque paratum ad omnia invenies. Confide in domino Iesu et ambula in via veritatis. Unum hoc solum te moneo, promptulus ne sies in antea negotiis et rebus [te] occupare claustrarium: quia quod extra te et conditionem status tui, nihil ad te. Quid enim ad te Augustinus cucullatus fuerit an togatus? Scripsisti in libello illo tuo de integritate, Bedam non fuisse monachum et plerosque alios, quos ego inter monachos computaverim in libro de serr. eccless., quod nisi mihi deferres amico, te facile probaturum polliceris. Congrediamur inter nos si placet: quos ego monachos scripsi, et Bedam maxime, tu monachos non existisse minime docebis. Videris mihi non satis transacti temporis perlustrasse historias, qui Bedam fuisse monachum ignoras. Sed ego tibi parcendum duxi, quem fratrum eremitarum s. Augustini vexationibus plus quam satis tribulatum intelligo ...“.

Pag. 285.

- 29 *aliud lib. contra etc.*] cf. Ind. biogr. p. 403. sq. art. Langius. Hic ipse se 'iussu ac instinctu', 'hortatu ac instantia' Trithemii 'quodam bipertito ad omnium claustralium defensionem respondisse [Wimphelingo] opusculo' scripsit, et Butzbachius (a. 1509.) de Langio 'duos *edidit* libellos *etc.*' testatus est. Sed Schwinfordiensis noster scribit (p. 287¹⁰) „mitto vobis hunc librum, quem debetis facere impressare“. Equidem an, ubi loci et quo tempore in publicum prodierit Langianum opusculum, adhuc frustra quaesivi. quod id in capitulo sive synodo Reinhartzbornensi [Reinhardsbrunn in ducatu Gothano, ubi tum celebre Benedictinorum monasterium fuit] a. 1509. approbatum dicitur, non probat tum typis exscriptum fuisse: nam et alia ad hanc disputationem pertinentes libelli, quorum in hac epistola mentio fit, non nisi in scriptis exemplaribus circumferebantur.
- 33 *tanta lat. in monachis*] Iam ante libellum de integritate Wimphelingus ediderat Epistolam de inepta et superflua verborum resolutione in cancellis etc. s. l. et a. 4°. (Amoenitt. Frib. p. 224...228), et in prioribus quoque libellis, ut in Elegantiarum medulla (Am. Fr. p. 180. sq.) et praecipue in Isidoneo Germanico (Am. Fr. p. 185. sq.) contra barbaram clericorum linguam scripserat. Sed in eodem Isidoneo etiam multa Alexandri praepcepta comprobant, alia reprobant.
- 34 *superexcellenscat*] Hoc sane est 'superexcessivum, *unübertrefflich*'.
una nota altius] *eine Note zu hoch*, vox iusto altior.
- 36 *rigmaticae*] *gereimt*. Scriptori plane idem est quod 'poetice'.
omnis scientia est in cuculla] Hunc plurimorum monachorum articulum fidei haeretice (p. 287³⁷) negaverat Wimphelingus c. 33. cf. supra ad v. 28.
- 38 *regul. grammaticales*] cf. Ind. biogr. p. 367. art. Exercitium puerorum.
- 39 *Donatum*] cf. Ind. biogr. p. 358. hunc art.
Petr. Hisp.] cf. ibid. p. 393. sq. art. Hispanus.
Phisicor. etc.] Aristotelis.
- 40 *commendaverunt*] Lusus pro 'commentaverunt' i. e. commentati sunt (non pro 'commendaverunt').

Pag. 286.

2 *cucullatis*] cf. supra ep. I. 2.

- 7 *superexcellenter .. scientiam*] „Dic obsecro mihi, benignissime frater, scientia unde in mendicantes transferatur? a loco, a cuculla, an a studio? Si locus in eis scientiam parit, cur non muli, equi et asini intra vestrorum monasteriorum septa quandoque depasti Latini rhetores et dialectici iam dudum evaserunt? Cuculla si ruditatem adimit et scientiam infundit, ex quo cucullae fiunt, purpura et serico longe pretiosior esset. Si contendis et oblatras, studium florere vestris in coenobiis, profecto non in omnibus tu ipse fatebere ..“
Wimpheling. de vita et mirac. Ioa. Gerson. ap. (Riegg.) Amoen. Friburg. p. 279.
- 8 *iuuate*] c. dat. ut infra v. 16. Cf. ind. verbor. p. 217. art. Iuvare.

- 11 *qui sunt in Arg.*] In sequentibus neque omnes Argentoratensis litterariae sodalitatis socii, neque omnes qui alteri Wimphelingiani libelli de integritate editioni adensionis testificandi causa epistolia carminave adiecerunt, enumerantur. Epistolia scripserunt Pallas [Spangel] Theologus (Ex Heidelberg.), Georgius Zingel theologus canonicus Eystetensis (Ex Ingolftadio.), Ioannes Romanus vtriusque iuris doctor (Idibus nouembris Anno etc. quinto.), Henricus bebelius poeta (Tubinge.), Beatus Rhenanus Sletftatinus (Ex Parisijs octauo kalendas octobris.), Rudigerus (Ex Dumetis.); carmina adiecta sunt

Pag. 286.

Pag. 285. v. 29 . . . Pag. 286. v. 39.

„Endecasyllabū Phalētīcū Ioānis Efficāpiani Lufacij Poetę laureati in simplicissimam libelli de integritate Iacobi Vuimphelingij dotiffimi hominis cōmendationem, Ioannes gallinarij Endecasyllabicon ad lectorem“ et quę in prima quoque editione legitur „De cōcubinis acquirēdis hanc Keyferbergij fentētīā Ioānis Adelphi & Iacobi Ruthgeri Argentineñ. precibus Gallinarij in versus redegit“. post hos 4 versus Latinos sequitur „Rithmus octo-casyllabicus. | *Ein frau man bald gefesselt hat | Vuye ledig iverst ich gyb dyr rat | Beschlus dyn gelt auch brot vnd ivin | By dyre lang keyn frau mag fyn.*“ Finit sic: „Ioannes knoblochus Ciuis Argentīnēsis ex Archetypo denuo | imprimebat. Anno quingentesi-mofexto supra millesimū. xi. kalendas Nouembris.“ Ipsa repetitę editionis inscriptio hęc est: „*Iacobi Wimphelingi | De integritate Libellus cum epistolis | prestantissimorū virorū hunc libellum approbantium | & confirmantium. | Ringmanni Philefij lambi-cum ad ephętos.*“ cuius carminis 12 versuum litterę primę sunt RYMPERELIVOR. Descripserunt hanc 2. editionem etiam Freytag Appar. litt. I. p. 167...170. (Rieger) Amcenn. Friburg. p. 254. sq.

12 *Sturmīus*] Ad hunc Wimphelingus scripsit librum de integritate. cf. Ind. biogr. p. 480. art. Sturm. et p. 288¹⁶.

et] pro 'et est'.

Ottom. Luscinīus] *Nachtigall.* cf. Ind. biogr. p. 408. sq. art. Luscinīus et 288¹⁶.

13 *allegare etc.*] Extra (X.) i. e. extra Decretum, Gregorij PP. IX. decretales; Digestis (. ff., ut supra p. 185²¹. 217¹².) i. e. in Digestis sive Pandectis Iustiniāni, quę pręcipuam Corporis iuris civilis q. v. partem esse nemo nescit. Biblia etiam non obscure viri, e. gr. ipsi summi pontifices et ipse Lutherus, pro sing. fem. usi sunt.

14 *Parrhisia*] matre omnium scientiarum. cf. ad 34¹⁵.

15 *Batodius . . Ruserus . . Sapidus*] cf. hos artt. Ind. biogr. *multi alii*] cf. ad v. 11. adnot.

17 *ille Paulus*] Langius. cf. Ind. biogr. p. 403. sq. h. art.

20 *litera . . . Tungerßh.*] Cf. ibid. p. 359. art. Dungersheim.

22 *Hieronymus*] ad Rustienum monachum (a. 411.) ep. cxxv. 11. (ed. Martian. I. p. 939.): „Nunquam de manu et oculis tuis recedat liber, discatur Psalterium ad verbum; oratio sine intermissione, vigil sensus, nec vanis cogitationibus patens.“

28 *uno discipulo*] fortasse 'Ioanne Schützio, fidelissimo meo contra bonos Augustinianos defensore'. Wimpheling in Expurg. contra detractores. cf. Ind. biogr. p. 506. art. Wimpheling.

30 *contra Tritem.*] Immo, cf. ad 285²⁸ adnot.

33 *distinguo de*] Hęc inter monachos distinctio quandam similitudinem cum Wimphelingiana ad superiorem v. 7. prolata habet. Ad hunc locum delectamento esse potest „Ioannis Physiophili Specimen Monachologię methodo Linnęana tabulis tribus aeneis illustratum etc. Aug. Vind., sumtibus P. Aloysii Merz, concionatoris ecclesię cathedralis. 1783.“ 4°.

38 *quia*] i. e. quod sequitur, ad probandum id quod pręmissum est, monachos avaros luxuriososque esse, enarratur.

39 *unus magnus abbas*] Aperte de quodam abbate Schönangiensi sermo est: sub eius enim inspectione fuit collegium Iacobiticum a. 1389. a Ruperto I. extra muros Heidelbergenses ad superiorem portam Nieri sub ipsa aula conditum, a. 1394. universitati incorporatum; a. 1516. a Schönangiensibus fratribus ord.

Pag. 286.

Cistere. desertum. cf. *Hautz Gesch. der Univ. Hdlbg.* 1864. I. p. 184. sqq. Anno 1495. Nicolaus I. fuit abbas Schönaugiensis, a. 1520. Iacobus abdicavit sese sec. *Widder Beschr. der Kurfürstl. Pfalz. Ff. u. Lpz.* 1786. I. p. 349. Totus hic locus referendus est ad Philippi comitis Palatini, Sinceri cognominati, universitatis litt. Heidelbergensis reformandæ conatus, de quibus Wimpelingus (cf. h. art. a verbis „Spiram vix reversus etc.) ad a. 1498. locutus est.

40 recte . . . *präparare*] *einen recht guten* (i. e. *schlimmen*) *Brei einrühren*, difficultates movere, in molestias sollicitudinesque ducere.

Pag. 287.

3 *unus poeta*] Non Rudolphus Agricola (*Hausmann*), qui a. 1483. Heidelbergam accersitus iam a. 1485. erat; nec Celtis, qui eo tempore Heidelbergæ non morabatur: sed aut Reuchlinus, qui annis 1496...1499. Heidelbergæ docebat, aut Wimpelingus, a. 1498. ad regentium et artium facultatem rursus receptus.

4 *novum latine*] i. e. ut p. 12¹¹.

5 *cito . . . accipere*] sensit demum rem sibi periculosam esse, molestissimam fore, *da merkte er bald, was der Spaß für ein Ende nehmen wolle.*

7 *tunc . . . simias*] *da käm' ich schön unter sie wie ein feister Esel unter die Affen.* Asinorum stupiditas, tarditas atque indocilitas, simiarumque imitandi facultas, agilitas atque docilitas in proverbio sunt. Ceterum hanc ipsam proverbii formam alibi me legere vel audire non memini.

8 *distinctio . . . concludere*] Tripartitionem spernit, vult maiorem ac minorem, ex quibus conclusio fiat.

10 *mitto . . . impressare*] cf. ad proxime sup. v. 29: adnot. et sequentis paginae v. 1.

12 *erit in meta*] i. e. Wimpelingus plane refutatus erit, qui in lib. de integritate inter theologos seculares post Moysen Christum, summam theologorum gloriam, et Iacobum ac Petrum, Ioannem, Iudam et Paulum principales enumeraverat.

14 *secundum sub et supra*] In allegando scholastici glossatoresque locos supra iam indicatos positosve per 'supra', inferiores per 'sub' sive 'infra' designabant. 'auctoritates allegare' debebat doctus scriptor aut disputator. cf. *Ind. verbor.* p. 161. art. Allegare.

17 *rebellare*] cf. ad 277¹⁷.

18 *scelerat. caupones*] Caupones non solum peccatorum arguit labiorum Ecclesiastic. xxvi. 28., sed edictum quoque prætoris curam egit 'reprimendæ improbitatis hoc genus hominum': Ulpian. L. 3. § 1. Dig. Nautæ caupones IV. 9. Et Horatio quoque caupo est perfidus; idemque caupones cum malignis confert. Noster vero simul ad Wigandum Cauponem i. e. Wirt adludere videtur.

19 *Chr. fuisse etc.*] huiusmodi disceptationes tum non stupendæ visæ sunt. Disputabant etiam, utrum Christus sub forma cucurbitæ aut mulieris aut asini in mundum venire et quomodo tali forma indutus prædicare miraculaque facere potuisset, et multa his non meliora. cf. *Hagen Deutschl. literar. Verhålln. Erlang.* 1841. I. p. 31. *Hautz Gesch. d. Univ. Hdlbg.* I. p. 348.

portentosum . . . bestiam] In Physiophili Monachologia est hæc monachi definitio: „Animal anthropomorphum; cucullatum, noctu eiulans; sitiens“; descriptio autem hæc: „Corpus Monachi bipes, erectum, dorso incurvato, capite depresso, semper cucullatum et undequaque vestitum, si in speciebus quibusdam caput, pedes, anum, manusque nudas excipias. Ceterum: animal avarum, fetidum, immundum, siticulosum, iners, in mediam potius tolerans quam

Pag. 287.

Pag. 286. v. 40 . . . Pag. 287. v. 35.

laborem . . . Vivunt e rapina et quæstu; Mundum sui tantum causa creatum esse prædicant . . . hostem ex insidiis aggrediuntur . . .“.

20 *super me protestavit*] ut p. 16°. „protestavi coram omnes“.

ita perterritus etc.] Naturalem repentini terroris effectum nimis naturaliter describit.

21 *pratenebant*] Immo, prætegebant, *zuhlitten*.

22 *erunt . . . scientia*] plane confusi (refutati) erunt eius (Langi) doctissimis scriptis, non mit *ihrer Gelehrsamkeit*.

26 *non stetit in al. univ.*] Ipse tamen Langius Cracoviae litterarum studiis se incubuisse scripsit. cf. Ind. biogr. art. Langius.

27 *bene valet*] *ist reichlich so viel werth, so gelehrt, als —*

28 *Murner*] De huius sermone de Christo monacho alibi me legere non memini; sed ipse Murnerus personatus (in Murnaro Leviathan p. A4. sq.) de se ad Weddelum: „ . . . reducis mihi in mentem multas tragœdias, quas ubique locorum ac gentium movi meis declamationibus Primum a Francofordia pulsus sum magno cum dedecore, cum Wigando Hessio prædicatorii ordinis, divæ virginis temeratori, cuius exilii causam iccirco non refero, quod hanc iam multis annis tenes. Ea seditione excitata veni Argentoratam, ubi negotium feci viris probis et optimis, Sebastiano Brantto et Iacobo Wimpelingo, nec non et toti cohorti huic cohærenti, doctis inquam qui tum florebant Argentorati, quod vel invitatus cogor asserere. Utcunque tamen, subactus sum atque prostratus non sine magno meo malo. Extant de ea tragœdia plures epistolæ eruditorum et Germanicæ libertatis defensorum Iacobi Wimpelingi [cf. Amœnn. lit. Friburg. p. 207. sq.], quibus multis retro sæculis scietur qualis fuerit Murnarus. Coactus sum ius meum concedere adversariis, quod tamen nullum fuerat . . . Deiectus itaque perveni Friburgum, illic contumeliosa quædam protuli in Christum et sanctum dei parentem Mariam. De Christo aiebam hæc verba *Do man in nun her vom crütz gethon, do kundten sie den Schelmen nit begraben, dan die nacht fiel zuher, vnd ward die zeit zu kurtz . . . Do giengen sie dar, vnd warffen den Schelmen über den zaun, vnd liessen in ligen, in dem do kam er hinweg, wist niemant nit wo hin*, et cætera his similia. Virginem autem vocavi *ein Metzzen, oder ein Madunnen*, vocabulo quodam inusitato et non minus etiam turpi. Quo factum, ut eo loci hæreticus sim pronuntiatus, qui Christum non crederem fuisse sepultum Profligatus itaque a Friburgo concessi Treverim . . .“.

35. sq. Novus, e Berna quæsitus Franciscus ipse probat, quanta fides monachis habenda sit. Quattuor Bernenses hæresiarchæ prædicatorii ordinis ex sartore Ietzero quinque vulnera ei infligendo novum Franciscum fecerant a. 1508. cf. Ind. biogr. art. Bernense scelus. *History Von den fier ketzren 1521.* 4°. p. 611j:

Die falsch Maria do zu handt *Lieff do sye ir gesellen fandt,*
Sye sprach, ich habß wol practiciert *Das alle sachen concordiert,*
Die Barfuß werdents nymer lachen *Ich wil in ein Franciscum machen,*
Es rympt sich alles vñ fügt sich schon *Das wir die wunden vnderston*
Dem Conuersen vñ brüder geben
Wann man nun merckt das aber ich *Dem nolhart hab die wunden gemacht*
So wirt man nym so grosse acht *Vff sanct Franciscum haben mee*
Als dann beschehen ist vor ee *So in vnserm heiligen orden*
Ein nolhart auch verwundt ist worden.

Pag. 287.

tum fol. 65. narratur *Wie sye ein tranck durch zauberey gemacht dem brüder jn gaben, d3 er von allen seinen sinnen kam, vnd jm Fünff wunden etzten; p. 66^b: Wie die fier ketzer den brüder überredten, das er worlich die fünff wunden Christi trüg, vnd gott vil wunderzeichen durch in würcken wolt.*

37 *hæreticus*] Eius modi hæretici non solum ipse Iulius PP. II. (cf. art. Wimpeling) et qui p. 288. vv. 15...17. nominantur, fuerunt, sed et a Schwinfordiensi non nominati complures doctissimi viri, Wolfius, Zasius, alii. cf. ad 286¹¹ adnot. Thomæ Wolfii iun. ad Iac. Wimpelingum ep. data „Argentinæ cursum ex ædibus nostris Pridie Kalen. Augusti an. MDV.“ (ex Wimpelingi libello ‘Apologetica declaratio in libellum suum de integritate’. (Rieggeri) Amœnitt. lit. Friburg. p. 260. sq.) sic habet:

„Mirari satis non possum, Wimpelinge amicissime, quorundam monachorum audaciam, qui te veluti hæreticum criminari contendunt, quod in tuo de integritate libello quædam in medium adducis, quibus coniecere suspicarique licet, divum Augustinum nec cuculla indutum, nec professione fuisse monachum: quod est cur id genus hominum tantopere debacchetur, insaniat, sæviat, excandescat, minas inculcet, cælum clamet et maria, quid obsecro hæc faciunt ad fidei nostræ religionisque Christianæ tutamen? nec ideo sanctiores ætate nostra sunt monachi, quod Augustinus monachus fuerit, nec rursus deteriores, si non fuerit. Si enim monachi propter Augustinum sunt honorabiles, nos quod seculares sacerdotes vocamur, merito honoratioris sumus propter Christum et Petrum. Ad Augustinum redeo, cuius libri ab eruditissimis non laudantur nec ideo expetuntur, quod fuerit vel non fuerit monachus, verum ob id unum probantur, quod eis multiugis doctrina inest, quod variarum rerum eruditione resplendent, quod summa eloquentia, summo dicendi nitore splendescunt: Platonem non commendat, quod Atheniensis fuerit, sed quod publicum sapientiæ munus illuxerit; sic et ipsam Augustinum aut alium quempiam ex cohorte sanctorum hominum ipsa cuculla aut vile pallium non commendat nec venerabilem reddit, sed boni mores, vita casta et integra, vita sine crimine, sine sorde, sine macula. Cur igitur in te virum optimum ob hæc levia dentes acunt minaces illos et truculentos? Esto, vocent te in ius, tentent Romæ iniuriarum actionem, Pontifex maximus et Romani iudices causa cognita in risum solventur, quando intelligent ita apud nos otiosos esse monachos, ut vel sola Augustini cuculla possit illos ad mille lites et mille certamina provocare. Valeant qui de te male sentiunt, valeant qui de cuculla Augustini magis quam de ipso Augustino sunt solliciti. Crede mihi, nemo te unquam impune læserit: habes tot amicos, tot egregios discipulos et eruditione et ætate et divitiis florentes, qui te nedum vivum et in humanis nunc innocentissime agentem, sed et vita defunctum scriptis suis luculentissimis, si opus fuerit, defendent tutabunturque. Tu felix esto, virulentorum morsus non te conturbent, sed fac quod facis, Deum dilige.“ — „Udalricus Zasius legum doctor Iac. Wimpelingo. S. Esto, Iacobe, quietus, pugnari contra te potest, expugnare te nemo potest. Homo emeritus es, qui pulverem literarium laudatissime desudasti, Germanos nostramque ætatem tuis institutionibus fecundasti: habes qui pro te certent, non tam innumerabiles doctos, quam illam ipsam veritatem, quæ te vel tacente prædicabit et tuam de integritate opus fuisse et esse optimum. Noli ad quemcumque ventum inquietari, nungivendi, qui nil didicerunt nisi convitia, tanti a te habeantur, quanti satellites isti a Socrate: tu verberones istos perinde ac muscas a te pellito. Vale ex Fri-

Pag. 287.

Pag. 287. v. 37 . . . Pag. 288. v. 24.

burgo.⁴⁴ [a. 1506.] (Hanc epist. repetiit Rieggerus in Zasio Epp. Frib. 1774. 8°. II. p. 385.)

37 *alii qui condemnati sunt*] Et hoc mendacium est: in Parrhisia etc. solus Reuchlinus sive potius eius Speculum oculare condemnatus est. cf. Consp. chronol. ad annos 1513. et seq.

Pag. 288.

1 *ut velitis etc.*] i. e. quando facitis impressare librum Langianum. p. 287¹⁰.

9 *cucullatulis*] blande pro cucullatis.

10 *Eberh. de Campis*] a patrio oppido cognominatus prior monasterii s. Matthiae prope Treviros. cf. Ind. biogr. p. 335. art. Campis. — Quod Ziegelbauerus (Hist. rei lit. ord. s. Benedicti. Aug. Vind. et Herbip. 1754. fol. part. I. p. 413.) Trithemium directorem et Eberhardum de Campis, Ioannem Butzbachium, Iacobum Siberti sodales eius societatis litterariae, cuius princeps Dalburgius Wormatiensis episcopus fuit, i. e. Rhenanae, fuisse scripsit, id certe non ex Burekhardi, quem laudat, Comm. de L. L. fatis II. p. 403., nihil eiusmodi dicentis, probari potest, sed narratio fortasse ex hoc Schwinfordiensi carmine male intellecto originem cepit.

11 *Volzius Paulus*] Paulus Volzius, abbas Hugonis villae, sodalitates litt. Sletstad. socius. cf. Ind. biogr. p. 497. art. Volzius.

Schurerius] Matthias, Argentinensis, qui est pinguis socius. p. 49¹⁴. 201. v. 107. cf. ibid. p. 465. art. Schurerius.

12 *Ioh. Piemont*] i. e. Miltenbergensis Ioa. Butzbach, prior monast. Lacensis, de quo Ind. biogr. pag. 437. sqq. longiorem artic. Piemont, non quasi ille inter aequales emereret, scripsimus, sed quia apud nos opera viri aliunde fere incogniti manu scripta servantur, e quibus in hac epistola ad libellum respicitur cui inscriptum est 'Clipeus in deliramenta Ja. Wÿphelingii ad F(ratrem) G(erardum) Baldewin) p J(oannem). p(iemontanum). editus'.

Siberti Iacobus] Iac. Siberti, item monachus Lacensis, dignitate, ingenio ac doctrina vel Piemontano inferior. cf. Ind. biogr. p. 467. art. Siberti.

Rotger Sicamber] Trithemii amicus. cf. ibid. p. 460. sq. art. Rotger.

15... 17 *Bebelius . . . Sapidus*] de quibus ibid. peculiaribus articulis dictum est.

17 *Guidaque Bathodius*] i. e. (Ioannes) Guida et (Lucas) Bathodius. cf. ibid. hos artt.

18 *dicere Gukuck*] Cuculus sua voce quis et ubi sit se prodit, et infantes sese occultantes videri cupidi vocitant *kuckkuck* sive *guckguck* (vide vide), *wo bin ich?*

19 *in sacco conclusi*] pedem ii proferre, progredi non possunt. Similiter de eo qui argumentis oppositis refutatus est, ut nihil contra proferre possit, dicimus *in die Enge getrieben sein, nicht mehr weiter können*. Et in proverbio est *in den Sack hinein und wieder heraus disputieren*.

23 *promoveo vos*] Exegisse se Gratio monumentum aere perennius praedicat modestus versificator.

24 *Suersheim*] Immo, *Schnersheim am Kochersberg*, Alsatiae inferioris vicus parochialis, inter Argentoratum Tabernasque (*Elsaß-Zabern*) situs (cf. Schöpfli Alsat. illustr. II. p. 262. § cccclxxxvi.), qui ironice hic oppidum imperiale dici videtur. Rustici Kochersbergenses olim propter incultos mores in proverbio fuerunt. Et in Pauli Olearii quodlibeto de fide concubinarum a. 1500. habito, ubi Zarneke (p. 99.) *Kulman in Schriesheim* dedit, exemplum a. 1505. [s. l. (sed. Aug. Vind. ap. Froschouer) ex edit. principe] repetitum, et recentiora rectius habent *Schnersheim*: nam non Badensis vicus, qualis est *Schries-*

Pag. 288.

heim prope Heidelbergam, sed Alsaticus ibi indicatur eo loco: „... gavisia de domini sui absentia vocavit rusticum quendam quadratum fortem potentem et armatum, licet non esset de partibus Suitensium. Mox fidelis illa famula viginti sex ova et dimidium (secundum dictum *Kälman in schnerßheim*) in patellam butiri plenam incussit...“. Extat etiam editio libelli *Beclagung Tütscher Nation „Gedruckt zu Schnerßheym an dem Kochersberg in dem iar. 1526.“* 4°.

25 *corrisant*] cf. Ind. verb. p. 180. v. Corrisare.

crepet] ‘Crepare et crepere, dirumpi, bersten, brechen, platzen, reißen, spleißen, entzwei brechen.’ cf. Diefenb. Glossar. h. v.

26 *Anno a n. c. primo*] Aut hoc non intellego quid sibi velit, aut simile est dicti nostratium *Anno eins; Anno eins, da der groß Dreck* [chaos confusum. cf. Genes. i. 2.] *war*. Scriptam esse hanc epistolam cum sqq. puto a. 1516. exeunte vel a. 1517.

EPISTOLA 64. [2]. VOLWINIVS DE MONTEFLASCON ORTVINO.

28 *Volwinus de Monteflascon* *Vollwein* [Volwinus sive Folquino] *vom Großflaschenberg*, nomen factum ut *Kelbertzhausen in Vollenbergensi diocesi* et similes quodlibetarii lus. cf. p. 209³⁸.

29 *rev. . . Gratiano*] ‘reverendo’ in inscriptione epistolae et ‘Gratiano’ (ut et p. 291³. est pro Gratio) a communi harum epistolarum usu recedit.

33 *alias scitis etc.*] Hoc quoque ad Ortvini cum Pepericornia consuetudinem retulerim, ut huc trahatur Proverbior. cap. vii. Verba ‘de nocte iacere’ Sapiens in proverbii non habet.

Pag. 289.

2 *plagare*] ‘*plagen, schlagen, peinigen, martern*’. cf. Diefenbach Glossar. h. v. Plus est quam refutare, refellere.

3 *quomodo . . supponunt . . quod volunt . . immiscere*] i. e. qui fiat ut sibi praesumant immiscere.

novo . . . Hieronymi] Cf. ad 265¹⁸. sqq.

5 *Páulus*] ep. ad Tit. i. 12. „Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri“. Cf. Ovid. Am. iii. 10, 19. „... nec fingunt omnia Cretes“. Graeci *Κρητες ἀεὶ ψεύδονται!* et *κρητίζειν = ψεύδεσθαι, ἀπατᾶν*; idem de aliis Asiae minoris populis, Caribus maxime, Cilicibus, Cappadocibus, *καππαδοκίζειν, κρητίζειν, κιλικίζειν*. Suid. v. *κάππα*: *Τρία κάππα κάμισα· Καππαδοκία, Κρητη, καὶ Κιλικία*.

9 *quia . . haereticos*] Ornate loquitur, id quod eloqui nolle dicit, aperte exprimit; sed ipse quoque suam subtilitatem admiratur.

11 *faciem*] usitatius ‘oculos’.

12 *cuius toni*] Ex modorum musicorum fine eorum vocis genus cognoscitur, *der Schluß kennzeichnet die Tonart*.

13 *non p. . . scribam*] i. e. tibi scribere debeo, *kann ich nicht umhin (nicht unterlassen), Euch zu schreiben*, a me non impetro quin tibi scribam.

14 *pratensi*] arrogantes cf. ad 9¹⁶.

15 *symbolum*] i. e. symposium, *Pickenick*. Diefenb. Glossar. h. v. „... *eyn geloech (geloechth? i. pecuniarum collectio in taberna), een ghelaech vel die crede [Kreide] . . ., zusammen tragung, collatz; kreid, tzechpsfenning, kostgrosch, . . zupus [Zubuse] . . .“.*

- 15 *unus etc.*] Omnes hic nominati sine dubio æqualibus huius epistolæ lectoribus non ignoti fuerunt, nobis ignoti sunt.
- 17 *medius curtisanus*] i. e. puto qui vitam consuetudinemque ad curtisanorum morem conformat, quamvis nulla curiali dignitate fruatur, quasi curtisanus.
- 19 *surrexit erga me*] contra me, mihi se opposuit, impugnavit partem meam.
- 20 *copulatista*] ‘*das colnisch copulat*’ 199. v. 23. et 290³⁴ Colonienses copulatistæ.
- 21 *emasculare*] eunuchum facere. p. 297³⁷ Murnerus dicitur ‘*enuchus castratus*’. Quod ‘*præsertim magistrum Ortvinum*’ *emasculare* vult iste unus, idem significat atque illud ‘*scitis . . . iacere*’ proxime superioris versus 33.
- 22 *traxi . . . saccum*] i. e. non ausus sum quicquam contra dicere sive Coloniensibus me favere profiteri, sed conticui (os tenui, *ich habe das Maul gehalten*. Volgo hodieque pro *halt’ dein Maul* interdum dicitur *stecke dein Maul (deinen Schnabel) ein*).
- 23 *perdidit*] i. e. non adsecutus est de quibus spem sibi fecerat, quæ ambierat. *cum hoc*] i. e. ideoque, ea de causa, non solum ‘*præterea*’, ut sæpe alias. *male habet cum*] male vult curtisanis, eos iratos habet.
- 24 *mirabilia*] *sonderbare Dinge*, improbanda verba. *super anima mea*] *Nos bei meiner Seel*.
- 25 *miravi*] cf. Ind. verbor. v. Mirare.
- 26 *illa civitate*] Colonia.

impressitæ] sec. hanc coniugationem: Imprimo, impressi, impressitum.

questiones sup. Donat.] Puto h. l. de exemplo sermonem esse quod descripsit Götze (*Die Denkw. der Bibl. zu Dresden*. I. 1744. 4°. pag. 7.), in cuius præf. Donati nomen explicatur quasi Donum natis. Inscriptio hæc est: Expositio secundum viam Doctoris sancti perutilis Baccalauriandis, etiam quibuscunque aliis scholaribus Donatum exacte scire volentibus. *In fine*: Expositio octo partium Orationis secundum viam Doctoris sancti, ex variis ipsius et aliorum Doctorum libris per Magistrum Magnum Magdeburgensem [*Hundt*] collecta finit feliciter. Impressum Colonie in Edibus Qventel Anno CCCCLvij. 4°. foll. 33.

- 27 *regule grammaticales*] Cf. Ind. biogr. p. 367 art. Exercitium puerorum.
- 30 *facere hæreticos*] hæreseos damnare.
- 31 *stimulant super*] excitant contra, *aufstacheln gegen*. *producunt etc.*] instituunt, instruunt, accusant criminis hæreseos.
- 32 *tot multa benef.*] Wimphel. de integr. c. 3. „. . . Novi quendam hodie viginti tribus aut quattuor, non dico amplius sacerdotiis dignitatibusque præditum: quid si dicerem ultra? nemo mihi persuadere potest id esse aut fore de mente summi pontificis, ut una sola bestia tantos habeat in una et eadem Germaniæ civitate proventus, quantis interdum duo vel tres itali episcopi admodum contenti forent . . .“. Cf. etiam *Der Curtisan vnnnd pfrundenfreßer* s. l. et a. 4°. et *Von dem pfründe marckt der Curtisanen vnd Tempelknechten* 1521. 4°. s. l.
- 33 *credentiam*] „. . . (2) Abacus, tabula seu mensa in qua vasa ad convivia reponuntur, . . . Italis *credenza*, *credentiaria*, Gallis *credence*, Germanis *Credenz-Tisch* . . .“ Cerimon. Rom. I. sect. 3. Ducange h. v.
- 34 *flasculis*] „Flasco, flascula, . . . flasculum, *flasche*, *flesche*, *fleß*, *eyn flessen* . . .“ Diefenb. Glossar. h. v.
- populis pecheriis*] *Trinkbecher*. Ducange: „Pecherium, vas, calix, cyathus, *Becher* . . . Vid. Bicarium et Picarium, *pichier*, *Becher* . . .“ „Baccarium, vas

Pag. 289.

- aquarum. Glossar. vet. Cod. reg. 7641. " et „Bacca, baccharium, bacchonica, bacchonicha, bachia, bachoica . . = vas, urceus, *Becher, Becken*. Glossar. Isid. bacca, vas aquarium. Baccale in Ceremoniali Rom. I. sect. 2. . .“
- 35 *putanas*] Hoc uno har. epistolar. l. legitur hoc Italicum nomen, in aliis æqualibus libris frequentissimum. Diez WB. „Putto *it., sp., pg. puto bube, fem. it. putta mädchen, auch liederliche dirne, .. Eine ableitung ist puttana, altsp. putana, metze; die stelle des unvorhandenen fr. putaine vertritt putain (auch pr. putan, nicht putana), aus dem accus. putam . .“*
- 36 *schubis*] *Schauben*. cf. ad 10⁶.
- 37 *uxores militum*] *Ritterfrauen, non Edelfrauen, nec Soldatenfrauen. canonias*] „Canonica, (1) canonicatus, præbenda canonici . . . (2) collegium canonicorum . .“ Ducange h. v. *simul et semel*] Perissologia, ac si diceremus *auf einmal und zugleich*.
- 38 *imbursat*] *er säckelt ein, steckt in seine Tasche*. „Imbursare, nummos in bursam sive loculos dimittere. Gall. *embourser* [Ital. *imborsare*] . .“ Ducange h. v. „Imbursator, *ynseckler*“ Brack Vocab. h. v.
- giltas*] Haltaus Glossar. „*Gilt, Gild, Gult, Guld, reditus et præstatio, tam in pecunia quam aliis rebus debita . . . Termini iuristarum metricè expositi: Et pactus fit pacht, census zynß, redditus eyn gilt . . . Gilt und Geld sive Gild und Schuld interdum contradistincta . .“ Ducange: „Gilda, fraternitas, sodalitium, contubernium, curia, collegium, Germ. *Gilde*, Sax. *Gild* v. *Gildum*, solutio, præstatio, quod qui eiusmodi sodalitia et confraternitates ineunt, pecuniam ad communes usus conferant et solvant . .“*
- 39 *et potest etc.*] Canonici officio in diversis ecclesiis fungi nequit.

Pag. 290.

- 1 *inquiruntur*] Deponens pro activo, confunduntur ‘queri’ et ‘inquirere’. Volvinius vult contra istos luxuriosos pluraque beneficia contra ius canonicum captantes clericos talem inquirendi modum exerceri, qualem salse exposuit Crotus in libello de arte et modo inquirendi quoscunque hæreticos (Hutt. Opp. VI. p. 489. sqq.), qualemque contra se adhibitum esse queritur Laurentius Valla in Apologia pro se et contra calumniatores, ad Eugenium III. (ed. Basil. ap. Cratandr. 1518. 4°. pag. A2), ubi de Inquisitorum hæ. prav. virulentia „Satis est“, inquit „quod semel incautum novo scelere circumvenierunt, quod summum in discrimen adduxerunt, populo in me incitato atque armato, quod extrema infamia conspergere conati sunt. In quo persancte eos perque pie fecisse confitear, nisi scelerate, nisi nefarie, nisi impie fecerunt. Nam per immortalem deum, quando unquam fando est cognitum, ut qui iudices fuerunt, iidem accensatores fuerunt; qui accusatores, iidem testes; qui testes, iidem inimici? qui me refellere obiecta volentem veterunt, qui orantem vel audire aspernati sunt, qui lamentantem terruerunt: si loqui perseverassem, me non modo, sensisse hæretice, sed esse pertinacem in hæresi continuo se pronunciaturos, ac per ipsum populum qui aderat, lapidaturos, quum etiam ius in me inquirendi non haberent. Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem permittit patria? . .“
- 3 *in Mentz*] anno 1479. in causa Ioannis de Wesalia. cf. Ind. biogr. p. 500. sq. art. Wesalia. Non adluditur h. l. ad turbam iudiciariam Moguntinam d. 13. Oct. a. 1513. cf. Consp. chronol. ad h. d. p. 127. sq.
- 8 *inspectum*] *Ansehen, Aussehen*, formam, faciem.
- 10 *taliter qualiter facit*] venereos ludos exercet.

Pag. 290.

Pag. 289. v. 35 . . . Pag. 291. v. 10.

- 12 *decretalibus*] De celebratione missarum, impr. c. 5. X. III. 41.
tractatib. theologor.] de missa celebranda, de ordine missæ, de valore missæ, de sacramento, sacrificio missæ, de eucharistia, et similibus innumeris.
- 18 *tranq. et sil. missa*] *Stille Messe*, in qua precationum carmina s. formulæ tacite, non clara voce recitantur canunturve.
- 20 *supradatis*] *übergebet ihr*, redditis, aliis datis. Profundit barbarismos scriptor.
- 22 *praconisceretur*] i. e. præconisaretur. „Præconare, -ari, -iare, præconizare, *vorsingen*, -sagen, -schreyen, -rufen, loben, prysen, i. e. laudare . . .“ Diefenb. Glossar. h. v.
- mortuerunt*] mortui sunt, quasi a mortuo, -ui, -uere, ut morixit, morexit, similesque inepti barbarismi.
- purganti igne*] purgatorio.
- 23 *immitteret . . deorsum*] *herabsendete*, iratus nos feriret morbis, pustulis, morbo Gallico.
- 24 *percuteret*] grandinibus immissis frigoribusve perderet, *verhagelte*, *zerschlugte*, *durch Hagel und Frost vernichtete*.
- plada*] rectius blada. „Bladum, . . pl. blada (omne quod crescit in graminibus, segetes virentes), *kraut*, *korn*, *kern*, *saat*, *saatgrün*, *getreide*, *frucht*, *roßfutter*.“ cf. Diefenb. Glossar. h. v. Diez WB.: „Biado *it.*, *pr. cat.* blat, *altfr.* bled, bleif, *nfr.* blé; fem. *it.* biada, *mail. ven. piem.* biava, *altfr.* blée *getreide*, *sowohl der halm wie das korn . . . Die gewöhnliche herleitung ist aus dem ays. blæd fem., frucht, glück, segen . . . Grimm denkt lieber an kymr. blawd mehl, dem aber, so wie es vorliegt, das roman. wort nicht gemäÙ ist . . . hier eine noch unversuchte deutung: Lat. ablata (neutr. plur.) gab mit dem roman. artikel l'abiada, la biada, als masc. behandelt il biado: es bedeutet das davon getragene, was auch unser getreide aussagt, den ertrag, das geerntete . . . Mlat. ablatum, abladus, abladium für messis kommt wirklich vor . . .“*
- 27 *Wessalia*] cf. ad proxime sup. v. 3. adnot.
- 33 *ubi dic. mirabilia*] Ubi prima contra Hochstratum sententia lata erat, d. 29. Mart. a. 1514., et ubi Wimphelingus per multos annos contionatoris officio functus erat. cf. Ind. biogr. art. Wimpheling.
- 34 *Colon. copulatistæ*] cf. ad 289²⁰.
- 36 *patiens estis etc.*] Hoc de Ortvinio dictum egregium mendacium est. cf. cum hoc carmine Crappianum p. 250.

Pag. 291. EPISTOLA 65. [3]. BARTHOLVS KVTZ ORTVINO GRATIANO.

2. 3. *Gratium*] [Gratianum, cf. p. 288²⁹] nigromantiæ suspectum sepius in his epp. legimus. cf. p. 52^{14. sqq.} 62. 252.
- 5 *Kutz*] Nomen h. l. esse = *Kukuk*, *Gutzgauch*, ut volgo nomina *Barthel* et *Kuckuck* coniunguntur: utrumque nomen ad malum dæmonem significandum usurpatur. Sed possis etiam = *Kauz*, quo ululæ nomine etiam mirum hominem designamus. Vix admittendum videtur *Kutz* pro *Kütz*, i. e. *Kunz*, quod (Conradi sive Cunonis) nomen etiam nunc in frequenti usu est.
- 7 *quidam . . . infirmus*] Cf. supra ep. I. 41. Vilipatii de Antwerpia.
- 10 *diabol. . . banniare*] *bannen*, invincire. Ducange: „Banniare v. banneiare, in bannum mittere, proscribere“. Usitatius bannire, de quo fusius idem h. v. Eius modi bannitiones in fabulis popularibus passim memorantur. Describit

Pag. 291.

eas Hartleibi buch aller verbotenen kunst a. 1455. ap. Grimm, Mythol. ed. I. p. l. xiv. sic: „In der kunst pyromancia [cf. ad 52¹⁴] sind auch gar vil ander ungläuben, und nemlich ainer der sol des gewiss sein, der ist der allernödest und bösest, wann so man je vester gelaubt an sölich zaubrei so si iemer ist sünd. das stück gat zu, das die knaben künftige und alle ding süllen sehen in ainem cristallen. das stück treiben die falschen verzweifelten und verzagten cristen, den dan lieber ist des tiüfels gespenst und trugnuss, dan die warheit gottes in maniger hand weis. Ettlich haben gar ain lautern schönen gepulierten cristallen oder parillen; den lassen sie waihen und halten in gar rain und lesen dazu weirrauch, mirren und desgleichen, und wann sie die kunst treiben wöllen, so warten sie uf gar ainen schön tag oder haben ain rain gemach und darin vil geweichter kerzen. Die maister gand den gen bad und nemen dan das rain chind mit in und beclaiden sich dann in raines weiss gewand, und sitzen nider und sprechen in zauber bät, und brennen dann ir zauberopfer und lassen dann den knaben in den stain sehen und raunen im in seine oren verporgen wort die süllen vast hailig sein, warlich die wort sind tewflisch. [darnach list er unerkannte wort, und haisst im das rain kind die wort nachsprechen. was die wort bedeuten, kan noch kain maister ufgelegen, dann das der mensch mit sölichen verporgen Worten sich selb got benimbt und sich dem bösen tewfel gibt. p. lx.] Darnach fragen sie den knaben, ob er icht sech ainen engel? wan der knab spricht ja, so fragen sie in was varb er anhab? spricht der knab 'rott', so sprechen die maister ic, 'der engel ist zornig', vnd bäten aber mer und offernt dem bösen tewfel aber mer. darinn hat der böse tewfel ain volgefallen. spricht der knab dan 'der engel ist schwarz', so spricht der maister 'der engel ist vast zornig, wir müssen noch mer bätten und mer liecht prennen, damit wir senften den zorn des engels'. und bätten dan mer und offernt mit ravch machen und andern dingen wan dan den tiüfel bedunkt, das er dienst genüg hab, so lasst er erscheinen den engel in weiss, so ist dan der maister fro, so fragt er dan das chind 'was hat der engel in der hand?' er fragt ihn also lang bis er spricht 'ich sich ain zedel in des engels hand'. so fragt er dan so lang bis er sicht puchstaben. die selben puchstaben sambent dan der maister und macht daruss wort, so lang bis er hat darnach er gefragt hat“.

11 *quod sint spurii*] cf. p. 283³⁷. Quod de spurii illegitimusque Kutzius dicit, eis diabolus facilius se committere, eosque litteris invisibilibus scripta legere posse, aliunde non didici, similia vero de eis qui diebus festis nati sunt (Sonntagskindern) volgo narrari notum est.

12 *sicut vos*] cf. p. 281. 25...28. et epist. 62.

16 *Ubi enim etc.*] „Wo der teufel nicht hin will, schickt er ein altes weib hin“. „Was der teufel selber nicht thut, das thut er durch einen verführischen pfaffen“. „Non audet Stygius Pluto tentare quod audet Effrenis monachus plenaque fraudis anus“. (Hoc distichon legitur in libello 'Concordia curatorum etc.' s. l. et a. [1503.] 4°. biii.)

Hoc solum monachus nimirum a dæmone distat,

Quod quidquid vafer hic suggerit, ille facit.

At si iuncta dolis anus adiuvet et colat astu,

Audebunt Erebi depopulare domum.

Pistorii Thes. paroemiæ. centur. II. n. xxiv.

20 *quicq. con. etc.*] Was ein münch gedenckt, das darff er thun. Hoc proverbium

Pag. 291.

Pag. 291. v. 11 . . . Pag. 293. v. 23.

inscriptionem facit æqualis libelli qui s. l. et a. [1520? 1521?] in 4°. prodiit.
cf. Hutt. Opp. I. p. 446. n. ccxvi.

22 *Paul. Langius*] Cf. totam fere epist. 63. [1].

23 *scompisat*] cf. ad 241¹⁴.

24 *Paulo*] cf. Ind. biogr. art. Langius.

33 *sine atramento*] i. e. magico atramento.

Pag. 292.

Prior paginæ pars, quæ nobis vacua relicta esse videtur, punctum nigromanticum continet, quod qui videre potest, facillime quoque interpretari poterit.

3 *Ruprechtsow*] prope Argentoratum.

EPISTOLA 66. [4]. ABRAAM ISAAC ORTVINO.

6 Hic Abraam Isaac, Westfalus (p. 293¹⁰) de stirpe eius Aminadab fuerit qui ipse, Aaronis socer, de tribu Iudæ fuit: Pepericornus fuit de tribu Nephtholim.

10 *super vestr. petitionem*] auf *Eure Bitte*, *Euer Gesuch*, petenti tibi.

15 *ab origine m. pandam*] Ut chronicorum scriptores facere soliti sunt.

17 *passionem*] *Leidwesen*, malum, molestiam.

19 *altos . . Algoia*] *die Algäuer Berge und bairischen Alpen*. Hoc in memoriam revocat Lampi iter, p. 208. descriptum.

20 *servus corporalis*] *Leibdiener*.

cardinalis] Raphaelis Riarii puto, de quo vide Ind. biogr. p. 336. art. Campoflor.

Pag. 293.

1 *Kelbertz. in Vollenberg. d.*] Eius modi nomina ioci causa ficta in quodlibeticis ludis vulgaria sunt.

2 *bullam*] breve annulo piscatorio signatum describi videtur.

de omnib. card.] omnium cardinalium nominibus subscriptam.

5 *percutiant m. diaboli ad hoc*] Hodieque vulgaris maledicendi formula: *da schla-gen 1000 Teufel drein!*

8 *portare*] *tragen*, *einbringen*, fructum reddere.

9 *maneo personaliter*] non habitabo, mansionarius sive residentarius in loco beneficii non ero. cf. p. 289. i. f.

10 *ego . . . habere*] malim, prætulerim. Modestum hoc cauponantis clericuli desiderium non male malos mores beneficia Romæ captantium sacerdotulorum depingit.

13 *sed . . . uni*] *aber solches Reservat thäte einem gut*; reservatum beneficium vult noster, i. e. exclusis aliis legitimis collatoribus, a curia Rom. sibi conlatum, ut inde fructus tantum caperet, officio ipso non fungeretur.

15 *bella in Italia*] Anno 1516. gesta puto. cf. ad 209².

16 *perd. . . totaliter*] Similiter hodieque *ich habe mein bißchen Armut verloren*.

17 *pont. in Helpr.*] De multis pontibus eandem fabulam narrari satis notum est. Reginam Golcondæ nemo ignorat.

18 *in valle ad Wimp.*] *Wimpfen im Thal*. Celebre monasterium Dominicanorum in proximo oppido olim imperiali, ad sinistram Nieri ripam sito, superiore Wimpina, *Wimpfen am Berge*, fuit. Prior Wimpinensis in capitulo provinciali sedebat in sinistro choro. Echard I. p. ix.

19 *Greyferio*] cf. Ind. biogr. p. 383. h. art.

20 *sex sociis . . septem ova*] Nota pueris solvenda quæstio arithmetica.

22 *Trent uno*] Hodieque et extra Italiam usitatus ludus aleatorius.

23 *habere . . . inferius*] cf. p. 292²⁰. et 223¹². 299.

Pag. 293.

25 *super scholam*] Nos *neben die Schule, an der Schule vorbei*, scholam neglegentes. *super . . . socii*] i. e. maxime dissoluti scholares.

26 *Spiculi*] cf. Ind. biogr. p. 475. h. art.

27 *de modo supponendi . . . Alexandri*] In quodlibeto Erphurdii a. 1515. disputato 'de generib. ebriosor.' concl. 2. coroll. 2. (ed. *Zarncke* p. 143.) ipse bonus Alexander depravatur, ut videatur de modo supponendi docere: ille de genetivo III^{ae} declin. praecipit: *onis* habes ex *o*, sed *inis do* perfecit et *go* Femineo genere; *nemo sociatur homoque, Ordo* vel *margo, cardo* cum *turbine, virgo*, Sic et *apollo* . . .“ inde quodlibetarius: „Alexander vero, dei patientia rex provinciae Barbarorum, sic dicit in suis constitutionibus 'Est communis homo pariter cum virgine latro'; ubi dicit glosa notabilis [cf. ad 7³⁴]: „Sciendum quod hic author ponit hic unum pulchrum notabile de communitate personarum. Et haec est sententia recte teutonizata: Latro *der pfaffenknecht* cum virgine *mit der köchin* est communis homo *ist ein recht paar zusammen* pariter *an allen orten*, et scilicet intellege implicite 'in stabulo, in cellario, in coquina, in camera', quando scilicet lectum faciunt“.

31 *quia est opus nat.*] Secundum illud, quod de brutis animalibus verum est, naturalia non esse turpia.

32 *nisi propter*] vel solum propter. Cf. ad 20²⁷.

35 *retro scriptus*] a dextera ad sinistram puto, ut Hebraici libri, characteribus necromanticis.

36 *apud vinum*] in taberna vinaria, ut nos *beim Weine*.

37 *fui curtisanus*] cf. p. 292²⁰.

39 *nimis pauper*] cf. ad 40¹⁴.

40 *remotius veniunt*] magis proficiunt, feliciter succedit eis, *sie kommen weiter*.

Pag. 294.

1 *una unica persona*] quilibet, quicumque is est.

4 *cum potestate lardasse*] violenter stuprare.

fugavit] persecutus est fugientem.

6 'datulo . . . ad'] cf. p. 208³³ *mit dem z. . . drunter drauf*.

8 *per corpus tuum*] *beileibe!*

9 *dedicatione*] *Kirmesß, Geschenk zur Kirchweihe*. cf. Diefenb. Glossar. h. v.

14 *festum Iovis*] *Iuel-* sive *Iul-fest*, i. e. festum nativitatibus domini? ut pro salacis illius monachi *Kirmesßstück* confratres eius haberent *ein Christkindchen*, i. e. donum festo nativ. Chr. datum, quod in Germania boreali *Iulklapp* appellatur. 'Iovis' h. l. pro 'dei' positum esse videtur, ut in illo multum decantato Ortvini versu 'flet Iovis alma parens'. cf. ad 59³⁰.

non habeo sibi pro malo] excuso eos, veniam eis dandam esse mihi videtur.

16 *peplum*] *Schleier, Haupttuch*. velum, flammeum, ricam. cf. Diefenb. Glossar. h. v. *πέπλος* sive *πέπλον*, peplus, peplum laxam vestem muliebrem militaremque significare notum est.

una feminalis imago] *ein Weibsbild*. Hoc non omittere debebat Straufsius (*Hutten* I. p. 252. not. 2.), ubi nonnullas elegantias sermonis obscuror. viror. adnotavit.

17 *eis tenere*] *ihnen (still-, Stich-) halten*, pati rem veneream.

18 *colligere etc.*] cf. p. 248^{9...11}.

19 *vagamem hincinde*] Hoc quoque apte convenit ad Glareanum. cf. Ind. biogr. h. art.

22 *veneficaverunt*] cf. ad 216²⁵. lue venerea eas infecerunt.

in necessitate] cupiditate incensus.

23 *purgare renes*] cf. ad 14⁸.

Pag. 294.

Pag. 293. v. 25 . . . Pag. 295. v. 22.

25 *sitis ante quod*] cavete vobis, ne, ut iam habetis inquisitorem hæc. prav. in Hochstrati persona, ita insuper vobis præficiatur

inquisitor. luxuriæ salacitatis] luxuriæ peccatum inter mortalia est (cf. ad 26¹⁵); pro 'peccati luxuriæ' dicit 'luxuriæ salacitatis' ut adsonet ad 'hæreticæ pravitatis'.

29 *bene transiret hinc*] sine offensione esset.

30 *faciatis melius ad hoc*] *thut Euer bestes dazu*, fac ne damnum nobis inde emergat.

traxi bin ich gezogen, me contuli.

32 *refectorio Capitoli*] cenaculo, ubi reficiuntur famelici curiales: nam noster est 'servus corporalis unius cardinalis' p. 292²⁰.

EPISTOLA 67. [5]. NOLLERIVS STECH ORTVINO.

34 Nollerius fortasse = Nolarius, a nola, i. e. tintinnabulo, quod, ut Hugutio et Ioa. de Ianua habent, „dicitur a Nola civitate Campaniæ, quia ibi primum inventum et factum fuit tale instrumentum, et ampliato nomine invenitur 'nola' pro qualibet parva campana vel pro campanella refectorii“. Sed potuit etiam 'Nollerius' ex 'Arnoldus' fieri: in album acad. Viteb. (Förstem. p. 37.) a. 1511. inscriptus est „Arnoldus Steych de Soltwedel“. Quid si pueriliter nugantes ipsum nomen Salzwedel (sal et flabra) Calabriam (pro 'Salabram') vertissent? Unde loci hæc ep. scripta fingatur, non definierim.

36 *orationes opto*] Similiter salutantes audi: *gehorsamer Diener, wünsch' ich*. Nec minus elegans est 'excellencia theologialis'.

37 *quasi peregrinus*] Non promissi voti solvendi causa peregrinationem Sinaiticam susceperat.

Pag. 295.

1 *quando*] ex quo, postquam.

5 *non sic etc.*] Psalm. I. 4.

7 *Hochstrat cons. etc.*] Referre videtur hæc ep. ad ætatem anni 1516. cf. Consp. chronol.

10 *monasteria . . . pecun.*] Ut postulaverat etiam Cornelius Storati. p. 194.

11 *ut iudicant*] Ut cum indicativo, non insolitum obscuris.

12 *abbreviant*] *kürzen, verkürzen, verkleinern die Rationen*, minorem mensuram tribuunt.

13 *Salom. . . primo Prov. xii.*] Immo Ecclesiastici xl. 20. „Vinum et musica lætificant cor, et super utraque dilectio sapientiæ“.

15 *ululando*] cf. ad 259³⁵.

hoc . . . charum] Rarum et carum in omnibus linguis, etiam ubi nomina parem exitum non habent, propter rem ipsam sibi respondent. Similiter Cic. de amic. 21, 79. 'omnia præclara rara'. Nollerius de tribus cor lætificantibus rebus primum dicit *vinum* sibi abbreviari, tum *musicam* se semper exercere, ideoque parvi æstimandam esse, *mulieres* denique omnino sibi denegari.

16 *est . . . loquendum*] non sine ægritudine loqui possum.

20 *Si medium etc.*] Utinam dimidia pars iucunditatum vitæ, quibus aliorum ordinum sodales gaudent, ut confratres nostri Sanctispirituales, nobis quoque concederetur!

22 *professionati*] professionare s. . . ari *Profeß thun*, professionem monasticam facere. In vocabulariis non est.

quid sit pro ordine] puto, quid conveniat ordini, quam bene habeant hi religiosi.

Pag. 295.

- 23 *duplices ... cruces*] immo duplicem albam linteam crucem, huius fere formæ *non s. alte rasi*] sed solum in vertice parvam tonsuram habent, non ut solummodo tenuis capillorum corona supersit.
- 25 *supergressionem*] *Uebertragung, Verstoß gegen die Ordensregel.* Neque hoc nomen in vocabulariis legitur.
- 26 *claudic. Ioann. etc.*] Similia narrare Boccacium et multos facetiarum scriptores notum est.
- 31 *propriam ... stufia*] concubinam in suo conclavi.
- disponit sibi un. virum*] comparat ei maritum, conducit aliquem, qui eam in matrimonium ducat.
- 35 *in multis hom. occulte crescit*] Secundum illud 'Crescite et multiplicamini'.
- 36 *Quandocunq. etc.*] cf. ad 238²⁷. „So der abt die würfel legt, spielen die münche“. Geiler und Luther. — „Und wenn der abt die würfel leydt, So sint die münch züm spiel bereit“. Brant Narrensch. c. 49. v. 9. 10.
- 38 *miserabilem*] i. e. flagitiosam, impiam, pravis cupiditatibus deditam.

Pag. 296.

- 1 *sequere*] active, ut p. 298³³ loquere, p. 290²² mortuerunt, passim 'furare', 'lucrere' et similia menda consulto commissa.
- 2 *tract. de suppos.*] Fortasse hæc obscænitates ex Marsilii quæstionibus super libris Aristotelis de generatione explicandæ sunt. Manifeste luditur ambiguo sensu nominis suppositio, quæ logicam notionem (cf. ad 285²³), sed et impudicam rem significat. cf. Ind. verb. p. 270. v. supponere.
- 3 *Marsilium*] ab Inghen, primus Heidelbergensis universitatis rector a. 1386. Cf. Ind. biogr. p. 412. art. Marsilius.
- 5 *abinde lucrare*] *abgewinnen, vincere, den Prozess gegen R. gewinnen, optinere* ut R. condemnetur.
- 8 *expurgare vetus ferm.*] I. Cor. v. 7. „Expurgate vetus fermentum...“.
- 10 *erit .. acquirere*] acquirat, habebit infaustum nobis exitum.
- 11 *causa Bern.*] cf. Ind. biogr. art. Bernense scelus.
- satis intellexistis me*] Ipse scis fraudibus dolisque etiam contra R. pugnari.
- 12 *Amphoraticius*] cf. Ind. biogr. p. 300. h. art.
- 16 *sententiam Pilati*] cf. Matth. xxvii. 24. Marc. xv. 15. Luc. xxiii. 24. Ioann. xix. 16. *traxit .. extra*] extraxit, deprompsit, protulit e—.
- 17 *in medio in d. partes*] *in der Mitte entzwei.*
- sceptrum*] iudicis. cf. Baruc. vi. 13.
- miserabilit. ad vidend.*] *jämmerlich anzusehen, miserandum adspectu.*
- 18 *Petrus*] Matth. xxvi. 75. Luc. xxii. 62.
- 19 *mag. nostro*] Hochstrato, qui non longe post sententiam Romanam d. 2. Iul. a. 1516. latam tanquam lupus hians Romam reliquit. cf. ad 75²⁴. Non sine periculo Coloniam reversum esse Hochstratum Pirckheimerus Hutteno d. 26. Iun. a. 1517. rettulit: „Hogostratus enim quibusdam aliis cum sero applicuisset, summo abiit mane, a quodam ut insidias caveret præmonitus: verum ne sic quidem Reuchlinistarum evasisset manus, nisi Marchionis salvo conductu a persequentibus tutus fuisset. sed deus ... sibi vindictam reservavit, quam suo tempore gravius fulminaret“. Hutt. Opp. I. p. 136. sq.

EPISTOLA 68. [6]. IOHANNES TEXTORIS SCHWINKONCIO.

- 22 *Textoris*] Iohannes Mörnach Alsatus? cf. Ind. biogr. p. 483. art. Textoris. Hæc epistola magnam cum Schwinfordiensi 63. [1]. similitudinem habet.

Pag. 296.

Pag. 295. v. 23 ... Pag. 297. v. 10.

23 *Schwinkoncio*] Erfordianum anno 1494. per magistrum Ioh. Schram ex Dachaw recitatum '*Monopolium der Schwinezunft*' (*Zarnck*. p. 107.): „Dicitur et secta nostra 'rariorum'. Non enim uno dumtaxat contentus est gubernator noster regis imperio, sed et omnia, quæ in probleumate commemoravimus, regna circuit et plura alia. Est enim gubernator natione Bavarus, nomine *Swynkuncius*, in Thuringia hospitatus, quod pro vero significato valet i. baptizatus; solent enim in Thuringia porci nominari *Kunzichen*, *kunzichen*, quod diminutivum est a *Kuncius*, et derivatum a *swyn* et *kuncius*. Qui *Swynkuncius* cum totum mundum perambulasset, ut est mens firma *Arestotilis* in de iuventute et senectute libro 30: „Circuit et totum fricat *Swynkuncius* orbem, Qualis sit vicii regio quæque docet“; *Sweviam* i. *Swynviam* petere statuit, quod nomen *Swynvia*, a *swynfueß* ortum habens, facit, ut ipsis quatuor pedes porci attribuum“.

29 *Steph. Fliscum*] *Soncinensem* grammaticum sæc. 15. medii. cf. *Ind. biogr.* p. 370. art. *Fliscus*.

Gracistam] *Everardi Bethuniensis* a. 1124. conditum. cf. *ibid.* p. 360. art. *Eberhardus Bethuniensis*.

30 *Synthis*] *Iohannem Sinthen*, *Erasmi præceptorem Daventriensem*. cf. *ibid.* p. 472. art. *Sinthen*.

Facetum] *Reineri Alemanni*, † a. 1230. cf. *ibid.* p. 368. art. *Facetus*.

Floretum] cf. *ibid.* p. 372. h. art.

32 *Florista*] diversus a *Ludolfo de Luco*, qui *Flores* grammaticæ a. 1317. scripsisse videtur. cf. *ibid.* p. 371. art. *Florista*.

et plura alia] cf. p. 3^s.

33 pro tanto quod non] tantum, ne.

34 possum ... *Erasmio*] ut medicinæ quasi doctor *Antonius N.* supra ep. I. 42. [1]. Pag. 297.

1 *speculum Reuchlin*] cf. *Ind. serr.* n. viii.

Gabalum] cf. 298¹⁰. De arte cabalistica libri tres, *Leoni PP. X.* dicati, primum m. Mart. a. 1517. editi. Cf. *Ind. serr.* p. 95. n. xxiiii.

3 dicit quod sunt etc.] Similia quidem, sed urbanioribus verbis, etiam *Erasmus* dixit, præcipue in *Moria*. cf. p. 75¹⁴.

7 fecit mult. libros] quorum nullum *Textoris* legisse fingitur, nam fere omnia falsa de iis profert.

Navem stult.] *Branti Erasmo* adscribit *Textoris*, cum *Moria* eandem confundens.

8 *comm. sup. Hieronim.*] cf. ad 265¹⁸. et seq. v. 15.

10 *volumus .. Reuchlin*] cf. p. 75^{15...17}.

centum ... acc.] plurimum gratia valeret apud, *wär' er auch hundertmal in Gnaden beim P.* etc. Ipse *Erasmus* hac gratia gloriari amabat: ita e. gr. iam exunte a. 1514. ad *Ammonium* scripsit: „*Vin' videre?* Ubi *Bruxellam* reversus cancellarium *Mæcenatem* meum salutassem, ille ad consiliarios adstantes versus '*Iste*' inquit '*nondum novit quantus sit*. Rursum ad me '*Princeps*' inquit '*conatur te episcopum facere, et iam contulerat episcopem* haud aspernandam, ea est in *Sicilia*; verum post cognitum est illa e *reservatarum*, ut vocant, catalogo non esse: proinde scripsit pro te summo pontifici, ut patiatu te potiri'. His auditis non potui tenere risum; et tamen placet animus principis erga me ...". (*Erasmi Epp.* 1706. fol. n. clx.) Et suum *N. T. Erasmus* dedicavisse *Leoni PP. X.* et ab hoc benignissime acceptum esse, satis notum est.

Pag. 297.

- 12 *suppressimus*] Verum esset 'combussimus'. Dolendum est Textorem non vidisse Indicem libror. prohibitor. a Paulo PP. IV., Erasmi quondam fautore, a. 1557. et 1559. emisso, in quo „in universum prohibetur . . . Des. Erasmus Roterodamus, cum universis commentariis, annotationibus, scholiis, dialogis, epistolis, censuris, versionibus, libris et scriptis suis, etiamsi nihil penitus contra religionem et de religione contineant“. Et Bullingerus refert: „Exurit Romæ Paulus IV. et quidem Erasmi Rot. omnes. Nunc et Cyprianus, Hieronymus, Augustinus comburuntur, eo quod scholiis Erasmi sunt (ut os fœculentum ait) coinquinati“. cf. (Heß) Erasmi v. Rot. Zür. 1790. 8°. I. p. 248. sq.
- 13 *postdicere*] *nachsagen*, referre, aliis intimare.
- 15 *Cantabria*] Vult Cantuaria sive Cantabrigia. Ipse Erasmus d. 16. Mai. a. 1517. ad Ioa. Botzemum scripsit „in hoc odiosissimo rerum tumultu, quem præter Dominicanos ac theologos excitat Eduardus Leus, quo uno nihil unquam adhuc terra produxit nec arrogantius, nec virulentius, nec stultius . . .“. Cf. Hutteni ad Leum epist. in Hutt. Opp. I. n. CLXVI. p. 346. sqq.
- commentum super Hieron.*] Non argumenta et scholia quæ singulis Hieronymianorum librorum partibus adiecit Erasmus, sed huius annotationes in N. T. carpsit Leus.
- 19 *iacet anguis in herba*] Vergil. ecl. III. 93. „latet a. i. h.“ In Alexandro hoc proverbium non invenio.
- 21 *dicit etc.*] Nolo tempore meo et lectorum patientia abuti singula quæ h. l. Erasmo exprobrantur percensendo. Commisit crimina hic enumerata tum in dedicatoria epistola et vita Hieronymi operibus præmissa, tum in scholiis adiectis.
- 26 *scripserunt in un. vol.*] quod an editum non sit nescio. Ex invectivorum contra Erasmus scriptorum libellorum haud parvo numero an aliquis huc pertineat, nunc non inquiri.
- 27 *fecerunt .. Maguntia*] cf. ad 290².
- 29 *expectare usq. post mortem*] ut in causa fidei sibi metuit Reuchlinus, et ut contra Erasmus re vera prospere successit magistris nostris, et 'est iam practica apud eos'.
31. sqq. *fratres minores etc.*] Hæ novitates aperte initia earum renovationum continent, quas exposuit A. Jung *Gesch. der Reform. der Kirche in Straßb.* 1830. I. p. 262. sqq., unde hæc excerpimus: „In dem Barfüßer Kloster in Straßburg . . . hatte schon Murner als Guardian mehr Schulden hinterlassen als Einkünfte; noch toller trieb es der Provincial des Ordens Dr. Geo. Hofmann. Dazu kamen die Streitigkeiten unter den Mönchen selbst und ihre Uneinigkeit mit ihren Vorstehern. Diese brachten die Angelegenheiten endlich auch vor die weltliche Obrigkeit . . . 1523 erschienen 2 Mönche im Namen der ganzen Klostersgemeinde vor dem Rath und übergaben eine Bittschrift etc. — den 12. März (1524.) überreichte auch Th. Murner mit 3 anderen Konventualen eine Bittschrift . . . sie haben ihrer Kutten halb seit einiger Zeit vielfache Schmach erlitten, und wünschten, da sie nicht durch ihre Ordensregel zu dieser Kleidung verpflichtet seien, dieselbe . . . abzulegen, damit sie deswegen nicht . . . belangt werden könnten . . . der größte Theil ihrer Einkünfte sei in Abgang gerathen . . . dagegen liege der Provincial, dessen Buhlschaften in dem weiblichen Clarakloster des Ordens allgemein bekannt wären, das ganze Jahr in ihrem Kloster . . . seit 14 Jahren. (Folgt Darstellung des verschwenderischen üppigen ungeistlichen Lebens desselben.) — Der Rath griff hierauf auch thätig

Pag. 297.

Pag. 297. v. 12 . . . Pag. 298. v. 11.

ein: in den 3 Klöstern wurde inventirt, weil die Mönche wie die Nonnen ihre Kleidung abgelegt und factisch den Konvent aufgelöst hatten. In dem weiblichen Kloster S. Clara auf dem Wörth verriethen die Nonnen insgeheim, daß man ihnen von Rom aus 300 Gulden gefordert habe, für die Dispens weltliche Kleider zu tragen und die Predigten in andern Kirchen besuchen zu dürfen. Des Raths Gesandten rechtfertigten diese Schritte bei dem Legaten [Campeggio] zu Nürnberg [1524.] mit der offenen Erklärung, 'es sei ein verlumptes Wesen in dem Frauenkloster; die Mönche liefen ungehindert darin aus und ein. Darum habe man die Nonnen pensionirt'. Selbst der Provincial Georg Hofmann wurde Bürger . . .".

39 habuit 22 beneficia p.] Cf. ad 289³².

Pag. 298.

2 unus supercurrit] In addendis vol. VI. (p. 536.) adnotavi pro 'unus' legendum esse 'lepus': putavi 'supercurrere' significare 'fugientem capere', ut sit *bis der Hase den Hund einholt*. Sed nunc interpreter 'cursu superare'; *überläuft, im Laufen überthut*; ut retinendum sit 'unus', quasi diceretur *bis einer einen Hund überläuft, im Laufen überthut, bis der Jäger vor dem Hund herjagt*. Neutrum dictum alibi me legere memini, similia vero in usu sunt, e. gr. *der Hase beißt den Hund, die Maus hat die Katze gefressen; daß dich der Has' beiß'*; *das Karnickel hat angefangen; der Schulmeister kriegt Schläge*.

EPISTOLA 69. [7]. MARCOLPHVS SCVLTI IOANNI BIMPERLENBVMV.

4 Sculteti] Ioannes Scultetus ex Prussia a. 1487. et Iodocus Brechtel de Rohrbach [prope Heidelbergam] a. 1489. et 1508. Heidelbergæ rectores fuerunt. Schwab Syllab. rector. Hdlbg. p. 76. sq. 85. Sed neutri horum magnificorum mihi eeterum incognitorum virorum hanc epistolam adscripserim, cum praesertim Sculteti nomen, ut hodie *Schulz, Schultze*, pervulgatum sit. Neque Schletstadii scriptae epistolae auctorem fingi dicemus doctorem Marcum Sculteti von Glogaw, qui inter collegiatos in dem furstenn Collegio Lipsiensi residentiam neglegentes (ad a. 1472?) memoratur in archio a Zarnekio edito in *Abhh. der sächs. Gesellsch. der Wissensch. Leipz.* 1857. p. 704. cf. *ibid.* p. 764. n. 30. ac multo minus de aliis Schultetis Lipsiensibus rectoribus *ibid.* p. 584. n. 30. et p. 586. n. 61. memoratis cogitandum esse videtur.

5 Bimperlenbumpun] Ad campanae sonum fictum nomen.

10 Gabellistica vel Gabala] cf. ad 297¹.

est in gratia papae] cf. Ind. chronol. d. 4. Sept. a. 1516. Mart. et Sept. a. 1517.

11 quid est Gabala] Reuchlinus artem cabalisticam symbolicam philosophiam esse definit (de arte cab. 1530. fol. p. II^a). „Est enim Cabala divinae revelationis ad salutiferam Dei et formarum separatarum contemplationem tradita symbolica receptio, quam qui caelesti sortiantur adflatu, recto nomine Cabalici dicuntur, eorum vero discipulos cognomento Cabalaeos appellabimus, et qui alioquin eos imitari conantur, Cabalistsae nominandi sunt“ (*ibid.* p. VIII^a). Et p. LVII^a: „.. animadvertimus Pythagorae philosophiam fere omnem esse a Cabalaeis ortam, qui pari modo symbolicum tradendi morem ad Graecos transtulit..“. Raym. Lullus ap. *Prantl Gesch. der Logik* III. p. 155.: „dicitur haec doctrina Kabbala, quod idem est secundum Hebraeos ut receptio veritatis cuius libet rei divinitus revelatae animae rationali . . . Kabbala nihil aliud est arabice importans latine praeter 'abundans sapientia'.“

Catholicon] Io. de lanua. cf. Ind. biogr. p. 399. h. art.

Pag. 298.

12 *Gemma gemmar.*] cf. ibid. p. 378. h. art.*Briton*] Vocabulariorum compiler sœc. XIII. cf. ibid. p. 318. art. Brito.

14 *fecerunt etc.*] Miseri contra cabalisticos Hochstratici libri annis demum 1518. et sq. prodierunt. cf. Ind. scrr. n. XXIX. XXXIII. XXXV. Huc vero pertinet quod Thomas Morus Erasmo d. 31. Oct. a. 1516. scripsit (Erasmi epp. L. B. 1706. fol. col. 1574. sq.): „. . . Sed alii sunt, Erasme charissime, qui coniurarunt apud nos haud simili animo tua scripta perlegere, quorum tam horrendum consilium me sollicitat. Itaque ne properes edere . . . uti minimum usquam locum relinquas calumniæ, quippe cuius occasiones omnes acutissimi quidam viri decreverunt et pervestigare diligenter et libenter avidè que arripere. ‘Qui sunt’ inquis ‘hi?’ Nominare profecto vereor, ne tibi concedat animus terrore tam potentium hostium. Sed dicam tamen, quo fias videlicet cautior: summus ille quem nosti theologus Franciscanus, cuius tu honorificam fecisti mentionem in editione Hieronymi, imita coniuratione cum lectissimis viris eiusdem ordinis et farinae constituit contra tua (si qua invenire possit) errata scribere. Atque id quo possit facilius fieri atque efficacius, coniuraverunt partitis inter se tuis operibus, cum singula perlegerint curiose, nihil inde prorsus intelligere. En vides quantum discriminis impendet tibi. Contra curandum est pro magnitudine periculi tuas ut compares copias. Profecto, Erasme, in nocturno quodam senatu sic statuerant bene madidi. Verum postridie, ut audio, ubi villum edormierant, obliiti puto propositi sui oblitteratoque decreto, quippe quod vino inscripserant, destiterunt cœpto, atque a legendo ad mendicandum rursus rettulerunt, quam rem ipso usu longe sibi comprobassent utilius.“ Epistolæ O. V. et q. s. in Hutt. Opp. I. p. 128, 28. sqq.

17 *quod . . . pec.*] ut nihil pecuniæ mihi supersit, totum sacculum plane evacuaverim.18 *posuit*] proposuit, adfirmavit.*doctor. s. et modernos*] Thomam Aquinatem et Thomistas.20 *generare et facere*] *zeugen und machen, schaffen*. Scilicet dei filius ante sæcula fuit, mundum creavit, fecit deus.21 *sophismata*] Nomen aut indeclinabile aut femininum visum est Sculteto.22 *quod non intelligunt*] cf. p. 75¹⁷.23 *omnibus mag. n. est rabi*] cf. ad 4¹⁴. sq.24 *dicta Pith.*] Totus fere liber II. de arte cab. tractat. de Pythagora, qui Reuchlino quoque fuit Cabalista; Pythagoræorum et Cabalistarum similem esse doctrinam exponit. cf. ad sup. v. 11. adnot. Quæ feruntur Pythagoræ Samii superstites libelli, aurea carmina, sphaera et tabula, epistola, Pythagoræ, quem scripta nulla reliquisse veteres passim monuerunt, non esse, hodie vix opus est monere.25 *fuit nigromantic.*] ‘Pythagoricam necromantiam’ iam Augustinus memorat ap. Gratianum can. 16. Ca. xxvi. qu. 7.*nigromantia*] cf. ad 52¹⁴.26 *patet . . . asini*] Ut alia nonnulla in his epistolis, ita quoque delusorius hic canones legesve allegandi modus Quodlibeta imitatur. Gratiani locum de necromanticis vide supra ad 52¹⁴.27 *doctor s. et Arest. in nono Ph.*] Scilicet et s. Thomæ et Aristotelis scripta huc omnino non pertinent; huius Physicorum sunt tantum octo libri.28 *in hoc libro etc.*] In Reuchlini de arte cab. libris, præcipue tertio ‘multum hebræum’, sed non ‘multum græcum’ est.

Pag. 298.

Pag. 298. v. 12 . . . Pag. 299. v. 26.

29 *non curant*] cf. ad 204⁴.30 *disposuerunt I. Pfefferk.*] cf. ad 212⁵.31 *ebrius*] Frigidus lusus pro 'ebreus', Hebræus.

latet] i. e. lateat, inmixtum sit. *Gift unter Honig mischen.* Cf. Wander Sprichw. Lex. I. col. 1688. n. 9. 22. *Die Biene saugt den Honig aus der Blume, das Gift läßt sie darin.*

32 *in nund. Francf.*] ubi Speculum oculare et Pepericorniana primum emissa sunt.33 *loquere*] cf. ad 296¹.34 *missus etc.*] Ortvinus prædicatores pro exploratore ita usos esse, alibi me legere non memini.37 *doctor Iesus*] Ioannes Burkart, de quo quæ in sqq. narrantur, omnia fere singula vera esse Ind. biogr. p. 400. sq. art. 'Iesus, doctor' docet.

Pag. 299.

2 *carministæ*] Carminista = poeta, carminum compositor, versifex, in Vocabull. non legitur. Sed 'carminisator' = *zouberer*, carminisare = *zoubern* habet Vocab. inc. theut. ante latin.*mittunt cadere*] cf. p. 76⁷.4 *venirent ex gratia*] Significantius hoc quam 'ne indignationem . . . moverent': prædicatorum potentia principum auctoritati similis est.6 *detractor . . . profugus*] Singula probantur cit. art. Iesus.

cinædus] Scortatorem fuisse Burcartum vel ex eo quod triticum furtivum per meretriculam suam divendit (cf. art. Iesus, Dr.), satis probatur, sed eundem muliebria quoque passum esse confirmari videtur eo quod in Murnaro Leviathan (cf. Hutt. Opp. II. p. 98. n. cccxxxiii.) p. Bii Murnerus Weddello exprobrat: „utinam meliores tantummodo epulas sectaveris, et non etiam fabas et holuscula, cœnas Diogenicas, modo domi non conviveris cum uxore Burcardo“.

10 *cuius . . . sacerdos*] Seduxisse quandam abbatissam Burcardum præter hunc v. testimonium nullum habeo.11 *omnia etc.*] cf. p. 291, 16...18.13 *non facit hoc aliud . . . quia*] hæc una causa est . . . quod —, nihil aliud in causa est, quam mala eorum consuetudo —.

Alexander] de declinatione pronominum, ubi quæ relativa, quæ demonstrativa sint, de 'ille' unice et relativum et demonstrativum esse hoc versu docet:
Ille refert monstrat: non facit hoc aliud.

EPISTOLA 70. [8]. MAGISTER MALEOLVS IN PARADISO ORTVINO.

17 Hanc epistolam 'a quodam additam' primum detegisse monachis scribit Erasmus, ut viderent epistolas O. V. non in Reuchlini contumeliam et monachorum favorem serio proditas esse. Lege lepidam Erasmi ad Martinum Lipsium d. 5. Sept. a. 1528. datam epistolam, quam exhibuimus Hutt. Opp. II. n. cccclxxxvii. p. 441. sq.

18 *Maleolus in paradiso*] Felix Hemmerlin sive Hæmmerlein, Turicensis, natus a. 1389., mortuus post a. 1456. cf. Ind. biogr. p. 409. sq. art. Malleolus. — De falsa huius epistolæ inscriptione, quam recentiores editiones inde ab a. 1599. habent, in adnotatione infra textum posita dictum est.20 *peregrinos*] i. e. ἀλλογλώσσους, *fremdsprachige*, quos non intellegit.23 *unquam . . . nunquam*] *jemals in meinem Leben niemals*, ut hodieque *in meinem ganzen Leben nicht irgend einmal, niemals nicht*.26 *bicipites asini*] Puto esse *doppelte Eselsköpfe* (ut Ballio ap. Plant. Pseud. v. 135.

Pag. 299.

- dicit „neque homines magis asinos umquam vidi“), non *Esel mit Doppelköpfen*, de quibus ‘unquam in vita mea nunquam’ me legere memini. Sed fortasse hoc elogio scriptor utitur, quia monachus et caput et caputium habet.
- 27 *naturlich narren*] ‘*Zehn Phantasten geben erst einen Narren*’. Pistorii Thesaur. parœmiar. Aug. Vind. 1724. 8°. centur. VII. n. LXXIX. p. 675. sq. Cf. Olear. de fide concubinar. ed. Zarnck. pag. 99.: „Septima . . doctrina: *Trenn dem pffaffen syn futer vß dem rock, es sy beltz oder arleß, vnd mach dir ein vnderrock daruß; vß synem kappenziffel mach ein Brust, vnd überred den tollen fantasten, er hab in vff der kirchwyhen vergessen . .*“.
- 29 *incidit . . miratio*] *kommt mir eine absonderliche Verwunderung ein*, maxime mirari subit.
- 32 *Iudas . . scalpsit*] Vix contumeliosius inpuriusque Iudæus designari potest. *patrem . . proles*] Hoc non eo sensu dictum est, quem Icti volunt, sed vulgari, *Wie der Vater, so der Sohn; Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm*, et q. s. s.
- 34 *schlim schlem*] cf. ad 190³.

Pag. 300.

- 1 *quamquam quoniamq.*] p. 15²⁴. ‘quoniam quoniamquidem’.
- 2 *sing. . . scribo*] *schreib’ ich an Euch insonders zu eigenen Händen*, i. e. epistolæ inscribo ‘ad m. pr.’, ne alius aperiat, ut hodieque *zu eigenen Händen adressieren*. Ridiculum est quod sequitur ‘possitis etiam aliis dicere’.
- 4 *Psalm.*] l. 1.
- 5 *quid retro vos est*] i. e. quales [quam mali] sitis, *was an Euch ist, was hinter Euch steckt*.
scrupulatio] scrupulus, dubitatio, metus, *Bedenken, Besorgniß*.
- 6 *quod i. furavit . . de epistola*] ne typographus (sive potius operæ) interverterit exemplum epistolæ. Furare cf. Ind. verbor. h. v. et ad 296¹.
- 7 *iuvat vobis*] adiuvet te, ut hodie sæpius *dann sei dir Gott gnädig*.
- 10 *iterum ero invenire*] *werde ich wiederfinden*, reperiam.
- 14 *Claudic. Lips.*] Polich. de Mellerstadt apud Wittenbergenses Vulcani sive Claudii Lipsii nomen habebat. cf. Ind. biogr. p. 408. Lipsius claud. Quisnam hic Heidelbergensis claudicans Lipsius fuerit, nondum exploratum habeo.
qui . . currere] Spureius quam clarius est hoc *der einen sich mit der Nas in den A. . . laufen läßt*. Puto velle ‘qui fallere scit captiosos innocentium virorum vexatores’.
- 16 *disponere un. brill.*] comparare perspicillum, quale naso prædicatorii ordinis inposuit Speculum oculare. cf. Ind. scr. p. 76. n. VIII.
ipsi dicunt] *man sagt, sie sagen*, fertur, dicitur.
gratis acc. uni] commodo eum dare, i. e. nec sentientibus eum inponere brillum, scilicet ut suas ipsi nequitiis stupiditatesque cognoscere discant.
- 17 *Berne*] Revera hoc opus non magis ‘est impressum Bernæ’ quam ‘Romæ stampato’ (cf. Ind. edd. n. 5.), sed subscriptio posita est, ut denique Bernense scelus commemoraretur, ubi quattuor lucernæ prædicatorii ordinis e rogo totam Helvetiam inluserunt a. 1509., post quod tempus edito Speculo oculari Hochstratus contra Capnionem in scenam prodiit. cf. Consp. chronol. ad a. 1511. — Recentior, a. 1556. primum adposita subscriptio volumen alterum Romæ impressum et ab ipso papa in Vaticano palatio, cuius ala adhuc nomen *Belvedere* gerit, confirmato privilegio munitum esse mentitur, ut voluminis primi tria priora exempla sese Veneta mentita fuerant. cf. ad 61²⁶.